

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ЕВРИКА – XXI

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
2020

ББК 70.516
М34

Редакційна рада: *Цепенда І.Є.* – голова, ректор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», доктор політичних наук, професор; *Якубів В.М.* – проректор з наукової роботи, доктор економічних наук, професор; *Благул І.С.* – доктор економічних наук, професор; *Васильєва В.А.* – доктор юридичних наук, професор; *Великочий В.С.* – доктор історичних наук, професор; *Гасюк І.М.* – доктор фізико-математичних наук, професор; *Голод Р.Б.* – доктор філологічних наук, професор; *Гоян І.М.* – доктор філософських наук, професор; *Климончук В.Й.* – доктор політичних наук, професор; *Кондур О.С.* – доктор педагогічних наук, доцент; *Кугутяк М.В.* – доктор історичних наук, професор; *Нагорняк М.М.* – доктор політичних наук, професор; *Пилипів В.М.* – доктор фізико-математичних наук, професор; *Волощук Ю.І.* – кандидат мистецтвознавства, доцент; *Гаврилишин П.М.* – кандидат історичних наук; *Ковальчук М.П.* – кандидат філологічних наук, доцент; *Кошель В.І.* – кандидат технічних наук, доцент; *Лісовський Б.П.* – кандидат біологічних наук, доцент; *Плекан Ю.В.* – кандидат історичних наук, доцент; *Случик В.М.* – кандидат біологічних наук, доцент; *Федик О.В.* – кандидат психологічних наук, доцент; *Яцків Н.Я.* – кандидат філологічних наук, професор.

Адреса редакційної ради:

76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Тел. (0342) 59-60-51

Еврика – XXI. Збірник студентських наукових праць. Івано-
М34 Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2020.
333 с.

У збірнику висвітлені результати студентських наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, екології, лісівництва, агрохімії, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, соціології, психології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, туризму, фізичного виховання і спорту.

Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

ББК 70.516

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ

ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ЛІКАРІВ ДИТЯЧОГО ЛІКУВАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Герасимів Х.-В.Т.,

І курс ОР магістр, філософський факультет.

Науковий керівник – Кулеша-Любінець М.М.,

кандидат психологічних наук, доцент.

Актуальність дослідження: Неймовірно прискорення ритму сучасного життя, повсякденні проблеми та проблема сьогодення – пандемія, негативно позначається на самопочутті та психофізичному стані особистості, призводить до перевтоми, інформаційних стресів, емоційного вигорання, апатії. А це, у свою чергу, провокує конфлікти в різних сферах суспільної та професійної діяльності людей. Особливо проблема конфліктів актуальна у лікувальних закладах, що ґрунтовно впливає на рівень психологічного благополуччя медиків та пацієнтів.

В основі конфліктів лежить зіткнення поглядів, інтересів і цілей, а також способи їх досягнення. Міжособистісний конфлікт досліджували такі вчені: І.С. Булах, О.В. Винославська, Н.Р. Вітюк, О.В. Волянська, А.М. Гірник, Н.В. Гришина, Л.В. Долинська, Н.Ф. Коротенька, І.В. Кошова, В.М. Кушнірюк, Г.В. Ложкін, Л.П. Матяш-Заяц, М.І. Пірен, О.М. Чуйко та ін. Разом з тим питання особливостей виникнення міжособистісних конфліктів у лікувальних закладах вивчені недостатньо. Також, задля покращення атмосфери у дитячих лікувально-профілактичних закладах (далі – ЛПЗ), цілком доречним буде вивчення та підбір ефективних психологічних технік та методів вирішення міжособистісних конфліктів для лікарів дитячих ЛПЗ.

Ключові слова: міжособистісні конфлікти, лікарі дитячого ЛПЗ, чинники виникнення конфліктів, шляхи вирішення конфліктів, медіація.

Об'єкт дослідження: міжособистісні конфлікти у лікарів дитячого ЛПЗ.

Предмет дослідження: психологічні особливості виникнення міжособистісних конфліктів у лікарів дитячого ЛПЗ.

Міжособистісний конфлікт – це найбільш поширений тип конфлікту, де в ролі учасників виступають дві або більше особи, між якими відбувається зіткнення протилежно спрямованих мотивів, цінностей, інтересів чи думок [2].

У лікувальній сфері міжособистісні конфлікти набувають все більшої поширеності, адже професійна діяльність лікаря, зокрема, в дитячій лікарні, відноситься до числа відповідальних і складних видів людської діяльності. Суспільство висуває лікарю як фахівцеві високі вимоги. Робота з хворими дітьми вимагає великого напруження фізичних і емоційних сил, і може супроводжуватися певними труднощами в спілкуванні як з дитиною, так і з її батьками

(опікунами). До того ж, тривалі конфлікти, стреси та перенапруження у роботі лікаря спричиняють професійну деформацію [4].

Аналіз літератури дозволив нам розробити теоретичну модель дослідження, де виділили об'єктивні та суб'єктивні чинники міжособистісних конфліктів у лікарів дитячих ЛПЗ.

Об'єктивні чинники: умови праці, нечітке визначення обов'язків, професійне вигорання, перенавантаження, специфіка діяльності.

Групу суб'єктивних чинників складають характерологічні чинники, ситуативні чинники та чинники особистісних особливостей.

Ситуативні чинники: дезорієнтація, втома, підвищена збудливість, недостатня інформативність, нестійкість настрою, незадоволеність актуальної потреби. *Характерологічні чинники:* конфліктність, ригідність, низький рівень емпатії, неадекватна самооцінка, негативізм, низький рівень нервово-психічної стійкості, імпульсивність, егоїзм, агресивність, авторитарність, стратегія поведінки у конфліктних ситуаціях. *Чинник особистісних особливостей:* низький рівень комунікативних навичок, тип темпераменту, високий рівень домагань, акцентуації характеру, низький рівень моральності, життєві цінності, депресія, стереотипність поглядів.

Процес вирішення конфліктів реалізується за рахунок різних технологій, що є системою способів, методів, підходів, численних тактичних прийомів, моделей ціленаправлених ігор [3]. Наприклад, інформаційні технології – це ліквідація дефіциту інформації й усунення чуток можуть інформаційно забезпечити регулювання конфлікту. Організаційні технології передбачають структурно-організаційні заходи впливу, що змогли б нормалізувати взаємини серед співробітників. Це кадрова перестановка, дисциплінарні міри покарання або стимулювання, різні виховні заходи [3].

Особливу увагу заслуговує техніка конфліктного медіаторингу, де для організації переговорного процесу залучається професійний фахівець – медіатор, який може виступати в ролі як фахівця з конфліктів, так і посередника, що сприяє вирішенню конфліктних ситуацій не юридичними способами. У ході медіаторингу опоненти самі опрацьовують і приймають остаточне рішення щодо примирення. Медіатор може працювати з конфліктами між лікарями, лікарем та пацієнтом, лікарем і батьками (опікунами) пацієнта, лікарем та молодшим медичним персоналом, лікарем та менеджментом лікарського закладу.

Проведене нами анкетування лікарів Івано-Франківської обласної дитячої клінічної лікарні (18 осіб) показало, що 75% працівників дитячого лікувального закладу регулярно потрапляють у конфліктні ситуації. Серед причин виникнення міжособистісних конфліктів 60% працівників виділили суб'єктивні чинники.

Важливо, що тільки 48% лікарів знають техніки та методи конструктивного розв'язання міжособистісного конфлікту. Проте 83% лікарів проявили інтерес до здобуття навичок безконфліктної взаємодії, і лише 12% опитаних бажають залишити все як є. Щодо питання про медіаторинг, то 90% лікарів ЛПЗ не зустрічали у своїй практиці даної техніки вирішення міжособистісних конфліктів.

Висновок. Наявність міжособистісних конфліктів у лікувальних закладах знижують рівень психологічного благополуччя медиків та пацієнтів, тому вивчення чинників виникнення конфліктів у лікарів та психологічних технік, що допоможуть уникнути та вирішити ці проблеми, є актуальні, особливо у такий непростий час.

1. Бернацька О. Медична етика в роботі з колегами: профілактика конфліктів. *Довідник головної мед. сестри*. 2017. № 9. С. 54–58.
2. Коваленко Д. В., Шалімова І. М., Керницький О. М., Бурбига В. А. Конфліктологія. Харків : ФОП Шевченко, 2012. 221 с.
3. Орлянський В. О. Конфліктологія : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 160 с.
4. Хавкина И. В. Психологические факторы и условия профессиональной деятельности врача. *Bulletin of Medical Internet Conferences*. 2016. Вип. 6.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ У СТУДЕНТСЬКІ РОКИ

Готич В.О.,
І курс ОР магістр, філософський факультет.
Науковий керівник – Заграй Л.Д.,
доктор психологічних наук, професор.

Особливості сучасної соціальної реальності, що проявляються у високому темпі та масштабності соціально-політичних та економічних змін, соціальній нестабільності та протиріччях, негативних тенденціях розвитку суспільства (безробіття, злочинність, наркоманія тощо), вимагають від особистості гнучкості, високого рівня вмінь саморегуляції, саморозвитку та самопомоги, що необхідні у подоланні виникаючих життєвих випробувань.

Актуальність проблеми «життєвої кризи» можна мотивувати тим, що незважаючи на певну вивченість даної проблеми, все ж таки на теперішній час відсутнє єдине визначення життєвої кризи та процесу її психологічного подолання, вивчаються, в основному, лише окремі аспекти даної проблеми, що не дає цілісної картини цього складного психологічного явища, зокрема у період ранньої дорослості. Поза увагою дослідників залишається питання визначення індикаторів дослідження переживання життєвої кризи у ранній дорослості. Теоретико-методологічну основу даного дослідження складають праці Т.М. Титаренко, М. Мід, Ф. Е. Василюка, С. Розенцвейга, Е.А. Варбана та ін.

Мета даної роботи – визначити особливості переживання кризи ранньої дорослості окресливши індикатори його дослідження.

Життєва криза – це переломний момент в житті людини, «рубіж» між старим і новим досвідом, якісний перехід з одного стану в інший. Вона як і будь-яка зміна, має два види детермінації: внутрішня, яка обумовлена поступовими внутрішніми змінами, які спонукають до якісного стрибку та зовнішня, яка обумовлена обставинами життя, складнощами міжособистісних відносин.

У кризовій ситуації всі ми втрачаємо психічну гнучкість, сприймаємо все якось надто прямолінійно, тимчасово стаємо зовсім дезадаптованими, не можемо пристосуватися до обставин, які змінилися. Соціальні умови справляють безпосередній вплив на характер вікової кризи. М. Мід вважає, що економічно розвинуте суспільство створює цілу низку умов, які провокують вікові кризи, утруднюють соціалізацію. Це і швидкий темп соціальних змін, і суперечності між родиною та суспільством, і відсутність необхідної системи ініціацій. Зовнішні умови, що провокують кризу, мають знайти підготовлений ґрунт. Чим більш напруженими стають внутрішньоособистісні суперечності, тим менший за силою потрібен поштовх іззовні, котрий дає початок кризовому стану. Побутові неприємності, випадкові невдачі, якщо їх за короткий час виникає чимало, стають фундаментом майбутньої кризи, роблячи особистість як систему дедалі більш неврівноважною, чутливішою до зовнішніх впливів. Відомо, що криза розвитку будучи *нормативною* або *прогресивною* ніколи не виникає без напруженості, тривоги, депресивних симптомів. Тимчасово ці неприємні емоційні показники кризового стану посилюються – таку кризу, посилаючись на дослідження Е. Еріксона, називають також *нормативною*, тобто такою, що існує у межах норми.

Щодо *анормальної (регресивної)* кризи, то вона не пов'язана з завершенням певного етапу психічного розвитку. Вона виникає за складних життєвих обставин, коли людині доводиться переживати події, які раптово змінюють її долю.

Отже, в подальшому наше дослідження буде здійснюватись опираючись на нормативну кризу.

Ядро будь-якої кризи – емоційний дискомфорт. Причина проста: людина не одержує того, що їй потрібно. А потрібна лише одна річ – розуміння того, хто ти, прийняття себе таким і реалізація себе, як особистості.

Криза ранньої дорослості відображається в наступних сферах:

- спілкування;
- ставлення до себе;
- ставлення до оточуючих;
- відпочинок та дозвілля.

Узагальнюючи симптоми кризового стану людини у період ранньої дорослості, можна виокремити такі його показники:

- *зниження адаптованості поведінки;*
- *дифузія ідентичності;*
- *регресія, яка відображається на здатності до саморегуляції;*
- *моральна свідомість;*
- *ставлення до майбутнього.*

Для визначення індикаторів дослідження переживання кризи ранньої дорослості доцільне застосування діагностичних методик: авторський опитувальник для гіпотетичного виявлення наявності кризи ранньої дорослості та її прояви; методика «Хто я?» М. Куна і Т. Макпартленда; методика Е.Ю. Коржової «Психологічна автобіографія»; Методика оцінки соціально-психологічної адаптованості, К. Роджерс і Р. Даймонд, в адаптації Т.В. Снегіррової; тест

фрустраційних реакцій Розенцвейга; проективна методика «Незавершені речення» адаптація А.Р. Зимянського на виявлення стадії кризи та її проявів.

Таким чином, можна зробити деякі **висновки**:

Життєві кризи досліджуються в онтогенетичному ракурсі, головним чином, основний наголос робиться на кризах дитинства та підліткового віку, а кризи життєвого шляху особистості, зокрема ранньої дорослості вивчені фрагментарно. Основними сферами, яких торкається криза ранньої дорослості визначено ставлення до себе ставлення до інших людей та ставлення до світу, зокрема дозвілля, у межах яких окреслено ключові індикатори дослідження переживання життєвої кризи у ранній дорослості.

Подальша робота в цьому напрямку має бути орієнтована на вивчення особливостей процесу переживання та подолання життєвих криз в ранній дорослості. Крім цього, актуальною є розробка конкретних методичних прийомів та психодіагностичних процедур, які дозволять вивчити механізми усвідомлення й вибору певних стратегій подолання життєвої кризи юності.

1. Варбан Е. А. Жизненный кризис: попытка определения. *Журнал практической психологии*. 1997. Вып. 3. С. 153–161.
2. Варбан Е. О. Психодіагностика стратегій подолання критичних життєвих ситуацій: деякі підходи та методи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. № 12. Серія : Психологічні науки. 2007. Вип. 17. С. 177–182.
3. Василюк Ф. Е. Типология переживания различных критических ситуаций. *Психологический журнал*. 1995. № 5. С. 104–114.
4. Титаренко Т. М. Особистісні кризи студентського віку : зб. наук. ст. / ред. Т. М. Титаренко. Луцьк : Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 110 с.
5. Титаренко Т. М. Життєва криза очима психолога. Психологія життєвої кризи / ред. Т. М. Титаренко. Київ : Агрпромвидав України, 1998. С. 8–68.

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК З ЧИСЛА СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Дарсанія А.П.,
І курс ОР магістр, філософський факультет.
Науковий керівник – Матейко Н.М.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Насильство щодо жінок вважається гендерно-зумовленим, оскільки воно походить від підпорядкованого гендерного статусу жінки в суспільстві. Головною причиною насильства щодо жінок є нерівні владні відносини між жінками та чоловіками, сформовані та підтримувані гендерними стереотипами. У деяких культурах традиційні переконання та соціальні інститути легітимізують, а отже назавжди закріплюють насильство щодо жінок. Усталені погляди та переконання, що жінки є слабшими від чоловіків та культура домінування чоловіків при-

зводять до того, що як чоловіки, так і жінки приймають, терплять і навіть виправдовують насильство, нікому про це не розповідаючи.

У суспільствах досі існує стереотип щодо жінки виключно як жертви конфлікту, яка пасивно сприймає всі негаразди, спричинені вимушеним переміщенням, фізичним насильством, війною, і зовсім не як особою, здатною здійснювати проактивні дії, сприяти вирішенню конфлікту в якості перемовниці, військової тощо.

В Україні рівень насильства над жінками дуже високий. Більше чверті жінок (26%) зазнала фізичного чи сексуального насильства з боку партнера. Дві третини жінок (65%) пережили психологічне насильство з боку інтимного партнера, що значно перевищує відповідний середній показник країн ЄС (43%) і є вищим за показник будь-якої з його країн. При цьому лише 7% жінок, що страждали від насильства з боку нинішнього партнера, і 12% жінок, які страждали від попереднього партнера, повідомили про такі випадки в поліцію. Зважаючи на те, що 52% перенесли фізичні покарання, ймовірно, що про більш жорстокі форми насильства вони не наважуються повідомляти [3].

За результатами дослідження насильства над жінками в Україні, яке проводилося під керівництвом ОБСЄ, було встановлено, що жінки в східній Україні вказали найвищий рівень психологічного насильства зі сторони партнера (67%, тоді як в середньому він складає не більше 59%).

Хоча в жінок східної України не спостерігається вищого рівня фізичного чи сексуального насильства з боку інтимного партнера, однак простежуються істотно вищі рівні фізичного та сексуального насильства, завданого іншою особою протягом 12 місяців, які передували дослідженню (9%, при попередніх 6%).

Якщо чоловіки частіше стають жертвами вбивств та фізичного нападу, то жінки частіше стають жертвами жорстокого поводження та сексуального насильства або у побутовій сфері, особливо в умовах збройного конфлікту.

Психологічними наслідками гендерно обумовленого насильства є почуття сорому, невпевненості, страху, ненависті до себе; почуття депресії та ізоляваності, бажання помсти, pojawiaються проблеми зі сном та споживанням їжі, психічні порушення, суїцидальні думки, уявне чи реальне несприйняття суспільством, родиною, чоловіком.

Згідно з концепцією набутої (навченої) безпорадності, запропонованою американським науковцем Мартіном Селигманом, причину власної безпорадності людина приписує своїм особистісним якостям, котрі сприймає як незмінні і такі, що впливають на всі форми життєдіяльності. Така установка призводить до того, що людина відмовляється від пошуку вирішення проблеми при перших же невдачах. За даною концепцією, набуття безпорадності відбувається тоді, коли людина не має попереднього досвіду розв'язання складних проблем, в неї сформований недостатній рівень потреби в пошуку, людина вважає, що з такою проблемою справиться будь-хто, схожий на неї за фізичними, психологічними й іншими даними), але не вона сама. Це призводить до того, що людина, потрапивши в ситуацію жертви, практично нічого не робить для зміни ситуації що склалася.

Жінки, котрі страждають від насильства, не можуть зрозуміти, що коли вона безпорадна щодо одного акту насильства це зовсім не означає що вона має бути тотально безпорадною щодо агресивного чоловіка чи коли неможливо втекти від однієї ситуації насильства, то не можна з патологічного родинного зв'язку. У таких жінок відчуття неможливості втечі від одного нападу поширюється на відчуття неможливості втечі від агресора взагалі. Їхнім переконанням є те, що насильство і є їхньою життєвою дорогою і вони ніяк не можуть вплинути на ситуацію [2, с. 60].

Виходячи з актуальності теми, метою роботи є дослідження психологічних чинників жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, з числа сімей внутрішньо переміщених осіб. Внутрішньо переміщеними особами вважаються люди, змушені залишити свої домівки (місця проживання) для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту (ситуації загального насильства, порушень прав людини) або стихійних лих чи техногенних катастроф, які не перетнули визначений на міжнародному рівні державний кордон країни [1, с. 26].

У процесі емпіричного дослідження психологічних особливостей жінок з числа сімей внутрішньо переміщених осіб внаслідок збройного конфлікту на сході України, які проживають в Івано-Франківській області віком від 18 до 65 років, передбачено вивчення особистісних особливостей та рівень задоволеності життям, що дозволить більш детально розглянути психологічні аспекти впливу гендерно обумовленого насильства та розробити програму психологічної реабілітації жінок з числа ВПО, які зазнали домашнього насильства.

1. Лазос Г. П. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з переселенцями з Криму). *Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій*: методичний посібник / за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : Логос, 2015. С. 26–46.
2. Онишко Ю. В. Медико-соціальна допомога дітям, які зазнали насильства в сім'ї: Програма циклу тематичного вдосконалення лікарів. Київ : ТОВ «К. І. С.», 2010. 120 с.
3. URL: <https://www.osce.org/uk/secretariat/440318?download=true>.
4. URL: www.ohchr.org/Documents/Issues/Women?WRGS/judicial_stereotyping_2014.32.
5. Глобальне дослідження реалізації резолюції 1325, UN Women. URL: <http://wps.unwomen.org/en/about>.

ПОСТМОДЕРНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ ЯК ВИХІД ІЗ «ФІЛОСОФСЬКОЇ КРИЗИ»

Кальянов А.Б.,

ІІІ курс ОР бакалавр, філософський факультет.

Науковий керівник – Возняк С.В.,

кандидат філософських наук, доцент.

Постмодернізм – доволі не простий період, не тільки історично, а й філософськи. Цей період визначають як філософську кризу, яка ніяким чином

не продукувала «нічого нового» та більше намагалася боротися, місцями заперечувати та абсолютно деконструювати філософію модерну. Хворобливістю постмодернізму, як вважає більшість, є її ж символічна культура, яка знищує особистісну ідентичність, а з нею і всі «сенси буття». Як наслідок, призводить до ще більшої суспільної та філософської кризи. Постмодернізм – це в, першу чергу, боротьба проти модерну, а з ним і зі всіма його «опорами» (наратив науковості та науки, моралі, цінностей, прагнення відкриттів тощо).

Епоха, що виникла у 60-х роках, має особливий контекст, який слід розглядати першочергово, щоб зрозуміти її суть. Модернізм знаменується не тільки відкриттями, а й найбільшою кількістю страждань, смертей та крові. Дві світові війни, абсолютний перерозподіл: географічний, соціальний, економічний та політичний. Як наслідок, абсолютне розчарування в усіх благах та ідеалах модернізму. Саме цим «наслідком» і є постмодернізм. Філософія, яка виникає в цей період, є адекватною реакцією на історичні події того часу (себто війн і поділу).

Існує декілька постулатів, на яких тримається вся епоха того часу:

- Культура як система знаків. Мова є інструментом та знаковою системою, яка володіє індивідом. Відмова від ідеї референціальної мови (здатність достовірно і правдиво відтворювати дійсність). Розуміння світу можливе тільки в мові і за допомогою мови.

- Світ як текст – вся реальність мислиться як текст. «It is the assertion that «there is no **outside-text**» (il n'y a pas de hors-texte), which is often mistranslated as «there is **nothing outside** of the text» [1]. **Інтерпретація Ж. Дерріди, що нічого не існує поза текстом.**

- Смерть автора – так, як нічого поза текстом не існує, то очевидно сам автор є в сукупності текстів, тому нам не потрібно знати реального автора тої чи іншої роботи.

- Децентрація. Критика центрованості, як основний принцип раціонального мислення модерну, що відкидається як метафізичне.

- Іронія. Розчарування в ідеалах премодерну і модерну.

Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Лакан, А. Бадью, Ж. Бодріяр, яскраві представники філософії постмодернізму і для початку треба розуміти, до чого в цілому сходяться усі ці філософи:

- 1) Люди не мають доступу до реальності, отже, механізму для досягнення істини не існує;

- 2) Реальність недоступна, тому що ми є залежні від мови, яка надає форму нашим думкам перш, ніж ми можемо помислити, і тому ми не можемо висловити те, про що ми думаємо;

- 3) Ми створюємо реальність за допомогою мови, і тому природа реальності визначається тими, хто має владу формувати мову (себто Вітгенштейнівське, ми мислимо тільки в рамках мови, поза нею не можемо).

Іншими словами, вся філософія епохи постмодернізму характеризується умовними «мовними іграми» в пошуках нової цілісності та акторів цієї цілісності. В історії філософії такі періоди пошуку – не рідкість. Досить згадати античну софістику, середньовічну схоластику, просвітництво, які здійснювало

пошук істини саме в мові. Мовні конструкції набували більшої реальності, ніж сама реальність.

Для постмодернізму якраз характерно заперечення «великих наративів», недовіра до всього, що було до нього (модерну). Таким чином, слідування «великим наративам» та логоцентризму призвело модерн до кривавих війн і масштабних страждань на рівні цілого світу. Постмодернізм – це спроба: а) змістити акцент; б) прорефлексувати (культурна рефлексія). Зміщення акцентів та рефлексія, є способом переосмислення, але не зміни абсолютно всього, так як протистояння, про яке заявляють постмодерністи, у своїй суті і є змінення акценту. Як наслідок, постмодерний релятивізм – це спроба не створити щось абсолютно нове (як в модернізмі), а продовжити традицію філософії в рамках суспільно-історичних змін, себто адаптувати.

Постмодернізм завершився і ми стоїмо на порозі метамодернізму, який в своїй основі вже повертається до пошуку нових істин; **метамодернізм** – це продовження модерної традиції в рамках постмодернізму.

1. Baudrillard J. Simulacra and Simulation. 1981.
2. Derrida J. Of Grammatology. 1976. 360 с.
3. Foucault M. The Foucault reader. 1984.
4. Lacan J. Desire and Its Interpretation: The Seminar of Jacques Lacan. 2019. 568 с.
5. Žižek S. How to read Lacan. 2006. 144 с.
6. Бадью А. Етика. Нарис про розуміння зла. Київ : Клубук, 2019. 216 с.

СКАУТИНГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ SOFT SKILLS КОМПЕТЕНЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

Кондрат В.М.,
I курс ОР магістр, філософський факультет.
Науковий керівник – Паркулаб О.Г.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Наукові розвідки відомих дослідників із проблем навчання, виховання та розвитку дітей і молоді свідчать про революційний характер практичних наслідків системи скаутингу як самовиховної організації та її несхожість на формальну освітню діяльність. На відміну від навчання, «виховання передбачає формування й розвиток характеру, морально-етичної сфери, естетичних і духовних цінностей особи, її системи норм, ставлень та поведінки» [3]. Тоді як розвиток пов'язують насамперед зі здібностями людини.

Комплексний підхід до виховання в скаутських організаціях позитивно впливає на становлення особистості та розвиток soft skills компетенцій, необхідних кожній сучасній людині, щоби стати повноцінним членом суспільства. Компетентність – це здатність особи вирішувати виробничі завдання конкретної організації, а компетенція – стандарти поведінки, які забезпечують цю здатність. Трактуювання поняття компетентність є досить широким і містить: 1) на-

вчальні здібності, знання, вміння і навички; 2) моральні цінності; 3) систему ставлень.

Проаналізувавши існуючі відмінності між hard (професійними) та soft skills (спеціальними) компетенціями, встановлено, що останні є обов'язковим компонентом фахової діяльності сучасної людини, за допомогою яких вона може встановлювати контакти, врегульовувати конфліктні ситуації, вдало проводити переговори, працювати в команді, проявляти креативність та гнучкість (в т. ч. здатність до різних форм мислення) [2; 4]. Американські науковці з Гарвардського університету та Стенфордського дослідного інституту з'ясували, що професійна успішність, яка досягається завдяки «hard skills», становить лише 15%, тоді як «soft skills» – 85% [1]. Звідси випливає, що розвиток спеціальних навичок слід розглядати як необхідний фундамент для подальшої успішної самореалізації кожного індивіда, як готовність до самостійного життя і як один із головних чинників набуття необхідного життєвого досвіду.

Для розвитку «soft skills» навичок психологи пропонують різні тренінгові програми з мотивації, лідерства, роботи в команді, управління часом, менеджменту, проведення презентацій тощо. Втім, позитивного ефекту в цьому напрямку також можна досягти за умови активної участі дітей та молоді в громадських об'єднаннях, спілках, гуртках, студентському самоврядуванні тощо. Саме така діяльність допомагає їм вдосконалити комунікативні навички та уміння працювати в команді, а також проявити свою здатність адаптуватися до нових ситуацій і брати на себе відповідальність за рішення.

Ми розглядаємо скаутинг як засіб самовиховання особистості в колективі. Досвід колективної праці містить у собі вміння спільно діяти, організовувати й проводити різноманітні заходи, а також використання набутих знань для реалізації своїх здібностей в особистому та професійному житті. Психолого-педагогічний вплив системи скаутингу спрямований на вироблення та розвиток провідницьких, лідерських якостей у вихованців, на закладення фундаменту для становлення повноцінної, психічно здорової та корисної для суспільства особистості, яка здатна працювати й діяти як самостійно, так і в групі. Цього можна досягти з допомогою різних занять, вишкілів, акцій, таборів та іншої діяльності, яку здійснюють учасники цієї організації [5].

Зі сказаного випливає висновок: скаутинг ставить високі вимоги до виховання пластунів задля досягнення ними поставлених цілей і розвитку здібностей. Всі ці процеси відбуваються у колективі й потребують постійної міжгрупової взаємодії та міжособової інтерактивності. Навички, набуті при цьому, належать до універсальних компетенцій та свідчать про наші досягнення в оволодінні функціональною грамотністю, від рівня якої залежить якість виконання завдань, у тому числі й професійних. Водночас в Україні поняття soft skills є відносно новим та малодослідженим, а заклади освіти не приділяють належної уваги розвитку цих навичок у молодого покоління.

1. Brewer L. The top 6 skills today's employers want. *Work in progress*. URL: <http://iloblog.org/2014/04/11/the-top-6-skills-todays-employers-want>.

2. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один і важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–166.
3. Паркулаб О. Г. Інтеграція гуманістичних психологічних ідей у систему освіти обдарованих дітей. *Вісник Прикарпатського університету : філософські і психологічні науки*. Івано-Франківськ, 2014. Вип. 18. С. 156–161. URL: <http://www.pu.if.ua/depart/Philosophical/resource/file/visnyk-filosof-2014-18.pdf>.
4. Портланд Ю. Что такое soft skills и почему они так важны для карьеры? URL: <http://dnevnyk-uspeha.com/rabota-i-karera/chto-takoe-soft-skills-i-pochemu-oni-tak-vazhnyi-dlya-kareryi.html>.
5. Посібник пластового юнацтва. Пластові улади. *Підручна книжечка пластуна і пластунки*. Нью-Йорк, 1990. С. 93–96. URL: <http://proba.plast.te.ua/responsibilities/plastovi-ulady/>.

ЕМОЦІЙНИЙ СТРЕС У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ

Кричун Я.Я.,
II курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Микитюк Г.Ю.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Проблема стресу в останній час є однією з найактуальніших проблем у світовій психології. Виникнення стресових ситуацій і станів у студентів вищого навчального закладу гуманітарного спрямування є досить специфічним явищем, яке обумовлено більш високими вимогами до темпу навчальної діяльності. Студентське життя насичене надзвичайними і стресогенними ситуаціями, тому студенти часто переживають стрес і нервові психічне напруження. Цим підтверджується актуальність даної проблеми та необхідність її детального вивчення.

Метою статті є визначення психологічних складових емоційного стресу у студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування; розробка науково-обґрунтованої та експериментально перевіреної педагогічної системи формування емоційної почуттєвої сфери студентів вищого навчального закладу [4, с. 363].

Ми досліджували процес формування емоційно-почуттєвої сфери у студентів вищих навчальних закладів під час екзаменів. При дослідженні використано методики, а саме: методика «Схильність до стресу під час екзаменаційної сесії» та тест «Рівень та тип вашого стресу» [5, с. 256; 1, с. 12].

З точки зору загально-психологічного розвитку студентство є періодом інтенсивної соціалізації, характеризується розвитком вищих психічних функцій, становленням інтелектуальної системи та цілісної особистості. Як вікова категорія студентство співвідноситься з етапами розвитку дорослої людини і є

перехідною фазою від дозрівання до зрілості. Як соціальна категорія, студентство характеризується професійною спрямованістю і ставленням до майбутньої професії, але, якщо студент усвідомлено обрав свою професію, він все одно не може адекватно і повною мірою уявити собі свою майбутню професію і ті вимоги, що вона пред'являє.

Студентський вік характеризується тим, що в цей період досягаються оптимуми розвитку інтелектуальних і фізичних сил. Але часто одночасно з'являються «ножиці» між цими можливостями і їхньою дійсною реалізацією. Безупинно зростаючі творчі можливості, розвиток інтелектуальних і фізичних сил, що супроводжується і розквітом зовнішньої привабливості, ховають у собі ілюзії, що це зростання триватиме «вічно», що все краще життя ще попереду, що всього задуманого можна досягти. Факт вступу у вищий навчальний заклад підкріплює віру молодого людини у власні сили і здібності, породжує надію на повнокровне і цікаве життя. Разом з тим на II і III курсах нерідко виникають сумніви у правильності вибору вищого навчального закладу, спеціальності та професії. До кінця III курсу остаточно зважується питання про професійне самовизначення, причому трапляється, що в цей час приймається рішення в майбутньому уникнути роботи зі спеціальності. Дослідження пізнавальної діяльності студентів показують, що студентський вік – це пора найскладнішого структурування інтелекту, що дуже індивідуально і варіативно. «Ядро» інтелекту людини цього віку характеризується постійним чергуванням піків то однієї, то іншої функції, що входять у це ядро. Це означає, що вирішення навчальних завдань завжди одночасно спрямоване як на розуміння, осмислення, так і на запам'ятовування, на структурування в пам'яті студента засвоюваного матеріалу, його збереження і цілеспрямовану актуалізацію [3, с. 16–17].

Проводячи дослідження за методикою «Схильність до стресу під час екзаменаційної сесії» в Коломийському навчально-науковому інституті зі студентами денної форми навчання, ми визначили, що емоційна напруга у студентів починається принаймні за 3–4 дні до початку сесії і зберігається на усьому її протязі навіть в найспокійніші дні. Наявність емоційної напруги і в міжекзаменаційні дні є свідченням того, що екзаменаційна сесія супроводжується стресом. Наслідком такого стресу може бути невроз, тобто функціональне захворювання нервової системи. Страждає, в першу чергу, нервова система, її ресурси виснажуються, примушуючи працювати організм на межі. Невроз виникає тоді, коли людина тривалий час знаходиться в стані стресу. Важливою складовою профілактики стресів є вміння адекватно застосовувати способи корекції та прийоми саморегуляції функціональних станів. Зовнішні способи корекції функціональних станів включають: оптимізацію режимів праці та відпочинку, тренування та професійну підготовку, нормалізацію санітарно-гігієнічних умов, а також такі новітні методи, як арт-терапія, бібліотерапія, аромотерапія, музикотерапія, терапія кольорами, масаж, фізіотерапія, гіпноз тощо. До методів саморегуляції функціональних станів слід віднести спеціалізовану дихальну гімнастику, м'язову релаксацію, медитацію, аутотренінг тощо [2, с. 319–322].

Отже, від самого студента залежить, яким буде його спосіб життя – здоровим, активним або ж нездоровим, пасивним, а отже, як часто і тривало він

буде перебувати у стресовому стані. Екзаменаційний стрес, на думку вчених, займає одне з перших місць серед причин, що викликають психічне напруження в студентів вищої школи. Це призводить до перенапруження вегетативної нервової системи, що здійснює регуляцію нормальної життєдіяльності організму. Інтенсивність і напруженість сучасного життя провокує на психологічному рівні виникнення негативних емоційних переживань і стресових реакцій, здатних призвести до формування виражених і тривалих стресових станів. Стрес – це своєрідна реакція людини на психічну або фізичну напругу, яка є фізіологічним безумовним рефлексом. Для сучасного студента, як і для будь-якої людини взагалі, стрес є не надприродним явищем, а швидше реакцією на проблеми, що скупчилися, на нескінченний процес боротьби з повсякденними труднощами.

1. Кляпець О. Я. Методики вивчення повсякденного стресу і способів розв'язання кризових життєвих ситуацій. Київ, 2009. С. 12–25.
2. Волженцева І. В. Динаміка стану тривожності студентів у навчальному процесі інститут педагогіки і психології професійної освіти України. Київ : П/п ЕКМО, 2004. Вип. 2. С. 319–329.
3. Микитюк Г. Ю. Емоційний стрес у студентів вищого навчального закладу. Коломия, 2019. С. 15–20.
4. Сербін Ю. В. Емоційний стрес у студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2015. № 2. С. 362–369.
5. Щербатих Ю. В. Психологія стресу і методи корекції : навчальний посібник. Санкт-Петербург, 2008. 256 с.

ВПЛИВ СОФІСТИКИ НА ГНОСЕОЛОГІЮ ТА КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ

Міщук Д.С.,
І курс ОР бакалавр, філософський факультет.
Науковий керівник – Возняк С.В.,
кандидат філософських наук, доцент.

Ми звикли думати й говорити, що софісти це брехуни, які тільки й робили, що дратували Сократа й обманювали людей за гроші. Але зараз потрібно подивитися на них з іншої сторони.

Гносеологія століттями задається питаннями: чи пізнаваний світ? Як ми можемо його пізнати? Чи існує об'єктивна істина? І ці питання вперше задали софісти, а згодом і відповіли.

Найперше, це те, що софісти зрозуміли, що мова обмежує наше пізнання. Наприклад, на слова Парменіда, що буття є, а небуття нема, софіст Горгій вказує саме на цю проблему мови. Адже говорячи про небуття, ми заявляємо про його існування. Отже ми не можемо абсолютно правильно передавати нашу

ідею чи знання, бо губиться певний зміст інформації через інтерпретацію. І ці ідеї парадоксу мови вплинули на подальших мислителів.

Наступне це те, що на прикладах софізмів, мудреці показували нам логіку, яку ми можемо перетворити на суб'єктивні правила гри. Це вплинуло на Аристотеля, який задумався, а як же зробити ці твердження вірними, що і породило логіку Аристотеля.

«Людина – це міра всіх речей». Софісти вперше звернули увагу на людину, що дало розвиток антропології. До софістів філософів цікавила природа, вони гадали про першоджела світу, про буття, про космогонічні парадигми світобудови. Але вони не казали як ми будемо пізнавати ці речі, а софісти відповіли – через людину. Ми сприймаємо світ по-різному, в залежності від своїх станів, досвіду, поглядів. Немає нічого постійного, все тимчасове і суб'єктивне. Отож істина відносна і суб'єктивна. Тоді навіщо нам пізнання? Воно потрібне для досягнення своїх цілей. Таким чином, софізм показує нам, що процес і результат пізнання залежить від його суб'єкта, крім цього прагматизація знання популяризує знання загалом. І цю інформацію ми можемо застосовувати і вона буде для нас корисною. Це випередило і дало початок ідей Канта, Пірса, Джеймса.

Гносеологія софістів, їхній прагматизм, поєднується з комунікативними практиками, яких вони навчали. Адже софісти вчили своїх учнів таких практичних речей, як: риторика, граматики, еристика – які вони можуть використовувати в житті й у своїх цілях. І саме це ми застосовуємо кожен день в спілкуванні з людьми і тому щоб висловлювати свою думку, сперечатися, переконувати й загалом комунікувати нам потрібно краще, обгрунтовувати свої слова, структурувати й красиво подавати їх. І це актуально й зараз, у наш час.

Як висновок, софісти були дуже прагматичними, меркантильними, дозволяли заради цілі нехтувати істиною, логікою, мораллю. Але якщо поглянути на це під іншим кутом, то виявляється, що вони перші підняли проблему мови, звернули увагу на людину, відповіли на питання пізнання, зокрема на те, як ми можемо його пізнати. Можливо, якби не софісти, могла не розвинутися логіка Аристотеля, яка вплинула на весь світ. Вони змінили уявлення про істину, навчили комунікативних практик, а головне – їхні ідеї досі актуальні. Може, софісти були заручниками свого часу і щоб заробляти гроші їм прийшлося знайти спосіб переконувати, але насправді, вони хотіли просто донести суспільству певне знання. Після софістів задача дослідника ускладнювалася, адже виникло питання «Як наші уявлення про світ співпадають з самим світом?» І це дало нове поле для роздумів інших мислителів.

1. Адо П. Що таке антична філософія. Київ : Культурна Асоціація «Новий Акрополь», 2014. 428 с.
2. Петрушенко В. Л. Софисты и Сократ: в смертельных объятьях чистой мысли. *Иов, или о человеческом самостоянии (исследования, эссе, размышления)*. Львов : Новый свет-2000, 2008. С. 163–192.

ДИСКУСІЯ РАНЬОГО ЛЮДВІГА ВІТГЕНШТЕЙНА З БЕРТРАНОМ РАССЕЛОМ ПРО «ОЧЕВИДНІСТЬ» РЕЧЕЙ І РОЗУМІННЯ МОВИ

Стаценко І.І.,

І курс ОР бакалавр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Возняк С.В.,

кандидат філософських наук, доцент.

У рамках доповіді ми маємо звернути увагу на те, як у неопозитивістські часи дискутували Бертран Рассел та Людвіг Вітгенштейн про очевидність речей. Для глибшого розуміння контексту, зануримось у контекст мовних досліджень тих часів.

1.1. Дискусія мала місце в 1900 роках. Математики, логіки та представники природничих наук почали не просто занурюватися у філософію, а розробляти принципово нові методи філософування. Разом з тим вони відкинули методи континентальної філософії та поставили питання про доцільність її існування.

1.2. Зміна методу спричинила зміну завдань філософії. На перший план вийшли питання критерію осмисленості, науковості, зв'язок денотата і десигната, спроба створити ідеальну мову. Це ознаменувало оформлення неопозитивізму та початок формування аналітичної філософії.

1.3. У цьому контексті розуміння мови Расселом і Вітгенштейном кардинально відрізнялися, наголошую, що Рассел сприймав мову як зв'язок предмета і назви, і що з таких зв'язків і складається світ, а Вітгенштейн сприймав світ як складений з подій, у яких уже відбувається словотвір. Все почалось з того що Вітгенштейн і Рассел дискутували з приводу очевидності речей, на що Вітгенштейн наголосив, що очевидних речей не існує, приводячи приклад: «Для мене неочевидно що у кімнаті нема носорога», на що Рассел посміявся і відповів, що це очевидно і його тут нема, і що Вітгенштейн не здатний до філософії, на що Вітгенштейн відповів Расселу що той – метафізик.

1.4. Тут ми підходимо до метафізичного розуміння мови Расселом, тому як кажучи «Носоріг у кімнаті», Рассел сприймає це твердження як таке, що стосується певної тварини «носоріг», проте у Вітгенштейна це розуміння було інше: кажучи «носоріг», це слово уже віддавало значення до того про що у ньому йдеться, і однотипне розуміння мови Расселом не давало йому зрозуміти вкладене в це значення.

У рамках цієї дискусії виник славнозвісний Парадокс Бертрана Рассела-Цермело; неформальною мовою парадокс формулюється наступним чином:

2.1. Існують два види множин. Прості – ті що себе включають. Складні – ті, які себе не включають. Якою є множина усіх множин? Якщо допустимо, що вона проста, то вона має включати себе як просту множину. Виходить, вона складна, але тоді вона не включає себе і виходить, що вона проста.

Будь яка відповідь приводить до парадоксальності.

2.2. На думку Вітгенштейна, парадокс зовсім не є парадоксом, тому що множина 1 не тотожна множині 2.

Варто вийти з 2 пункту Вітгенштейна про те, що навіть, якщо два предмети ідентичні – вони різні. Тобто вони мають абсолютно різне значення. Наприклад, «Цей старий дуже старий», де слова ідентичні, але самі виявляють різне значення. До прикладу можна взяти також те, що ми припустимо, що у нас є друг з ім'ям Гімнаст, і він має таку професію як гімнаст, і тоді речення «Ось Гімнаст, і він гімнаст» набуває значення, тобто надається якийсь контекст. І у виявленні різного значення Людвігом Вітгенштейном постає вирішення Расселового парадоксу, оскільки не кожному символу можна надати значення, навіть якщо ми впевнені що зробили це. Значення саме виявляється у мові. І те, що дві назви набувають різного значення в залежності від їх використання, Рассел не врахував.

2.3. Тепер перейдемо до вирішення свого парадоксу самим Расселом. Він певним чином створив свою ієрархію типів (можливостей робити судження про предмет), у якій прості судження про предмет мали тип 0, множини простих предметів тип 1, множини множин простих предметів тип 2 і так далі. Таким чином, ні один елемент не містився у собі. По-перше, теорія типів Рассела є метафізичною, тобто вводить якісно нові сутності, яким заступають числа, назви, і так далі. По-друге, теорія типів Рассела не вичерпує парадокс Рассела.

2.4. А тепер варто зробити загальний висновок про те, чому вирішення парадоксу Вітгенштейном є, на нашу думку, правильнішим за Расселове. Вітгенштейн не вводить нові сутності, вирішуючи парадокс, тому що вже дана була задача, і усі можливі вирішення цієї задачі досягають результату, не користуючись чимось новим, введеним зовні.

1. Вітгенштейн Л. Логико-философский трактат. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1958.

ПРОСТЕ ЖИТТЯ ЯК СПОСІБ УТВЕРДЖЕННЯ ЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Харук М.-К.Р.,
IV курс ОР бакалавр, філософський факультет.
Науковий керівник – Возняк С.В.,
кандидат філософських наук, доцент.

Актуальність теми полягає в тому, що потреба в утвердженні значення власного буття та турбота про нього присутня в людині завжди. Тим не менше, в часи різноманітних криз (суспільних та, відповідно, індивідуальних) запитування про себе набувало особливої актуальності за рахунок необхідності «повернення» людини до певної космічної єдності, яка могла би повернути їй так званий «спокій душі». Чому нам так необхідне це утвердження та що це загалом таке? І як воно проявляється?

Самоутвердження знаходить себе у діяльності та способі побудови повсякденності. Одним із таких способів є просте життя (іноді спрощення, мінімалізм). Наше визначення його таке: *Просте життя (або спрощення)* – це

спосіб побудови правильного / істинного життя, який базується на принципах відмови від пожадливості до невагомого (неістотного) та має на меті певне благо.

Відмова від пожадливості демонструє нам незалежність від того, що нам пропонує світ та того, що його для нас творить. Пожадливість може бути не лише до матеріальних речей, але й до надмірних дій, висловлювань, інших людей, статусу, зовнішності та навіть самого бажання позбавлення від цієї надмірності. Всі об'єкти, що існують в нашому світі, творять деяку ситуацію, заручниками якої ми стаємо.

Предмет прив'язування в деякій мірі є предметом, із яким людина себе ототожнює, прив'язує до нього власне ество. Саме тому так важко цього позбуватись: він викликає небайдужість навіть тоді, коли та намагається побороти свою прив'язаність до предмету. Сам цей предмет є будь-чим, до чого можна відноситись певним чином: власна зовнішність, статус у суспільстві (Орландо Блум зазначив, що буддизм дозволив йому впоратись із зірковою хворобою), інший стиль життя, погані звички і т. д.

Виходячи зі свого повсякденного досвіду, ми знаємо, що саме ситуації викликають у нас різноманітні стани тривоги та відчуття втрати рівноваги, розколотості, самотності та загубленості у світі. Тут виникає цікавий та, здавалося б, надто очевидний момент: людина *звикла* боротись із ситуацією, в якій перебуває, та бажає стати незалежною від неї. Цей факт переплітається із темою спів-буття та приреченості ділення свого світу із Іншими. Зважаючи на те, що це спів-буття є не назвою зв'язку Я та Не-Я у спільному бутті, а простором, самим буттям, Я є постійним заручником ситуації, в якому воно знаходиться, починаючи від самого факту його виникнення у світі, закінчуючи неминучістю та раптовістю смерті.

Цікаво те, що, турбуючись про власне життя та втілюючи цю турботу шляхом спрощення його, людина опиняється в ситуації, в якій вона залежна від бажання звільнення від усіх залежностей. Будучи зацикленою на бажанні цього звільнення від залежностей, вона грає за тими самими правилами, яких намагається позбутися. У такому пошуку «досконалого» способу сприйняття світу можна прослідкувати суб'єктивну діалектику людини, синтезом якої буде стоїчне прийняття залежності від зовнішніх обставин та відмова від зациклення на ній. Звичайно, що не всі можуть дійти до такого синтезу, але гіпотетично він є наступним після залежності від залежності.

Спрощення життя проявляє себе у своєрідній «втечі» від ситуації та її об'єктів, а також тієї повсякденності, яка людину не влаштовує. Коли в момент повсякденної ситуації людина раптово переживає стан не-по-собі, це може сприйматись нею як токсичність та приреченість самого її буття. Ніколи не задумуючись над власним, звичним для своєї епохи способом існування, людина як Ось-буття ніби «пробуджується» на якусь секунду, усвідомивши своє становище: самотнє серед людей, тривожне, «несправжнє», несамоконтрольне, похапливе, а потім – знову заспокоюється. Проте неприємний осад залишається і стає зрозуміло: це *не* життя. Це лише існування в бутті з-посеред інших об'єктів у постійній залежності від них.

То чому для людини іноді так важливо стати поза ситуацією та «виступити» із неї? Ймовірно, причиною є необхідність утвердження значення її самості. А проявляє себе це утвердження у повсякденній практиці як способі демонстрації власної свободи вибору. Таким чином людина показує себе як істота усвідомлено діяльна. Її діяльність, виходячи за рамки виживальницької необхідності, переходить у спосіб самоутвердження та самопоказування, які стають потрібними в часи соціальних та індивідуальних криз, зовнішнього тиску, неприйняття суспільних цінностей. Виступивши із маси, людина проходить нові етапи творення самостійного існування для того, щоб у свою чергу перетворити його на повноцінне, справжнє життя.

1. Хайдеггер М. Прологомени к истории понятия времени / пер. с нем. Е. В. Борисов. Томск : Водолей, 1998. 384 с.
2. Толстой Л. Н. Собрание сочинений : в 22 т. Москва : Художественная литература, 1978–1985.
3. Сенека. Діалоги. Львів : Апріорі, 2016. 349 с.

ІСПАНСЬКЕ ЗАВОЮВАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Васьків Т.Р.,

І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.

Науковий керівник – Борчук С.М.,
доктор історичних наук, професор.

Найпершим джерелом, котре описує Новий Світ, є лист першовідкривача Христофора Колумба, адресований скарбникові Іспанської корони Рафаелю Санчесові. Він є звітом про першу експедицію, де мореплавець описує ті речі, які привернули його увагу під час подорожі. Лист зберігся у багатьох копіях, але оригінал було втрачено [4, с. 72].

Оригінал хоч і не зберігся, але, судячи з записів борт-журналу одного із кораблів: «Нінья» його було написано у двох екземплярах 14–15 лютого 1493 р. через шторм, котрий міг потопити кораблі. Листи було покладено у вощену тканину і у бочки, для його збереження у воді [2]. Одну бочку викинули за борт, а другу залишили на кормі корабля. У результаті бурі, судна висадились в Лісабоні, де цей лист почав свій шлях. Вважається що між 1493 і 1500 рр. цей лист було видано 3000 разів [3, с. 299].

Виділяють такі найбільш ранні версії:

Барселонське видання. Дата і назва відсутні. Ймовірно його було видано в кінці березня – початку квітня 1493 р. Воно було втрачене. Виявлено французьким антикваром Жорже Мезоном, який продав його британському колекціонеру Бернарду Куаричу. 1893 р. було перевидано, а оригінал продано Нью-Йоркській публічній бібліотеці.

Амброзіанське видання. Назва, дата і місце публікації невідомі. Ймовірно лист було надруковано після 1493 р. в Неаполі; чи 1497 р. у Вальядоліді італійцем Педро Хіральді та каталонцем Мігелем де Паланесом. Лист належав баронові Пьетро Кустоді. 1862 р. було передано до бібліотеки Амброзіана в Мілані. Лист було опубліковано 1866 р. Іспаномовні копії були адресовані Луїсові де Сантангель – міністрові фінансів при дворі Фернандо II.

Перше римське видання. Без дати та імені видавця, але ймовірно він був надрукований Стефаном Планком в Римі у травні 1493 р. Лист був ймовірно першим із латинських видань. У привітальній частині згадується лиш Фернандо II. Адресат – Рафаель Санксіс (*Raphael Sanxis*). Перекладачем вказано Аліандер де Коско [1, с. 10].

Перше базельське видання. Дата, назва і місце відсутні. Це перше видання з гравюрами та зміною в тексті, де замість «Indie supra Gangem» (Індія за Гангом) появляється «insulis in mari Indico» (острови у морі Індій). Вважається, що було надруковано в Базелі 1493, бо в пізнішому базельському виданні використовуються ті ж гравюри [1, с. 13].

Перше паризьке видання. Титульний лист має гравюру ангела з пастухами. Дата та ім'я видавця не вказані. Місце видання – Париж.

Друге паризьке видання. Прямий передрук першого видання.

Третє паризьке видання. Передрук попередніх видань. Видавцем вказаний Жійо Маршан. Ймовірно, що перші дві версії видав він [1, с. 22].

Антверпенське видання. Видане на основі римського 1493 р. Тьєрі Мартісом.

Друге римське видання. Видавець не вказаний. Ймовірно, видано Стефаном Планком через типографічну схожість. Видано в кінці 1493 р. Виправлене видання: привітання адресується Фернандо та Ізабеллі, ім'я адресата – Габріель Санчес, а перекладач Леонардо де Коско.

Третє римське видання. Видане 1493 р. римським друкарем Франком Сільбером. У ньому виправлені помилки першого римського видання [1, с. 14];

Друге базельське видання. Це передрук першого видання із гравюрами. Надруковане 21 квітня 1494 р. Йоганом Бергаманом.

Перше італійське видання. Перекладений на італійську мову лист. Вказано, що ця копія була передана Габріелем Санчесом братові Хуану. Знаходиться в бібліотеці Амброзіана.

Друге італійське видання. Місце, дата та видавець не відомі. Зберігається в Національній центральній бібліотеці у Флоренції.

Як ми бачимо лист Христофора Колумба справив значне враження на Європу, чим спонукав до активізації Великих географічних відкриттів та розвитку колонізаційної політики Старого світу.

1. Description of Works Relating to America Published Between the Years 1492 and 1551. New-York : Geo. P. Philes Publisher, MDCCLXVI.
2. The Diffusion of Columbus's Letter through Europe, 1493–1497. URL: <https://oshermaps.org/special-map-exhibits/columbus-letter/iv-diffusion-columbus-letter-through-europe-1493-1497>.
3. The European Outthrust and Encounter. *The First Phase : essays in tribute to David Beers Quinn On His 85th Birthday* / Edited by Cecil H. Clough and P. E. H. Hair. Liverpool : Liverpool University Press, 1994. P. 1400–1700.
4. Путешествия Христофора Колумба (Дневники, письма, документы). Москва : Государственное издательство географической литературы, 1952.

ВЗАЄМОВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ІНДІАНСЬКОЇ КУЛЬТУР У ПЕРІОД КОЛОНІЗАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ

Веркалець М.М.,

І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.

Науковий керівник – Засипко М.В.,
кандидат історичних наук, асистент.

Великі географічні відкриття мали колосальний вплив на подальше життя нововідкритих територій. Відбулася зустріч двох паралельних світів – колоністів та індіанців, життя і культура яких кардинально відрізнялися між собою.

На розвиток економічного становища, характер соціальних відносин, культурне та релігійне життя колоній мав вплив один визначальний фактор – проблема співіснування побуту і традицій колоністів та місцевого населення. Адже колонії, з яких згодом утворилася могутня держава, виникли на основі злиття звичаїв і традицій європейців та індіанців.

Найбільшими взаємовпливи європейської та індіанської культур виявилися саме в побутовій сфері, що призвело до своєрідного взаємообміну традиціями. Прихід в Північну Америку європейських колонізаторів викликав глибокі зміни в традиційному індіанському суспільстві. Разом з європейцями на материкую появився кінь і вогнепальна зброя, яку індіанці почали використовувати на полюванні. Зникали деякі види матеріальної діяльності і виникали нові. Індіанці практично забували ткацтво та гончарство і навчилися виготовляти предмети домашнього вжитку із шкір бізонів. Розвивалось і декоративно-ужиткове мистецтво: вишивання голками дикобраза, розмальовування одягу, шкіряних баулів і т. д. Відбулася також модифікація житла місцевих жителів. Напівпідземний будинок еволюціонував у напівземлянку – каркасно-стовпову споруду, круглу в плані, часто заглиблену і накриту шаром землі. Поява коня змінила планування інтер'єру земляного будинку: в нім почали виділяти спеціальне місце для утримання коней в холодну погоду [4, с. 166–168].

Прихід колонізаторів мав також чимало негативних наслідків, зокрема, погіршився стан здоров'я місцевого населення. Адже більш смертоносними, ніж кулі і вогонь європейців, виявились для індіанців хвороби, які занесли прибульці і проти яких місцеві жителі не мали виробленого імунітету. Так, наприклад, за два роки до прибуття пілігримів в Плімут більшість індіанців, які населяли нинішню Нову Англію, вимерли від чуми, якою вони, очевидно, заразились від прибулих колоністів [1, с. 15].

Англійські колоністи багато чого запозичили із раціону корінних жителів. Як й індіанці, вони варили м'ясо із зерном та овочами, запивали їх пивом, сидром, ромом або молоком, обжарювали кукурудзяні зерна, перетирали зерно на борошно. Сліди багатьох запозичень з індіанської кухні знайшли відображення в мові та їжі американців. Так, в американській мові є ряд назв страв з кукурудзи: поуні (кукурудзяний корж), хомин (мамалига), мага (каша з кукурудзяної муки), саккоташ (страва з кукурудзи, бобів і свинини). Кукурудзяний хліб був щоденною стравою – так само як кукурудзяна каша і традиційна індіанська страва з кукурудзи й квасолі на ведмежому жирі. Крім кукурудзи, європейські колоністи запозичили в індіанців культуру картоплі, земляних горіхів, гарбуза, кабачків, помідорів, деяких різновидів бавовни і бобів. Багато з цих рослин були вивезені європейцями з Центральної і Південної Америки в XVII ст. в Європу, а звідти вже потрапили до Північної Америки [2, с. 84–85].

Білі колонізатори багато чим завдячували індіанцям, від яких вони отримали не тільки землі і багатство, а також майстерність і техніку, без яких колонізація закінчилася б провалом. Від індіанців вони навчилися розчищати ліс, обробляти раніше невідомі європейцям культури – тютюн, індиго, кукурудзу, помідори, кабачки, диню та огірки. Місцеві жителі навчили колоністів робити човни із березової кори, без яких не було можливості проникнути в дикі хащі,

навчили полювати на тварин, ставити капкани і виробляти шкіри. Стежинки індіанців згодом стали дорогами колоністів, а пізніше і автомобільними дорогами [1, с. 16].

Колонізація супроводжувалася військовим протистоянням, тому велику роль відігравала військова справа як колоністів, так й індіанців. Багато американських офіцерів визнавали червоношкірих найкращою кавалерією у світі. Європейці почали отримувати перемоги над ними лише тоді, коли перейняли їх тактику. Проте поразка жителів Дикого Заходу була зумовлена тим, що головною зброєю проти місцевого населення стали європейські хвороби, проти яких корінне населення не мало імунітету і гинуло тисячами. Від індіанців колоністи перейняли чимало військових технік, зокрема, тактику бою в розсипний стрій – новий спосіб ведення війни, який відіграв вирішальну роль у здобутті незалежності під час Американської революції. Жорстоким явищем у військовій справі було скальпування, яке набуло поширення під час колоніальних воєн і за яке британська влада навіть платила премії [3, с. 33–35].

Національна культура американського народу з часу перших поселень зароджувалася в товщі народних мас – серед фермерів і ремісників. Частина їх спілкувалася з індіанцями і відчувала вплив їх древньої культури і міфології. У народні пісні американців були вкраплені елементи індіанського епосу. Англійська мова, розвиваючись в північноамериканських умовах, поповнювався новими словотвореннями. Це були індіанські слова і найменування географічних пунктів, рослин, злаків, тварин, птахів і т. д. Помітно змінилися в американських умовах вимова і граматичні форми англійської мови.

Як бачимо, культура колоній була сумішшю різних культур – поєднання європейської традиції із місцевою культурою індіанців, до яких додалися навіть риси культури чорношкірих рабів. Та попри ці відмінності протягом XVII ст. у американців почала формуватися спільна культура. Не зважаючи на етнічну, релігійну та культурну строкатість, економічна і політична відособленість колоній, їх територіально-адміністративна та етнічна консолідація сприяли процесу формування американської нації, який тривав у наступному столітті й знайшов своє вираження у визвольній боротьбі американського народу проти англійського володіння за створення своєї незалежної держави.

1. Аптекер Г. История американского народа. Колониальная эра. Москва : Изд. иностранной литературы, 1961. 197 с.
2. Джордж Б. Т., Дейвід Е. Ш. Історія Америки : 6-е видання / пер. з англ. Л. Притула, Г. Сташків, О. Шур. Львів : Літопис, 2010. 904 с.
3. Ефимов А. В. Очерки истории США. От открытия Америки до окончания гражданской войны. 2-е. изд. Москва, 1958. 437 с.
4. Кулакова Н. Н. Эволюция традиционного жилища индейцев североамериканских прерий. *Исторические судьбы американских индейцев : Проблемы индианистики* : сб. ст. / АН СССР. Ин-т этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. Москва : Наука, 1985. 360 с.

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ПЕРЕБІГ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Головчинський Н.І.,
І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Матвієнків С.М.,
кандидат політичних наук, доцент.

Актуальність теми полягає в тому, що Україна перебуває в стані неоголошеної війни з Російською Федерацією. Вперше у ХХІ столітті держава – постійний член Ради Безпеки ООН, здійснила агресію проти сусідньої держави попри свої зобов'язання щодо підтримання миру та безпеки. Військова агресія Російської Федерації проти України, анексія Криму та розв'язання війни на Сході держави наприкінці лютого 2014 р. стали серйозним випробуванням для українського народу та Збройних Сил України, яким довелося відновлювати свою боєздатність безпосередньо в ході бойових дій. В Україні військовою проблематикою займаються такі українські науковці як А. Бандурка, В. Друзь, М. Пірен, А. Ішмуратова, О. Валевський, В. Горбулін, О. Литвиненко, Л. Герасіна, М. Панов, А. Пойченко, І. Бекешкіна, А. Ручка, В. Танчер та ін.

Неоголошена війна на Донбасі – військовий конфлікт, розпочатий російськими загонами, які у квітні 2014 року захопили територію українського Донбасу після «привласнення» Криму та серії проросійських виступів в Україні і проголошення «державних суверенітетів» ДНР та ЛНР. Даний конфлікт має характер міжнародного, а його продовженням стала російська збройна агресія проти України. За географічним масштабом він є локальним і охоплює частини Донецької і Луганської областей України. Попри численні факти участі Збройних сил РФ та докази причетності Росії до війни, офіційно Росія не визнає факту свого вторгнення в Україну, тому з українського боку війна розглядається як неоголошена. Юридично на сході України триває Антитерористична операція, яка з 2018 року має назву Операція Об'єднаних Сил. Російська влада неодноразово заявляла про своє неприйняття Антитерористичної операції й вимагала її припинення та початку переговорів з бойовиками [1].

У 2018–2020 роках воєнні дії на Сході України продовжуються, приносячи все нові й нові жертви у лавах Збройних Сил України. Незважаючи на міжнародні договори, домовленості та перемовини Російська Федерація продовжує вести бойові дії проти України, зокрема підтримуючи бойовиків так званих самопроголошених ДНР та ЛНР. РФ нехтує міжнародним правом, яскравим прикладом чого було те, що 25 листопада 2018 року Росія скоїла акт агресії проти України у Керченській протоці [2].

Крім воєнних дій, Росія активно проводить інформаційну війну проти України, трактуючи по-своєму ті чи інші події і дезорієнтуючи суспільство. Переважна більшість провідних міжнародних і вітчизняних політологів, воєнно-політичних експертів, військових спеціалістів та аналітиків поділяють думку, що це є частиною неоімперської «гібридної політики» Росії, яка розв'язала і зараз продовжує проти України так звану «гібридну війну» [3]. Для

подолання кризи потрібно в першу чергу домовитися про припинення збройного протистояння та розробити дорожню карту. Для цього пропонується женецький чи нормандський формат переговорів. Одним із кроків щодо врегулювання війни на сході України були так звані Мінські домовленості, підписані на початку вересня 2014 року з метою завершення збройного конфлікту на сході України [4].

На думку українського науковця В. Горбуліна є п'ять сценаріїв подальшого розвитку військового конфлікту. Сценарій тотальної війни можливий за умови прийняття керівництвом Росії рішення про початок відкритої воєнної агресії з метою отримання сухопутного коридору в Крим чи доступу до свого воєнного контингенту в Придністров'ї. Сценарій «відтинання» або «стіни» передбачає остаточну відмову України від окупованих територій і повний розрив з ними. Сценарій «сателітності» передбачає пошук способів сепаратного миру з Росією на вигідних для неї умовах, нехтування інтересами західних партнерів, визнання автономії Донбасу, відмова від повернення Криму. Четвертий сценарій – «заморожування» конфлікту. Він полягає в «заморожуванні» конфлікту за зразком Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії. Сценарій «ні війни, ні миру» або «обмеженої війни та перманентних переговорів» передбачає обмежену і стримуючу війну проти Росії та колабораціоністів на сході з метою завдати їм якомога більше демотивуючих втрат, постійний переговорний процес, без остаточного фіксування результатів [5]. Як ще один сценарій можна розглядати євроатлантичний вибір України і вступ до НАТО. На думку Г. Яворської, це один із виходів збереження Української держави. Адже НАТО – одна з найдієвіших організацій щодо захисту територіальної цілісності та незалежності держав, які входять до його складу. Тому Україна, ставши членом НАТО, забезпечить захист своєї територіальної цілісності та незалежності, національних, економічних, культурних інтересів і зовнішньополітичних орієнтацій [6].

Отже, сучасна Україна вступає у новий період Новітньої історії, і одна з вирішальних подій в період незалежності України – Російсько-Українська війна – впливає не тільки на відносини між Україною та Росією, а й на міжнародні відносини загалом. Це актуальна зовнішньополітична проблема не тільки для України, а й для всього світу. Щоб повернути втрачені території та відновити свій суверенітет, Україні потрібно вже сьогодні докласти максимум зусиль як всередині країни, так і на міжнародному рівні: посилювати просвітницьку і роз'яснювальну роботу, переконати все суспільство та міжнародну спільноту в тому, що Донбас і Крим є тимчасово окупованими Росією територіями України, від яких вона за жодних обставин не відмовиться, і рано чи пізно поверне до свого складу.

1. Три роки війни на Донбасі: ключові події АТО. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/04/06/infografika/bezpeka/try-roky-vijny-donbasi-klyuchovi-podiyi-ato>.
2. Захоплення українських моряків: у НАТО зробили важливе звернення до РФ. URL: https://24tv.ua/zahoplennya_ukrayinskih_moryakiv_u_nato_zrobili_vazhlive_zvernennya_do_rf_n1096711.

3. Радковець Ю. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-urokita-visnovki.html>.
4. Чупрій Л. В., Загребельний О. В. Стан і сценарії розв'язання військово-політичного конфлікту на сході України в контексті подолання агресії Росії. *Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / упор. П. Гай-Нижник. Київ : МП «Леся», 2016. С. 270–271.
5. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrumentrosiyi-skojigeostrategiyi-revanshu-.html>.
6. Яворська Г. Безпекова політика України в контексті формування системи колективної безпеки в Європі. Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/421>.

КОНЦЕПТ «ПРАЦЯ» В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Духніч М.Д.,
ІІІ курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Михайлишин Л.І.,
доктор економічних наук, професор.

Сучасну економіку слід розглядати як надзвичайно складну систему взаємодій різного роду її суб'єктів. Поелементна структура економіки, як системи, відображається наявністю ринків, спектр яких, із цивілізаційним розвитком динамічно розширюється і трансформується.

Ринок праці є одним із найдавніших і найбільш складних елементів економічної системи, адже в його структурі переплітаються інтереси робітника (одного економічного суб'єкта) та роботодавця (іншого економічного суб'єкта) щодо визначення ціни праці, її умов, наявності необхідних навиків та встановлених нормативів.

Постійна інформатизація, автоматизація та роботизація виробництва суттєво збільшує продуктивність і ефективність праці, однак, разом з тим, такі процеси неоднозначно впливають на зайнятість населення, яке за рахунок трудової діяльності акумулює свої доходи і, зрештою, формує платоспроможний попит на продукуювані блага. З першого погляду імплементація високопродуктивних, роботизованих засобів у виробництво зумовлює скорочення потреб роботодавців у найманих працівниках і, зрештою, призводить до зростання безробіття. Однак, з іншого боку, нарощування автоматизації виробництва підвищує потребу в сервісному супроводі цих автоматизованих систем, у результаті чого, раніше вивільнені працівники мають можливість переорієнтувати свою зайнятість через набуття нових професійних навиків.

Отож, в умовах безальтернативності створення і розвитку нових високо-технологічних галузей для забезпечення зайнятості на сучасному етапі економічного розвитку відбувається скорочення зайнятості в первинному і вторинному секторах економіки, що супроводжується розширенням рамок зайнятості у сфері високих технологій з конкурентоспроможними робочими місцями і висококваліфікованою робочою силою [1, с. 380].

Крім того, сучасна структура світового ринку праці характеризується виникненням такого нового й особливого його сегменту, як висококваліфіковані фахівці (наукові працівники, інженери, системні аналітики, ІТ-фахівці та ін.) [2, с. 18].

Всі, вищевказані тенденції трансформують традиційне тлумачення «праці», в якісно новий концепт, де все більшої ваги набуває інтелектуалізація і уніфікація найманого працівника. Розвиток ринку праці, у фокусі якісно нових концептів поняття «праці» в найближчому майбутньому стимулюватиме цивілізаційний розвиток суспільства, адже вимагатиме зростання рівня освіченості населення, набуття здатностей до самонавчання, а також повсякденного управління складними механізованими, автоматизованими і роботизованими системами.

1. Косович Б., Дмитрук В. Ринок праці в умовах глобалізації. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2014. Вип. 51. С. 376–383.
2. Старостенко Г. Г. Теоретичні засади дослідження світового ринку праці. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 16–21.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ ЄС І УКРАЇНИ

Колотило А.Д.,

II курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.

Науковий керівник – Когут-Ференс О.І.,
кандидат економічних наук, доцент.

Сира нафта та природний газ все ще залишаються основними енергоресурсами, на які є значний попит у країнах Європи, зокрема в Україні. Ефективне використання даних енергоресурсів – запорука економічного успіху та розвитку кожної країни. Енергетична система країн ЄС та України має деякі відмінності, які полягають у різному відсотку видобутку та споживанню сирової нафти та природного газу, імпорту та експорту ресурсів, а також ціноутворенню.

У 2019 році зберігається тенденція залежності від імпорту нафтопродуктів у таких країнах, як Греція, Австрія, Польща, Швеція та Фінляндія, які імпортують від 170 000 до 700 000 бр/д [1]. Щодо газової промисловості це – Німеччина, Італія, Франція, Великобританія, які споживають від 50 млрд до 150 млрд куб. м газу на рік. В Україні ці дані в період за січень – жовтень 2019 року становлять 13,3 млрд куб. м газу [4].

Ще одним показником економічної ефективності країн є кількість видобутку енергоресурсів. Географічне становище сприяє зберігати лідерство у видобутку нафти Великій Британії (900 000 бр/д) та Данії (160 000 бр/д) [1]. Щодо газу – це Нідерланди (49% від видобутку ЄС (50 500 м³ газу за рік) [1].

У 2018–2019 роках відбувся активний розвиток альтернативної енергетики. Таке явище спричинене масовим забрудненням навколишнього середовища, яке призвело до глобального потепління та інших кліматичних загроз. Тому у країнах Європи активно розвиваються гідроелектростанції (ГЕС), вітрові електростанції (ВЕС) та сонячні електростанції (СЕС). Найбільшу кількість електроенергії за допомогою електростанцій виробляють такі країни: СЕС – Німеччина (40%), ВЕС – Данія (42%), ГЕС – Швеція (44,3%), біоопливо – Швеція (16%) [3]. Україна не займає передові позиції, але розвиває помірними темпами ВЕС на гірських територіях, у степовій зоні – СЕС та на річці Дніпро – МГЕС [3].

Ціна на природний газ формується за такими показниками: вартість енергії, транспортування, енергетичний податок та ПДВ. Таким чином утворюється фактична ціна, яка є найвищою серед країн Європи у Данії – 30,96 грн за м³. В Україні ціна на газ є однією з найменших в порівнянні з іншими європейськими країнами – 7,27 грн за м³, оскільки відсутній платіж за транспортування ресурсу [5].

Ціна на дві найбільш поширені марки нафти коливається від 66,11 до 66,02 дол. за бр. за грудень 2019 – Brent та від 55,96 до 60,33 дол. за бр. – WestTexasIntermediate [6].

Сира нафта та природний газ залишаються основними ресурсами в енергетичних системах провідних країн Європи. Тенденція розвитку альтернативної енергетики дасть поштовх до повної заміни даних видів ресурсів на більш екологічно чисті в найближчому майбутньому. Такі можливі зміни розглядаються і в Україні в «Енергетичній стратегії 2035» та 3 і 4 Енергопакетах [2]. Подальший розвиток та зміна енергетичних систем країн Європи матиме багатовекторний вплив на світову економіку та розвиток енергетичного ринку в цілому.

1. Видобуток та резервні запаси природного газу в країнах. Skate-Trade, 2018. URL: <https://skattrade.com/publikaci%D1%97/vudobytok-prirodnogo-gazu-v-kra%D1%97nah-svitu/>.
2. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енерго-ефективність, конкурентоспроможність» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. 2017. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245239554>.
3. Закіянов Д. Хто «найзеленіший»: як передові країни Європи розвивають альтернативну енергетику. *Бізнес-портал «Mind»*. 2019. URL: <https://mind.ua/publications/20194992-hto-najzelenishij-yak-peredovi-krayini-evropi-rozvivayut-alternativnu-energetiku>.

4. Імпорт газу з країн Європи за 7 місяців 2019 р. *Exploration&ProductionConsulting (EXPRO)*. 2019. URL: <https://expro.com.ua/novini/mport-gazu-z-kran-vropi-za-7-ms-2019r-zrs-na-265>.
5. Ціни на газ для побутових споживачів в Україні та ЄС у червні 2019 року. *Офіційний сайт 104*. 2019. URL: <https://104.ua/ua/gas-and-money/id/porivnjannja-cin-na-gaz-dlja-pobutovih-spozhivachi-34633>.
6. Ціни на нафту сьогодні : за даними Міністерства фінансів України. 2019. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/oil/>.

«ВІЙНА ПАМ'ЯТЕЙ» У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Кондрат А.В.,
II курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології та міжнародних відносин.
Науковий керівник – Генік М.А.,
кандидат історичних наук, доцент.

Національна історія є одним з важливих засобів легітимізації суверенної держави. Сукупність соціальних практик, спрямованих на репрезентацію чи модифікацію певних образів минулого, актуалізованих сучасним політичним контекстом називається політикою пам'яті. Своєю чергою ефект «війни пам'яті» це передусім різне тлумачення, зокрема в Польщі та Україні, тих чи інших подій у певних історичних умовах, спрямованих на вирішення відповідних національних і державних цілей [6]. Згідно з дослідженням Алли Киридон формування політики пам'яті в Україні здійснювалось у п'ять етапів. У 2014 році після Революції Гідності розпочався п'ятий етап, на якому відбулось переосмислення власної історії та політика декомунізації. До цього часу в українській політиці пам'яті, як і у суспільстві, був розкол, коли на Заході вшановували героїв національно-визвольного руху, а на Сході – комуністичного минулого.

Поштовхом до вибуху «війни пам'яті» став прихід до влади в Польщі правоконсервативної партії «Право і справедливість», яка активно використовує історичне минуле у своїй політиці як аргумент у дискусіях з опонентами, засіб мобілізації свого електорату та чинник тиску на сусідів. Різне трактування подій Другої світової війни, методів боротьби, ролі національно-визвольних рухів і окремих осіб, та їхнього вшанування сьогодні, призвело до ефекту «війни пам'яті». У польському суспільстві сформувалась думка про те, що Польща – найбільша жертва війни, а українці – колаборанти. Етнічні чистки, що влаштовували українська сторона, на Волині – це геноцид щодо поляків, а ті ж самі етнічні чистки, які здійснювали поляки тільки «попереджувальні акції відплати».

У своїй політиці ПiС допустила ряд антиукраїнських заяв, зокрема лiдер партiї Ярослав Качинський в інтерв'ю виданню «Do Rzeczy» заявив про незгоду із культом осіб, пов'язаних зі знищенням поляків і те, що з Бандерою українці у Європу не ввійдуть, екс-очільник МЗС Вітольд Вашиковський заявив, що Киє-

ву слід переглянути історичні питання перед вступом до ЄС, а сенатор Ян Жрин оголосив початок «історичної офензиви». Під протекторатом президента Анджея Дуди у 2015 році розроблено Стратегію історичної політики, а у липні 2016 Сенат приймає резолюцію, у якій визнає 11 липня Днем пам'яті поляків, жертв геноциду, здійсненого ОУН-УПА, хоча українська сторона трактує ці події як «етнічна чистка» чи «масові вбивства». У відповідь на таку політику свого стратегічного партнера Київ ввів мораторій на проведення пошуково-ексгумаційних робіт на місцях польських поховань. Напруження, що вирувало на дипломатичному рівні, підхопили й маргінальні середовища обох країн, що перетворилося в 15 актів вандалізму щодо українських пам'ятників та місць поховань на території Польщі, та 4 – щодо польських на території України.

Зважаючи на великий потенціал співпраці між обома країнами, Польща та Україна повинні знайти шляхи розв'язання історичних непорозумінь, основою яких мають бути принципи паритетності, рівноправності та взаємоповаги. Зі свого боку українська сторона повинна зняти мораторій на проведення ексгумаційних робіт, засудити безпосередніх виконавців етнічних чисток на Волині та звернутись до Сейму з пропозицією встановлення єдиного дня пам'яті жертв польсько-українського конфлікту у ХХ столітті. Свою чергою польська сторона повинна засудити систематичне порушення прав українців у 30-ті роки ХХ століття та ті акції, які сьогодні трактуються як «акції відплати». Ще одним кроком на шляху примирення може стати прийняття польською стороною пропозиції нинішнього президента щодо встановлення спільного меморіалу примирення на кордоні між Україною та Польщею.

1. Волянчук О. Я. Конфлікти пам'ятей політичному просторі: теоретичні аспекти. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 6. С. 41–54.
2. В'ятрович В. Польсько-Українські відносини в 1940-х. Позиції історичної дискусії. Київ : Історична правда, 2012. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2012/12/12/103432>.
3. Киридон А. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.). *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія : Історія, міжнародні відносини*. 2015. Вип. 15. С. 244–250. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_15_24.
4. Лозовий В. С. Сучасна історична політика Польщі: виклики для України. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 4. С. 147–154.
5. Рудницький Ю. Війна правд. Що робити з польськими та українськими дурницями? Київ : Історична правда, 2016. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2016/09/2/149186>.
6. Троян С. С. Компаративний аналіз сучасних політик пам'яті в Україні та Республіці Польща. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 6. С. 230–238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_6_24.

УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ІСТОРІЇ УПА

Косяк О.В.,

І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Стефанюк Г.В.,
кандидат історичних наук, доцент.

Сучасна історіографія Центрально-Східної Європи з її транснаціональними підходами залишає все менше простору для національних наративів. Особливо болісно це сприймається в таких країнах, як Україна, де конструювання, а радше відродження національного наративу відбулося лише наприкінці ХХ ст., а непослідовність державної політики пам'яті продовжує породжувати гострі академічні, суспільні та політичні дискусії, штучно розділяючи українське суспільство. Центральною темою цих дискусій залишається історія Другої світової війни та роль УПА.

У праці І. Ільюшина «Українська Повстанська Армія і Армія Крайова: Протистояння в Західній Україні (1939–1945 рр.)» [4] аналізуються причини і перебіг українсько-польського міжнаціонального конфлікту, що за часів Другої світової війни охопив землі спільного проживання двох народів. У центрі уваги протистояння УПА та АК, а також їхня антинімецька і антирадянська боротьба на західноукраїнських землях. Своє завдання автор вбачав у поданні й аналізі відомої йому інформації про ці події, яка міститься в доступних українських, радянських, польських та німецьких архівних документах [4, с. 184–225].

У монографії Д. Веденєєва та Г. Биструхіна «Повстанська розвідка діє точно й відважно» [1] проаналізовано джерела до вивчення історії діяльності руху українських націоналістів та УПА. Автори вперше оприлюднили низку документів Державного архіву СБУ, які характеризують творення спеціальних підрозділів в ОУН та УПА, їх розвідувальну, контррозвідувальну, оперативно-бойову діяльність, особливості кадрового складу. Окремий розділ праці містить біографії очільників руху ОУН та УПА в Україні у світлі документів органів держбезпеки [1, с. 27–63].

Дослідник І. Патриляк у монографії «Перемога або смерть: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.)» [6] висвітлює протистояння структур визвольного руху гітлерівським та сталінським тоталітарним режимам, участь ОУН і УПА в польсько-українській локальній війні. Автором зроблено аналіз евенденційних карток як статистичних джерел, який зняв питання про те, ким саме був повстанець і якою була його мета боротьби [3, с. 138].

Наукова публікація В. В'ятровича «Комуністичний альянс проти УПА» [2] висвітлює інформацію про те, що після закінчення війни український національно-визвольний рух став вагомим чинником на міжнародній арені, ставши загрозою для режиму, який намагався встановити Сталін у Східній Європі. Автор зазначає, що для подолання українського руху опору СРСР, Польща та Чехословаччина змушені були не лише координувати свої акції та обмінюватися інформацією про УПА, а й укладати угоди про спільні військові дії

проти її вояків. Це свідчить не лише про збройний потенціал УПА, а й про її ідейну силу.

У статті Т. Галицької-Дідух «Українське місто в ідеологічно-політичному протистоянні ОУН і УПА та сталінського тоталітарного режиму в 1944 – на початку 1950-х рр. (на прикладі Станіславської області)» [3] наголошено на тому, що, незважаючи на переваги радянської сторони в матеріальних і людських ресурсах та ізоляцію ОУН і УПА від міжнародних чинників, національно-визвольний рух, маючи підтримку з боку місцевого населення, ще протягом майже десяти років продовжував боротьбу за незалежну Україну.

Дослідник О. Марущенко у статті «Сучасна українська історіографія про «геноцидну» інтерпретацію Волинської трагедії 1943 р.» [5] аналізує проблемні аспекти історіографії українсько-польських відносин в роки Другої світової війни, пов'язані, зокрема з Волинською трагедією 1943 р. Висвітлюється «геноцидна» інтерпретація волинських подій, поширена в польській історіографії. Автором розкриваються позиції сучасних українських науковців, які спростовують політизовані формулювання польської сторони та її звинувачення на адресу українців стосовно геноциду поляків на Волині.

Отже, говорячи про стан дослідження історії УПА, можна зазначити, що тема є достатньо опрацьованою, але опрацювання і введення до наукового обігу нових документів вимагає їх фахової оцінки і, беззаперечно, факт того, що ми зараз відстоюємо позиції незалежності своєї держави, мотивує нас звернутися до сторінок нашого героїчного минулого.

1. Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...»: Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950 роки. Київ : «К. І. С.», 2007. 568 с.
2. В'ятрович В. Комуністичний альянс проти УПА. *Український визвольний рух* : науковий збірник. Львів, 2005. 239 с.
3. Галицька-Дідух Т. Українське місто в ідеологічно-політичному протистоянні ОУН і УПА та сталінського тоталітарного режиму в 1944 – на початку 1950-х рр. (на прикладі Станіславської області). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Івано-Франківськ, 2008. Вип. 14. С. 43–57.
4. Ільюшин І. Українська Повстанська Армія і Армія Крайова: Протистояння в Західній Україні (1939–1945 рр.). Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2009. 399 с.
5. Марущенко О. Сучасна українська історіографія про «геноцидну» інтерпретацію Волинської трагедії 1943 р. *Галичина*. 2016. Ч. 28. С. 165–177.
6. Патриляк І. Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939–1960 роках. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 512 с.

КИТАЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Лесів У.Я.,

I курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.

Науковий керівник – Цепенда І.Є.,
доктор політичних наук, професор.

Після завершення Холодної війни постало питання про модель і принципи функціонування міжнародної системи. Висувалося чимало теорій, серед яких найбільш популярними були «кінець історії» Ф. Фукуями, «зіткнення цивілізацій» С. Гангтінтона та «теорія масових емоцій» Д. Муазі. Багато дослідників схилилися до думки, що глобальне лідерство на себе переймуть саме США. Проте вже в 90-х роках стало очевидно, що стрімкими темпами розвивається потенційний регіональний і глобальний лідер – КНР.

Надзвичайно важливим є питання глобального лідерства у двосторонніх відносинах. Налагоджуючи відносини з КНР, США сподівалися, що після включення Китаю до міжнародної спільноти, уряд країни сам приєднається до ліберально-демократичного порядку. Проте, як ми бачимо, цього так і не трапилося. Темпи економічного розвитку КНР загрожують позиціям США не тільки в регіоні АТР, але після таких ініціатив як «Один пояс, один шлях» та «16+1» в усьому світі. Китай надає приховані кредити країнам що розвиваються та країнам третього світу, що також викликає обурення зі сторони адміністрації США. Вплив Китаю посилюється і за рахунок того, що він не вимагає від країн-реципієнтів демократичних перетворень чи ринкових реформ як це роблять США. Зважаючи на зростаючу роль КНР на міжнародній арені у 2008 році Б. Обама запропонував Китаю проект неформального об'єднання «G2», проте тоді уряд КНР відмовився. Наразі влада Китаю не зацікавлена в глобальному лідерстві в демократичному світі, оскільки це несе за собою значні фінансові витрати та передбачає чималу відповідальність. Окрім того, в Китаї велика увага приділяється історичному досвіду і зважаючи на так зване «століття сорому», більшість китайців негативно сприймають втручання у справи інших держав і надмірну активність Китаю на міжнародній арені.

Двосторонні відносини США і КНР не можна назвати простими. Варто взяти до уваги той факт, що політичні системи США і КНР кардинально відрізняються, а зважаючи на темпи розвитку Китаю, на рівень розвитку та політичні амбіції США, зіткнення інтересів та підходів до побудови міжнародної системи невідворотне. Наразі існує низка проблемних питань у відносинах між двома державами.

Перш за все це проблема Тайваню – його підтримки зі сторони США. Вона бере свій початок ще з часів комуністичної революції в Китаї 1949 року. Незважаючи на домовленості 1979 року, відповідно до яких США зобов'язується дотримуватися політики «єдиного Китаю», питання Тайваню досі дає про себе знати. Риторика США щодо Тайваню змінюється відповідно до обставин та стану двосторонніх відносин.

Проблемним моментом є порушення прав людини зі сторони Комуністичної партії КНР. Ця проблема загострилася після подій на площі Тяньаньмень в 1989 році. На цьому підґрунті регулярно лунає критика в сторону Комуністичної партії КНР. Важливим фактором є внутрішня ситуація в Китаї, яка є доволі нестабільною – неврегульовані питання з Тибетом, Тайванем, Синьцзяном, Гонконгом дають про себе знати. Влада Китаю присікає будь-які прояви сепаратизму за допомогою сили що й викликає шквал критики зі сторони США.

У двосторонніх відносинах присутні також проблеми економічного характеру. Стрімкий економічний розвиток Китаю став справжнім викликом для США. Китай є найбільшим кредитором США, що великою мірою узалежнює економіку Америки від КНР. Торговельна війна між країнами тягнеться ще з 2018 року, хоча і в лютому 2020 року були підписані домовленості щодо врегулювання розбіжностей, гарантій на виконання умов угоди наразі немає у зв'язку з погіршенням двосторонніх відносин на фоні поширення вірусу COVID-19.

Адміністрація США занепокоєна військовою присутністю КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Окрім забезпечення економічної могутності, КНР з 90-х років розвиває свій військовий потенціал та планує до 2025 року витіснити військову присутність США в регіоні АТР. Військові технології Китаю відстають від американських, європейських та російських, тому він змушений купляти військові розробки в інших країн. Цікаво, що в цьому питанні КНР особливо активно співпрацює з Україною, оскільки Росія вбачаючи в Китаї потенційну загрозу не поспішає продавати всі свої військові розробки.

Поширення коронавірусу можна віднести до ще одного проблемного питання, яке гальмує розвиток двосторонніх відносин на сучасному етапі. Д. Трамп виступає зі звинуваченнями в сторону керівництва КНР та покладає усю відповідальність за виникнення та поширення вірусу на уряд Китаю. Лунають звинувачення в замовчуванні правдивих даних щодо масштабів поширення COVID-19 в КНР. Д. Трамп за слушної нагоди називає вірус «китайським». У відповідь на ці закиди, Сі Цзіньпін стверджує, що вірус виник не в Китаї. Все це перешкоджає мобілізації сил та ресурсів на боротьбу з COVID-19. У зв'язку з цією ситуацією, відкритим залишається питання щодо долі прийнятих в лютому 2020 року домовленостей про врегулювання торговельних суперечок.

Отже, у відносинах США–КНР на сучасному етапі є чимало проблемних питань. Що в США, що в КНР є важелі впливу на опонента. Зважаючи на рівень розвитку обох країн, характер відносин між ними великою мірою визначатиме майбутнє системи міжнародних відносин.

1. China-US Relations Transformed: Perspectives and Strategic Interactions / Edited by Suisheng Zhao. London : Routledge, 2009. 252 p.
2. Orville Schell. The Ugly End of Chimerica – Foreign Policy, April 3. 2020. URL: <https://foreignpolicy.com/2020/04/03/chimerica-ugly-end-coronavirus-china-us-trade-relations>.

УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЦТВО ГАЛИЧНИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ–ПОЧАТКУ ХХ СТ.: СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ

Лобур М.Д.,

І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.

Науковий керівник – Шологон Л.І.,
доктор історичних наук, професор.

На рубежі ХІХ – початку ХХ ст. активно розвивався український жіночий рух, який опонував західному фемінізмові. Кілька останніх десятиліть показують значні зміни в історичній свідомості і нові тенденції в історіографії цієї проблематики. Виражені в жіночій кореспонденції думки не лише демонстрували індивідуальну оцінку жінками того чи іншого явища, факту чи події, а й зображали поширені в їх оточенні стандарти, моделі поведінки та погляди на організацію повсякденного життя зокрема.

У часописі Є. Мандичевського «Що жінчина въ состоянні сдѣлати?» доводить, що емансипація жінок, про яку українська преса в різних контекстах почала писати від 1870-х рр., набула виразно національно спрямованого характеру. Національний підтекст у пресових публікаціях, що стосувалися жінок, знаходили всюди: починаючи від реформування жіночої освіти, яка б виховувала патріотичних українок – майбутніх матерів, закінчуючи питаннями реформи жіночого одягу, що мала б засвідчувати приналежність жінок до української національної ідеї [1, с. 66–79].

Ірена Книш у Вінніпегу опублікувала працю «Смолоскип у темряві» з підзаголовком «Наталія Кобринська й український жіночий рух». Вона стає поштовхом до початкового етапу становлення і розвитку українського жіночого руху, мимоволі змушує до вивчення найголовнішої репрезентативної постаті цього руху – Наталії Кобринської [2, с. 302].

Дослідження історії жіночого руху, емансипаційних устремлінь жінок неможливе також без пізнання суспільно-політичного та культурного життя того часу, видатним представником якого був Іван Франко. З нагоди 70-річчя українського жіночого руху Ірина Павликовська 1956 р. опублікувала роботу «На громадський шлях», яка мала не так науково-дослідницький, як радше публіцистично-популяризаторський характер. Автор розглядає емансипаційні змагання як форму участі жінок у загальнонаціональному громадському русі. Їх завдання були підпорядковані національно-політичній та культурній розбудові українського суспільства, а це своєю чергою визначило характер ідейно-теоретичних засад і спрямованість практичної діяльності жіночого руху останніх десятиліть ХІХ – початку ХХ ст. [3, с. 79].

Марта Богачевська-Хом'як у праці «Білим по білому: Жінки у громадському житті України 1884–1939 рр.» аналізує участь українських жінок у громадському житті, починаючи від 80-х рр. ХІХ ст. і до початку Другої світової війни. У полі зору дослідниці вияви суспільно-громадської активності жінок на українських землях. Автор поставила складне завдання – показати поєднання національних та феміністичних прагнень у різних формах громадської заан-

гажованості жінок і, зокрема в діяльності жіночих організацій. Найкращий приклад такого поєднання бачимо у громадській діяльності жінок Наддніпрянської України. Тут світогляд українських жінок формувався, як правило, під впливом російської феміністичної літератури (у кращому разі індиферентної, у гіршому – імперсько-шовіністичної), вони брали участь у російських загальноімперських жіночих організаціях і ніяким чином не мали національного та ліберально-феміністичного характеру [4, с. 424].

Ґрунтовний аналіз проблеми фемінізму у суспільно-політичному русі Галичини й Північної Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст. однією з перших в українській історичній думці здійснила О. Маланчук-Рибак у праці «Українські жіночі студії: історіографія та історіософія». Вона глибоко і всебічно розкрила причини становлення і розвитку жіночого руху на українських землях Галичини й Буковини, здійснила порівняльну характеристику організаційних змагань польського й українського жіноцтва [5, с. 53].

У публікаціях М. Байдак порушується проблема громадської активності українських жінок у Галичині. На думку авторки, вона була зумовлена соціальними і воєнними потребами. Розгортання в той час діяльності жіночих організацій було підготоване емансипаційними рухами, які в Габсбурзькій монархії набували сили від кінця ХІХ ст. Головними формами громадської активності українок під час війни були як допомога цивільним, пораненим так і солдатам безпосередньо на лінії фронту; жінки поєднували традиційні для себе ролі куховарок, медсестер і вчителів із новими заняттями – волонтерок і керівниць організацій. Суспільна праця мала патріотичний підтекст. Визначальним у громадській роботі стало гасло «праця над народом і для народу», що вимагало відповідного рівня освіченості (насамперед знання польської та німецької мов). Поштовхом і прикладом для громадської діяльності українок у Галичині була активність польського жіноцтва. Упродовж війни український жіночий рух перебував у суспільно-політичній і культурній конкуренції з польським. Жінкам обох національностей доводилося долати взаємну ворожнечу і шукати шляхи співпраці [6, с. 119–123].

Отже, говорячи про дослідження ролі жіноцтва в українській культурі на рубежі ХІХ – початку ХХ ст., то це було передовсім спробою описати соціальні ролі жінки, її місце у родинно-сімейних відносинах, обґрунтувати виховну та господарську функції. Дані дослідження дають нам підстави стверджувати, що жінка в суспільстві розглядалася лише як вихователька, годувальниця, господиня, берегиня родинного вогнища.

1. Мандичевський Є. Що женщина въ состояніи сдѣлати? *Новый проломь*. 1884. 21 апрѣля (3 мая). С. 66–79.
2. Книш І. Смолоскип у темряві: Наталія Кобринська й український жіночий рух. Вінніпег, 1957. 302 с.
3. Павликовська І. На громадський шлях. Філадельфія : Світова Федерація Українських Жіночих Організацій, 1956. 79 с.
4. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: Жінки у громадському житті України 1884–1939. Київ : Либідь, 1995. 424 с.

5. Маланчук-Рибак О. Українські жіночі студії: історіографія та історіософія. Львів, 1999. 53 с.
6. Байдак М. Громадська діяльність як спосіб емансипації жінки в роки Першої світової війни (на прикладі українок Галичини). *Українознавчий альманах*. Київ, 2015. Вип. 18. С. 119–123.

ОСВІТНІ ТА ПРОФЕСІЙНО-ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА НА ПОКУТТІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

Остащук Р.В.,
І курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Плекан Ю.В.,
кандидат історичних наук, доцент.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ століття Коломия досягла високого рівня розвитку освіти та книгодрукування, стала відомим західноукраїнським осередком культури та полікультурних взаємовпливів.

За даними «Шематизму...» у 1906 році в Коломиї діяло 15 недільних шкіл. Розширювалася і мережа фахових шкіл. Коломийські москвофіли у 1897 р. заснували бджолярську, кравецьку та рільничі школи. На початку ХХ ст. у місті активно працювали гончарна школа, школа деревного промислу, шевська школа, які мали статус крайових. Ці освітньо-професійні заклади вели підготовку фахівців різних національностей для ремісничих підприємств і приватних майстерень. Однак, національним за змістом і формою була коломийська фахова спілка «Науковий верстат Гуцульської промислової спілки» (1892–1894 рр.) – перша школа національної різьби в Україні, яка й стала передвісником школи деревного промислу [1].

За даними «Шематизму...» в 1907 році у Коломиї на 27324 чоловік населення (8244 – поляки, 2330 – українців і 16750 – жидів) діяло 28 шкіл, дві державні – перша польська, друга українська гімназії, один 6-класовий жіночий ліцей, приватна жіноча учительська семінарія, державна школа дерев'яного промислу, краєва гончарська і шевська школи, 9-класна школа ім. Франца Йосифа, 9-класна чоловіча школа ім. Миколи Коперника, дві 4-класні чоловічі школи ім. Яховича і Францішка Карпінського, чотири 4-класні мішані школи св. Миколая, св. Володимира та Тадея Костюшко, одна 2-класна мішана школа в Шепарівцях, одна 1-класна мішана школа в Дятківцях з українською мовою навчання. Продовжувала існувати жіноча школа товариства «Praca Kobiet». У цей період українське шкільництво складало: школа імені княгині Ольги (1910–1937 рр.), школа імені Тараса Шевченка (1900–1944 рр.), школа імені св. Володимира (1873–1939 рр.) на Надвірнянському передмісті, приватна жіноча учительська семінарія імені св. Броніслави (відкрита в 1907 р.) [1].

Згадуючи про освітні заклади, не можна не згадати і про господарські товариства Коломиї. Важкі часи переживали хлібороби Галичини, а зокрема Покуття напередодні ХХ століття. Причиною було перенаселеність сільського

люду при переважанні дрібних малоземельних господарств, застарілі засоби господарювання, примітивне знаряддя праці, відсутність продуктивних порід тварин, регіональний характер ринку збуту продукції. Але більшість цих недомогань були наслідком недостачі фахового знання та організації хліборобів. Але у 1899 році група прогресивних греко-католицьких священників заснували на установчому з'їзді у м. Олеськ господарське товариство «Сільський господар». Успіх був такий, що вже по трьох роках це товариство перетворилося на «Крайове господарське товариство «Сільський господар», що згодом відкрило свою централю у Львові. Філії цього товариства почали засновувати по селах з різними секціями. Коломия була однією із філій у краю й залишалася однією з передових до кінця свого існування.

Товариство мало свої склади в більших містах Галичини і Покуття, між іншим і в Коломиї. Завдяки цим акціям почали творитися крамниці-роздільні насіння і добрив, які потім перетворилися на кооперативні крамниці, збірні молока, що дали почин кооперативним кредитівкам.

У співпраці з іншими галицькими товариствами, «Сільський господар» почав думати про власну економічну базу – планову розбудову кооперації. Було успішно створено такі кооперативні організації, як «Центросоюз» і найголовніше – «Маслосоюз» – крайовий молочарний відділ по округах, районні молочарні і збірнями молока по селах. Коломия не стояла позаду і займала одне з кращих місць в кооперативних мережах. У Коломиї був добре зорганізований «Окружний союз кооперативів», першим директором якого був Михайло Обризоків із Мишина, а після нього Михайло Берлад з Видинова. Гордістю Союзу був гарний новий дім при вул. Собеського у Коломиї [2].

З-поміж шістьох районних молочарень Коломийщини, три були найракщі у Галичині та Покутті. То були Балинці, Коршів, а пізніше Видинів. Вони мали модерні приміщення – дома з якісним електричним струмом та наймодернішими машинами. Останні три райони – Печеніжин, Княждвір та Перерів були слабші, але не приносили сорому Коломийщині. Відділ Маслосоюзу в Коломиї мав не лише нагляд над працею і збутом продуктів молочарень, але навіть мав власну бриндзарню в Жаб'юму на Гуцульщині [2].

З початком німецько-радянського війни 1941 року товариство на деякий час повертається на арену економічного життя Галичини та Покуття і відновлює зв'язок між товариствами та кооперативами. Німці пропонуючи у своїх рекламах «Нову Європу», втиралася у довіру українських селян, які зазначили тиску від поляків та росіян. Українська кооперація всіх видів працювала, але мала майже ті самі завдання накладені владою, як за більшовицькою владою – збирати від селян контингенти і віддавати німцям за безвартісні гроші.

Але німецька «Нова Європа» вмерла ще до того, як народилася. Повернулася жорстока більшовицька дійсність. «Сільського господаря» не стало і не стало сільських господарів. Залишилися безземельні пролетарії – колгоспні раби ХХ століття.

1. Бойцан В. В. Історія розвитку шкільництва на Коломийщині. URL: <https://kolomyia.org/histpub/historypub18.htm>.

2. Зайшлий Ярослав. Товариство «Сільський Господар» і кооперативні установи в Коломиї. URL: <https://kolomyya.org/histpub/historypub78.htm>.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Пилипець У.В.,
II курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Березовська-Чміль О.Б.,
кандидат політичних наук, викладач.

Питання громадянського суспільства відноситься до числа найбільш фундаментальних наукових проблем, які в різні часи хвилювали науковців. Проблеми взаємодії влади та суспільства були в центрі уваги багатьох вчених і політичних діячів. Зараз громадянське суспільство знаходиться в основі глобальних суспільних змін, які відбуваються в багатьох країнах світу і будуть визначати перспективи подальшого розвитку світового співтовариства.

У сучасній науковій літературі немає однозначного тлумачення поняття «громадянське суспільство». Можемо виокремити найбільш поширені теоретичні підходи.

Зокрема, О. Габріелян вважає громадянським суспільством модель суспільства високорозвинених демократичних держав Заходу, які являють собою самоорганізовані співтовариства людей, не протиставляючи при цьому державу і громадянське суспільство, як різні структури [1, с. 3].

Відома українська дослідниця А. Колодій визначає громадянське суспільство як сферу спілкування, взаємодії, самоорганізації, самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих, законодавчо захищених асоціацій, в яких переважають громадянські цінності [4, с. 4].

Н. Нижник, В. Піча, О. Скрипнюк, В. Нікітін, Д. Ольшанський, В. Федоренко зійшлися на думці, що громадянське суспільство існує поза державою, є самостійною системою відносин.

Д. Коен і Е. Арато під громадянським суспільством розуміють сферу соціальної інтеракції між економікою і державою [2]. Доречно врахувати уточнення відомого вітчизняного дослідника В. Скрипнюка, який узагальнює і вказує на сукупність неполітичних відносин у громадянському суспільстві, тобто економічні, духовно-моральні, релігійні, національні [3].

Литовська дослідниця А. Рамонайте виділяє два підходи до трактування громадянського суспільства: як політично обмежене моральне суспільство, об'єднане законодавством і політичними інституціями; як самокероване суспільство, відокремлене від держави. Вона вважає громадянське суспільство організованим, здатним контролювати владу і вирішувати власні проблеми [3].

Значна кількість зарубіжних та українських науковців акцентують увагу на наявності у громадянському суспільстві вільних об'єднань і асоціацій громадян, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризуються високим

рівнем суспільної свідомості та політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються та гарантуються нею, діють в межах національного права, однак перебувають у відносинах конкуренції і солідарності, без втручання держави, покликаної створювати умови для їх вільного розвитку.

Таким чином, узагальнюючи найбільш поширені наукові підходи, можемо сформулювати власне визначення громадянського суспільства, що являє собою сукупність свідомих активних громадян, суспільних груп, організацій, які захищають загальносуспільні інтереси, намагаються контролювати діяльність органів влади та впливати на прийняття політичних рішень з метою забезпечення власних потреб.

Елементами громадянського суспільства можуть виступати різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють всі сфери суспільного життя. Воно характеризується розвинутими культурними, економічними, правовими і політичними відносинами між самими індивідами, які не є опосередковані державою. В такому суспільстві активно розвивається асоціативне громадське життя, діють ЗМІ, функціонують найрізноманітніші громадські об'єднання. Теорія громадянського суспільства базується на ідеї автономності та індивідуальної свободи громадян, не втручання держави в життя громадянського суспільства і разом з тим його ефективній взаємодії з державою.

1. Габриелян О. Теория и практика формирования гражданского общества в Украине. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. 2004. Т. 17 (56). № 2. С. 3–15.
2. Коэн Д., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. Москва, 2003. 784 с.
3. Крюков О., Бельська Т. Громадянське суспільство як суспільно-політичне явище. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/2/03.pdf>.
4. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади і соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. Львів, 2002. 275 с.

НАУКОВА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОМЕЛЯНА ОГОНОВСЬКОГО (1833–1894 рр.)

Сенів Р.А.,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Райківський І.Я.,
доктор історичних наук, професор.

Серед когорти видатних родин у Галичині, які зробили вагомий внесок у розвиток української мови і культури, національної самосвідомості в умовах бездержавного існування рідного народу в XIX – на початку XX ст., стала

родина Огоновських, найбільш видатними представниками якої були брати Олександр, Омелян і Петро Огоновські. Пропонована стаття присвячена постаті Омеляна Огоновського – ученого-філолога, педагога, письменника і громадського діяча народовського напрямку, що є актуальною науковою проблемою, недостатньо досліджена в історіографії.

О. Огоновський народився 3 серпня 1833 р. в селі Григорів Рогатинського повіту (нині – Рогатинський район Івано-Франківської області) у багатодітній родині священика, що мала шляхетське коріння. У сім'ї розмовляли «руською», тобто українською мовою та дотримувалися українських традицій. У 1857 р. він закінчив Львівську духовну семінарію, в 1863 р. отримав посаду вчителя в Академічній гімназії у м. Львові. З 1867 р. очолив кафедру руської філології Львівського університету, в 1870 р. став професором, працював на цій посаді до кінця життя. Помер 28 жовтня 1894 у Львові, похований у родинній гробниці на Личаківському цвинтарі (поле № 1). О. Огоновський особисто спілкувався й листувався з авторитетними українськими діячами – І. Франком (1875–1894 рр.), Олександром Барвінським (1874–1894 рр.), А. Кримським (1890–1894 рр.) та ін. І. Франко так характеризував свого вчителя: «... Огоновський перший з муравлиною пильністю стягнув до купи масу історико-літературного матеріалу, і саме в цьому полягало його значення для свого часу і для наступних поколінь спеціалістів ... » [6].

Як філолог О. Огоновський працював у двох напрямках – мовознавстві та літературознавстві, а його праці були написані українською, польською, латинською і німецькою мовами. Науковий доробок О. Огоновського становить близько тридцяти праць, основні мовознавчі розвідки – «Короткий погляд на історію язиків славянських, особливо-ж на історію язика руского» (1871 р.), «Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache» (1880 р.), а літературознавчі – «Жизнь і літературна діяльність Маркіяна Шашкевича» (1871 р.), «Слово о полку Ігореві. Поетичний пам'ятник руської письменности XII віку. Текст з перекладом і з поясненнями» (1875 р.) та ін. Особливе значення в українській філології мала шеститомна «Історія літератури руської» (1887–1893 рр.). Як етнограф О. Огоновський представив лише одну працю німецькою мовою «Kleinrussen. Ethnographische, geschichtliche und literar-historische Studie», присвячену етнографії та історії русинів-українців.

Окрім наукової роботи, О. Огоновський активно займався громадською діяльністю, що сприяла розвитку української національної самосвідомості в Галичині. Він був одним з лідерів народовської течії, брав участь у створенні й роботі товариств «Просвіта» (1868 р.), Руського товариства педагогічного (1881 р.), Наукового Товариства ім. Шевченка (1893 р.). У 1893 р. очолив філологічну секцію в новоствореному Науковому товаристві ім. Шевченка. З 1877 р. до смерті очолював культурно-освітнє товариство «Просвіта». У 1893 р. став головою комітету з перевезення та перепоховання на Личаківському цвинтарі у Львові мощів лідера «Руської трійці» М. Шашкевича з Новосілок.

Отже, О. Огоновський зробив значний внесок у розвиток української філології, педагогіки, здійснював активну громадську діяльність як один з лідерів галицьких народовців-українофілів. Протягом 1933–1950 рр. у Львові існувала

вулиця братів Огоновських, але, шукаючи симпатії лідера корейських комуністів Кім Ір Сена, її назвали Корейською. Ця назва залишається по сьогоднішній день. На жаль, досі немає вулиці Огоновських на Рогатинщині, його малій батьківщині. Сподіваємося, що в найближчому майбутньому ця історична несправедливість буде виправлена, а пам'ять про О. Огоновського гідно вшанована в незалежній Україні.

1. Білецький Л. Омелян Огоновський. Вінніпег : Накладом УВАН, 1950. 68 с. (Українські вчені / УВАН ; ч. 2)
2. Качкан В. Українське народознавство в іменах : у 2 ч. Ч. 1 / за ред. А. З. Москаленка ; передм. А. Г. Погрібного. Київ : Либідь, 1994. 336 с.
3. Кокорудз І. Професор доктор Омелян Огоновський: огляд його життя і наукової та літературної діяльності. *Записки НТШ*. 1895. Т. 5. Кн. 1. 34 с.
4. Макарушка О. Омелян Огоновський: его жите і діяльність. Львів : Коштом товариства «Просвіта», 1895. 64 с.
5. Франко І. Професор Омелян Огоновський. *Зібрання творів у 50 т.* Т 43. Київ : Наукова думка, 1986. С. 358–382.
6. До 180-річчя від дня народження О. М. Огоновського (1833–1894). Відділ наукової інформації та бібліографії Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, понеділок, 29 липня 2013 р. URL: <http://secinfchounbk.blogspot.com/2013/07/18018331894.html>.

ПІВНІЧНИЙ ПОТІК-2:

ПЕРЕВАГИ ДЛЯ НІМЕЧЧИНИ ТА ОСНОВНІ РИЗИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Франків Ю.Д.,

VI курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.

Науковий керівник – Стецюк Н.М.,
кандидат історичних наук, доцент.

Північний Потік-2 – це магістральний газопровід, який повинен поєднати Росію з Німеччиною дном Балтійського моря. Протяжність маршруту – понад 1200 км, потужність трубопроводу становитиме 55 млрд м³ газу на рік.

Північний Потік-2 належить «Газпрому», але частково фінансується п'ятьма європейськими компаніями (Shell, Wintershall, Uniper, Engie та OMV). Трубопровід пролягає через виняткові економічні зони і територіальні води п'ятох країн – Німеччини, Данії, Росії, Фінляндії та Швеції [2]. Він є розширенням Північного Потіку – вже діючого магістрального газопроводу між РФ і Німеччиною, який також пролягає дном Балтійського моря.

У 2018 році Німеччина, Фінляндія і Швеція дозволили прокладати трубопровід через свою територію. Данія не давала дозвіл до останнього, та все ж таки у жовтні 2019 Північний Потік-2 отримав дозвіл Данії на будівництво, на континентальному шельфі країни, згідно з екологічними нормами.

Однак, існує багато думок, що будівництво цього газопроводу становитиме загрозу як для країн ЄС, так і для України. Проти будівництва газопроводу виступають: Україна, Польща, Словаччина, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, США. Основними прихильниками Північного Потіку-2 є Німеччина, Австрія та Нідерланди.

Найбільш зацікавленою у будівництві Північного Потіку-2 є Німеччина. Країна є найбільшим споживачем російського газу в ЄС. Також деякі німецькі компанії беруть участь у торгівлі російським газом всередині країни та ЄС загалом. І саме ці компанії є зацікавленими у такому розвитку подій. Подвоєння потужностей прямого імпорту газу внаслідок запуску Північного Потіку-2 зробить Німеччину найбільшим газовим трейдером в Європі. Північний Потік-2 передбачає серйозний заробіток німецьких компаній [3, с. 7].

Якщо говорити про канцлера Німеччини Ангелу Меркель, то вона з самого початку була проти Північного Потіку-2, але лишилася у меншості. Ангела Меркель ще у квітні 2018 року заявила, що проєкт Північний Потік-2 не може бути реалізований без збереження України як країни-транзитера. Меркель визнала, що Північний Потік-2 є не лише економічним проєктом, а слід врахувати його політичний фактор [1].

Позиція канцлера у Німеччині багато в чому продиктована внутрішньою політикою [3, с. 8] Більшість німецьких партій, представлених у парламенті, виступають за будівництво газопроводу. Єдиним противниками проєкту є «зелені», які послідовно вказують на екологічні загрози від труби.

Політична позиція Меркель обмежена її власним коаліційним урядом. І навіть якщо канцлер особисто не підтримує проєкт, її публічна риторика буде зовсім протилежною, оскільки Північний Потік-2 є життєво-важливим для Німеччини в геополітичному та геоекономічному контексті.

Зі сторони України Північний Потік-2 трактується як політично керований проєкт, що певним чином спрямований проти України, покликаний збільшити залежність держав Європейського Союзу від російського газу, і, як наслідок, зробити їх більш вразливими до політики Росії у майбутньому [3, с. 4].

Варто зазначити, що транзит російського газу через газотранспортну систему України є однією з найбільших статей експорту українських послуг та приносить Україні щороку близько 3 мільярдів доларів. Втрата Україною транзиту означатиме втрату значної частини валютної виручки.

Побудова цього газопроводу принесе нам чимало економічних, політичних і головне – безпекових проблем. Адже, повністю відмовившись від транспортування газу нашою територією, Кремль ліквідує один із останніх запобіжників від прямої агресії проти України [5].

На щастя для України, проти Північного Потіку-2 виступає чимало країн, серед яких – США. 20 грудня 2019 року президент США Дональд Трамп підписав оборонний бюджет країни, який передбачає запровадження санкцій проти російських газопроводів Північний Потік-2 та Турецький потік. І одразу ж 20 грудня, насторожена Американськими санкціями, Росія домовилася з Україною продовжити транзит російського газу до Європи через газотранспортну систему України на 5 років.

На даний момент будівництво Північного Поток-2 призупинено, проте російська влада заявляє, що до кінця 2020 за допомогою судно-трубоукладача «Академік Черський» добудує і запустить газогін. «Академік Черський» – єдиний корабель, який міг би продовжити будівництво попри американські санкції. На даний момент Північний Потік-2 побудований на 93% [4].

Отже, будівництво Північного Поток-2 є вигідним для Німеччини, проте становить загрозу для України, що згодом може підірвати позиції країни, спричиняючи економічні збитки, політичні загрози та загрози безпеці. Саме тому блокування Північного Поток-2 має надзвичайно важливе значення для України.

1. Меркель: «Північний потік-2» не може позбавити Україну транзиту газу. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/10/7080161>.
2. Північний потік-2: Росія продовжує будувати політичний газопровід. URL: <https://ua.112.ua/golovni-novyni/pivnichnyi-potik-2-rosiia-prodovzhuie-buduvaty-politychnyi-hazoprovid-514293.html>.
3. Прокіп А., Кіса І. Україна та Північний Потік-2: рушії, інтереси та наративи. 2018. 46 с. URL: <https://www.slideshare.net/UIFuture/2-104939909>.
4. Чому Росія не зможе поновити будівництво «Північного потоку-2» своїми кораблями. URL: https://24tv.ua/chomu_rosiya_ne_zmozhe_ponoviti_budivnitstvo_pivnichnogo_potoku_2_svoyimi_korablyami_n1252716.
5. Winning Energy Battle Just as Important as Flight in Eastern Ukraine Now 16, 2015. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/winning-energy-battle-just-as-important-as-fight-in-eastern-ukraine>.

ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

Базюк К.В.,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Пена Л.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Українська літературна мова протягом усіх історичних етапів перебувала у взаємодії з народними говорами, що виявлялося, зокрема на лексичному рівні. Широко діалектизми представлені в мові художньої літератури.

В.В. Грещук виділяє чотири типи літературно-діалектної взаємодії в мові художньої літератури: I – окремі вкраплення діалектизмів у літературну мову художнього твору; II – «художні твори, в яких у канву літературної мови інкрустовано стилізоване під певну говірку мовлення персонажів» [1, с. 21]; III – «намагання максимально наблизити мову персонажів до відповідного говіркового мовлення» [1, с. 25]; IV – «за літературну мову править діалект» [1, с. 26].

Метою нашого дослідження є охарактеризувати особливості використання діалектизмів у творі сучасного українського письменника Дмитра Кешелі «Родаки». Аналіз мови названого роману з погляду використання в ньому діалектного мовлення дає підстави вважати твір репрезентантом третього типу літературно-діалектної взаємодії, тобто мова персонажів у творі максимально наближена до середньозакарпатського діалекту.

Серед лексичних діалектизмів у романі-колажі «Родаки» переважають іменники багатьох семантичних груп, зокрема назви осіб за віковими характеристиками, родом діяльності та іншими ознаками, як-от: *газда* «1) господар, хазяїн; 2) заможний селянин; 3) одружений чоловік», *легінь*, *фаттjов* «парубок», *любаска* «коханка», *мештер* «майстер», *сокачка* «добра куховарка», *бачій* «зневажл. незнайомий чоловік, дядько», *цїмбор* «товариш, друг» (тут і далі значення діалектизмів подаємо за: Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І. В. Сабадош. Ужгород : Ліра, 2008. 478 с.). Напр.: *Та ци знаєш, шо пан Фийса був першим цїмбором Міклоша Гортія* [2, с. 11] тощо. Чимала група назв осіб – це оцінні номени. Більшість із них мають конотації зневажливості, зокрема: *жіван* «зневаж. 1) хитрий, підступний чоловік (хлопець); 2) перен. здоровий, міцний, енергійний чоловік»; 3) пташка», *збіснїяк* «перен. зневаж. невірноважена, ненормальна людина», *гўнциут* «хитрун, негідник, шельма», *шелюх* (*шелюг* – варіант) «нетріб». Напр.: *Безцеремонно почала перчити її дітей – і злі шелюги, і кривопискі гўнциути, і роти немиті, і содомські жівани* [2, с. 101]. Конотації співчутливості, замилювання, захоплення виражають такі назви осіб, як *пуцвірінюк*, *сигінятко*, *неборя́та*, *небо́жатко*: *А тепер, неборя́та, беріть у руки гузиці і тікайте, бо ми з дідом будеме варити паленьку* [2, с. 129].

Рослинний і тваринний світ у творі репрезентують номінації *мацўр* «1) кіт; 2) хлопець, який вештається уночі», *біка* «племінний бик, бугай», *ша́ркань*

«змій, дракон», *парадічка* «плід помідорів», *попріга* «стручковий перець однорічний, а також його плід», *кендеріця* «кукурудза». Напр.: *А в нас пес, як біка, як віл* [2, с. 79].

Мова роману репрезентує чимало вульгарних назв частин тіла людини та анатомічних лексем, зокрема: *гемби* «губи», *гузиця*, *перебачниця* «сідниця», *п'ястук* «кулак», *гертанка* «гортань», *кендюх* «шлунок», *копоня* «голова». Напр.: *Набиваю їдлами кендюх, аж очі за потилицю заходять* [2, с. 73] та ін.

Автор використовує також говіркові номінації одягу та прикрас: *ногавіці* «штани», *клеб'аня* «капелюх», *будюгови* «довгі жіночі труси», *топ'анки* «черевики (переважно вихідні), що закривають ногу вище кісточки». Напр.: *Соломон од такого різкого повороту бесіди геннув собою на стілець і зо страху ледь не наклав у ногавіці* [2, с. 172] тощо.

Побутова лексика представлена назвами їжі та напоїв, найменуваннями предметів хатнього і господарського призначення: *гурка* «сорт домашньої ковбаси», *п'ікниця* «хліб», *ш'овдарь* «окіст, шинка», *бровза* «сода (питна)», *палінька* (варіанти *палінька*, *паленька*), *гашпарівка*, *шп'ірітус* «горілка», *кошарка* «кошик», *піпа* «люлька для паління», *гальба* «півлітровий кухоль», *варіха* «ополоник», *погар* «склянка, стакан». Напр.: *Будь здоровий, Мішку, напийся бровзи* [2, с. 70]; *Із повною кошаркою їти тяжко, зато дуже приємно* [2, с. 139].

Абстрактна лексика маніфестована такими номенами: *серинч'а* «удача, щастя», *хосен* «користь, вигода», *фігля* «жарт», *х'айдер* «безладдя, шум, галас». Напр.: *Той хайдер і бардак, що чиниться тепер на нашій землі, мусить бути покараний* [2, с. 257].

Нечисленними назвами засвідчено діалектні найменування хвороб (*сліп'ак* «вид фурункула», *гута* «апоплексичний удар»), міфічних, ірреальних істот (*босорканя* «відьма», *фрас* «диявол, дідько», *дябол* «біс, чорт, диявол»). Напр.: *Видите, всі людські копильці святі, лем наша дитина їм сліпак на очах* [2, с. 87].

Чимало у творі діалектизмів-прикметників: *ороньовий* «золотий», *неволяшний* «нездатний, невмілий, непридатний», *к'едвешний* «милий, дорогий». Напр.: *Розумісте, Петре, не сердіться, але ваш Митро дуже неволяшний* [2, с. 20] та ін.

Розмаїтими є й діалектні назви дій, процесів, станів: *видіти* «бачити», *аршувати* «копати, перекопувати земельну ділянку заступом», *нікати*, *позир'ати* «дивитися, оглядатися», *тичити* «ставити тички для тичкової квасолі»: *Пасулю, Марько, хоч тичити* [2, с. 123].

Діалектні прислівники представлені в аналізованому романі такими лексемами: *мало*, *малінько* «1) у невеликій кількості, мало; 2) недовго; 3) нечасто, рідко», *іппен* «1) саме, якраз; 2) тільки що», *нич* «нічого». Напр.: *Ми тут малінько екзамен здаємо* [2, с. 27].

Лексичні діалектизми в романі виконують пізнавальну, експресивну функції, індивідуалізують мовлення персонажів, характеризуючи їх, збагачують систему художніх засобів роману, входять до складу метафор та порівнянь.

1. Грещук В., Грещук В. Діалектне слово в тексті та словнику : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. 372 с.
2. Кешеля Д. Родаки : роман-колаж. Київ : ВЦ «Академія», 2017. 384 с.

СУЧАСНИЙ ПІДРУЧНИК АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ ВИМІР

Бойчук М.В.,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Кульчицька О.О.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Характерною особливістю сучасної науки є поява нових галузей знань і нової парадигми понять. Так, у лінгвістиці та методиці викладання іноземних мов активно розробляється концепція *мультимодальності*, способу передачі інформації за допомогою різних режимів, або модусів (Е. Болдрі, Г. Крес, Т. ван Люен, А. Гіббонс, Б.О. Плотнікова, О.П. Воробйова та ін.).

Базовим поняттям мультимодальності є *модус*. Значення формується завдяки поєднанню п'яти основних модусів: письмового, усного, візуального, звукового, жестового. Модуси складаються із семіотичних ресурсів. Кількість останніх є безмежною, але в основному їх групують за трьома класами: ті, що використовуються у формах усної, письмової та змішаної комунікації [2, с. 75].

Все більшої популярності набувають мультимодальні тексти, які поєднують у собі вербальні й невербальні засоби, зазвичай – візуальні елементи. До вербальних засобів належать слово, словосполучення, текст. Візуальні компоненти включають фото, картинки, схеми тощо [1, с. 163–164].

Об'єктом нашого дослідження є мультимодальні засоби, а предметом – їх функціональне навантаження у підручниках англійської мови як іноземної *Speakout* [5], *On Screen* [4], *A Way to Success* [3].

Підручник *Speakout* визначається хорошим дизайном. Інформація подається чітко і зрозуміло. Основна увага приділяється вербальній частині, яка виконує інформативну, когерентну та атрактивну функції. У підручнику переважно використовуються короткі тексти. Розмір шрифту невеликий (що подекуди є недоліком), але насиченість літер і відстань між словами у рядку є зручними для читання і сприйняття інформації. Необхідна для запам'ятовування інформація винесена окремо, в більшості випадків виділяється рамкою, але через відсутність кольорового фону часто зливається з текстами вправ. Вокабуляр рідко подається окремо і не завжди виділяється у текстах. Кольорова гама підручника не є багатою. Фон сторінки – білий, але тексти можуть розташовуватися на блідому тлі різних кольорів. Візуальних компонентів (ілюстрацій) на сторінці небагато. В основному це фото, стилізовані під аматорські або рекламні, але завдяки насиченим кольорам (чорний, зелений, синій) ілюстрації роблять сторінку більш привабливою. Переважання функції привабливості над інформативністю вважаємо недоліком візуального компонента підручника.

У підручнику *On Screen* візуальному компоненту надається більшого значення. Яскраві та насичені зображення визначних пам'яток, історичних місць, відомих людей виконують інформативну, репетиційну та інтегративну функції. Звертаємо увагу на правильне розміщення ілюстрацій – розташування зображень довкола відповідного тексту. Вирізняється креативністю способу подачі

картинки – у круглій рамці, під кутом, збільшення зображення і відсутність рамки, що підкреслює його важливість. Проте, скупченість ілюстрацій великого розміру та надмірна кількість зображень на сторінці відволікає увагу від текстового матеріалу. У підручнику переважають яскраві, «кричущі» кольори, що може втомлювати реципієнта. Вербальна частина не є примітною, використання вузького дрібного шрифту утруднює сприйняття. Однак необхідна лексика має жирне виділення безпосередньо у тексті або ж винесена окремо у кольоровій рамці.

З точки зору дизайну *A Way to Success* значно поступається першим двом розглянутим підручникам. Йому не притаманні яскраві кольори чи велика кількість ілюстрацій. Переважають бліді світлі відтінки – світло-зелений, світло-помаранчевий, блакитний тощо. Зображення невеликі й нечіткі; зазвичай, вони прив'язані не до тексту, а до теми, що вивчається. Трапляються випадки незначних розбіжностей між вербальною складовою та інформаційним наповненням ілюстрації. У підручнику немає великих заголовків і не використовуються оригінальні шрифти, які б привертали увагу. Однак використання стандартного шрифту робить текст легшим для зорового сприйняття. Зручним є і те, що вся важлива інформація виділена жирним шрифтом і подається на кольоровому тлі у спеціальних таблицях. У підручнику акцент зроблено на інформативній функції тексту.

Отже, у кожному із проаналізованих підручників повідомлення передається через поєднання різних модусів, які виконують певні функції у процесі сприйняття та інтерпретації інформації. Недовантаження чи переважання одного із модусів можна вважати недоліком навчального видання, а їх збалансованість – ознакою «ідеального» підручника.

1. Завадська О. В. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. Вип. 43. С. 163–169.
2. Макарук Л. Л. Специфіка сучасного англомовного мультимодального дискурсу. *Східноєвропейський журнал психолінгвістики*. 2014. Т. 1. № 2. С. 71–78.
3. Тучина Н. В., Жарковська І. В., Зайцева Н. О. та ін. *A way to success: English for university students. Year 2. Teacher's book*. Харків : Фоліо, 2008. 320 с.
4. Evans, V. and Dooley, J. *On screen: Student's book: Upper intermediate*. Newbury, Berkshire, UK : Express Publishing, 2016. 132 p.
5. Clare A., Wilson J. J. *Speakout: Student's book: Advanced*. 2nd ed. Harlow, Essex, England : Pearson Education, Limited, 2016. 176 p.

АЛЮЗІЇ В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТАХ NATIONAL GEOGRAPHIC

Василишин М.Ю.,

I курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Великорода Ю.М.,

кандидат філологічних наук, доцент.

Сучасні медійні видання залучають широкий спектр лінгвістичних засобів для створення експресивного ефекту при передачі оповіді. Використання алюзії займає важливе місце в межах передачі авторського задуму та створення зв'язків з існуючими феноменами в науково-популярному тексті. Відповідно, постає завдання дослідження алюзії як засобу втілення інтертекстуальності та особливості її застосування в науково-популярних текстах.

Значні дослідження у функціонуванні та класифікації алюзії належать М. Тухарелі, О. Дроновій, І. Гальперіну, О. Селівановій, Н. Фатєєвій, І. Арнольд, Н. Новохачевій. Зокрема О. Селіванова визначає алюзію виявом інтертекстуальності в тексті, «прийомом художньої виразності, що змістовно збагачує текстову інформацію, створюючи численні асоціації за рахунок явного наляку на події, факти, реальних осіб, інші тексти, їх персонажів» [5, с. 25]. На думку І.Р. Гальперіна, алюзія є непрямим посиланням, словом чи фразою до історичного, літературного, міфологічного, біблійного факту чи факту повсякденного життя, що передається в розмові чи творі [1, с. 187]. Н.Ю. Новохачева наводить тематичну класифікацію алюзій: 1) літературно-художні алюзії; 2) фольклорні алюзії; 3) кінематографічні алюзії; 4) пісенні алюзії; 5) газетно-публіцистичні алюзії; 6) крилаті алюзії; 7) офіційно-ділові алюзії; 8) інтермедіальні алюзії; 9) біблеїзми; 10) наукові алюзії [4, с. 116–124].

На думку К.С. Серажим, алюзія полягає у співвіднесенні змісту тексту з прецедентним фактом (історичним чи літературним) шляхом його згадування чи безпосередньо введення у текст з метою його змістовного чи емоційного збагачення, вираження авторської оцінки, підсилення аргументації, демонстрації високого культурного рівня автора [6, с. 131–132]. Різноманітність конструкцій, де застосована алюзія, полягає у їх залученні широкої суспільної інформаційної бази. Для відтворення образу, автор залучає посилання до відомих читачу понять. Отже, алюзія допомагає розширити когнітивну базу реципієнта за допомогою інтертекстуальних зв'язків.

Стилістика науково-популярного тексту сприяє реалізації функцій алюзії, оскільки характеризується доступністю та яскравістю оповіді. На думку Е.А. Лазаревич, у науково-популярних текстах відбувається суміщення таких стильових рис, як об'єктивність та суб'єктивність, логічність та емоційність, урочистість та повсякденність [3, с. 181]. Т.Н. Гнедько відзначає, що стилістика науково-популярного тексту відзначається наочністю, емоційністю, доступністю, що приваблює читача-неспеціаліста [2, с. 51]. Застосування алюзії пожвавлює науковий виклад, залучає відомі образи, що несуть експресивний ефект. Алюзія допомагає передати авторський задум за допомогою механізму декодування понять, до яких посилається.

У науково-популярних текстах National Geographic ми визначили застосування таких видів алюзії:

- літературно-художня алюзія

Smart technology sensors will track the water and electricity consumption of every household and will note the time whenever a household toilets flushed. Americans may view such measures with horror, as George Orwell's novel 1984 come true [National Geographic, April 2019, What We Gain or Lose in Cities, p. 18]. Автор посилається на модель державного правління в романі-антиутопії Джорджа Орвелла «1984», в якому було встановлено посилений контроль та спостереження за громадянами. Застосування алюзії допомагає передати негативне ставлення автора до відстеження діяльності громадян.

- пісенна алюзія

Koala is fighting with sharp claws, it's no more teddy bear's picnic! [National Geographic Wild, Animal Fight Club, Season 1, Episode 2]. Посилання до тематики відомої дитячої пісні «The Teddy Bear's Picnic» посилює емоційність авторського висловлення. Застосовуючи дану алюзію, автор описує різку зміну настрою та поведінки тварини, що допомагає експресивно продемонструвати явище.

- крилата алюзія

The UN's Intergovernmental Panel on Climate Change has only recently started incorporating permafrost into its projections. It still underestimates just how wide Pandora's freezer could swing open – and how much havoc that could unleash [National Geographic, September 2019, The Threat Below, p. 80]. Автор застосовує алюзію, що базується на крилатому вислові «скринька Пандори». Прихований натяк на образ грецького міфу посилює експресивний ефект та виконує функцію авторської оцінки об'єкта, тобто небезпека, спричинена таненням вічної мерзлоти, передається за допомогою видозміненого фразеологізму Pandora's box.

- біблійна алюзія

During the past few years, sargassum has been making the news not as life-giving manna but as a scourge, mounds of it fouling beaches in the Caribbean and Mexico [National Geographic, June 2019, The Weed That Feeds the North Atlantic, p. 132].

Застосування алюзії з залученням біблійного образу «манна небесна» показує не щедрі ресурси моря, а розкриває складну екологічну ситуацію в ньому. Характеристика моря передається за допомогою заперечення, що відтворює контрастний образ з позитивним значенням.

У результаті дослідження було проаналізовано основні види алюзій в науково-популярних текстах та підтверджено їх інтертекстуальні зв'язки. На даному етапі дослідження доцільно відзначити, що алюзії в науково-популярному тексті допомагають відтворити авторське ставлення, що інтенсифікує відтворювані значення. Комплексні поняття реалізуються образами відомими широкій аудиторії, що пояснює стилістичні особливості науково-популярних текстів. Специфіка даних текстів передбачає залучення засобів вираження експресивності для створення яскравої оповіді, що в даному дослідженні реалізується через інтертекстуальний та експресивний потенціал алюзії.

1. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка. *English Stylistics*. Москва : Либроком, 2010. 333 с.
2. Гнедько Т. Н. Функционально-стилевой статус научно-популярного текста. *Наукові записки [Ніжинського Державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки*. 2014. Кн. 2. С. 47–52.
3. Лазаревич Э. А. Искусство популяризации науки. 2-е изд. Москва : Наука, 1978. 224 с.
4. Новохачева Н. Ю. Стилистический прием литературной аллюзии в газетно-публицистическом дискурсе конца XX – начала XXI веков : дис. ... канд. филол. наук. Ставрополь, 2005. 198 с.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2011. 844 с.
6. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектура, варіативність [на матеріалах сучасної газетної публіцистики]. Київ, 2002. 392 с.

ПРАВОПИСНІ ІННОВАЦІЇ В НОВІЙ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПISY

Драніцина Н.О.,
I курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Грещук В.В.,
доктор філологічних наук, професор.

Розглядати український правопис як історичну категорію означає розглядати його як динамічну систему, що постійно змінюється в часі. Український правопис сформувався на основі правописних традицій давньоруської мови, що ґрунтувалися на фонетичному принципі, за яким написання має відбивати вимову. Питання правопису залишається нерозкритим до кінця, оскільки весь час з'являються нові думки, припущення, твердження.

Актуальність дослідження впливає із необхідності швидкого й коректного застосування в практиці мовокористування головних інновацій нової редакції українського правопису. **Метою роботи** є проаналізувати головні інновації нової редакції українського правопису.

Національна комісія з питань правопису працювала над документом понад три роки. Вперше проект документу був опублікований у серпні 2018 року, потім тривало громадське обговорення та дискусії фахівців, тому в остаточній редакції правопису було враховано чимало зауважень.

Сучасна редакція Українського правопису повертає до життя деякі особливості правопису 1928 року, які є частиною української орфографічної традиції і поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя. У ній збережено підхід до мови як до знакової системи та суспільного явища, що відбиває усю динаміку розвитку суспільства. Правописна комісія виходила з розуміння того, що український правопис, як і правопис будь-якої іншої мови, не може бути вищепним; він кодифікує засадничі, найбільш поширені або спірні орфографічні положення.

Серед основних інновацій у новій редакції українського правопису можемо виокремити такі:

1) Зміни у вживанні **і**, **и** на початку слова. Оновлені правописні норми зумовлюють написання слів із першопочатковим **і** із варіантом **и**. Наприклад, *ірій* – *ирій*, *ірод* – *ирод*.

2) Збільшення частоти вживання літери **г**. Згідно з новою редакцією, у прізвищах та іменах людей можливе передавання звука [g] двома способами:

- літерою **г** (*Вергілій*, *Гарсія*, *Гегель*, *Георг*, *Гете*, *Гулівер*);

- шляхом імітації іншомовного [g] – буквою **г** (*Вергілій*, *Гарсія*, *Гетель*, *Георг*, *Гете*, *Гулівер*).

3) Вживання компонентів іншомовних слів. У словах, що мають у своїй будові іншомовний компонент *анти-*, *контр-*, *віце-*, *екс-*, *лейб-*, *обер-*, *штабс-*, *унтер-*, також є зміни. Якщо раніше вони вживалися із дефісом, то відтепер їх потрібно писати разом: *ексміністр*, *віцепрем'єр*, *оберофіцер*, *унтерофіцер*, *онлайн*, *штабскапітан* та ін.

4) Вживання частини слова *пів*. Відповідно до нових правил, числівник *пів* у значення *половина* пишеться з усіма словами окремо, наприклад, *пів Києва*, *пів цибулини*, *пів яблука*. Винятком із цього правила є написання слів, у яких *пів* входить до складу одного поняття: *півкуля*, *півострів*, *півмісяць*.

5) Правопис запозичених слів. Слова, які були запозичені з грецької мови і мають стійку традицію передавання буквосполучення **au** шляхом транслітерації як **au**, відповідно до оновленого правопису, мають варіанти: *аудиторія* і *авдиторія*, *аудієнція* і *авдієнція*, *лауреат* і *лавреат*, *пауза* і *павза*, *фауна* і *фавна*.

Буквосполучення **th** у словах грецького походження передається варіативно: *Марфа* і *Марта*, *Афіни* та *Атени*, *міфологія* і *мітологія*, *кафедра* і *катедра*, *ефір* – *етер* і т. д.

6) Зміни у написанні топонімів. Географічні назви, які починаються зі *Східно-*, *Західно-*, *Північно-*, *Південно-*, *Центрально-*, відтепер пишуться з великої літери (обидва слова) і через дефіс: *Східно-Китайське море*, *Південно-Західна залізниця*, *Західно-Казахстанська область*.

7) Правопис деяких власних назв. Назви інформаційних агентств, які є складеними, пишемо з великої літери (окрім родової назви) і без уживання лапок: *агентство Українські Національні Новини*, *агентство Франс Пресс*, *агентство Інтерфакс-Азербайджан*.

Назви виробничих марок машин, приладів і т. ін. беруться в лапки і пишуться з великої літери: *автомобіль «Вольво»*, *автобус «Богдан»*, *трактор «Слобожанець»*. Проте назви самих цих виробів (окрім назв, що збігаються з власними назвами), беруться в лапки і пишуться з малої літери: *«запорожець»*, *«боїнг» (літак)*, *«панасонік» (магнітофон)*; але: *«Тесла»*, *«Таврія»* (від власних назв), винятки: *«жигулі»*, *«мерседес»*.

8) Вживання деяких іменників. У текстах художнього стилю іменники на *-ть* після приголосного, а також слова *кров*, *любов*, *осінь*, *сіль*, *Русь*, *Білорусь* можуть мати варіанти із закінченням *-и*: *незалежності*, *радості*, *смерті*, *честі*, *крови*, *любви*, *осени*, *соли*, *Руси*, *Білоруси*.

Звук [j] звичайно передаємо відповідно до вимови іншомовного слова буквою й, а в складі звукосполучень [je], [ji], [ju], [ja] буквами є, ї, ю, я: *проект, проєкція, суб'єкт, траєкторія, фоє, Фесрбах, Ісая*.

9) Вживання фемінітивів. Для відновлення гендерно-лінгвістичної рівності укладачі правопису пропонують утворювати іменники на означення осіб жіночої статі від іменників чоловічого роду за допомогою суфіксів *-к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-* та інших.

Найуживанішим є суфікс *-к-*, бо він поєднуваний з різними типами основ: *авторка, дизайнерка, директорка* та ін. Суфікс *-иц-(я)* приєднуємо насамперед до основ на *-ник*: *верстальниця, порадиця* та *-ень*: *учениця*. Суфікс *-ин-(я)* сполучаємо з основами на *-ець*: *кравчиня, плавчиня*, на приголосний: *майстриня, філологиня*. Суфікс *-ес-* рідковживаний: *дияконеса, патронеса*, найчастіше додається до слів іншомовного походження.

Таким чином, реагуючи на виклики мовної практики, сучасна редакція правопису розширила межі використання орфографічних варіантів. Мовна комісія спростила написання слів, затвердила правила написання сайтів та наблизила мову до живого мовлення. Окрім того, новий правопис сприяє, хоч і дещо несміливо, давно очікуваному поверненню в український публічний простір питомих рис української мови та репресованих за комуністичним наказом правописних норм для деяких іншомовних слів та програмою «зближення двох братніх мов – української та російської», а не відповідно до якоїсь чіткої суто мовної закономірності. Саме тому повернення репресованих норм є не стільки політичною акцією в правописі, скільки поверненням логічності й системності в український правопис.

1. Зінченко А. Досі ми користуємося «сталінським правописом». *Українське радіо : вебсайт*. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=80920>.
2. Когут В. М. Український правопис 2019 : Зміни та правила. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 16 с.
3. Німчук В. Проблеми українського правопису ХХ–ХХІ ст. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. С. 100–102.
4. Український правопис. Харків : Фоліо, 2019. 347 с.
5. Шевчук Ю. Кілька присутніх зауваг щодо нового проекту українського правопису. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29461384.html>.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ (на матеріалі польської та української мов)

Дякун Д.Р.,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Дорогович Н.О.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Польська та українська мови належать до слов'янської мовної групи і походять від однієї мови – праслов'янської. У порівнянні з іншими європейськими мовами, слов'янські мови мають більше спільної лексики. Тому носіям цих мов не так складно зрозуміти одне одного. Незважаючи на те, що вони схожі між собою, між ними все ж є велика різниця, яка дозволяє виокремити ці мови як самостійні та незалежні [3, с. 125–126].

Фразеологія є таким рівнем мови, який постійно поповнюється новими одиницями. Зіставлення фразеологізмів різних мов, навіть тих, які не належать до однієї мовної групи, стає все більш розповсюдженим. Багато мовознавців досліджували цю тему (Н. Венжинович, О. Потебня, Е. Сапір, Б. Уорф, Г. Штомпель, Г. Солодухо, Ю. Солодуб, А. Кінашук та інші), адже вона є дуже **актуальною** і важливою для розвитку фразеології та мовознавства загалом. Зіставне дослідження фразеології мов допомагає побачити їх особливість.

Метою дослідження є зіставний аналіз компонентів фразеологічних одиниць польської та української мов для окреслення їхньої лінгвокультурної специфіки.

Методи дослідження: у роботі поєднано зіставний (порівняння фразеологізмів двох мов), структурний (компонентний аналіз) та описовий (тлумачення) методи.

Джерело дослідження – польсько-український фразеологічний словник видавництва Лодзького університету, 2016 рік [див.: 5].

Часткові або неповні еквіваленти фразеологізмів називають відповідниками. Вони є подібними стилістично, мають те саме або подібне значення. Тобто вони вже не є еквівалентами, але і не є лакунами і мають схожість, тому зіставне дослідження, при наявності відповідників, можливе [2, с. 206].

Як відомо, у фразеології усіх мов світу є чітко виражений антропоцентризм, тому більшість фразеологізмів, які ми досліджуємо, стосуються безпосередньо людини [4, с. 35].

Оскільки у фразеології кожної мови відображений історичний досвід народу, досвід у веденні господарства, культурний та економічний розвиток, який накопичувався протягом років, запас фразеологізмів постійно поповнюється новими одиницями (дуже часто нові фразеологізми витісняють одиниці, які давно існували і часто вживалися у мові). Порівнюючи фразеологію двох мов, учені порівнюють два світогляди. Тому важливо навчитися досліджувати фразеологізми комплексно і звертати увагу на різноманітні лексичні компоненти, з яких складаються ці одиниці [1].

Досліджуючи фразеологізми польської та української мов, ми помітили відмінність у лексичному складі, що підкреслює своєрідність мовних картин

світу лінгвокультурних спільнот. Носії мов використовують для опису одних і тих самих явищ різні образно-мотиваційні основи, тобто компоненти, з якими вони ці явища асоціюють [1]. Наприклад, при зіставленні фразеологізмів *mieć pieniądze jak lodu – мати грошей, як сміття* [5, с. 81] можна простежити наявність різних асоціацій з великою сумою грошей у представників двох мовних спільнот. В українській мові також є фразеологізм *у когось грошей кури не клюють*, що містить зоонім [5, с. 81]. Фразеологізм цей є дуже цікавим, хоча й підтверджує те, що усі й так знають (кури не клюють грошей). Він створений завдяки спостереженням за тваринами, адже кури й справді багато їдять. Прислів'я *bogatemu to i byk się ocieli – кому ведеться, тому і півень несеться* характеризують багату людину [5, с. 50]. Хоча у фразеологізмах обох мов присутні два різні зооніми: бик є ссавцем, а півень – птахом. Це можна пояснити тим, що польська шляхта часто володіла багатим господарством, тому у неї наявність биків було звичним явищем. Для українців це була розкіш, а ось півні та кури були в багатьох господарствах. І бик, і півень належать до самців, і їх організм не пристосований для зародження у ньому життя. Якщо бик не може отелитися, а півень не може нести яйця, то можна зробити висновок, що йдеться про щось неможливе, або те, чого важко досягнути, і що завдяки грошам можна добитись усього.

Наведемо ще кілька прикладів:

<i>mieć pieniądze jak lodu</i>	мати грошей, як <u>сміття</u>
<i>bogatemu to i byk się ocieli</i>	у когось грошей <u>кури</u> не клюють, кому ведеться, тому і <u>півень</u> несеться
<i>żyć jak u Pana Boga za piecem</i>	жити, як у Бога <u>за дверима</u> , жити, як у раю (на небі), жити, як у батька за пазухою
<i>co wolno wojewodzie, to nie tobie, smrodzie</i>	що <u>попові</u> можна, те <u>дякові</u> зась
<i>jak się człowiek śpieszy, wtedy się diabeł cieszy</i>	хто спішить, той <u>людей</u> смішить
<i>doprowadzać kogoś do szewskiej pasji</i>	доводити до <u>крайнощів</u> когось
<i>ktoś kłamie jak najęty</i>	бреше, як рябий <u>собака</u>
<i>ktoś zrobiony z jednej gliny</i>	одного тіста <u>книш</u>

Отже, незважаючи на схожість лексики досліджуваних мов, існує багато фразеологізмів, які мають різні лексичні компоненти при схожій семантиці. Ці компоненти можуть бути дуже схожими, а можуть повністю відрізнитися. Причиною цього є різниця у світогляді, думках, асоціаціях представників мовних спільнот, історичних, культурних, економічних та інших особливостях у їхньому середовищі. У цьому й полягає лінгвокультурна специфіка фразеологічних одиниць.

1. Венжинович Н. Основні принципи зіставного вивчення фразеології різних мов. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Вип. XV–XVIII. Івано-Франківськ, 2007. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/8388>.
2. Новікова Т. Переклад фразеологізмів крізь призму теоретичних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : філологічна*. 2015. Вип. 52. С. 203–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_52_71.
3. Kononenko I. Obraz świata w polskiej i ukraińskiej frazeologii. *Przegląd Środkowo-Wschodni*. Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 2017. T. 2. S. 119–134.
4. Pajdzińska A. My, to znaczy... (z badań językowego obrazu świata). *Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja*. 2001. № 1 (66). S. 33–53.
5. Piasecka A. Tulina-Blumental I. *Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny*. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016. 184 s.

ЕЛЕМЕНТИ НАТУРАЛІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Калитяк В.В.,

І курс ОР магістр, факультет філології.

Науковий керівник – Голод Р.Б.,

доктор філологічних наук, професор.

Українська література кінця XIX – початку XX ст. – явище загальноєвропейського типу і, як така, вписується у процес зміни типів художнього мислення, методів, стилів, який визначає розвиток всіх літератур цього періоду. Відомо, що саме у цей час в Європі відбувалося становлення принципово нової художньої системи – модернізму. Разом з тим, як вважає В. Домонтович, мистецтво цього періоду було ще нерозчленованим цілим, з якого, незважаючи на відмінності, відгалужувались всі пізніші мистецькі напрями і течії. **Метою роботи** є визначення мовно-стилістичних особливостей новел Василя Стефаника, зокрема поєднання модерністських течій та натуралізму.

«При абсолютизації внутрішнього начала творчості Стефаниковий експресіонізм, знищуючи описовість, етнографізм, орнаментальну екзотику, виявився несподівано-вибуховим явищем української культури, а молодий, хоча і зрілий автор, викликав відповідне застереження: «Не пиши так, бо ввреш» [5, с. 36]. Однак маємо підстави розглядати творчий доробок Стефаника не тільки у рідній експресіоністській естетиці, оскільки спостерігаємо в ньому елементи імпресіонізму, екзистенціалізму, а особливо яскраво натуралізму. Елементи натуралізму у тому чи тому вияві цілком виразно проступають у таких новелах Василя Стефаника як «Сама саміська», «Катруся», «Кленові листки», «Похорон», простежуємо їх при аналізі художнього методу митця.

Як в окремих детермінантах натуралізму, так і в їх системі дається взнаки його гносеологічний зв'язок із позитивізмом, передусім із методологією позитивістського мислення. Спираючись на філософську концепцію всезагального детермінізму Іполіта Тена про зумовленість історичних феноменів трьома чин-

никами: расою, середовищем та моментом, натуралісти прагнули мотивувати подієвість та вчинки героїв причинно-наслідковими зв'язками.

За Дмитром Наливайком, фундаментальними рисами натуралізму є: **сцієнтизм** – тенденція наближення завдань і функцій літератури до наукових; **об'єктивність**, тобто зображення реальності без самовияву автора; специфічний **світоглядний монізм**, що залучає людський світ у світ природи, охоплює їх єдиним поглядом і підпорядковує спільним законам і структурам; **принцип життєподібності** – зображення життя в його повсякденно-побутовій правдоподібності.

З наведених ознак найбільш вираженою у творчості Василя Стефаника є натуралістична фактографічність, зображення неприкрашених життєвих реалій, фрагментарне письмо, що в деталях, однак в індивідуальній манері Стефаника – кількома найвлучнішими штрихами, зображує окремі «шматки життя».

Так у новелі «Сама саміська» з натуралістичною деталізацією змальована боротьба літньої жінки з болем, хворобою в останні години її життя. Важливим образом виступають мухи, які стають для реципієнта безумовною асоціацією бруду, гнилі, розкладання. Не останню роль відіграє і лексика: «дивилася блудними очима», «губи (...) білим язиком зволожувала». Оповідь постає у формі наукових спостережень. Звідси й смерть у Стефаника тут – не метафізичний відхід душі у засвіти, а фізіологічне конання ослаблого старечого тіла, опис якого викликає у читача більше відрази, аніж співчуття чи відчаю: «Кров потекла, баба схлипала й умерла. Голову перехилила коло ніжки від стола і широкими, мертвими очима дивилася зукоса на хату. Чорти перестали гарцювати, лише мухи з розкошею лизали кров. Позакервавлювали собі крильця, і щораз більше їх було у хаті червоних» [3, с. 58].

Тим часом як Франко намагався максимально наблизити свої прозові полотна «Перехресні стежки» та «Борислав сміється» до документованої розповіді, умотивувати поведінку героїв генетикою чи впливом середовища, то Василь Стефаник у натуралістичному малюнку смерті не може позбавити свою героїню віри у потойбічне. У запропонованому епізоді відбувається накладання двох пластів: натуралістично спрямованого та фольклорно-символічного, адже мухи, зрештою, завдяки маренням і розпаленій уяві баби цілком можуть скидатися на чортиків, один з яких незабаром більшає і обіймає бабу за шию. Це ще раз доводить безумовну перевагу натуралізму у цій новелі: цілком передбачуваний передсмертний безум у голові старої набуває барв християнсько-есхатологічних, адже таку філософію як звичайна пересічна селянка Покуття вона всотала у себе з віковичними традиціями і віруваннями, які дійшли до неї через покоління.

Як зазначає Р. Голод: «На відміну від Франка, його [Стефаника] цікавить натуралізм не як цілісний літературний феномен, а з огляду на можливість творчого використання окремих його елементів у сув'язі з елементами інших літературних напрямів (реалізму, імпресіонізму, експресіонізму), утворюючи нову якість на вищому рівні художнього узагальнення» [1, с. 223].

Таким чином, у малій прозі Василя Стефаника подається окремий суб'єктивно-авторський варіант натуралізму, виражений у симбіозі з модерністськими

напрямами та фольклорною традицією з метою увиразнення художньої дійсності, посилення впливу на читача.

1. Голод Р. Елементи натуралізму в структурі оповідної прози Івана Франка і Василя Стефаника. *Шевченко. Франко. Стефаник* : матеріали Міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 214–225.
2. Наливайко Д. Искусство: направлення, течення, стилі. Київ, 1985. 365 с.
3. Стефаник В. І чого ти, серце моє... *Вибране*. Київ : ВЦ «Академія», 2015. 272 с.
4. Франко І. Зібрання творів у 50 т. Київ, 1976–1986.
5. Шумило Н. Літературний феномен Василя Стефаника (Національний варіант експресіонізму). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2001. С. 34–41.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КИТАЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ІДІОМ

Корнута В.М.,

II курс ОР бакалавр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Ілійчук І.В.,

кандидат філологічних наук, старший викладач.

Світ змінюється, глобалізація стала звичним явищем, люди різних націй і рас спілкуються і обмінюються культурами. Водночас, зі швидким економічним розвитком Китаю, китайська культура має величезний вплив на цілий світ. Тому все більше і більше іноземців вибирають вивчення китайської мови, як першої іноземної.

До недавнього часу, порівняння ідіоматичної фразеології китайської та української мов не отримали значної лінгвістичної уваги. Китайські ідіоми досліджували такі філологи та культурологи як: О. Тихонова, А.Л. Семенас, В.І. Горелов, J.S. Burt, D.A. Titone, Гао Чінци, Чу Цишян, Шяо Гуоджин та багато інших.

Ця галузь вважається новою сферою досліджень, і матеріал, який обговорюється в даному дослідженні, допоможе іноземним студентам, особливо українським, зрозуміти китайські ідіоми краще, а також покращити свої мовні навички.

1. Порівняльна характеристика китайських і українських ідіом

Витоки і структура ідіом тісно пов'язані з географічними місцями, де вони утворилися, зокрема, з місцевими традиціями, звичаями, історією та культурою цього регіону. Обидві мови дуже багаті по відношенню до ідіоматичних матеріалів: передбачається, що українська мова має більш ніж 1500 пунктів, у той час як є тисячі китайських ідіом. У нашому дослідженні, ми здійснили короткий аналіз структури ідіоми у кожній мові.

2. Зміст порівняння китайських і українських ідіом

Ідіома – це висловлювання яке складається із словесних комбінацій з образним значенням. При дослівному перекладі подібного виразу, сенс спотво-

рюється або повністю втрачається. Ідіоми дуже численні, і вони часто показують чітку частину життя місцевих людей певного регіону. Китайські та українські ідіоми мають величезну різницю у структурі та змісті. Відмінності полягають у загальному процесі мислення, життєвого стилю, звичаїв, традицій, історичного підґрунтя, культури, вірувань та релігії.

Китайські ідіоми переважно змальовують історичні події певного часового періоду. Ідіоми такого типу мають дуже широкий зміст: 完璧归赵 (wan bi gui zhao) повернути неушкоджену річ її власникові; 三顾茅庐 (san gu mao lu) просити обдаровану / здібну людину про допомогу.

Ідіоми в українській мові в основному побудовані на культурі, повсякденному житті та традиціях. Хоча, певні ідіоми також пропонують історичні посилення, такі як: «Пропав, як Швед під Полтавою». Ця ідіома відноситься до історичної битви між шведською та російською арміями у 1709 р. та має китайський еквівалент – 败涂地 (yi bai tu di), «азнати поразки, лишитись без нічого».

Через відмінності у географічному розміщенні, кліматі, фауні, флорі, в ідіомах ми бачимо їх яскраве відображення. Наприклад, у китайській мові є багато ідіом, пов'язаних з бамбуком: 胸有成竹 (xiong you cheng zhu) мати добре продуманий план або залишити козира в запасі; 雨后春笋 (yu hou chun sun) рости як гриби після дощу.

Україна, є своєю чергу, багата лісами, тож багато місцевих ідіом пов'язані з деревом: «чим далі в ліс, тим більше дров» означає, що чим більше дізнаємось, тим більше знань ще чекає попереду; «хто в ліс, хто по дрова» означає, що у кожного є свої власні інтереси та цілі.

Релігія відіграла важливу роль в історії та розвитку кожної нації. Україна є християнською країною, в той час як даосизм і буддизм сильно вплинули на китайську культуру. В Україні релігійна лексика, ідіоми, прислів'я та інші висловлювання, які пов'язані з релігією і віруваннями, називаються «Біблеїзмами». Нижче наведені деякі з українських біблійних виразів: Зуб за зуб; альфа й омега; берегти, як зіницю ока; сіль землі і т. д.

Буддизм з'явився в Китаї в кінці династії Хі Хан (Західна Хан), в цей час були такі ідіоми: – 念之差 (yi nian zhi cha, миттєво послизнутись, зробити хибний крок); 因果报应 (yin guo bao ying, карма, відплата за гріх = що посієш, те й пожнеш).

3. Типи помилок

Через відмінності між китайською та українською культурами та глибоким значенням ідіом обох мов, іноземним студентам важко повністю зрозуміти їх значення, тим паче правильно їх використовувати. Основні типи помилок іноземних студентів:

- орфографічні помилки;
- структурні помилки;
- семантичні помилки;
- смислові помилки.

Китайські ідіоми, які вживаються сталими фразами можна розглядати як одне слово. Ідіоми вживаються правильно тільки тоді, коли людина чітко

розуміє значення ідіоми. Проте, через складність китайських ідіом, важко зрозуміти сам зміст, через це студенти іноді можуть використати ідіому в іншому контексті. Тому українські та іноземні студенти повинні бути обізнаними і ретельно вивчити зміст китайських ідіом, щоб уникнути таких смислових помилок.

Висновок. Після дослідження і здійснення порівняльної характеристики українських та китайських ідіом, зокрема за допомогою аналізу помилок, допущених студентами під час вивчення китайської мови, ми можемо побачити багатий зміст кожної ідіоми і труднощі у їх використанні. Це мотивуватиме студентів проявляти більший інтерес до вивчення китайської мови, особливо ідіом. Адже китайські ідіоми – це спадщина минулого, яку ми маємо пізнавати і цінувати.

1. Горелов В. И. Лексикология китайского языка : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103. Москва : Просвещение, 1984. 216 с.
2. Семенас А. Л. Лексика китайского языка. Москва : ИД «Муравей», 2000. 320 с.
3. Burt J. S. Against the lexical representation of idioms. *Canadian Journal of Psychology*. 1992. № 46 (4). P. 582–605.
4. Titone D. A., & Connie C. M. Descriptive norms for 171 idiomatic expressions: Familiarity, compositionality, predictability, and literality. *Metaphor and Symbolic Activity*. 1994. № 9. P. 247–270.
5. Weinreich U. Problems in the analysis of idioms / In J. Puhvel (Ed.). *Substance and structure of language*. Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1969. P. 23–81.
6. 高庆赐。同义词和反义词。上海, 1957 年, 48–49页。

«ЄВРОСИРИТСТВО» ЯК ГЛОБАЛІЗАЦІЙНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ (на матеріалі творів Барбари Космовської та Ніни Фіалко)

Кушнір Д.Я.,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Мартинець А.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Одним з найнегативніших наслідків трудової міграційної хвилі, на нашу думку, є «євросирітство». Такий термін з'явився нещодавно, але вже набрав популярності. Ним послуговуються лінгвісти, психологи, соціологи, письменники. Зустрічається він і у польському літературознавстві. У переважній більшості випадків термін використовують у описі / характеристиці дітей, чий батьки виїхали за кордон і залишили своїх дітей під наглядом родичів [2].

Аналіз соціальних досліджень дає підстави стверджувати, що щороку кількість «євросиріт» помітно зростає. Число емігрантів збільшується з кожним днем не тільки в Україні та Європі, але і в інших частинах світу. З цього слідує, що на сучасному етапі дана проблема набуває глобалізаційних ознак [3].

Відповідно до соціальних опитувань, проведених міжнародним правозахисним центром «Ла Страда – Україна» найпопулярнішою причиною еміграції є матеріальне збагачення, спрямоване на покращення долі власних дітей (86%), далі іде придбання житла (72%), на третьому місці інші соціальні потреби (69%) [2].

Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів висвітлювалась у працях Н. Гордієнко, А. Ізотової, І. Стародубцевої, І. Трубавіної [1]. Детальний аналіз такого роду досліджень дозволяє зробити певний висновок: окремі батьки, прикриваючись міркуваннями про хороше майбутнє, матеріальну та соціальну незалежність сім'ї, намагаються полегшити власне життя, відсторонитись від родинних побутових проблем, переклавши свої батьківські обов'язки на інших [1].

Соціальна проблема євросирітства, набувши рамок глобалізаційної, стала предметом зображення ряду сучасних художніх творів різних національних літератур. Зокрема вона простежується у творчості польської авторки – Барбари Космовської. Зокрема у романі «Українка» письменниця зображує дівчину Іванку, яка через матеріальну нестабільність вимушена поїхати з рідного дому в Дрогобичі у чужу для неї Польщу на заробітки. Проти власної волі вона стає «соціальною сиротою», руйнуючи власне життя та життя тих, кому вона дорога. Схожу ситуацію спостерігаємо і у романі «Повертайтеся, журавлі, додому» сучасної української авторки Ніни Фіалко.

У романах проблема «євросирітства» підсилюється іще однією, на нашу думку не менш болючою, гендерною проблемою, яка представлена у текстах руйнацією стосунків матерів і доньок. Для слов'янського народу, зокрема для українців, споконвік віків важливим був матріархальний уклад. Так із найдавніших фольклорних пам'яток ми знаємо про образ Берегині, жінки, що оберігає, передає та зберігає найважливішу для минулих і прийдешніх поколінь пам'ять роду. Сучасні виклики руйнують цю традицію. Зв'язок, що передбачає передачу пам'яті рветься: мати і донька перестають розуміти і підтримувати одна одну. А це призводить до руйнації усього, що їх оточує.

Для твору Ніни Фіалко мотив невизначеності, тривоги, предчуття чогось нехорошого є наскрізним фабульним елементом, це ми спостерігаємо уже з перших сторінок твору: *«Я не готова тобі щось відповісти зараз. Мушу порадитися в першу чергу з мамою, бо це на її плечі лягає турбота про дітей, а також слід переговорити з чоловіком...»* [4, с. 13]. У даній цитаті ми бачимо не тільки елемент певного вагання щодо майбутнього рішення, а й важливий момент, який згодом розкривається кардинально по-іншому. Це мотив матері і доньки, відсутність якого надзвичайно часто підкреслюється у творах про трудову міграцію та наслідкове сирітство. Він є архіважливим, оскільки у кожній дівчині, не залежно від її віку та статусу, бувають такі моменти в житті, коли вкрай необхідна порада матері. Це стосується і головної героїні твору – Зоряни. Вона часто зверталася за порадою і допомогою до Поліни Микитівни, але, на жаль, їй не вдалося стати такою ж опорою і підтримкою для власної доньки. Мати просто почала нівелювати проблеми Катерини, ставлячи їх на друге місце, надаючи перевагу матеріальному збагаченню, помилково думаючи що це

є найнеобхіднішим для її дітей. *«Донечко, у мене розпочинається сезон гарної торгівлі хутрами. То чому я поспішатиму тепер. Чекайте на Різдво»* [4, с. 85].

Насправді Катрі була необхідна порада саме матері, як найріднішої людини, адже рішення покинути університет дуже важливе і змінить життя дівчини. Зоряна ж зрадила сподівання доньки на неї і просто переклала свій батьківський обов'язок спершу на бабусю, а потім на геть чужу людину. *«А бабуня тобі не зможе допомогти... А ти в Миколи Івановича запитай! Він так добре ставиться до нашої родини, і досвіду у нього більше...»* [4, с. 85–86].

Матері не вдалося зрозуміти, що Катря потребувала саме її допомоги. Зоряна не усвідомлювала того, що цією своєю безневинною порадою про масажиста, вона сама запустить механізм руйнації життя власної доньки та всієї сім'ї.

Кардинально відрізняється зображення стосунків матері і доньки у романі *«Українка»* Барбари Космовської. Письменниця описує життя самотньої жінки Ганни Матвієнко, яка втратила останню розраду у житті єдину донечку – Іванку. Незважаючи на те, що дівчини давно не було вдома, у серці матері жевріє надія, що її дитина от-от повернеться додому, покине чужу країну, вони знову будуть разом, як колись. *«Приготує сьогодні зупу з гарбуза. Давно такої з Іванкою не їли... Не їла»* [3, с. 5]. У цих, на перший погляд звичайних рядках криється материнська туга, почуття втрати, з яким Ганна Матвієнко не може змиритися.

Письменниця у найскладніших життєвих ситуаціях завжди повертає Іванку думками до матері. Звернення до цього мотиву не є випадковим, адже для кожної дитини найбезпечніше місце біля її матері.

Незважаючи на напружені стосунки між матір'ю та донькою, зв'язок між жінками не втрачався. *«Того дня, коли Іванка пакувала свої речі, Ганна Матвієнко, не знаючи про це, вирішила впорядкувати шухляду»* [3, с. 208].

Можна зробити висновок, що кожній дитині, не залежно від її віку, необхідна постійна допомога, підтримка і опора у вигляді батьків. Саме тому, таке явище, як трудова міграція, замасковане благими матеріальними намірами, забирає у дітей таку важливу та незамінну частину їхнього життя як батьків.

Отже, «євросирітство» є однією з нагальних проблем суспільства. Причини цього явища можуть бути абсолютно різними, проте негативних наслідків не уникнути. Діти виростають агресивними, з низькою самооцінкою, порушеною психікою тощо. Не дивно, що у засобах масової інформації «євросирітство» називають «чорною стороною» заробітчанської еміграції. Тому з впевненістю можна стверджувати, що дане явище є надзвичайно серйозною проблемою сьогодення, над якою потрібно працювати кожному.

1. Деякі аспекти роботи з дітьми трудових мігрантів. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Znpkhist_2017_13_8.pdf (дата звернення: 25.03.2020).
2. «Євросироти»: з чим стикаються діти українських трудових мігрантів. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/05/4/224005> (дата звернення: 20.03.2020).
3. Космовська Б. *Українка*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. 224 с.
4. Фіалко Н. *Повертайтеся, журавлі, додому*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 240 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ, ЙОГО ПОХОДЖЕННЯ І ЗНАЧЕННЯ

Лубик Н.В.,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Лесюк М.П.,
доктор філологічних наук, професор.

Мова – це інструмент, яким послуговується більшість людей у своїй щоденній комунікації. Кожного дня вона збагачується, вдосконалюється і модифікується. Сленг є тим елементом мови, за допомогою якого люди намагаються урізноманітнити її, наповнити більш жвавими та яскравими словами, незрозумілі терміни замінити доступнішими поняттями для широкого кола людей. Сленг присутній у всіх сферах людської діяльності. Він змінюється відповідно до подій, які відбуваються у суспільстві. Польська мова, якої хоче навчитись іноземець, це не лише літературна мова, наукові статті, книги та газети. Це також та частина польської мови, якою зазвичай розмовляють молоді люди в барах, на вечірках, яку використовують у своїх виступах на телебаченні та в повсякденному житті. «Ця лексика є чудовим прикладом пізнання польської культури і «відчуття» мови» [3].

Актуальність цієї роботи полягає в тому, що молодіжний сленг – досить популярне явище, яким кожного дня послуговується значна кількість людей. Особи, які починають вивчення польської мови як іноземної, зустрічаються із чималою кількістю сленгових виразів, які їм важко зрозуміти. Лінгвісти намагаються осмислити явище сленгу, але вкрай мало праць, де б проблема сленгу була повністю розкрита і досліджена.

Наукове та суспільне значення роботи полягає у можливості її використання на практичних і лекційних заняттях з польської мови, у подальших наукових дослідженнях: дипломних та магістерських роботах.

Мета роботи полягає у дослідженні і порівнянні структури та семантики молодіжного сленгу польської мови; визначенні категорії сленгу і відмежування його від подібних за змістом понять.

Досягнення мети дослідження передбачало виконання таких завдань:

- 1) Визначити значення термінів «сленг», «жаргон», «арго»;
- 2) Проаналізувати підходи дослідників до значень цих термінів;
- 3) Обґрунтувати необхідність вивчення молодіжного сленгу на заняттях із польської мови як іноземної;
- 4) Методом суцільного виписування сленгових виразів із різних джерел створити корпус польських молодіжних сленгізмів, здійснити їх структурно-семантичний аналіз.

Об'єктом дослідження є сленгові вирази у польській мові, які використовує молодь.

Предметом дослідження є структурні та семантичні особливості польського молодіжного сленгу.

Для досягнення мети дослідження та виконання поставлених завдань були використані такі методи дослідження:

1) Описово-аналітичний метод для опису та аналізу семантики сленгових форм;

2) Метод порівняльно-зіставного аналізу.

Молодіжний сленг є своєрідним шифром, кодом конкретної групи, характеризується оригінальністю, новаторством, мовною дотепністю, що сприяє використанню мовних ресурсів художнього виразу, інколи допускає навіть використання вульгаризмів. Молодіжний сленг нерідко допомагає виразити сильні емоції чи рішучі погляди. Кожного дня сленг змінюється, у ньому з'являються нові слова, але, інколи навіть добре не ввійшовши, вони виходять з ужитку. Постійна еволюція і мінливість сленгу свідчать про безперервний творчий процес у колі причетних до цього носіїв. І коли ця новизна втрачається, сленгова форма відмирає, і це слово входить у щоденний ужиток.

Основними ознаками сленгу є «нестабільність, швидкозмінність, наслідування моди» [1]. Сленгові конструкції без лексикографічної фіксації можуть зникнути, адже вони як швидко приходять, так і непомітно зникають. «І саме це становить актуальність теоретичного і лексикографічного опрацювання сленгу, яким так часто сьогодні послуговується молодь» [2, с. 32].

Ми дослідили, що між собою молодь часто вітається за допомогою таких сленгових форм: *borżul, cze, czejo, hello, joł men, siema, siemaneczko ziomeczki, siemanko* [5]. І так, наприклад, поруч із фразою «*Co słychać?*», використовується більш поточна форми «*Co tam?*», а до «*cześć*», яке говорять при прощанні, додають лексему «*narka*».

Багато переживань та нервів викликає екзаменаційна сесія. Молодь звикла замінити це слово іншими, такими, як *apokalipsa, armagedon, czas zagłady, tortura, session* [4]. *Gimnastykować się* – складати екзамени; додатковий екамен – *zerówka* [4]. *Beton* – студент, який приходить непідготовленим на екзамени. *Desand* – особа, яку залишають на повторний курс, *repeta* – повторний курс; *oblać egzamin* – не скласти екзамен [5]. Повторний екзамен – *dogrywka, dożynki, kampania wrześnieiowa; iść po autograf* – іти на залік [5]. *Kolos, koło* – колоквиум; *laboratorka* – практичне заняття; перерва між заняттями – *okno, okienko* [4];

Зовнішній вигляд та внутрішній стан людини: балакучий – *gadula, radar, točka* [5]; розумний – *ma olej w głowie, nosi głowę nie od parady* [5]; безнадійний – *dno, kaszana, siara; dzban* – людина, яка всередині порожня, нерозумна [6]; худий – *szkielet, patyk, tyka, chodząca śmierć* [5]; добрий – *kujon, prymus, dziobak* [4]; *Kawiara* – людина, яка п'є багато кави; *książkara* – особа, яка робить вигляд, що багато читає. *Kujoni, alberty, ambitniaki, dziobol*, – такими словами описують людину, яка любить вчитися. *Kociarnia, koksy* – студенти першого року. Товариш із групи – *bra, kabat* тощо.

Отже, мова не може бути відірвана від суспільного життя, бо ці поняття взаємопов'язані між собою. Розвиток мови – процес, у якому визначну роль виконує молоде покоління як найбільш гнучкий прошарок населення, тому молодь повинна бережно і дбайливо ставитися до рідної мови, піклуватися про неї.

1. Очеретний А. Б. «Сучасний погляд на молодіжний сленг». URL: <file:///C:/Users/Ivan/AppData/Local/Temp/2268-8083-1-PB.pdf>.

2. Шумейко А. Сучасний український сленг: конотативний аналіз. *Дивослово*. 2011. С. 32.
3. Rabczuk A. Sztuka nawijki, czyli jak uczyć cudzoziemców polskiego slangu młodzieżowego. URL: <file:///C:/Users/Ivan/AppData/Local/Temp/2481-2079.pdf>.
4. Indeks: Polski – Gwara studencka. URL: https://pl.wiktionary.org/wiki/Indeks:Polski_-_Gwara_studencka.
5. Miejski słownik slangu. URL: <https://www.miejski.pl>.
6. Słownik języka polskiego PWN. URL: <https://sjp.pwn.pl>.

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ПРОЗИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Махник О.О.,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник –Піхманець Р.В.,
доктор філологічних наук, професор.

Творча спадщина Володимира Винниченка відзначається особливою значущістю в контексті історії української літератури перших десятиліть ХХ століття. За словами В. Панченка, митець «вів постійний творчий полілог з багатьма попередниками і сучасниками, чутливо реагуючи на зміну літературних мод, на естетичні шукання як у західноєвропейській, так і в російській літературі» [2]. Винниченкові твори настільки неоднозначні, багатогранні, контаміновані з різних стилів, жанрів та напрямів власне тому, що ввібрали в себе художні ознаки тих авторів, які творили щось принципово нове. Їх варто номінувати як ковток свіжого повітря після перенасичення української літератури «багатостраждальними» сільськими романами, котрі вже почали втрачати актуальність в умовах стрімкого розвитку суспільства.

Володимир Винниченко як людина свого часу випереджав тодішні літературні тенденції, залишивши зовсім мало місця в художній прозі для реалізму. Водночас іншою причиною його естетичних пошуків була суспільно-політична ситуація в Україні на межі віків. Історично склалося, що в «межовий» період суспільство переживає кризу як в економічному розвитку, так і в художньому. Н. Шумило характеризує українську літературу кінця ХІХ – початку ХХ століть складним явищем, де яскраво виражені динамічний розвиток художнього мислення письменників й доволі непростий синтез різних літературних стилів та напрямів, а відповідно – нові віяння з боку літературознавчої науки [3].

Слушну думку щодо цього висловлює також М. Боднар: «[...] Прийняття всього єства людини зумовила небачений діапазон почуттів і настроїв, відтворюваних і створюваних у літературі ХІХ ст., на цій же основі література здобула надзвичайну здатність: показати складні й нерозв'язані конфлікти людського існування, у смислових шарах бути сповненою експресивних покликів як до іманентних первнів людського єства, так і до трансцендентних сутностей» [1, с. 39]. Внаслідок в українській літературі означеного періоду відбувається стрімкий процес трансформації попередніх художніх набутоків, творче переос-

мислення класичної літератури, зміни в поетикальній системі й поява нових жанрово-стильових форм.

Автор, котрий сам пережив чимало драматичних перепитій, не міг тримати в собі той життєвий, здебільшого гіркий досвід. Ніякої ідеалізації – тільки чесність та щирість із собою й читачем. Це стало, на нашу думку, однією з причин розширення жанрових варіацій у творчого доробку Винниченка. Тому з-під його пера вийшли різні за внутрішньою структурою види новел: психологічна («Момент», «Глум», «Раб краси», «На пристані»), новела-портрет («Тайна»), новела-оповідь («Промінь сонця»), новела-спогад («Купля»). Крім того, письменник продукував такі малі жанрові форми, як нарис («Контрасти», «Хто ворог?»), казка («Дим»), психологічна студія («Талісман»), парабола («Ланцюг») та ін. Жанрове розмаїття охоплює й оповідання письменника: оповідання-роздум («Рабині Справжнього», «Чудний епізод»), гумористичне оповідання-спогад («Уміркований» та «щирий», «Записна книжка», «Малорос-європеєць»), соціально-психологічне оповідання («Суд», «Студент», «Голод», «Салдатики!»).

Літературознавці вважають Винниченкові твори синтетичними зі стильового погляду, оскільки в них помітні елементи реалізму і символізму, реалізму та імпресіонізму, навіть реалізму й романтизму або ж реалізму і психологічного експресіонізму. Зазвичай його творчість номінують неореалістичною, або ж прозою «стихійного», «синтетичного», «умовного», «оновленого» реалізму чи зовсім просто – творами реалізму ХХ століття. Варіантність назви літературного явища не суперечить сказаному про творчий доробок Володимира Винниченка як контамінований з різних стилів письма. Внаслідок оновлення зазнала і жанрова система малої прози. Наприклад, оповідання «Голота» (1906 р.) має також ознаки повісті, зокрема ширшу просторову організацію (героїв подано «груповим портретом», що характерно для «більших» форм, аніж оповідання). До того ж «Голота» є об'єктивно чи не найбільшим за розміром серед творів малих жанрових форм Володимира Винниченка. Окрім виділених жанрових різновидів, у малій прозі письменника констатуємо наявність ознак «великих» за формою творів – драми та повісті.

Художні інтенції письменника тяжіли до поєднання літературних чинників із філософією та міфологією. Відомий факт, що творчій людині складно обійтися без фантазії: хоч письменник намагався якомога більш правдиво й переконливо передати змальовані події й почуття героїв, проте часто залучав ірреальні елементи у свою оповідь. На цій основі постали у Володимира Винниченка, зокрема, образи-символи, як-то в новелах «Момент» та «Ланцюг», полісемантичні образи, які можна розглядати у філософському або ж соціально-побутовому ключі («Проміні сонця» і «Темній силі»), тлумачення персонажем звичної побутової ситуації як екстремально-трагічна обставина («Таємна пригода», «Чудний епізод») та ін.

Згадані контамінації пояснюють належність Володимира Винниченка до когорти тих авторів-неореалістів, які не обмежували себе якимось певними художньо-творчим методами. Як й інші автори так званого «молодшого», згідно визначення Івана Франка, покоління, він намагався виробити індивідуально-

своєрідний стиль художнього письма, творчо засвоюючи здобутки талановитих українських письменників попередніх епох та зарубіжних митців.

1. Бондар М. Українська література класичного періоду: рух крізь категорію художності. *Слово і Час*. 2001. № 7. С. 35–45.
2. Панченко В. Є. Творчість Володимира Винниченка 1902–1920 рр. у генетичних та типологічних зв'язках з європейськими літературами. Київ, 1998. С. 2.
3. Шумило Н. М. Під знаком національної самобутності: Українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – початку ХХ ст. Київ : Задруга, 2003. С. 354.

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ НІМЕЦЬКОГО ІДІОМАТИЧНОГО ТЕЗАУРУСУ

Морис Н.І.,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Остапович О.Я.,

кандидат філологічних наук, доцент.

За твердженнями більшості лінгвістів (Д.О. Добровольський, Е. Пірайнен, В.В. Виноградов, В.Г. Костомаров та ін.) ідіоми є своєрідними складовими лексики, вони семантично неподільні й цілісні, мають особливу структуру і виконують різноманітні комунікативні функції. Більшість визначень ідіом підпорядковуються трьом критеріям: неоднослівність, стійкість та ідіоматичність. Д. Добровольський ідентифікує поняття ідіоми як «стійкого словосполучення різноманітних структурно-семантичних типів, значення яких є результатом повного або часткового семантичного переосмислення» [5, с. 298]. Ідіома – це певне злиття двох або декількох повнозначних одиниць мови, з відносною синтаксичною і семантичною стабільністю, які часто використовуються для підсилення експресії висловленого. В основі таких тлумачень лежить структурно-семантичний підхід дослідження сфери ідіоматики.

Д. Добровольський та Ю. Караулов [3] запропонували вивчення фразеології з точки зору її існування в асоціативно-вербальній мережі [3, с. 7], гіпотезу про збереження фразеологізмів в пам'яті носіїв мови «у вигляді редукованих до ядерних прототипів концептуальних структур» [там само] у руслі когнітивного напрямку у фразеології, в якому сучасна лінгвістика розглядає фонові людські знання як певну сукупність фреймів.

Виокремлення ідіоматики в особливий клас дає можливість створення ідіоматичного тезаурусу як лінгвістичного аналога картини світу. «Ідея подання знань про навколишнє пов'язується із ідеографічними словниками, в якості словникових статей фігурують не вирази природньої мови, а вирази семантичної метамови, яка безпосередньо співвідноситься із сферою знань» [1, с. 364]. В основі тезаурусу закладена система мови; в ньому вичерпно відображається реалізація мовних контекстів слів та їхні семантичні зв'язки. Він виконує функцію інформаційної бази даних в людському середовищі, беручи до уваги струк-

туру знань як окремого індивідуума, так і суспільства в цілому. У лінгвістичному розумінні тезаурус (від грец. *thesaurus* – скарбниця) – це словник, в якому максимально повно представлені всі слова мови з вичерпним переліком прикладом їх вживання в текстах або ідеографічний словник, в якому показані семантичні відношення (родо-видові, синонімічні та ін.) між лексичними одиницями. В ідіоматичному тезаурусі ідіоми розподіляються за критеріями смислових категорій (таксонами). «Каузальність», «стан», «процес» тощо не відіграють важливої ролі для семантичної структури ідіом, натомість багатство класифікацій, (хоча вони і можуть відноситися до різних таксонів і тому часто потрапляють тільки до їхніх периферійних частин) є релевантним рішенням. Наприклад, ідіоми «*reden wie ein Wasserfall, reden ohne Punkt und Komma, reden wie ein Buch*» потрапляють до аспекту темпорально-акустичних параметрів, а саме у значенні: говорити швидко [5].

Інтертекстуальна мотивація характерна для ідіом, лексична структура яких базується на вже існуючих, відомих нам текстових джерелах. Найчастіше ними виступають фразеологічні одиниці, які дослівно збігаються із текстовими джерелами, тобто цитати за походженням. Науковий термін «інтертекстуальність» виник у 1960 роках завдяки працям французького філософа болгарського походження Юлії Крістєвої. Поштовх до розуміння нею тексту як взаємозв'язку культурних практик і її ствердження про те, що текст не є ізольованим феноменом, а складається із цитат, взятих із раніше написаних творів, базується на аналізі творчості видатного російського літературознавця М. Бахтіна. У своїх творах він пропагував ідею «поліфонічного роману», в якому відбувається спілкування автора не тільки із читачем та самим собою, проте, також, внутрішній діалог, себто діалог одного тексту із іншим, учасниками якого є як герої, так і тексти, що випереджають його у часі, співіснуючи із ним зараз. Явище інтертекстуальності цікавило багатьох дослідників «французького постструктуралізму», зокрема і Р. Барта, який вважав, що «кожний текст є інтертекстом: інші тексти присутні в ньому на різних рівнях в більш чи менш впізнаваних формах: тексти попередньої культури і тексти навколишньої культури. Кожен текст являє собою нову тканину, зіткану із старих цитат. Уривки старих культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом тощо – всі вони поглинені текстом і перемішані в ньому, оскільки завжди до тексту і навколо нього існує мова» [2, с. 418].

Однією із найбільш поширених реалізацій інтертекстуальності є алюзія, коли текст опирається на вже відоме нам історичне, літературне або побутове явище. К. Новожилова характеризує алюзію як «риторичну фігуру, яка відсилає до предметної ситуації інших текстів... Алюзія виражається прихованою, анонімною цитатою і містить у собі натяк на літературний або загальноприйнятий факт, що входить в тезаурус і автора, і читача» [4]. Алюзія способом асоціацій, ситуативної моделі виконує функцію взаємозв'язку одного тексту із іншим, окрім того, вона також розширює якості і властивості міфологічних, біблійних, літературних, історичних персонажів або подій на те, про що йдеться у даному висловленні. Розглядаючись як сталий вираз, виконуючи номінативну функцію, алюзія у фразеології розглядається як посилення на відому фразеологічну

одиницю. Так, в поданому прикладі автор з допомогою алюзії «Содом і Гоморра» натякає на те, що сучасна політика Німеччини являє собою суцільний хаос і гармидер: *Falsche Doktoren im Bundestag, Termine mit Ministerpräsidenten gegen Geld, Parteispender auf Dienstreise mit dem Außenminister. Wer die Welt der Politik irgendwo zwischen Sodom und Gomorrha verortet, der in den vergangenen Wochen viele Beispiele gefunden hat, die ihn in seiner Auffassung bestätigt haben* (SZ, 20.04.2010).

Про адекватне розуміння алюзії як компоненту інтертексту можна говорити у тому разі, коли когнітивна база автора і читача є однаковою, проте це можливо тільки теоретично. Якщо у читача аперцепційна база бідніша, ніж у автора тексту, то прецедентні феномени стають лакунами, які призводять до плутанини, або до спотворення змісту. Тільки тоді, коли читацький тезаурус достатньо різнобічний, дослідник може розширити смислову наповненість тексту, додавши до нього те, що не було першочергово закладено. Алюзія як стилістичний прийом часто співвідноситься із явищем інтертекстуальності, тобто, із властивістю текстів експліцитно чи імпліцитно взаємодіяти. Інформаційна доступність суспільства значно полегшує змогу абсорбції творів мистецтва і культурно-інтелектуальних знань. Звідси випливає, що алюзія стилістично доповнює органічність тексту, його лексичне багатство, але попри те потребує від реципієнта певного освітнього бекграунду. Вона є маркером / засобом реалізації інтертекстуальності, з'єднуючи в такий спосіб людину і часовий міжкультурний простір.

1. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Аспекты теории фразеологии. Москва : Знак, 2008.
2. Барт Р. Вибрані роботи: Семіотика. Поетика. Москва : Прогрес; Універс, 1989.
3. Добровольский Д. О., Караулов Ю. Н. Фразеология в ассоциативном словаре. *Известия АН. Сер. Лит-ры и языка*. 1992. Т. 51. № 6. С. 3–13.
4. Новожилова К. Р. Стилистика повествовательного текста. Теоретические и исторические основы. Санкт-Петербург, 2007. С. 84.
5. Dobrovol'skij Dmitrij. Kognitive Aspekte der Idiom-Semantik: Studien zum Thesaurus deutscher Idiome (Eurogermanistik). Auflage: 2, aktualisierte und erweiterte Auflage. Stauffenburg; 2016. 20. Juli. 399 S.

ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА ОБРАЗУ ЧАКЛУНКИ У РОМАНІ КАРОЛЬ МАРТІНЕЗ «LE COEUR COUSU»

Мудрик Н.А.,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Яцків Н.Я.,

кандидат філологічних наук, професор.

Фольклор здавна відіграє важливу роль в житті будь-якого народу, адже саме він несе у собі безцінний досвід, здобутий нацією впродовж цілих століть.

Це колективна творчість, тобто до його утворення і розвитку доклала зусиль велика кількість людей. Усна народна творчість за час свого існування зазнала чималих змін і навіть після виникнення і становлення друкованої літератури продовжує жити. Фольклор і письменство – пов'язані між собою явища: співіснуючи, вони доповнюють одне одного і створюють передумови розвитку для кожного з них. Попри те, що усна народна творчість могла б просто зникнути разом із виникненням писемної літератури, вона продовжує життя не лише у своїй традиційній усній формі, але й знаходить відображення в літературі. «Два різних жанри (фольклорний та літературний) продовжили свій паралельний розвиток та побутування пліч-о-пліч, час від часу переходячи з фольклору до літератури, і навпаки, маючи літературне коріння, твір починав функціонувати у фольклорі» [1, с. 136]. Писемна словесність не замінила усну, а створила умови для її розвитку і поширення у нових реаліях.

Важливість фольклору підтверджує той факт, що він і зараз стає натхненням для багатьох письменників, які вводять елементи усної народної творчості у свої тексти, що, у свою чергу, увіковічує безцінні плоди усної народної творчості, яка «протягом довгого часу і до сьогоднішнього дня є джерелом тем, мотивів, образів, зразком майстерності для художньої літератури» [2, с. 52]. Використання фольклору в писемній творчості дозволяє створити для читача особливу атмосферу, зрозуміти природу народного менталітету, спільних вірувань.

Кароль Мартінез – сучасна французька романістка, а «*Le coeur cousu*» – це її перший роман. Він був надрукований у 2007 році і отримав велику кількість нагород, як от: Prix Renaudot des lycéens, Emmanuel-Roblès, Ulysse, Prix des lycéens de Monaco та інші. Події відбуваються в Іспанії 19 століття. Головна героїня, Франциска, наділена магічними здібностями. Кароль Мартінез використала у романі елементи фольклору, а саме при створенні образу чаклунки письменниця звернулась до традицій зображення такого типу героя. Насамперед варто відзначити характерний обряд ініціації, який відбувається після «першої крові» на кладовищі. Дар чаклунства передається дочці від матері, яка й проводить ритуал. Тут знаходимо характерні риси обряду: місце проведення (кладовище), час (опівночі), потойбічний голос, який озвучує особливі молитви, призначені для різних ситуацій. Молитви першого дня – від порізів, опіків, бородавок, безсоння; другого – від зурочення, для захисту від духів, нічних створінь; третього – для створення мостів між світами, відкриття могил. Авторка використала магічне число 3, яке часто зустрічається у фольклорі і нерідко несе у собі містичне значення. Також присутній магічний об'єкт – коробка, яку не можна відкривати три місяці, бо всі чаклунські здібності можуть зникнути.

Усна народна творчість здебільшого наділяє чародійок негативними якостями, тому образ головної героїні дещо відрізняється від звичної у фольклорі відьми, адже вона не зла, не уособлює демонічну силу, а, радше, несе добро. Так вона вишила серце для статуї Діви Марії, використовуючи свої чарівні нитки, а також зцілювала поранених солдатів. Її мати, Фраскіта, теж не була злою відьмою, проте односельчани ставилися до неї з пересторогою, здогадуючись

про надприродні здібності. Навіть ті, котрі завдячували допомогою у скрутну хвилину, поводитися упереджено. Наприклад, одній жінці Фраскіта пошила весільну сукню, яку та згодом назвала диявольською. Крім того, у романі присутня повитуха, наділена магічними здібностями. Вона добре знає свою справу, але люди часто бояться до неї звертатися якраз через її природу.

Сучасні автори часто звертаються до фольклорної спадщини, запозичують «вічні» образи, мотиви усної народної творчості, які залишаються актуальними і не вимагають для цього значних трансформацій. Насичуючи свої тексти елементами фольклору, письменники дають йому можливість жити і розвиватися. Дуже важливо зберігати цей жанр, адже він уособлює історію людей, дає зрозуміти, чому народ такий, який є.

1. Карбашевська О. В. Від балади народної до літературної: дифузія жанрів. *Світова література на перехресті цивілізацій. Збірник наукових праць*. Сімферополь. 2012. Вип. 4. С. 133–138.
2. Погонєць Я. А. Етапи фольклорно-літературної контамінації. *Молодий вечний*. 2015. № 12 (27). С. 52–56.
3. Martinez C. *Le coeur cousu*. Gallimard, 2007

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ ПРОТИ ВІДОМИХ ОСІБ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Никорович І.І.,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Шотурма Н.В.,
кандидат політичних наук.

З приходом ери інформаційних технологій людям, а особливо відомим особам, довелося зіткнутися із загрозою своєї інформаційної безпеки. В умовах максимальної інформатизації суспільства кожен громадянин у будь-який момент може піддатися впливу ворожої інформаційної атаки.

У наш час інформаційну війну розглядають, як ефективний інструмент реалізації власних інтересів, де ключову роль займає Інтернет та новітні медіа.

Метою даної роботи є дослідження впливу основних технологій інформаційної війни в Інтернет просторі України на репутацію відомих осіб.

Об'єктом дослідження постає Інтернет простір, як платформа для виникнення та організації інформаційних конфліктів, використання різних інструментів маніпулювання думкою мас.

Предмет дослідження – місце відомих осіб в інформаційних війнах на просторах Всесвітньої павутини в умовах інформаційного суспільства.

Дослідження особливо актуальне нині, оскільки в Україні сьомий рік триває війна. Інструменти, що використовують при веденні інформаційних воєн, здатні негативно впливати на різні процеси всередині суспільства на всіх рівнях: як всередині країни, так і в окремому її регіоні, і таким чином впливати на настрої населення щодо ведення бойових дій.

Складається враження, що у сучасному світі іноді достатньо керувати засобами масової інформації (далі – ЗМІ) задля управління величезними масами людей. Тому в даному дослідженні ми проаналізуємо як це роблять на прикладі передвиборчої гонки 2019-го року між кандидатом у тоді Президенти України – Володимиром Зеленським та у той час діючим главою держави – Петром Порошенком. Також ми дослідимо поширені прийоми та елементи ведення інформаційної війни, розглянемо питання протидії ЗМІ операціям інформаційно-психологічної війни в Інтернет просторі України.

Інформаційна війна – це всеосяжна цілісна стратегія, обумовлена зростанням значимості і цінності інформації у питаннях командування, управління та політики [1].

Серед способів ведення інформаційних воєн передусім варто згадати про використання так званих ботів. Ця тема на початку 2020-го року була досить резонансною, після опублікування фільму-розслідування «Я-бот». Фільм презентували «Слідство. Інфо» та телеканал «hromadske». У ньому розповідається, як під час парламентської кампанії журналіст влаштувався на роботу на ботоферму. Впродовж кількох тижнів він працював під прикриттям, фіксуючи все, що відбувалося в офісі компанії. За півтора місяця репортер встиг попрацювати на різних політиків: когось підтримував, а когось критикував. Усе залежало від вказівок куратора й побажань замовника послуг. Головний інструмент таких ботів – це написання коментарів. Наприклад, виходив пост, і боти писали на підтримку по 20 коментарів, щоб публікація почала розкручуватися. Адже під постами, реальні люди залучаються тільки тоді, коли вже є якась активність.

Щодня перед працівниками ставилось завдання писати по 200–300 коментарів для різних політичних сил. Таким чином вони формували громадську думку про того чи іншого політика, критикуючи чи підтримуючи його, піднімали рейтинг потрібним публікаціям, здійснювали атаки і привертали увагу до конкретної події чи персони. У будь-якому разі основним завданням політичних ботів є маніпуляція громадською думкою. Небезпека бота полягає ще у тому, що класичні боти – це реальні люди, які створюють у соціальних мережах фейкові сторінки, роблячи видимість «реального» акаунта. Боти додаються в друзі до користувачів соцмереж, їхні пости, які з'являються один за одним, засмічують стрічку новин. Ці записи транслиють точку зору конкретного політичного проекту. І коли у користувача в друзях назбирується багато ботів, так би мовити, з одного табору, людина з часом починає вірити їм або ж, як мінімум, у неї виникає враження, що «так думають усі».

Схожий інструмент – це інтернет-тролі. Вони також створюють фейковий акаунт, але для того щоб провокувати інших користувачів на дискусії та суперечки. На відміну від ботів, які штампують типові та часто однакові коментарі, тролі часто іронічні і вельми ерудовані. Деякі з них «тролять» заради задоволення, інші – виконують замовлення.

Власне, якщо говорити про вибори 2019 року, то дуже популярною тактикою ведення інформаційних воєн була технологія непомітного впливу на людей із використанням соцмереж та скупчення вже згаданих ботів. Зазвичай, ство-

рювалася група, яка набирала велику кількість підписників і, здобувши їхню довіру, починала займатися, так би мовити, «інформаційними диверсіями».

На таких платформах розміщувалися вигідні їхнім засновникам фотожаби, жарти, фейки, фото, відео та інша інформація про певних політиків. У цьому аналізі було розглянуто п'ять фейсбук-сторінок: «Жовта Стрічка», «Бойкот Партії регіонів», «Міністерство бариг», «Батя, я стараюсь» [Батя, я намагаюся], «Зрада_Перемога», «Цинічний Бандера». На сторінках здебільшого поширювалась спотворена, компрометуюча інформація про кандидатів. Одною з тем, спрямованих проти Зеленського, була дискредитація та очорнення шляхом фейк-ньюз без підтвердженого фактажу або з вільною інтерпретацією фактів. Одна з популярних тем рекламних постів ідентифікувала Зеленського як наркозалежного. Особливо скандальним прикладом стало рекламне відео, в якому Зеленського збиває вантажівка. Це відео змонтоване з посилком «У кожного своя дорога» і зображує доріжку з кокаїном.

Для аналізу груп, які вели інформаційну війну проти Петра Порошенка, також було визначено п'ять сторінок: «Петро Incognito», «АнтиПор», «Вибори 2019», «Stop Poroshenko», «Карусель 2019». Щодо антипропаганди Порошенка, то на фейсбук-сторінках, де дискредитували персону п'ятого президента, його найчастіше звинувачували у копіюванні елементів передвиборчої кампанії Леоніда Кучми, у зв'язках із Росією. Зокрема, що його невістка – росіянка. Також п'ятого Президента намагалися очорнити тим, що нібито він скуповує голоси виборців.

Помітно, що на усіх сторінках спрямованих проти Петра Порошенка, був розміщений практично однаковий контент, а також те, що опоненти намагалися зруйнувати його авторитет у очах електорату, оскільки антиреклама часто була таргетованою і спрямованою на захід країни: Вінницьку, Івано-Франківську, Львівську, Чернівецьку області, де він мав більшу підтримку [2]. Обидві сторони цієї інформаційної війни намагалися організувати маніпулятивний вплив таким чином, щоб нав'язані ними думки та уявлення закріплювалися у свідомості людей, як безперечні та уже доведені дані.

Отже, фотожаби, фейки, інтернет-тролі, боти та деякі Інтернет-ЗМІ стали основними способами ведення інформаційної війни. Вони маніпулюють свідомістю, завжди спрямовані на емоції і є прямим вторгненням у психічне життя людей. Щоб встояти перед дезінформацією та маніпуляціями, яку вміло застосовують та розповсюджується за допомогою соцмереж, інших комунікаційних каналів, слід навчитися фільтрувати інформацію, критично мислити, аналізувати, звертати увагу на джерела інформації, на власників медіа, «бо по мірі збільшення усвідомлення маніпуляція зменшується».

1. Дволика передвиборча кампанія. *Президентські вибори в Україні 2019. Веб-сайт*. URL: <https://democracy-reporting.org/ua/social-media-ukraine-elections>.
2. Лібікі М. Що таке інформаційна війна? 2014. URL: <http://viysko.com.ua/technologijivoyen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna/>.
3. «Я-бот». Ботоіндустрія зсередини: хто користується та скільки коштує: веб-сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/ya-bot-film-rozsliduvannya-pro-te-yak->

pracyuyut-ukrayinski-botofermi-ta-hto-z-politikiv-koristuyetsya-yihnimi-poslugami.
4. Strategic Information Warfare: A New Face of War / RAND Corp. 2014. URL:
http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR661/index2.html.

**МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТЕЛЕВЕДУЧОГО ЯК
КОНСТРУЮВАННЯ ПРОБЛЕМНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ
(на прикладі передачі «Тема дня» на телеканалі «UA: Карпати»
м. Івано-Франківськ)**

Оленюк Л.Й.,
I курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Холод О.М.,
доктор філологічних наук, доцент.

У статті проаналізовано особливості застосування маніпулятивних технологій телеведучого, ступінь вивчення процесів маніпуляцій телеведучими на телебаченні.

За результатами дослідження нами було виявлено схему маніпулювання телеведучим передачі «Тема дня» на телеканалі «UA: Карпати» на конкретному прикладі, також ми виокремили типи маніпуляцій, котрі найчастіше є присутніми на телебаченні.

Ключові слова: маніпуляція, вплив, телеведучий, технології, телебачення.

А. Моль у праці «Соціодинаміка культур» зазначає що, ЗМІ фактично контролюють усю нашу культуру, пропускаючи її через свої фільтри, виділяючи при цьому із загальної маси окремі елементи, яким надають особливу увагу, підвищують їх цінність, таким чином поляризуючи все поле культури.

Маніпуляції – це предмет дослідження політології, психології, теорії соціальних комунікацій.

Процес інформатизації є глобальним, він перетворив інформацію в найважливіший інструмент влади та управління. «Світ мас-медіа» – це те, чим наразі є сучасний світ, із механізмами самовідтворення та саморегуляції. Основна функція ЗМІ – інформувати, проте ЗМК почали не лише відображати світ об'єктивної реальності але й конструювати його.

Інформаційне суспільство є найвразливішим до маніпуляцій, оскільки воно є пристосованим до міфологізації політичного життя.

Наразі телебачення вважається в суспільстві найвпливовішим ЗМІ, зважаючи на це, потужність і масштаб застосування маніпулятивних технологій змушує думати про забезпечення демократичних засад реформування пострадянського українського суспільства та інформаційно-психологічний захист українців від тиску.

На нашу думку, у працях дослідників приділено недостатньо уваги дослідженням застосування маніпулятивних технологій телеведучими, як конструювання проблемної інформаційної реальності. Саме в цьому й полягає актуальність обраної теми.

Об'єкт дослідження – маніпулятивні технології телеведучих передачі «Тема дня», *предмет дослідження* – маніпулятивні технології телеведучого як конструювання проблемної інформаційної реальності (на прикладі передачі «Тема дня» на телеканалі «UA: КАРПАТИ» м. Івано-Франківськ у період від 1 січня 2019 року до 1 січня 2020 року).

Мета дослідження – виокремити маніпулятивні технології телеведучих як конструювання проблемної інформаційної реальності (на прикладі передачі «Тема дня» на телеканалі «UA: КАРПАТИ» м. Івано-Франківськ у період від 1 січня 2019 року до 1 січня 2020 року).

Для досягнення поставленої мети ми проаналізували 2 випуски передачі «Тема дня» на радіо та телебаченні «UA: КАРПАТИ». Передача «Тема дня» виходить на двох платформах – радіо та телебачення. Тематика програм різноманітна – актуальне питання з настанням холодної пори року – житло та харчування безхатків, питання висвітлення діяльності, реабілітації та лікування ветеранів / учасників АТО / ООС, суспільно цікаві передачі (децентралізація, фінансування різних сфер міста та області, інклюзивні теми, зважаючи на територіальне розташування – важливе питання правил туризму та порядку в горах тощо).

Наразі телебачення вважається в суспільстві найвпливовішим ЗМІ, зважаючи на це, потужність і масштаб застосування маніпулятивних технологій змушує думати про забезпечення демократичних засад реформування пострадянського українського суспільства та інформаційно-психологічний захист українців від тиску.

Варто проаналізувати маніпулятивні можливості засобів масової інформації, щоб зрозуміти природу та причини їх існування. Причини поділяють на три групи.

1. Причини, що викликані суб'єктивізмом людей, котрі працюють у галузі мас-медіа. Частина спотворень подачі інформації спричинена індивідуально-психологічними особливостями, особистими політичними поглядами, симпатіями, вподобаннями тощо.

2. Причини, що викликані рядом умов: соціально-економічними, політичними, організаційними, у яких діють ЗМІ. Головною причиною є залежність медіа від конкретних суспільних суб'єктів – економічної та адміністративної. У сучасних ринкових умовах ЗМІ часто працюють на певних клієнтів – рекламодавців, тобто тих замовників, котрі представляють економічний чи політичний істеблішмент і часто (майже завжди) ЗМІ враховують їхні інтереси. Адміністративна залежність виявляється в підпорядкуванні власникам та засновникам ЗМІ.

3. Причина, що зумовлена процесом функціонування ЗМІ. Щоб привернути увагу масової аудиторії до матеріалу ЗМІ, при підготовці користуються загальними принципами. Експерти та дослідники називають це «шоуізацією новин». Вирішальний вплив на адресата маніпулятивного впливу може надати доведена до нього інформація. Природно, що прийняте ним рішення залежить від характеру цієї інформації. Маніпулюючи інформацією, тобто спотворюючи

її (повідомляючи відверту брехню або підтасовуючи факти), приховуючи або повідомляючи лише частково – маніпулятор може досягти своєї мети.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що ми проаналізували приклад маніпуляції телеведучого в ефірі. Такий прояв маніпуляції можна назвати одним із тих, які є найбільш поширеними. Загалом, в основі будь-якої технології маніпулювання масовою свідомістю лежать механізми впливу на психіку людини, її свідомість, але ці механізми служать меті маніпулювання тільки в тому випадку, коли вони майстерно ведуть до прихованого збудження.

1. Моль А. Соціодинаміка культур. Москва : Прогресс, 1973. 416 с.
2. Стельмашов А. Використання маніпулятивних технологій на телебаченні. URL: https://ms.detector.media/ethics/manipulation/zmi_zasobi_manipulyuvannya_informatsieyu.
3. Шейнов В. Манипуляции и защита от манипуляции. Питер, 2014. 304 с.
4. Коваленко А., Денісова Д. Страх як засіб маніпулювання свідомістю в засобах масової інформації. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39530/05-Kovalenko.pdf?sequence=1>.
5. Холод О. М. Соціальні комунікації: тенденції розвитку. Київ : Білий Тигр, 2018. 370 с.
6. Магдиш І. Маніпульована демократія. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2003. № 30. URL: http://www.ji.lviv.ua/n30_texts/N30-manipul.htm.

ПОЕЗІЯ ДМИТРА ПАВЛИЧКА У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ. ПЕРЕКЛАД ПОЕЗІЇ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧА

Осташ Є.С.,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Ткачівський В.В.,

кандидат філологічних наук, доцент.

Переклад художніх творів, зокрема поезії, є однією з актуальних наукових проблем у загальній теорії перекладу, лінгвістиці та літературознавстві. Він значно відрізняється від перекладу прозового твору, адже сама природа поетичного твору має багато відмінностей від природи останнього. Поетичний твір, на відміну від прозового, має строгую організацію. Мова вірша лаконічна, емоційна та зазвичай експресивніша, ніж прозова. Поетичний текст – це багаторівнева система образів, звуків, символів, ідей; основними характеристиками вірша є наявність ритму та рими, тому непростим завданням перекладача є донесення поезії до читача без значних втрат, адже перекладу віршів без втрат не буває. Влучною є думка І. Оржицького про те, що переклад – як війна: перемога досягається з тою або іншою кількістю втрат [1].

Значну увагу в теоретичних дослідженнях приділено проблемі передачі форми та змісту поезії при перекладі, адже переклад поезії завжди має дуалістичний характер. Тому надзвичайно важливим при перекладі поезії є визначення того, що є істотним у даному творі, а що ні. Деякі дослідники вважають, що

головне передати зміст, інші стверджують, що форма є не менш важливою, але всі доходять висновку, що переклад поезії ніколи не може бути ідентичним оригіналові.

Історію українсько-німецького перекладу поезії досліджувала невелика кількість літературознавців та перекладознавців, і лише на основі кількох статей можна дізнатися про сучасний стан українсько-німецьких взаємин у цій сфері.

До проблеми перекладу поетичного тексту зверталися Я. Мукаржовський, В. Жирмунський, Ю. Лотман, М. Адаменко, Л. Беліхова, В. Виноградов, В. Комісаров, В. Коптілов, П. Бех, М. Дудченко, Л. Коломієць, А. Мішустіна, А. Содомора, О. Чередниченко та інші.

Поезію береться перекладати надзвичайно малий відсоток перекладачів, тому що зовсім непросто відтворити алюзії, гру слів, передати задум автора та багатство його емоції. Наприклад, сьогодні читачі не знайдуть велику кількість перекладів поезій Л. Костенко, адже її мова дуже образна, наповнена різноманітними метафорами, асоціаціями та символами.

Одним з найблисучіших прикладів перекладу поезії німецькою мовою можна вважати переклад «Енеїди» І. Качанюк-Спех (2003). Перекладачка намагається досягти максимальної близькості до оригіналу, вдало перекладає реалії та бурлескні елементи. Особливо яскравим є переклад епізоду, де описується другий бенкет троянців у Латина. Тут І. Качанюк-Спех вдалося відтворити практично всі реалії, більше того, майже у тому ж порядку, що й в оригінальному тексті.

Найбільше німецькою мовою перекладено поетичні твори Т. Шевченка, Лесі Українки та І. Франка. Найвідомішими перекладачами української поезії на німецьку мову можна вважати Г. Обріста, І. Франка, Ю. Віргінію, С. Шпойнарівського, О. Кобилянську, А. Вуцькі, Е. Берманна, Й. фон Гюнтера, Е. Вайнерта, О. Грицяя, А.-Г. Горбач, Й. Грубера, А. Вольдана, І. Качанюк-Спех та ін.

У ХХІ столітті читачі дізналися про творчість Дмитра Павличка завдяки діяльності перекладачів з багатьох країн: з Польщі, Болгарії, Росії, Португалії, Румунії, Угорщини, Естонії, Білорусії. Як зазначає І. Зимомря, початок входження поезії Дмитра Павличка у німецькомовний простір було закладено у 60–70-х рр. ХХ століття, а у ХХІ столітті творчість Павличка досягла максимальної амплітуди результативного входження в іншомовне середовище, зокрема, у німецькомовний простір [2, с. 40].

Популяризаторами та перекладачами поезій Дмитра Павличка німецькою мовою були Петер Кірхнер, Андреас Райманн, Йона Груббер, І. Качанюк-Спех та М. Зимомря. У передмові до збірки «Київ у травні» М. Зимомря зазначає, що Д. Павличко «належить до найбільш самобутніх представників українського письменства ХХ століття; він кровно пов'язав свою творчість з Україною та її духовними змаганнями» [3, с. 5], що є причиною складності відтворення та популяризації його поезії в німецькомовних країнах.

Позитивною ланкою у процесі сприйняття української літератури у німецькомовному просторі можна вважати оприлюднення збірок Д. Павличка «Київ у травні» («Kyjiw im Mai») та «Княгиня Європи» («Europas Fürstin»). Збірка «Київ у травні» містить п'ятнадцять поезій Д. Павличка та відповідні

перекладні тексти Б. Задури (мова мети – польська) і М. Зимомрі (мова мети – німецька). У збірку «Княгиня Європи» увійшло 111 творів Д. Павличка та відповідні перекладні тексти на німецьку мову І. та М. Зимомрі (60 поезій із збірки «Наперсток / Der Fingergut»), І. Качанюк-Спех (40 поезій із «Три строфи / Drei Strophen») та Й. Грубера (11 поезій із збірки «Гранослов / Gefeilte Worte»). Як зазначають дослідники, всі переклади виконані на високому рівні, дотримані стилістичні особливості, влучно передані художні образи та ритмомелодика.

Проблема збереження форми та змісту при перекладі поезії, адекватність перекладу віршів залишаються актуальними і зараз, адже переклад поезії є, мабуть, найскладнішим для перекладачів, які повинні усі елементи вірша, написаного іноземною мовою, об'єднати у витвір мистецтва, який сприймався б читачем як рідний.

1. Україна модерна. 2010. № 16 (5). С. 18. URL: http://uamoderna.com/images/archiv/16/3UM_16_Forum.pdf (дата звернення: 24.04.2020).
2. *Studia methodologica*. Вип. 30. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. 286 с.
3. Павличко Д. Київ у травні. Поезії. Львів : Світло й тінь, 2001.

МОВА ПРОПОВІДЕЙ БЛАЖЕННІШОГО СВЯТОСЛАВА ШЕВЧУКА: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Петрів О.І.,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Ципердюк О.Д.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Блаженніший Святослав Шевчук, Патріарх Української греко-католицької церкви, має особливий дар від Бога – зворушувати людські серця через слово. Тому його проповіді стали матеріалом нашого дослідження.

Фразеологію як елемент мовостилю Патріарха розглянуто в праці А. Кузи [2]. У нашій науковій розвідці аналізуємо лексико-семантичний аспект релігійних номінацій та їхнє функціонування у проповідницьких текстах С. Шевчука, що й становить новизну дослідження.

Вивчення проповідей С. Шевчука засвідчило, що вони пронизані духом богослов'я, який передає саме релігійно маркована лексика. Узагальнивши наявні класифікації релігійної лексики, пропонуємо власну типологію (групи подаємо за порядком спадання частоти вживання).

Найчастотнішими в аналізованих проповідях є теоніми (від грец. *teos* – 'Бог') – найменування триєдиного Бога, Пресвятої Трійці, оскільки центром проповіді є завжди Бог: *Бог, Ісус Христос, Господь Ісус, Всевишній, Творець, Спаситель, Святий Дух, Отець, Бог Отець, Боже Дитя, Бог Ізраїля, Слово, Син Божий, Божественне Дитя, Новонароджений Спаситель, Цар слави, Цар Миру, Дитячко Ісус, Господь Бог, Христос, Небесний Отець, Триєдиний Бог, Добрий Пастир, Боже Провидіння* та ін. Зчаста вживаються найменування

Божого Сина, які характеризують його особу, зокрема вказують на його божественність, відкупительну місію тощо: *Воплочене Слово, Спаситель, Син Божий, Богочоловік, Божий Син, Господь Ісус, Слово Отця* та ін.

У релігійному стилі української мови існує низка найменувань Пресвятої Богородиці, які з почуттям пошани й синівської любові широко застосовує Блаженніший, напр.: *Богородиця, Діва Марія, Пречиста Мати, Божя Мати, Владичиця, Богоматір, Препоблагословенна*. Пор. у контексті: *Їй, нашій Цариці і Небесній Заступниці, прагнемо поручити нині самих себе, наш край, його правителів, військових – усіх...* [3, с. 66].

Оскільки основним джерелом проповіді є слово Боже, Патріарх у кожній із них бере за основу цитати з Біблії, які дають обґрунтовану відповідь на всі питання сучасної людини. Проповідник часто на місці традиційної назви *Святе Письмо* використовує перифрази *Слово Боже* або *Священне Писання*, підкреслюючи роль Біблії як священного і водночас таємничого, найважливішого дороговказу в житті, пор.: *«Вірність і милосердя зустрілися разом, справедливість і мир обцілувалися», – такими словами Священне Писання відкриває нам, християнам...* [3, с. 45]; *Закликаю кожного українця цього року взяти в одну руку Святе Письмо – Боже Слово...* [3, с. 86].

Невід'ємною частиною проповіді є найменування релігійних свят. Блаженніший розкриває суть кожного зі свят, надаючи їм глибокого змісту, напр.: *Сьогодні Христова Церква вшановує свято Входу в храм Пречистої Діви Марії* [3, с. 20]. Уживання тільки повних назв свят вважаємо однією зі своєрідних ознак мовостилю С. Шевчука.

Біблійні антропоніми називають осіб, які завжди виконують певну місію. Проповідник, згадуючи таких осіб, підкреслює суть їхньої особливої місії за допомоги родових назв або епітетів, як-от: *Євангелист Матвій зображає нам Ісуса як нового Мойсея* [2].

Частотними в аналізованих проповідях є топоніми: *Вифлеєм, Єрусалим, Назарет, Єгипет, річка Йордан, гора Тавор, Сад Гетсиманський, гора Синай, Аїн-Карім...*; *Євангелист Іван описує, як Христос серед усього натовпу в Єрусалимі біля овечої купелі побачив чоловіка...* [3, с. 141]. Очевидно, їхнє вживання має допомогти слухачеві увійти в той життєвий простір, де відбувалися події, зробити їх реальнішими і, зрештою, локалізувати для слухача місце, яке потім можна творити у власному житті на духовному рівні.

Мета проповіді – допомогти людині віднайти Бога, торкнутися його своїм життям. Саме такий видимий знак невидимої Божої ласки ми можемо реально діткнутися лише у Святих Тайнах, представлених у проповідях назвами: *Хрещення, Миропомазання, Євхаристія, Сповідь – Тайна Покаяння, Священство*. Дуже часто С. Шевчук ототожнює тайну Євхаристії з Хлібом Життя, Вічною Поживою, пор.: *... щоб кормитися небесним хлібом, зростати у мудрості...* [3, с. 20]; *Через руки наших священників жертвуємо Тобі безкровну жертву Пресвятої Євхаристії...* [3, с. 68].

Загалом абстрактні найменування становлять вагомий пласт релігійної лексики, адже сама проповідь говорить про зв'язок вічного з дочасним, небесного із земним. Тому, говорячи про Бога як центр усього, Блаженніший не може

не говорити про душу, гріх, добро чи зло, віру, молитву, напр.: «У цей час особливо чуйте над **душами** повірених вам людей! [3, с. 60]; Вона починає шукати свою гідність тоді, коли опиняється в безодні **гріха** [3, с. 76].

Функціонують у текстах також назви культових споруд, утворюючи ряди синонімів, пор.: ... після кожної Служби Божої в усіх **храмах** нашої Церкви... [3, с. 96]; ... сьогодні в нашому Патріаршому **соборі** Воскресіння Христового [3, с. 44]. Проте лексему Церква С. Шевчук уживає зазвичай із семантикою 'спільнота вірних', наповнюючи звичну назву значенням живого організму, який творять вірні Церкви: «**Церква** проголошує слово Христового Євангеліє, дає сучасній людині надію» [3, с. 54].

Отже, аналіз проповідей Блаженнішого Святослава засвідчив широке використання лексико-семантичних груп релігійної лексики, зокрема теонімів, назв священних книг і релігійних свят, біблійних антропонімів і географічних назв, найменувань культових споруд та абстрактних понять. У проповідницьких текстах представлені й релігійні лексеми інших семантичних груп, але частота їхнього вживання набагато нижча. Усі релігійні найменування у проповідях Патріарха гармонійно поєднуються між собою, підкреслюють належність текстів до релігійного стилю, наповнюють їх релігійним духом, допомагаючи вірянам пізнати глибинний зміст християнського віровчення.

1. Куза А. Релігійна фразеологія проповідей Святослава Шевчука. URL: [dsru.edu.ua > filol_gum > wp-content > uploads >](http://dsru.edu.ua/wp-content/uploads/) (дата звернення: 05.04.20).
2. Проповідь Блаженнішого Святослава у соборі Святого Петра з нагоди століт'ятдесятиріччя канонізації святого Йосафата [електронний ресурс]. URL: http://news.ugcc.ua/articles/propov%D1%96d_blazhenn%D1%96shogo_svyatoslava_u_vatikan%D1%96_z_nagodi_stopyatdesyatir%D1%96chchya_kanon%D1%96bzats%D1%96i_svyatogo_yosafata_79858.html (дата звернення: 05.04.20).
3. Шевчук С. У паломництві до гідності та свободи: Пастирське слово Блаженнішого Святослава до вірних УГКЦ і всіх людей доброї волі. Грудень 2013 – грудень 2014. Жовква : Місіонер, 2015. 224 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОРИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ (на матеріалі роману «Short History of Tractors in Ukrainian»)

Петришук І.В.,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Марчук Т.Л.,

кандидат філологічних наук, асистент.

Стаття присвячена дослідженню відтворенню метафори в романі Марини Левицької «Short History of Tractors in Ukrainian» та в перекладі Олекси Негребецького.

Ключові слова: метафора, еквівалентний переклад, дослівний переклад.

Постановка проблеми. Кожен художній твір – це поєднання різноманітних стилістичних засобів, які надають тексту своєрідного образу. Основним

завданням перекладача є не просто ретранслювати сюжет та образи, а ще й динаміку, почуття. У статті розглядається роман британської письменниці Марини Левицької на матеріалі якого проаналізовані методи передачі метафори в українському перекладі Олекси Негребецького.

Аналіз досліджень. У статті використано дослідження вчених, таких як І. Арнольд, Л. Бресва, В. Виноградов, І. Гальперін, які займалися вивченням метафори при художньому перекладі.

Мета статті – дослідити використання та способи перекладу метафори.

Актуальність теми полягає в тому, що дослідження сприяє глибшому розумінню ідеї роману, читач може краще зрозуміти ідею роману, осягнути те, що хотів сказати автор використовуючи той чи інший прийом.

Виклад основного матеріалу. Практично будь-який текст включає ті чи інші тропи, фігуральні вислови, засоби, які виконують особливу функцію – стилістичну. Переклад різного роду стилістичних засобів з однієї мови на іншу вимагає особливих трансформацій, які допомагають зберегти або модифікувати вихідну емоційно-естетичну інформацію.

Переклад стилістичних засобів нерідко викликає труднощі у перекладачів, через національні особливості стилістичних систем різних мов. Роман британки Марини Левицької переповнений такими засобами. Особливо чітко та кількісно виражена метафора.

Переклад метафори пов'язаний з вирішенням цілого ряду лінгвістичних, літературознавчих, культурологічних, філософських і навіть психологічних проблем. Необхідність правильного підходу до вивчення способів перекладу метафори обумовлена важливістю адекватної передачі образної інформації і відтворення стилістичного ефекту вихідного тексту в перекладі.

Метафора – один з основних тропів порівняльно-метафоричної групи. У класичному розумінні метафора – це фігура мови, призначена в першу чергу для літературних та поетичних цілей, але яка також може з'являтися в контекстах, відмінних від літературних творів та поезії. Її можна визначити як «фігуру мови [...], яка пов'язує дві різні речі; подання однієї речі мовними засобами іншої» [1, с. 260].

Передача метафоричності та своєрідності тексту вимагає ретельного аналізу авторських мовних засобів і композиційної структури твору, підбору прийомів перекладу для передачі не тільки змісту твору, але і особливостей авторського стилю тексту. Так, в ході дослідження було виокремлено наступні способи перекладу метафори:

1) переклад, що ґрунтується на тому ж самому образі:

1. *I keep my voice steady, but rage burns in my heart, «...life's just full of surprises».* – Я намагаюся говорити рівним голосом, але вогонь люті розгорається в моєму серці: «...життя сповнене сюрпризів».

Переклад демонструє, що в ході відтворення, метафору було перебудовано, проте, використовується метафора, яка ґрунтується на тому ж самому образі, що й метафора оригіналу: *rage burns in my heart* – вогонь люті розгорається в моєму серці.

2. *I remember the roar of his pain.* – Я пам'ятаю його від рев болю.

У прикладі, метафору було перебудовано, проте, використовується метафора, яка ґрунтується на тому ж самому образі, що й метафора оригіналу: *the roar of his pain* – його від реву болю.

2) переклад, що засновується на іншому схожому образі:

1. *He's completely off his trolley, I thought.* – «В нього зовсім дах поїхав», – подумала Я.

У прикладі, спостерігається створення метафори, що засновується на іншому схожому образі при перекладі: *completely off his trolley* – зовсім дах поїхав. Так, вираз *off trolley* використовується в метафоричному значенні для пояснення стану людини, коли вона знаходиться в смутку, горі, неначе втрачає розум. Отже, в українському варіанті було застосовано іншу метафору. Проте, вона передає зміст метафори тексту оригіналу.

2. *Weddings, like funerals, provide the perfect arena for family drama: there are the rituals, symbolic stones and every opportunity for snobbery in its many guises.* – Весілля, як і похорон, є ідеальною сценою для сімейної драми: тут є ритуали, символічні камені і всі можливості для снобізму в його численних іпостасях.

У прикладі, метафоричний образ оригіналу засновано на образі *arena*, проте, в тексті перекладу застосовується інший образ – *сцена*. Отже, в українському варіанті було застосовано метафору, що засновується на іншому схожому образі.

3) дослівний переклад метафори:

1. *It all started with a phone call. My father's voice, quavery with excitement, crackles down the line.* – Все почалося з телефонного дзвінка. Голос мого батька, тремтячий від хвилювання, потріскує в трубці.

Так, в прикладі, метафору перекладу було відтворено еквівалентною метафорою оригіналу: *My father's voice ...crackles* – Голос мого батька... потріскує.

2. *The randy old beast!* – Старий хтивий звір!

Так само, у прикладі оригіналу, батько героїні був метафорично названий, як *randy old beast*. у перекладі спостерігається використання еквівалентного перекладу метафори: *звір*.

Отже можна пісумувати, що при перекладі стилістичних засобів перекладач використовує різні методи та способи, для адекватної передачі змісту та посилю оригінального тексту. Так у романі «Short History of Tractors in Ukrainian» ми дослідили переклад метафор.

Так, метафору було відтворено за допомогою таких шляхів, як: переклад, що ґрунтується на тому ж самому образі; переклад, що засновується на іншому схожому образі; дослівний переклад метафори.

1. Bedford glossary of critical and literary terms / Ross C. Murfin and Supryia. Moskau : Ray. 2nd ed.; Basingstoke : Palgrave Macmillan, 540 p.

ФІРМОНІМИ МІСТА КОЛОМІЯ

Пігуляк І.Р.,
II курс ОР бакалавр.
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Русакова О.В.,
кандидат філологічних наук.

Реалії сучасного життя й зумовлені ними змінювані та непостійні процеси, що відбуваються в усіх галузях народного господарства, визначають динаміку зростання різних об'єктів власності з обов'язковим їх найменуванням. Перед власниками підприємств, установ, закладів стоїть завдання або вибрати назву з уже відомих, або придумати власну. На сучасному етапі розвитку мовної системи найменування таких об'єктів становлять особливий інтерес, а їх вивчення в різних аспектах є актуальним.

Мета нашого дослідження – з'ясувати лексико-семантичні особливості функціонування фірмонімів м. Коломиї Івано-Франківської області, а також виявити продуктивні структурні типи таких найменувань. Об'єктом вивчення є власні назви торговельних закладів, підприємств, фірм, що належать до сфери послуг м. Коломиї.

Серед фірмонімів м. Коломиї виокремлюємо однокомпонентні відантропонімні найменування. За нашими спостереженнями, продуктивними є одиничні антропоніми, що містять імена власників чи їхніх рідних, як-от: магазин підшипників «Роман», продуктовий магазин «Яринка», магазини одягу «Софія», «Ольга», «Соломія» (частіше трапляються жіночі імена), а також літературних чи мультиплікаційних персонажів, історичних осіб, акторів, співаків: «Алладин», «Данко», «Мальвіна», «Капітошка». Однак ці відантропонімні назви не дають уявлення про специфіку закладу, про ті послуги, які пропонують покупцеві.

Фірмонімний простір м. Коломиї представлений значною групою слів, які актуалізують назви рослин («Ромашка», «Пролісок», «Троянда», «Барвінок», «Ваніль», «Явір», «Каштан»), звірів чи птахів («Левеня», «Золота рибка», «Орлятко», «Ластівка»). Ю.М. Деремєнда вважає, що ці фірмоніми мають «позитивні конотації естетичної краси, неординарності, унікальності, <...> створюють позитивний асоціативний фон, відповідно приваблюють» [3, с. 23]. Такі назви належать до лексики символічного характеру і також не містять у собі вказівки на вид послуг.

Деякі онімізовані відапелятивні фірмоніми вказують на спеціалізацію закладу: «Добре насіння», «Підшипник», «Посуд», «Солодощі», «Продукти», «Рибна крамниця», «М'ясна комора». Ці назви мають прозору семантику, адже покупець одразу розуміє, що продається у крамниці, але таких назв у місті небагато. Напевно, номінатори вважають, що такі назви не приваблюють потенційних клієнтів.

Варто зазначити, що в назвах організацій часто використовують основу «євро» або слово «Європа»: «Євромікс», «Маленька Європа», «Євробуд», «Євро-Комфорт». Деякі номінації мають рекламне спрямування, тому що в

їхній назві подана видільно-оцінна характеристика, використані компоненти символізують високу якість пропонованої продукції чи послуг: «Гламур», «Top Star», «V.I.P. Бутік», «Діамант», «Victoria's secret», «ТОП». З іншого боку, значна кількість назв магазинів спрямована на те, щоб споживачі відразу звертали увагу на низьку або доступну ціну представлених товарів: «Все від 1», «Все від 40», «Mega Sale», «Соціальний магазин», «ШАРА».

Частотні також багатокомпонентні аббревіатури та ініціальні назви, наприклад, «АВС», «ЕКОмаркет», «АТБмаркет». Дослідник О.О. Белей вказує на те, що ергоніми-аббревіатури приховують інформацію про сферу діяльності та власника фірмооб'єкта [1, с. 19].

Двокомпонентні назви закладів харчування представлено двома продуктивними моделями «прикметник + іменник» та «іменник + іменник». Переважають фірмоніми, виражені метафоричним словосполученням «прикметник + іменник», серед яких вирізняються прикметники на позначення кольору – *золотий* («Золотий колос», «Золотий вік»), *червоний* («Червоний маркет»). Очевидно, щодо основної функції прикметника (вираження ознаки) номінатори додають функцію оцінки, наголошуючи на якості послуги.

У двокомпонентних фірмонімах «Коломийська ковбаска», «Раківчицькі ковбаси», «Воскресінецькі ковбаси» опорний компонент додатково вказує на сферу або предмет діяльності – продаж м'ясних виробів. Інший компонент, виражений прикметником, визначає географічне розташування об'єкта – місця продажу чи виготовлення продукції.

У назвах дитячих магазинів домінують лексеми зменшено-пестливого характеру, які і вказують на специфіку закладу (як однокомпонентні, так і двокомпонентні), оскільки тут продаються товари дитячого вжитку: «Дитяча скринька», «Малятко», «Бєбібум», «Немовлятко», «Крихітка», «Масяня».

Отже, серед фірмонімів м. Коломії найчастотнішими є однокомпонентні найменування, які здебільшого походять від імен людей, назв рослин, птахів, однак такі фірмоніми не дають покупцеві уявлення про вид послуг. Продуктивними є й двокомпонентні структури, які або є метафоричними, або таки вказують на спеціалізацію закладу. Створення назв потребує відповідальності й уваги з боку мовців, які обирають різноманітні джерела їх творення, щоб назви не набували якихось негативних асоціацій чи не завдавали незручності при використанні.

1. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія. Ужгород, 1999. 111 с.
2. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології. Харків, 2012. 256 с.
3. Деремєнда Ю. Назви аббревіатурного типу як структурно-морфологічний різновид ергонімів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. пр. Дрогобич, 2012. С. 110–116.
4. Рибалка Я., Степаненко О. Фірмоніми як компонент сучасної картини України. *State and Problems of Bulgarian Onomastics*. 2018. Vol. 15. Issue 1. P. 310–324.

ОБРАЗ АБСУРДНОЇ ЛЮДИНИ В ДРАМАТУРГІЇ С. МРОЖЕКА ТА В. ГАВЕЛА: ПОРІВНЯЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Полько О.В.,

І курс ОР магістр, факультет філології.

Науковий керівник – Рега Д.О.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Драматургія – один із найстаріших видів мистецтва, що до сьогоднішнього дня не втратив актуальності завдяки впливу історії та суспільно-політичної ситуації, які фіксуються через інсценування. Зокрема, театр абсурду виступає одним із чи не найбільш інформативних джерел відомостей про занепад суспільства середини ХХ століття. Його тенденції знайшли своє відображення у драматургії Західної та Східної Європи. Але абсурд, як напрям, був доволі умовним та всюди виявляв різні характерні ознаки, а митці-абсурдисти не створювали жодних об'єднань чи маніфестів.

Найбільш вживане тлумачення терміна абсурд (лат. Absurdus – безглуздий) – нісенітниця, безглуздя. Термін у цьому значенні вживається істориками літератури і критиками, які аналізують поведінку персонажів художніх творів з позицій правдоподібності [2, с. 7]. Термін «театр абсурду» запропонував англійський літературознавець М. Есслін в однойменній праці у 1962 р. для позначення. Також дослідник зробив вагомий внесок у конкретизацію питання появи і розвитку театру абсурду, а також його представників, описавши окремих постатей (серед них і С. Мрожек та В. Гавел) та їхні вибрані твори.

Починаючи з 50-х років ХХ століття, драма абсурду була відома як драматична форма, яка порушує стійкі вимоги до театральної гри і створює свою особливу концепцію драматичної структури. З огляду на це, слушним є визначення, що подане у «Літературознавчому словнику-довіднику»: «Драма абсурду – сукупність явищ авангардистської драматургії в європейському театрі ХХ ст., умістовлених філософією екзистенціалізму, в якій проблема абсурду буття – одна із центральних» [2, с. 214]. Основна тема драми абсурду – це почуття метафізичної тривоги, викликані абсурдністю людського буття. Також це почуття відчуженості та відмежування від дійсності, яка сформувала певну ієрархію цінностей. Варто зауважити, що зображення абсурдного у драматургії Західної та Східної Європи відрізняється. Основною причиною відмінностей між західною та східною драмою абсурду, зазначає А. Тарнавська-Ґжегожица [4, с. 208], є інший життєвий досвід, включаючи політичний, який став спільним для С. Мрожека та В. Гавела. Через історичні умови і панування соціалістичної пропаганди, що були спільними для Польщі та Чехії у період другої половини ХХ ст., митці зображали абсурдним не саме людське існування і світ, а діяльність окремих механізмів системи. Персонажі намагаються протистояти встановленим системою правилам, ідеологіям, прагнуть залишатися вільними. Натомість, драми абсурду західних митців відзначаються тим, що у них зображено примирення з абсурдністю буття та самотність людини у ній. В обох випадках у творах йдеться про екзистенційну філософію та проблеми, про своєрідну клітку, в якій опиняються люди, і про стереотипи, які роблять їх більш

поступливими [4, с. 208]. Якщо говорити про типологічно спільні риси у драмах С. Мрожека та В. Гавела, то можемо виокремити наступні:

1) Зображення занепаду суспільства в умовах комуністичного режиму та результати його впливу на людське мислення, поведінку, діяльність тощо;

2) Рефлексія на реалії: автори пишуть про навколишній світ, оточення, акцентуючи на автоматизації буденних процесів, що призводять до автоматизації життя, його «втраченості» в плані наповнення сенсом. Майстерність авторів допомагає зберегти «буденність» ситуації, щоб згодом реципієнт сам розпізнав у ній абсурдне;

3) Образ абсурдної людини розкривається через аналіз світобудови, реалій, поведінки та мовлення персонажів. Герої опрацьованих творів обидвох авторів – це контрастні особи, між якими розгортається конфлікт цінностей, бачень, а також освіченості та примітивності. Герої і С. Мрожека, і В. Гавела не мають жодного розвитку, але вони демонструють конкретні типи особистостей, які набувають гіперболізованих абсурдних рис. При цьому, герої хоч і контрастні, але взаємозалежні.

В. Гавел зображує інтелектуала і митця Ванека, який зіштовхується з абсурдом, що виражений через зіткнення з буденними ситуаціями та примітивними людьми. Як зазначив А. Камю в есе «Міф про Сізіфа. Есе про абсурд», «тільки творчість, виражаючи справжню свободу, може перебороти абсурд» [1]. Те, що Ванек – творча особистість, загнана у рамки примітивного світу, частково допомагає йому протистояти беззмістовному, нелогічному, але панівному режимові. Персонажі С. Мрожека подані у протиставленні інтелігент – хам. Збірний образ хама (у творах «Emigranci», «Karol») наділений впертістю, нерозважливістю, сліпим наслідуванням «ідеї» та приреченістю на існування у своєму світі.

4) Рушієм сюжетів у драмах обидвох авторів є діалог, у якому поступово розкриваються реакції персонажів на події, їхній спосіб мислення, а також контрасти між ними самими. Через мову і дії можна прослідкувати їхнє намагання протистояти людям і законам, захистити себе, зберегти своє життя будь-якою ціною. Характерним для п'єс С. Мрожека є застосування парабол, за допомогою яких через мовлення героїв виражаються їхні індивідуальні особливості, за якими приховано загальні типи поведінки. Натомість, у драмах В. Гавела персонажі упродовж всього сюжету зловживають грою слів, поглиблюючи абсурдність ситуації.

1. Камю А. Міф про Сізіфа / пер. з фр. О. Жупанський. «Портфель». 2015. 105 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
3. Эсслин М. Ю. Театр абсурда / пер. с англ. Г. Коваленко. Санкт-Петербург : Балтийские сезоны, 2010. 528 с.
4. Tarnawska-Grzegorzycyca A. Dramat absurdu a twórczość Sławomira Mrożka i Václava Havla. *Teatr w literaturze czeskiej i polskiej : Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej*. Opava, 2005. S. 208–211.
5. Štěrbová A. Modelové hry Václava Havla. Olomouc, 2002. 95 s.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЙ ПЕТРА МІДЯНКИ

Рибенчук Е.В.,

IV курс ОР бакалавр, факультет філології.

Науковий керівник – Грещук В.В.,

доктор філологічних наук, професор.

Мова – одне з динамічних явищ, що піддається змінам, своєрідному розвитку. Для ідентифікування українців та збереження їхньої багатовікової ментальності важливо берегти народні мотиви та ознаки української мови, зокрема діалектного ареалу, адже це не тільки вагомий елемент мовної культури, що виражає її різнобічність та евфонію, а й частина історії України як самостійної, цивілізованої та культурно обдарованої держави. Цінним є те, що зацікавленість локальними говорами не припиняється й сьогодні. Сучасні письменники продуктивно розвивають художню значущість діалектної лексики. До таких належить закарпатський поет Петро Мідянка – один із найталановитіших українських постмодерністів. Мова його творів відображає сучасний стан лексичного складу говірки Тячівщини Закарпатської області [1, с. 67].

Щоб глибоко проаналізувати та розкрити усю барвистість діалектних граней творчості Петра Мідянки, для дослідження було взято до уваги написану у співавторстві з Василем Зеленчуком та Назаром Федораком збірку поезій «Карпати на трьох» та збірку поезій Петра Мідянки «Срібний прімаш». Характерною ознакою віршованих текстів є майстерне поєднання літературного та діалектного мовлення. Діалектизми збірок можна розділити на різні лексико-семантичні групи за частинами мови та тематикою. Художня мова поета насичена різновидом закарпатських говірок, так званих марамороських. Мідянка жодних фонетичних або граматичних діалектних рис у своїх поезіях не використовує, зате лексичні діалектизми настільки щедро й доречно інкрустовані в канву української літературної мови, що вони становлять помітну ознаку його ідіостилю [2, с. 183].

У поезіях Петра Мідянки найпоширенішу лексико-семантичну групу діалектизмів становлять назви осіб за родом занять, віковою особливістю, родинними стосунками тощо: *дзонгораиш* ‘піаніст’: Вже дойняло – це сало й малороси, і грають нам чужі *дзонгораши* [3; 30]; *легінь* ‘хлопець, юнак, парубок’: Шмаркач сусідський, певно, не *легінь*. Всі вірили – вона не знала ласки... [4, с. 70]; *няньо* ‘батько’: Мій *няньо* то давно вже перейшов: Сибій на Олті та смереки впалі [3, с. 27].

Визначальною рисою життєдіяльності горян є тісно переплетені два простори – реальний та ірреальний. На мовному рівні це виявляється у функціонуванні багатьох лексем для позначення надприродних сил, які можуть, за народними віруваннями, певним чином впливати на буття горян. До наступної тематичної групи належать номінації міфічних істот: *татоиш* ‘закарпатський пегас, символ вірності, честі, хоробрості та доброти’, *шаркані* ‘змії, дракони’: Не просто змії – триголові шаркані й крилаті татоші... [4, с. 36].

Численну групу у поезіях Мідянки створюють номінації будівель з неповторним інтер’єром, приміщень, огорож тощо, оскільки закарпатські майстри

продуктивно займалися народним будівництвом: *гамазей* ‘будівля для зберігання зерна, муки та інших предметів’: Все рідше й рідше бачиш Україну, цукерні, **гамазеї** та жупани, Шевченкову, як свічка, сокорину... [4, с. 44]; *порти* ‘брама’: Що береза нам колядував біля тої **порти** на узвірку? [3, с. 22]; *мештергеренда* ‘масивний чотиригранний брус, на якому трималась стеля будівлі, або конструктивний елемент у вигляді стрижня, що зазнав згину’: Він входить у низеньку кучу, де можна головою зачепити **мештергеренду**... [3, с. 16].

У помітну групу аналізованих віршів виокремлюються найменування хатнього начиння та речей господарського призначення горян. У мешканців гірської місцевості сформувалися свої особливості матеріальної культури, яка зумовлена специфікою проживання: *гелета* ‘дерев’яна посудина, бочівка’: Швидко-швидко повниться **гелета**, пожиточним плином восени... [3, с. 25]; *луйтра* ‘драбина; сходинки’: Знов по **луйтрі** тіла восходящі і по межах снують їжачки [3, с. 26].

Горяни славляться не тільки колоритністю говору чи мальовничими краєвидами своєї місцевості, а й яскравим одягом, оздобленим помітною барвистою вишивкою, орнаментом, декорованим кольоровими нитками, шкіряними вставками, металевими прикрасами, а також взуттям та аксесуарами з мистецьким смаком, які не мають аналогів в Україні та світі. Петро Мідянка влучно застосовує номінації закарпатського вбрання у своїх поезіях, які формують ще одну репрезентативну групу: *фараметлики* ‘вишивка чоловічої сорочки’: Запізно **фараметлики** на грудях. Запізно «виндовс», майже що як мрець [3, с. 31]; *постоли* ‘м’яке взуття з цілого шматка шкіри без пришивної підошви’: Зліном бродиш в **постолах** од Баті [3, с. 34].

Діалектні лексеми, що позначають назви продуктів харчування та напоїв також є надзвичайно різнобарвними в поезіях Мідянки, адже національна їжа Карпат є частиною культури народів гір, а також популярною «пам’яткою» для будь-якого туриста: *сотуга* ‘вершки’: Цвіга у купаннях і **сотуга**, і нема в що замочити перст [3, с. 20]; *мелагані* ‘овочі, вкриті листям’: Росіє папороть осінніх **мелагань**, рудіє верх Жабінець та Дениска [3, с. 40]; *бороцкопалінка* ‘персикова горілка’: Там персиків – рожева пелена, **бороцкопалінки** – мов піни на потоці [4, с. 37].

Характерною ознакою карпатського регіону є різноманітність гірських масивів, тому в поезіях Петра Мідянки зустрічаються колоритні назви рельєфних місцевостей. Уживання назв ландшафтних елементів якнайповніше відображає географічні особливості та переваги місця проживання горян: *чапаш* ‘стежка’: Слід гноївки й салаша. **Чапаш**. Чорна ящірка із плямами, коксова [4, с. 76]; *шпіци* ‘вершини гір’: Прийшли поети, бо пішли опришки на небеса, за сині **шпіци** гір [4, с. 67].

Художня мова Петра Мідянки рясніє діалектними лексемами з абстрактним значенням, назвами збірних понять, водних, лісосплавних об’єктів та іншими: *хосен* ‘користь’: Вона газдиня, знає, що до чого, як заощадити і ще звести **хосен** [3, с. 40]; *бетлегеш* ‘вертеп’: Дожити б до Різдва, до **бетлегешу** та й потоптати власний дріб’язок [4, с. 42]; *виполоч* ‘вимите водою місце’: Потрата в темені на мокрій **виполочі**... [3, с. 37]; *фурес* ‘лісопильня’: І їх везе на зелений

фирес, зелені гроші жертвує не в храм [4, с. 56]; *мжичка* ‘мряка’: Із трансильванських **мжичок** та відлиг іде до мене в опівнічнім сні [3, с. 39].

У художню канву текстів уплетено надзвичайно велику кількість різночастиномовних діалектизмів та фразем, які формують групу ознакової лексики: *фудульний* ‘гордовитий, пихатий, зарозумілий’: Дівки сміялися, **фудульні**, у вінках... [3, с. 109]; *рихтувати* ‘готувати, підготовляти що-небудь’: Тнім ялиці дужі, впайчини *рихтуймо*: вдосвіта почнеться катожна дорога [4, с. 14]; *ницьма не поник* ‘не опустився донизу’: Веснуй собі на пешеній долині, аби твій персик **ницьма не поник** [4, с. 8].

Таким чином, поетична мова Петра Мідянки репрезентує різні діалектні особливості закарпатської говірки. Розмаїття діалектних лексико-семантичних пластів дає змогу якнайповніше розкрити художній задум автора. Використання діалектної лексики у поезіях Петра Мідянки вирізняється насиченістю, своєрідною стильовою химерністю, утаємниченістю, що робить вірші поета надзвичайно цікавими та привабливими.

1. Барань Є. Лексичні гунгаризми у творах українських письменників Закарпаття. *Українська мова*. 2009. № 2. С. 56–69.
2. Грещук В. В., Грещук В. В. Гуцульські діалектні риси у поетичній збірці «Карпати на трьох». *Окриленість словом : збірник наукових праць на пошану Степана Хороба* / відп. ред.; упорядн. Р. Піхманець. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. С. 684.
3. Мідянка П., Федорак Н., Зеленчук В. Карпати на трьох. Брустури : Дискурс, 2016. С. 116.
4. Мідянка П. Срібний прімаш. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. С. 96 : іл.

ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ МУЛЬТФІЛЬМІВ

Русак Я.П.,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Дойчик О.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Категорія комічного досі вважається однією із найскладніших для дослідження, адже тісно переплітає у собі естетичні, соціальні та лінгвістичні складники. Оскільки комічне як естетична цінність є суто людським явищем, воно проявляється виключно в діях і поведінці людини як соціальної істоти. Ні тварина, ні рослина чи будь-який інший неживий предмет не може бути комічними. У поведінці людини закладено певну невідповідність, яка й породжує комізм: недосконалість, яка претендує на досконалість, невідповідність ідеалу, виявлення нікчемного за великим, абсурдного – за очевидним – все це формує певну суперечність людської поведінки, яка й стає об’єктом висміювання [5, с. 92].

Кожна мова наділена величезним арсеналом засобів, які допомагають авторові навмисне обіграти ті чи інші фонетичні, морфологічні, семантичні, лексичні, синтаксичні, словотвірні та прагматичні явища. У сучасній лінгвістиці відчутно посилився інтерес до феномену мовної гри. Неоднозначність підходів до інтерпретації мовної гри є особливо цікавою для теорії та практики перекладу. Складність цієї категорії полягає у індивідуально-авторській словотворчості, тобто відступу від норм мови [1, с. 203–204]. Таким чином при перекладі виникає потреба творчого підходу до інтерпретації ігрових конструкцій. У статті розглянемо приклади тих чи інших засобів вираження комічності, які були знайдені в мультиплікаційних фільмах.

Наприклад, у «*Родині Адамсів*», показуючи свій дім знімальній групі, Мартіша Адамс завела їх до погребу, промовляючи: «This is our whine cellar. We have a lovely collection of whines». Тут комічний ефект досягнуто на основі фонетичної схожості слів wine (вино) та whine (скиглиння). Оскільки Адамси є незвичайною сімейкою, то і погріб у них не винний. Українською мовою ці два речення перекладені за допомогою мовної гри: «А це наш *винний* погріб. У нас чудова колекція *винних*» (і показано людей у бочці, які скиглять). У першому реченні слово «*винний*» – це прикметник від слова «вино», а другому реченні «*винний*» вказує на людину, яка провинилася в чомусь. Таким чином фонетична схожість слів збережена в українському перекладі, а також зміст речень не був утрачений [4].

Окрім цього, у мультфільмах часто можна зустріти римування фраз, яке важливо передати і у мові перекладі. У першій частині мультфільму «Мадагаскар» є момент, де звірі їдуть у метро і раптом оголошується станція метро «Центральний вокзал». Лев Алекс, не розчувши назву станції, перепитав у Глорії: «Did that say «*Grand Central Station*» or «*my aunt's constipation*»?». Українською мовою це питання звучить так: «Він сказав «*Центральний вокзал*» чи «*натуральний спортзал*»?». Варто зазначити, що *my aunt's constipation* не має нічого спільного із *натуральним спортзалом*, але цього і не потрібно, головне що *вокзал* римується із *спортзал* [2].

У серії мультфільмів «Мадагаскар» можна знайти безліч таких прикладів. У третій частині Мадагаскару, коли Зебра Марті їде на великій швидкості, відбувається наступний діалог:

Alex: «You are going the wrong way, Marti!»

Marti: «Just call me Marty-o Andretti»

Alex: «No. You're Sucky-o Andretti»

Marti: «Stop backseat driving!»

А українською виглядає він так:

Алекс: «Не їдь по зустрічній, Марті!»

Марті: «Я тепер Мартіо Андретті»

Алекс: «Ні, ти Салагіо Андретті»

Марті: «Ти інструктор заднього сидіння»

Відразу помітний повтор прізвища *Андретті*, який і створює римування. Однак слід звернути увагу і на ім'я, яке вигадав Алекс. Маневруючи на дорозі, Марті називає себе *Marty-o Andretti*, посилаючись на ім'я відомого амери-

канського автогонщика італійського походження *Mario Andretti*. При цьому Алекс обзиває його *Sucky-o Andretti* (додаючи закінчення -o, яке є притаманне для італійської мови), маючи на увазі те, що мчати по зустрічній смузі аж ніяк не розумно. «*Suck*» вжите у значенні «відстій», тож в мові перекладі потрібно було продемонструвати критику. «*Салага*» – невмілий, малодосвідчений чоловік ідеально відображає манеру водіння Марті [3].

Отже, мовна гра завжди помітна в комунікативних ситуаціях завдяки своїй експресивності та виразності. Вона може бути створена за допомогою гри слів, алюзії, двозначності, зіткнення смислів, ефектом обманутого очікування. Головне завдання перекладача – не дозволити цьому виразу втратити своєї унікальності та комічності, а цього можна досягти за використовуючи мовні засоби, а також творчий підхід.

1. Блинова І. А. Мовна гра як засіб створення комічного ефекту (на матеріалі творчості мюріел спарк). URL: <http://sn-philol.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/037blinova.pdf>.
2. «Мадагаскар» українською мовою / режисер Ерік Дарнелл. Студія «DreamWorks Animation», 2005.
3. «Мадагаскар 3» українською мовою / режисер Ерік Дарнелл. Студія «DreamWorks Animation», 2005.
4. «Родина Адамсів» українською мовою / режисер Конрад Вернон. Студія «Metro-Goldwyn-Mayer», 2019.
5. Сморгж Л. О. Естетика : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2009. 334 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/ESTETIKA_2005.pdf.

НЕОМІФ У ТВОРЧОСТІ А. САПКОВСЬКОГО (на матеріалі циклу «Wiedźmin»)

Савчин М.-М.В.,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Рега Д.О.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Анджей Сапковський – відомий польський письменник, твори якого заповнили увесь сучасний світ. Його цикл творів про відьмака Геральта з Рівії здобув шалену популярність та надихнув багатьох на роздуми не тільки про головного героя, але і ключову роль міфу та неоміфу у ньому. Оскільки «Відьмак» Анджея Сапковського є яскравим прикладом неоміфу, потрібно спочатку зрозуміти що являє собою міф. Науковці, які досліджували поняття «міф» та його функціонування у світі і зокрема літературі, висловлюють різні думки щодо його конкретного формулювання. За словами Ігоря Зварича, міф у літературі не є ілюстративним матеріалом для вираження її власної специфіки, а усвідомлено використаним досвідом людського пізнання і моделювання дійсності [1, с. 17–18]. Як вважає Тетяна Мейзерська, міф – це багатоплановий організм: з одного боку, це система, в якій існують і розгортаються образи, поняття,

уявлення, з іншого – модель, за якою вони розгортаються [1.3, с. 9]. Ернст Кассінер стверджував, що міф не є вигадкою, ані фікцією, це радше несвідоме [1.4, с. 139]. Броніслав Маліновський твердив, що міф є обов'язковим елементом будь-якої культури: «Кожна історична епоха створює свою власну міфологію, котра однак лише опосередковано пов'язана з дійсністю» [1.5, с. 521]. З наведених цитат, можемо зрозуміти, що міф – це не просто явище у літературі, але і спосіб мислення. Він присутній з давніх часів у всіх народів, та уособлює уявлення про світ, людину, природу, тобто те, що не можна було досягнути розумом. Сам по собі міф – невловимий та не піддається раціональному розумінню, його не можна спростувати раціональними аргументами, тому що діє на підсвідомому рівні. Це не тільки ідеал та модель поведінки, а також історичні архетипи та цінності, які вказували правильний шлях для кожної людини.

Неоміф виник на початку ХХ ст., коли люди досягли екзистенційної кризи та втратили сенс буття, втратили віру у майбутнє. Тоді автори переосмислили міф та створили синтез минулого і теперішнього. Неоміф виявляє свою семіотичну й комунікативну сутність, репрезентуючи різноманітні аспекти реальності й пов'язуючи індивідів, групи, ситуації, предмети між собою і з іншими контекстами [2]. Тобто давній архетипний міф протрактований через призму сучасної історії, людей, відчуттів. Це представлено у творах «Майстер і Маргарита» М. Булгакова, «Процес» Ф. Кафки.

«Відьмак» Анджея Сапковського можна назвати взірцем втілення неоміфу у сучасній літературі. Навіть назва циклу, як і самий герой, переносять реципієнта у слов'янську міфологію, не піддаючи сумніву те, що цей міф справжній. Так, Відьмак Геральт у автора не вроджений чаклун, як у слов'янських віруваннях, а штучно введений мутант, який покликаний захищати людей від монстрів. Відьмаки у світі А. Сапковського не можуть перетворюватися у тварин та не володіють магією на рівні чародіїв, вони – воїни, які покликані боротися з Хаосом. Автор переосмислив міф, відкинувши зайве (магію, негативність архетипу) та створив унікального персонажа, який покликаний стати тим, кого так потребував як вигаданий всесвіт так і сучасний світ письменника. Геральт став героєм, який намагається жити правильно та справедливо, всупереч жорстокості навколо, але при цьому не став тим ідеалом, який немає сумнів, чи ніколи не помиляється. Міфологічна основа персонажа стала ідеальним втіленням намагань автора показати становище сучасного суспільства.

Ілюстрацією неоміфу можна назвати культу та вірування у світі Відьмака. Так наприклад Культ богині Мелітеле, який є одним з найдавніших і найпоширеніших серед королівств Півночі. Велика Мелітеле серед іншого є покровителькою любові, шлюбу, родючості, урожаю і сил природи. Аналогом в слов'янській міфології є богиня Лада та Мокоша, але вони вважаються частинами пантеону (політеїзм), в той час коли Мелітеле – єдина (монотеїзм). Культ богині Фреї – богиня родючості, любові і краси, відома також як Велика Мати. Більшість прихильників культу богині зосереджено на островах Скелліге. Фрея, як і Мелітеле являється єдиною богинею, а не частиною пантеону. Анджеєм Сап-

ковський взяв за основу міфологічних богинь та вклав у них те, що потрібно було людям – любов, силу природи і урожайність, тому не було потреби у політеїзмі. Їм поклонялися як жриці, прості жінки, так і чоловіки.

Варто також назвати і чарівних створінь, які мають міфологічне коріння. Одними з таких є дріади. Ці істоти походять з давньогрецької міфології і уособлюють лісних німф, покровительок дерев та прихильниць людей, які саджають дерева. У циклі про Відьмака ми бачимо не беззахисних лісових створінь, а мужніх воїнів, які не підкоряються волі людини. Дріади навчилися стріляти з лука, при цьому не шкодити природі, а залишатися її частиною. Анджей Сапковський створив образ емансипованого суспільства, яке віками живе своїм унікальним, ізольованим від світу, життям. Магічний світ Відьмака наскрізь просякнутий міфологією різних часів та народів, але при цьому наповнений реаліями сучасності. Автор майстерно поєднав давні вірування людей та особливості сьогодення.

Підсумовуюче усе вище сказане, можна стверджувати, що міф не покидає літературознавство і в сучасному світі, а модифікується, ускладнюється та урізноманітнюється, перетворюється у неоміф та захоплює читача своєю унікальністю. І саме цей розвиток ми можемо спостерігати у циклі творів «Wiedźmin» Анджея Сапковського.

1. Зварич І. Міф у генезі художнього мислення. Чернівці : Золоті литаври, 2002. 236 с.
2. Лозова О. М. Міф як первинна метамова суспільної свідомості: огляд проблематики. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Potip_2010_1_6.
3. Мейзерська Т. С. Проблеми індивідуальної міфології (Т. Шевченко – Леся Українка) : автореф. дис. на ... д-ра філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. Київ, 1997. 42 с.
4. Cassirer E. Esej o człowieku. Wstęp do filozofii kultury. Warszawa : Czytelnik, 1971. 360 s
5. Malinowski B. Szkice z teorii kultury / tłum. H. Buczyńska. Warszawa : Książka i Wiedza, 1958. 552 s.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ* В ОПОВІДАННЯХ А. КОНАН ДОЙЛА

Симчич Я.З.,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Дойчик О.Я.,

кандидат філологічних наук, доцент.

Сучасність характеризується стрімким розвитком не тільки технологій, а й лінгвістичних дисциплін. Проаналізувавши певну кількість джерел, ми вияви-

ли, що особливу увагу науковці приділяють когнітивній лінгвістиці. Ця галузь мовознавства є дуже важливою для науковців, оскільки вона вивчає мову у зв'язку з людиною. «Когнітивна лінгвістика – мовознавчий напрям, в якому функціонування мови розглядають як різновид пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджують через мовні явища» [1]. Це означає, що через мову людини виражається її розумова діяльність. Саме завдяки процесу вербалізації досліджується ментальна діяльність людини.

Художній текст формується автором відповідно до його світогляду. Усі твори є суб'єктивними, оскільки кожен автор керується своєю індивідуальною картиною світу. На думку Е.С. Кубрякової, якщо мова відображає особливе бачення світу, то і відображення в ній позиції спостерігача відповідає спільній суб'єктивності закріплених в мові концептів. Це справді так, оскільки різні люди можуть описати одне й те ж явище по-іншому, використовуючи синонімічні слова [2].

Ознайомившись із різними джерелами інформації та проглянувши неодноразові точки зору дослідників, можемо сказати, що концепт – це ключове поняття у когнітивній лінгвістиці. Він має надзвичайно складну структуру і тому розглядається із різних сторін, саме тому і не існує єдиного тлумачення цього поняття. Хтось із науковців бачить у ньому щось абстрактне, інші ж навпаки помічають конкретне, дехто вбачає універсальне, а дехто – індивідуальне. Але всі з них праві у доведенні своїх міркувань, адже концепт – термін багатогранний.

З.Д. Попова, І.А. Стернін виокремлюють у своїй праці наступні типи концептів:

- уявлення – це узагальнені чуттєво-наочні образи предметів чи явищ, що базуються на найяскравіших зовнішніх ознаках;
- схема – концепт, представлений узагальненою простірною-графічною чи контурною схемою, знаходиться між уявленням і поняттям;
- поняття – концепт, який складається із найбільш загальних іменних ознак предмета чи явища в результаті осмислення. Вони вербалізуються за допомогою термінологічної лексики;
- фрейм – багатоскладовий концепт, сукупність знань про предмет чи явище;
- сценарій (скрипт) – послідовність декількох епізодів у часі;
- гештальт – цілісний образ, який поєднує в собі чуттєві та раціональні елементи і динамічні та статичні аспекти відображуваного об'єкта чи явища [3, с. 72–74].

У роботі досліджується вербалізація концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, як фрейму-сценарію. За твором Артура Конан Дойла «Блакитний карбункул», що належить до серії «Пригоди Шерлока Холмса», визначаємо сценарій розслідування, за яким відбуваються події:

- 1) Заява про злочин;
- 2) Вивчення доказів та формування дедуктивних умовиводів;

3) Власне розслідування.

Розглядаючи перший епізод, формуємо фрейм, який складається з наступних концептуальних слотів: СВІДОК – ЗАЯВА – ДЕТЕКТИВ.

Відповідно до другої сцени, утворюється наступний фрейм: ДЕТЕКТИВ – ДОКАЗИ ЗЛОЧИНУ – СУДЖЕННЯ.

Аналізуючи третій епізод сценарію, визначаємо такі складові фрейму: ДЕТЕКТИВ – РОЗСЛІДУВАННЯ – СВІДКИ – ЗЛОЧИНЕЦЬ.

Концептуальний слот ДЕТЕКТИВ є основним, оскільки його можна побачити у кожному фреймі. Щоб описати детектива та вербалізувати його характер і поведінку, автор використовує наступні фрази: «even the smallest problems are of interest to me», «we can deduce», «your reasoning is certainly plausible», «you have an answer to everything», «ingenious», «follow up this clue while it is still hot», «follow a line of investigation out to the bitter end», «it is my business to know what other people don't know», «I know everything».

Аналізуючи ці фрази, можемо зробити висновок, що автор зображує ДЕТЕКТИВА з позитивної точки зору. ДЕТЕКТИВ у творах А. Конан Дойла – надзвичайно розумний, кмітливий, спостережливий, ретельний та працьовитий, має здатність критично мислити та оцінювати ситуацію, формувати логічні умовиводи і використовувати певні трюки.

У даному творі можна спостерігати гарне ставлення автора до детектива. А. Конан Дойл чудово підібрав слова, щоб втілити такий неперевершений образ детектива Шерлока Холмса.

1. Кочерган М. П. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=7457.
2. Кубрякова Е. С. Язык пространства и пространство языка (к постановке проблемы). *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 1997. Т. 56. № 3.
3. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2001. 191 с.
4. The Adventures of Sherlock Holmes by Sir Arthur Conan Doyle. The Adventure of the Blue Carbuncle. URL: <https://etc.usf.edu/lit2go/32/the-adventures-of-sherlock-holmes/351/adventure-7-the-adventure-of-the-blue-carbuncle>.

ЄДНІСТЬ ЕЛЕМЕНТІВ ІМПРЕСІОНІЗМУ, СИМВОЛІЗМУ, ЕКСПРЕСІОНІЗМУ ТА ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ В НОВЕЛІ «ДОРОГА Й ЛАСТІВКА» МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

Струтинська Р.Л.,
І курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Волощук Г.М.,
кандидат філологічних наук, викладач.

Свого часу в збірці «Сині етюди» Миколи Хвильового були надруковані два окремі твори: «Дорога» і «Ластівка». Пізніше вони постають як окремі частини одного твору «Дорога й ластівка». Це цілком логічно, адже обидва

тексти близькі за стилем, образною структурою та іншими формальними ознаками, є логічним тематичним продовженням одне одного [1].

У творі Микола Хвильовий не подає детальних описів природи, а лише намічує певні мазки, що далі будуть сприйматися як цілісна картина: «У перспективі – дорога. Праворуч, ліворуч – акварелі. Далеко – ліс. Дорога до лісу, а може, вбік» [3]. Новела характеризується динамічністю, що досягається завдяки зоровим та слуховим образам: зміни в пейзажі, еволюція настрою і думки.

У новелі «Дорога й ластівка» пророчо передається внутрішній стан митця – відчуття приреченості, пастки. Сюжет охоплює досить невеликий проміжок часу і зображує перед читачами лише одну картину: вітряної, дощової ночі ластівка побачила світло та полетіла на нього, знайшла притулок у теплій кімнаті. Але штучне світло не заспокоїло її, а навпаки налякало, а все, що знаходилось у кімнаті, – пухнастий килим, книги в настінних шафах – видалося їй чужим. Ластівка хоче вирватись, але не може знайти виходу і гине.

Саме з цього епізоду в творі ми бачимо яскраве відображення течій символізму, які переплітаються з імпресіонізмом. Проте в історії цієї ластівки письменник закодує більш глибокі проблеми: мету життя, свободу, вибір, смерть. Ластівка, що символізує натхнення, творчість, шукає світла (майбутнього), але опиняється в кімнаті без вікон зі штучним освітленням і оксамитовими стінами. Так і не дочекавшись світанку, вона гине в цій кімнаті-в'язниці.

Символічна смерть перед світанком традиційно використовується в літературі як засіб емоційного загострення сюжету, психологізації персонажів, що натякає на використання у творі ще однієї з авангардистських течій – експресіонізму. «Те, що у Коцюбинського і Стефаніка існувало нарізно, у Хвильового інколи при зведенні імпресіоніста з експресіоністом як різнотипних персонажів, функціонально поєднувалося», – констатував М. Кодак [3, с. 37]. Тяжіння до музикальності, максимальна насиченість тексту звуками свідчить про органічне сприйняття Миколою Хвильовим основних принципів модернізму.

Проблема розбіжності / дотичності мрії та дійсності була для Миколи Хвильового однією з найважливіших упродовж усього творчого шляху. Бінарне протиставлення сцен реальних і вимріяних, уяви й дійсності, романтичних злетів і прикритих приземлень є основним принципом композиції його новел [1].

Новела «Дорога й ластівка» – один з найкращих прикладів модерністичного письма Миколи Хвильового, в якому поєдналися і різною мірою виявилися елементи імпресіонізму, символізму, експресіонізму та екзистенціалізму.

Жанр лірико-філософської мініатюри дозволив уникнути еkleктики і в гранично стислій формі синтезував усі ці елементи.

1. Агеєва В. Микола Хвильовий. *Історія української літератури ХХ століття* : у 2 кн. Кн. 1: 1910–1930 рр. / за ред. В. Г. Дончика. Київ : Либідь, 1993. 784 с.
2. Кодак М. Микола Хвильовий як митець-психолог : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. 196 с.
3. Хвильовий М. Твори : у 2 т. Т. 1 : Поезія. Оповідання. Новели. Повісті / упоряд. М. Г. Жулинського, П. І. Майдаченка; передм. М. Г. Жулинського. Київ : Дніпро, 1990. 650 с.

АРГОННА ЛЕКСИКА В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ЛЮКО ДАШВАР (на матеріалі роману «Село не люди»)

Томенчук О.С.,
IV курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Ковальчук М.П.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Жаргон як соціальний діалект будь-якої мови тісно пов'язаний із її загальнонародною основою. Сучасна молодь активно використовує в мовленні молодіжний жаргон і сленг, що являють собою вербалізовані знання про світ, її уявлення про ієрархію цінностей, ставлення до фактів дійсності. Жаргонізми як мовні одиниці неодноразово ставали об'єктом спеціальних мовознавчих розвідок [4], лексикографічних праць [2; 3], енциклопедичних лінгвістичних тлумачень [5, с. 182–183].

Виокремлюють три основні шляхи поповнення молодіжного жаргону і сленгу: запозичення, семантична модифікація слів, словотвірні процеси. Запозиченими є, наприклад, такі жаргонізми і сленгізми: *гаджет*, *глючити*, *гуглити*, *дівайс (пристрій)*, *мило (електронна пошта)*. Як бачимо, запозичення є внутрішньомовними (з інших соціальних жаргонів, професійної лексики) або з інших мов. Частина лексики виникає в результаті семантичного переосмислення слів. В основі семантичних змін може лежати метафоричне чи метонімічне переосмислення слів літературної мови, ігрове перероблення відомих лексем, наприклад: *баняк (голова)*, *ботан (заучка)*, *валити (утікати)*, *відстій, втикати (гальмувати, тупити)*, *Кльово! Суперово! Кайфово! (Круто!), не фонтан! (не дуже добре)*. Такі перетворення не тільки виражають іронію щодо предметів і явищ довколишньої дійсності, але й демонструють загальний рівень розвитку мовців, образність мислення, можливість сприйняття нестереотипних знакових зв'язків, знання мовної системи і мовної норми. Словотворення відбувається як шляхом афіксації, так і скорочень і аббревіації. Наведемо приклади: *геймити (грати в гру на комп'ютері)*, *електронка*, *есемесити*, *урл / урла (адреса сайту в Інтернеті)* та ін.

У романі Люко Дашвар «Село не люди» [1] часто натрапляємо на жаргонізми, сленгізми, а також на ненормативну лексику, що вказує на відходження від цензури як нової тенденції сучасної української прози. Така лексика надає потужного емоційного забарвлення твору, є головним інструментом у передачі характеру, культури персонажів, оскільки мова людини віддзеркалює її внутрішній світ, виховання, цінності тощо. Завдяки такій лексиці автор може «погрузити» читача у світ персонажів, чітко усвідомити його погляди на життя та навіть мислити в унісон з героями твору.

З огляду на те, що згаданий роман ще не ставав матеріалом дослідження на наявність і функції в художньому тексті жаргонної лексики, з метою опису цих одиниць в аспекті їх лексико-граматичної класифікації та враховуючи формат пропонованої розвідки виявлені жаргонізми поділяємо на такі лексико-граматичні класи: іменники, дієслова, прислівники.

Серед прикладів функціонування жаргонізмів-субстантивів необхідно виокремити такі (лексеми, що становлять об'єкт дослідження, виділено – *О. Т.*):

- «... *Раїса язиком плеще, а руки вже працюють: борошно дістала, яйце вбила, сільки трохи, водички. Буде балабуха.* (Балабуха означає «невеличка булочка» місцевий жаргон);

- «... *І які ж то були крученики! Катерина один з'їла, другий, третього хтіла – рука не тягнеться... Соромно.* (Крученики означає «смажена страва, переважно з овочів», місцевий діалектизм);

- «... *От холера!* – татко ледь розсолем не поперхнувся». (Холера уживається як лайливе слово, жаргонізм);

- «... *Цього ранку біля постаменту розляглися і прогнулися під товаром аж дванадцять розкладачок.* (Розкладачка означає «легке розкладне ліжко», жаргон);

- «... *А оце всяка лабуда – гребінці, ножиці, заколки, леза...*» (Лабуда – це щось незначне, недостойне уваги, місцевий жаргон);

- «... *Інструкція чувачелло!*» (Чувачелло у значенні «молодий чоловік», «юнак», молодіжний сленг).

Другу групу жаргонізмів, виявлених у романі «Село не люди», становлять дієслова-жаргонізми:

- «... *Та чого їй плентатися? Мені зовсім не довіряєш?*» (Плентатися у значенні «іти», «повільно пересуватися», тут вживається як жаргонізм забарвлений іронічним підтекстом);

- «... *Ішла від Людки, а біля кіоску мужики тирлувалися. Почула...*» (Тирлуватися у значенні «стояти, збившись до купи, у тісну групу людей», тут вжито як діалектизм);

- «... *Отож, доню, біля кіоску. Я б тій Тамарці-бізнесменці всі патли повискубувала. Зараза...*» (Патли повискубувати означає «повисмикувати волосся», «зробити комусь боляче смикаючи за волосся», цей сленгізм вживають переважно жінки, коли погрожують суперниці);

- «... *Доню, ти що боса швендяла?*» (Швендяти у значенні «бродити, блукати де-небудь», вжито як жаргонізм з елементом докору);

- «... *До шостої ще хвилин двадцять. Мамка з татком із дому здиміли, а в Катерини ще справ і справ.* (Здиміти у значенні «піти, поїхати кудись», «зникнути», сучасний молодіжний жаргон);

Прислівники-жаргонізми становлять третю, кількісно найменшу лексико-граматичну групу:

- «... *Онде* Килимівка, ліс, озеро... Там бабка Килина...» (Онде уживається при вказуванні на щось на певній відстані, місцевий сільський діалектизм);

- «... *Сама виметикувала: руки й ноги заніміють, не захочеш, а прокинешся вдосвіта.* (Вдосвіта в значенні «дуже рано, перед світанком», місцевий діалектизм).

Як бачимо з наведених прикладів, жаргонна лексика, зокрема, в тканині художнього тексту, – одне з найбільш суперечливих мовних феноменів. Важко віднайти будь-який інший лінгвістичний феномен, з приводу якого так діамет-

рально протилежно розходилися б думки дослідників. Жаргонна лексика – це своєрідна картина світу, потужна семіосфера певного часового зрізу культури, що відкриває у слові смислову перспективу як концентрат соціокультурного, духовного, психологічного клімату епохи.

Здійснивши опис жаргонної лексики, виявленої в тексті роману Люко Дашвар «Село не люди» в межах іменника, дієслова і прислівника, можемо констатувати певну характеристику щодо кількісного співвідношення цих лексико-граматичних класів слів. Зокрема, виявлено, що іменники та дієслова фіксують майже однакову частотність вживання у творі – відповідно 47%, і 41%. У подальших лінгвістичних студіях тексту роману «Село не люди» перспективним можуть бути дослідження жаргонної лексики в аспекті її функціонально-стилістичного опису.

1. Дашвар Л. Село не люди. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2007. 270 с.
2. Єрмоленко С. Українська мова. Короткий тумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 480 с.
3. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ : Критика, 2003. 336 с.
4. Ставицька Л. О. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2000. № 1. С. 55–69.
5. Українська мова. Енциклопедія / за ред. В. М. Русанівського та ін.; НАН України; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 750 с.

КАРПАТИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПОЕЗІЙ ВАСИЛЯ ГЕРАСИМ'ЮКА

Трофанюк В.Р.,
IV курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Васильчук М.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Важливою складовою частиною всієї літературної спадщини Василя Герасим'юка є його поезії, найвагомніше першоджерело для рецепції художнього світу митця. Поезія представляє науковий інтерес як оригінальний чинник, у якому відображена вся багатогранність духовного життя письменника, індивідуальні особливості його мислення.

На сучасному етапі актуальність досліджуваної теми є очевидною, оскільки поезії відображають життя авторів, їхній світогляд, естетичні уподобання та політичні погляди, індивідуальні риси.

Вони характеризують особистість автора, відтворюють творче життя авторів, специфіку їхньої роботи, розкривають джерело росту творчості, тексти в них мають велику пізнавальну і емоційну цінність, пізнавальний характер. У віршах яскраво постає середовище, в якому живе автор, його внутрішній світ.

У кожному вірші В. Герасим'юка відчувається палка любов до Гуцульщини. Саме вона формує незалежність та оригінальність його поезики, з тієї закоханості він постає як творець. Формування особистості відбувалося у рідному краї, де поєдналися язичництво і християнство. У своєму духовному досвіді митець не відділяє їх.

Читаючи та аналізуючи поезії Василя Герасим'юка спостерігається нерозривний зв'язок автора з Гуцульщиною – рідним краєм митця. У творах поета вміло поєднано досвід внутрішнього (марального) життя українських горян із загальнолюдськими культурними надбаннями. Поезії митця засвідчують його значний інтелектуальний потенціал, схильність до філософських роздумів. Поет звертається до різних проявів народного буття. Його захоплює духовна краса українців, він переймається їх проблемами, в поезіях простежується глибина народної душі. Саме знання народних звичаїв та вірувань допомагає поетові. Характерною рисою художніх пошуків Герасим'юка виступає поєднання християнської духовності з давніми гуцульськими віруваннями.

Василь Герасим'юк виступає продовжувачем традицій верлібру в українській літературі, безумовно, показав себе у цьому справжнім майстром слова. До нього верлібр з успіхом використовували І. Драч, Леся Українка, І. Франко, В. Стус, П. Тичина, Михайль Семенко, М. Рильський, інші відомі митці слова. Такий вірш відобразив формування певного поетичного світогляду, здатного відобразити життя в усій його складності й мінливості. На нашу думку, верлібр найкраще підходить для відтворення своєрідного світобачення Герасим'юка, тісно пов'язаного зі стародавніми гуцульськими уявленнями про людину та навколишній світ. У поезіях змальовано глибинну єдність ліричного героя з природою гуцульського краю, людьми, віруваннями, звичаями. Герасим'юк утверджує думку про особливу роль, яку в житті кожного відіграє мала батьківщина. Нерозривний зв'язок із родовою традицією зовсім не заважає йому вільно почуватися у світовій культурі. Звертаючись до світових мотивів та образів, поет оригінально й художньо переконливо розкриває їх нові грані в національному духовному контексті.

Як ми бачимо з текстів Василя Герасим'юка, в його ліриці переважає Гуцульщина з її драматичною історією та культурно-етнічною своєрідністю. Поет послідовно, від збірки до збірки творить міф свого гуцульського краю: його «художня мікрогалактика» (Л. Тарнашинська) досить яскраво відбиває специфіку карпатського терену в його найрізноманітніших аспектах – етнічних, географічно-територіальних, етнографічних та духовно-ментальних [3].

Окрім цього, Василь Герасим'юк звертається до міфології. Поет боронить від зникнення той первісно-буттєвий світ карпатського краю, виплеканий ним з дитячих літ. Отже, вірування українських горян – важливий аспект світоглядної естетики Герасим'юка, пов'язаної з поганським світовідчуттям, синтезованим із глибокою християнською вірою. Для поета Гуцульщина – простір міфологізований, де кожне дерево, камінь, потік оповиті загадковістю і легендою. Художня свідомість автора активно трансформує у структуру поетичного тексту замовляння, вірування, ворожіння, обряди, у яких простежується своєрідність світосприйняття верховинців. Кожна дія магічного ритуалу покликана

боротися із стражданнями, обмежувати руйнівну дію ворога і злих сил. Поет тонко відтворює природу релігійних переживань горян, емоції яких у ритуалі набувають надприродного сенсу. Ритуальні обряди усвідомлюються ліричним героєм як вираження причетності до свого народу, дають змогу віднайти шлях виходу з хаосу через зцілення власної душі. Ритуал є основним засобом переживання цілісності буття, його гармонійності і впорядкованості.

За словами І. Дзюби, міфи й символи Гуцульщини увійшли в плоть і кров нашого поета. Поетика гуцульських обрядів, замовлянь, заклинань, легенд – все це аспект світогляду, поважна частина Герасим'юкової свідомості і образного скарбу, «велетенського дерева мови» (Сен-Жон-Перс), – але це не заважає йому в його глибокій християнській вірі. Це один із небагатьох поетів, у віру яких віриш, бо відчуваєш її в тканині мовлення, в ставленні до світу й людини [3].

1. Шухевич В. Гуцульщина. Т. 1. Ч. 2 : Матеріали до українсько-руської етнології. Т. 4. Львів, 1901. 445 с.
2. Тарнашинська Л. Василь Герасим'юк: «Найдовша дорога...», або Хоча все мало би бути навпаки. *Закон піраміди : Діалоги про літературу*. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2001. С. 107–113.
3. Салига Т. Між традицією і модерном (Штрихи до портрета Василя Герасим'юка) *Дзвін*. 1996. № 9. С. 123–130.
4. URL: <https://mala.storinka.org/ua/tag/146.html>.

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮБОВІ У ДРАМІ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ «ПЕРЕД ЮВЕЛІРНОЮ КРАМНИЦЕЮ»

Туцька Т.І.,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Ткачук Т.О.,
кандидат філологічних наук, доцент.

У центрі зацікавлень Кароля Войтили (1920–2005) завжди була людина та питання ролі в її житті кохання, як почуття між чоловіком та жінкою, які є подружжям. Найбільшою мірою філософське втілення любові, її концепція оприявлена у драматичному творі письменника «Перед ювелірною крамницею» (1960). Польський драматург показав любов між чоловіком і жінкою з філософсько-етичного погляду.

Творчість Кароля Войтили досі системно не досліджена і становить актуальний гносеологічний потенціал. Певні аспекти творчості письменника досліджували Н. Ничкало, М. Пажишек, А. Влочевська, Р. Кшиштоф-Стахович та ін.

Концепція любові у напрацюваннях Кароля Войтили базувалася на теології. Письменник розкриває її не лише як теолог, але і як філософ, а перш за все як людина, яка хоче зрозуміти роль любові в житті людини. Автор, зокрема, писав: «Це те, що змушує мене думати про людську любов, – немає більшої загадки, ніж любов. Це одна з найбільших драм людського існування» [3, с. 437].

Іван Павло II у своїй праці «Любов та відповідальність» виділяє чотири види чи також етапи розвитку любові, яка зароджується між чоловіком та жінкою. Простежуємо перегук із ідеями Арістотеля щодо таких видів любові: любов-уподобання; любов-пристрасть; любов-доброта. Ці види любові у творчості Кароля Войтили і є предметом нашого дослідження.

Кароль Войтила повчає, що кохання має індивідуальний характер. Це почуття формується через уподобання, пристрасть та доброту. Розглянемо кілька інтерпретацій любові, запропонованих письменником у його драмі «Перед ювелірною крамницею».

Можемо виокремити любов-уподобання. Такий тип любові починається із пізнання. Коли особа вбачає в іншій людині ті цінності, які їй до вподоби – тоді й виникає симпатія, тобто чоловік та жінка складають позитивне враження один про одного. Можемо сказати, що уподобання має пізнавальний характер. Як влучно зазначає автор: «Такі взаємини чоловіка і жінки є результатом сексуального потягу, який розуміється як особливість і сила людської природи. Симпатія до людини іншої статі, перетворює цю силу природи у домінанту в її житті» [2, с. 270]. «Уподобання належить до сутності любові і вже подекуди є коханням, хоча любов – це не просто уподобання» [2, с. 274].

Письменник також вирізняє любов-пристрасть, яка знаходить вираження у статевого потягові до особи протилежної статі. Пристрасть є невід’ємним складником любові. Людина є обмеженою і несамодостатньою істотою, отже, перебуває у пошуку іншої людини, подібної до себе. На думку автора, «... чоловікові потрібна жінка, щоб доповнити своє ество, жінці, у свою чергу, потрібен чоловік. Ця потреба проявляється через сексуальний потяг. На основі цього пориву зростає любов людини до людини. Ця любов окреслена автором як любов-пристрасть» [2, с. 286]. Об’єктом пристрасної любові є добро для суб’єкта: жінка для чоловіка, чоловік для жінки. Відповідно, любов-пристрасть трактується як бажання людини, а не лише як потяг. І це бажання є стимулом у житті.

Автор також виокремлює такий тип любові як любов-доброта. Щоб любов була правдивою, вона повинна бути доброю. Для Кароля Войтили доброта – це самовідданість у коханні. Для неї характерне прагнення творення блага для іншої людини. Без цього любов може перерости в егоїзм та у використання іншої людини задля задоволення власних потреб, чи то чуттєвих, чи емоційних. Любов чоловіка до жінки та її любов до нього може бути пристрасною любов’ю, але людина повинна прагнути до самовдосконалення, а також має бути сповненою доброзичливості. «Справжня приязна любов може перебувати у тандемі з любов’ю-пристрастю і навіть з самою пристрастю, якщо лише остання не зруйнує цю любов» [2, с. 290]. У драмі «Перед ювелірною крамницею» цей аспект кохання влучно показано у стосунках Терези та Анджея. «Потім ми почали розмову про різні дрібниці, пов’язані з нашим весіллям. Я розповідала йому про краватку, яка мені найбільше подобається, і про темний костюм, який йому личить найбільше. Анджеєм це слухав дуже охоче, не тому, що він шукав лестощів, а тому, що він завжди хотів догодити мені і хотів зробити мені

приємно» [2, с. 295]. Тобто стосунки героїв твору будуються на гармонії і сповненні глибокої поваги та великої віри у спільне майбутнє.

Кароль Войтила прагнув донести до читачів важливу істину про святість подружжя, яке треба берегти і зміцнювати. Подружня любов, – на думку драматурга, – це щось інше, щось більше, ніж любов-уподобання, пристрасть, доброта. Вона акумулює усі види любові й увесь спектр міжособистісних взаємин. Адже у подружжя виникає щось більше, ніж приязнь, а саме: взаємна посвята себе один одному. Кароль Войтила бачить тут найвищий ступінь любові, а також кульмінацію попередніх етапів еволюції подружньої любові. Перш за все «... полягає вона у прагненні віддати навіть власну душу заради любові. Сене подружньої любові – віддати себе, своє «я». Це щось інше і, водночас, більше, ніж уподобання, пристрасть і навіть доброта.

Отже, у своєму драматургічному та науковому напрацюванні Кароль Войтила зміг оригінально та творчо зафіксувати основні вияви любові, творячи при цьому її унікальну концепцію. Адже саме любов здатна змінити індивідів і цілі громади, змусити людину не тільки освячуватися під її дією, але й виходити із вузького кола свого «Я», щоб пройти крізь «ти» до виміру – «ми».

1. Parzyszek M., Marzęda B. *Małżeństwo i rodzina «wielką tajemnicą» «jednego ciała»*. Lublin : Episteme, 2014. S. 237–305.
2. Wojtyła K. *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin : TN KUL, 1986. S. 268–309.
3. Wojtyła K. *Podmiotowość i «to co nieredukowalne» w człowieku. Osoba i czyn i inne studia antropologiczne*. Lublin : TN KUL, 2000. S. 433–443.
4. Wojtyła K. *Poezje. Dramaty. Szkice*. Kraków, 2004. S. 175.

АНАЛІТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ФАЗОВОСТІ: СЕМАНТИКА РОЗГОРТАННЯ ДІЇ

Філіпович М.В.,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Барчук В.М.,
доктор філологічних наук, професор.

Тривання будь-якої дії, процесу чи стану передбачає три стадії розвитку: початок, розгортання дії та її закінчення. У граматиці вираження дії належить до сфери дієслова. У лінгвістиці ці стадії розглядають у зв'язку із фазовістю. Вчені по-різному трактують різновид цих дієслівних значень: роди дієслівної дії, способи дієслівної дії, інтервал. У нашому дослідженні ми опиратимемось на категорію інтервалу і розглядатимемо фазові дієслова як акціональні дієслівні значення, в основі яких лежить темпоральна характеристика дії (див.: [1]).

Аналізуючи аналітичні засоби вираження фазовості з семантикою розгортання дії, ми опиратимемося на грамеми дуратива (неозначено-тривала дія) та лімітativa (означено-тривала дія). Аналіз здійснюватимемо за ядерними та периферійними аналітичними засобами на матеріалі поезії Василя Стуса.

Фазовість розгортання дії представляє широкий набір аналітичних засобів. На думку М. Іванович, ядро дуративних значень складають дієслова *продовжувати, не переставати* та частка *знай* [2, с. 31]: *продовжувати (продовжити) писати, сподіватися; не переставати (не перестати) думати, жити; знай трудиться, клопочеться*. Наведені аналітичні конкретизатори вказують на дію, яка тривала до визначеного моменту і продовжує тривати. У поезії В. Стуса таких аналітичних засобів на позначення дуратива не виявлено.

Частотними спеціалізованими засобами вираження неозначено-тривалої дії є прислівники *довго* та *скоро*, які можуть вживатися як окремо, так і разом з частками, які підсилюють значення цих прислівників: *І сонце йшло, палило згубно так переді мною довго поставало, неначе примірялося, не знало, чи відійти, а чи упасти вспак, ачи мене в промінні спопелити, чи в пеклі сяйва научити жити; А ти ще довго сатаній, ще довго сатаній, допоки помреш, відчувши власні кроки на сивій голові своїй*. У другому прикладі поет за допомогою повторів *ще довго сатаній*, де *ще* підсилює прислівник *довго*, розгортає перед реципієнтом дуже довге неозначене тривання, доповнюючи його предикатом таксисного дворядного речення із сполучником *допоки*, який указує на темпоральний порядок дій та визначає їхні межі.

Приядерну зону дуративних значень складають аналітичні конструкції типу: *день у день, день при дні, кілька днів, дві-три години* та ін. Наприклад: *І марив день за днем, що все спливе і пам'ять промине розлуку, геть до титли й коми вивчену; І день при дні глевтяники жують, аби не вмерти і аби не жити, а в пам'яті імчать несамовиті минулі дні – дихнути не дають*. У цих прикладах часові конкретизатори вказують на неозначено-тривалу в часі, повторювану дію, тобто, крім дуративності, виражають кратне значення мультиплікативності.

Частотними аналітичними засобами вираження дуратива є прислівники *вже (уже), ще (іще)*, які належать до периферійних засобів вираження дуративних значень: *Іще квітує сад, іще тонкоголосить п'яне птаство, та вже щось трапилось; Віко гробове з нас ані спустить око – все вартує, щоб не згубити*. Ці аналітичні конкретизатори не є спеціалізованими формами вираження дуратива, оскільки вони можуть вступати у міжчастиномовну омонімію і в залежності від контексту виражати різні значення, пор.: *все пишу – пишу все; ще читаю – дай ще – ще одна*.

У грамемах лімітної дії часові конкретизатори вказують на межі дії. Ядерні значення лімітива представлені аналітичними конкретизаторами, що найчастіше виражені сполученням іменника та числівника: *шість днів, шістьдесят хвилин*. Наприклад: *Моє перелицьоване пальто, ану скажи, кого ти взимку гріло, скажи про те, як десять років збігло, і час угнався, ніби долото у трухле дерево?*

До маркерів означено-тривалої дії ми також зараховуємо сполуки слів типу: *на помежів'ї присмерку й світання, від зорі і до зорі. На помежів'ї присмерку й світання нахарапуджений на тисячу орбіт, імчить румак, надколюючи лід незайманого од віків мовчання; Руки обидві, немов вітряк, з зорі і до зорі блукають, шастають*. Ці конкретизатори в метафоричній формі вказують на

чітко окреслені проміжки часу: в першому прикладі дія тривала цілу ніч, у другому – добу. Такі сполуки не є частотними та належать до периферійних засобів вираження лімітних значень.

В окрему групу виділяємо фазові значення, аналітичними конкретизаторами яких виступають прислівники та іменниково-прийменникові комплекси *навіки, назавжди, до смерти, до скону, повіки*. Такі значення є синкретичними вони поєднують у собі дуративне та лімітне значення, оскільки вказують на межі тривання, які співвідносяться з триванням людського життя або ж виносяться за його межі. Таким чином, з одного боку, маємо чітко окреслені межі, що охоплюють тривання життя, з іншого боку, ми не знаємо, коли закінчиться це тривання: сьогодні, завтра чи через рік, що дає нам підстави виділити їх як окремий розряд фазових значень – дієслів лімітно-дуративної дії: *Отак весь вік одколобродиш, аби не вмерти і не жити; Боже, пощо тікав з раю до пекла і назначав собі вік вікувати спогадом.*

Отже, аналітичні засоби вираження фазовості середини дії відображають розгалужену систему різного виду, семантики та частотності фазових конкретизаторів, які формують її парадигму з усіма варіантами, на відміну від синтетичних засобів, кількість яких менша, а сполучуваність вибіркова.

1. Барчук В. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис : монографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 416 с.
2. Іванович М. Аналітичні засоби вираження фазового починального значення в українській мові. *Граматичні студії*. 2016. Вип. 2. С. 28–32.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОМОКОМПЛЕКСУ *КОЛИ* В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Фуштей А.В.,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Джочка І.Ф.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Явище багатозначності в сучасному мовознавстві має велике прикладне значення, оскільки властиве практично всім мовам світу й існує на всіх мовних рівнях. Будь-яка мова має невичерпні можливості для безперервного збагачення свого словникового складу. Такі ресурси віддзеркалюються перш за все в полісемантичних словах, які в сучасній лінгвістиці є одним із найбільш досліджуваних проблемних питань. Значна кількість дослідників зазначає, що граматичну омонімію важко аналізувати, застосовуючи класичні лексикографічні підходи, оскільки їхній основний метод представлення лінгвістичного матеріалу подає тільки омонімію назв лексем [1, с. 12]. У пропонованій науковій роботі розглянемо граматичну омонімію з функційного погляду, оскільки вказана проблематика сьогодні все частіше привертає увагу українських мовознавців [1–5], що свідчить про **актуальність** обраної теми.

Наукова новизна нашої роботи полягає в тому, що граматична омонімія займенникового прислівника **коли** вперше в українській лінгвістиці стає предметом окремої наукової розвідки. Відповідно **об'єктом** аналізу є омокомплекс **коли**, який встановлений методом вибіркового добору цитат із художнього тексту сучасних українських письменників. **Предметом** дослідження виступають семантичні, семантико-прагматичні та синтаксичні параметри омонімічних прислівників, часток і сполучників в межах омокомплексу **коли**.

Серед вказівних займенникових прислівників найбільш поширеною є лексема **коли**, яка може виражати різні відтінки значень. Темпоральні відтінки вказаного слова залежать від контекстного оточення, наприклад: *Падати на лежанку з порога нікому: гості до неї не ходили – не було коли та й не було кому гостювати в Северининій хаті* (М. Матіос); *Де й коли вони нагребли стільки землі – поняття не маю* (М. Кідрук).

Найчастіше вказаний прислівник вживається в питальних реченнях, які передбачають логічну відповідь, або ж у риторичних запитаннях, які, окрім питальної модальності, виражають жаль, здивування з приводу певної події, наприклад: *Чим прогнівили? Коли? Кого питати і як спокутувати той гріх? Катерина не знала* (В. Шкляр); *«Та коли то було!» – повторює Дарина з бабчиною інтонацією* (О. Забужко). У таких синтаксичних конструкціях прислівник **коли** часто вживається з підсилювальними частками **ж**, **то**, завдяки яким автору вдається досягти експресивного ефекту, наприклад: *Він, бідолашка, в одній руці тримав сітку з хлібом (коли то діждуться в селі того хліба?), а другою незручно, невміло обнімав дівчину за плечі.* (В. Шкляр).

Виражаючи темпоральну семантику, аналізована лексема може входити до складу багатьох сталих конструкцій, а саме: **є (має) коли** – ‘достатньо часу для певної дії’; **нема (немає, не має) коли** – ‘немає вільного часу; ніколи’; **рідко коли** – ‘мало в який раз; зрідка’ тощо, наприклад: *Хто ж тобі скаже, <...> кого ж тут питати. І ждати немає коли* (В. Шкляр); *Вона ще молода. Має коли жити не в криївці* (М. Матіос); *Батько ж тепер наче запанів, рідко коли навідується до двору* (О. Забужко).

Займенникова лексема **коли** може вживатися в ролі неозначеного прислівника з темпоральним значенням у складі сталих сполук **ще коли**, зі значенням ‘коли-небудь’; **як коли** – ‘інколи, часом’; при протиставленні синтаксичних одиниць, повторюючись перед кожною з них зі значенням ‘інколи те, інколи те’, наприклад: *Проходив повз ту місцину, а жодного разу туди не зайшов <...>. І не знаю тепер, чи й зайду ще коли* (В. Шкляр); *Як коли <...> з сусіднього авта водій слав їй повітряні поцілунки* (О. Забужко); *Чоловік собі думає, а Бог, коли підсміюючись, коли плачучи, чоловікову судьбу на свій манер підправляє* (М. Матіос). Значення ‘інколи, часом’ здатна виражати й прислівникова сполука **коли-не-коли**, яка зазвичай використовується для досягнення сатиричного ефекту, наприклад: *Ну, не всім же, Варварко, ходити до причастя лиш до церкви. Коли-не-коли – й грішного тіла можна вкусити* (М. Матіос).

Доволі часто вказаний прислівник вживається в ролі сполучника чи сполучного слова, адже приєднує до складного речення підрядну частину, наприклад: *Топлю не часто, тільки в свята, коли в цю місцевість з'їжджаються на*

гостини до родичів колишні односельці (І. Роздобудько); *А воно ж недобре, коли на тебе чатують капкани* (М. Матіос).

При функціональній транспозиції займенникових прислівників спостерігаємо втрату ними своїх первинних семантико-синтаксичних функцій. Справедливо зазначає С. Соколова, що семантико-синтаксичні особливості партикул виявляються в тому, щоб виражати допоміжні логічні, емоційні та модальні відтінки значень окремих слів, словосполучень або й цілих речень [5, с. 759]. Тому займенниковий прислівник здатний набувати значення частки тільки за умов, коли реалізує підсилювальну, емоційно-оцінну, видільну функції.

Відприслівникова партикула **коли** виражає декілька семантико-прагматичних смислів, серед яких – ‘раптовість, несподіваність дії’. Вказана прислівникова лексема синонімізується зі сполуками **аж ось, як ось** і переходить у розряд часток, наприклад: *І тут я й сам розгубився, коли раптом побачив, що мої братчики Момоти теж усі як один роздягаються* (В. Шкляр).

Аналізована партикула часто вживається в простих реченнях у сполученні з частками **б, ж, же** для вираження семантики ‘бажання здійснення певної дії чи здогад можливості певної дії або факту дійсності’. Частка **коли** набуває значення ‘хоч би, хоч би ж’, наприклад: *Осип стояв біля скелі, пригадуючи все почуте про неї. Знявши з голови крисаню, він задивився на павину прикрасу <...> Коли б усе було гоже в дорозі* (І. Пільгук). Відприслівникова частка **коли** може вживатися з часткою **ж** для вираження семантики ‘заперечення, виправдання’, синонімізуючись із комплексом **але ж**, наприклад: *Добре тобі, любий брате, говорити! Коли ж мені в чужім краю горе жити* (І. Пільгук).

Отже, аналізована лексема **коли**, залежно від контекстного оточення, здатна виражати різні відтінки значень, виступати граматичним омонімом – у ролі прислівника, частки, сполучника. Вказаний займенниковий прислівник найчастіше виражає семантику місця в питальних або ж в оклично-питальних конструкціях (**Коли?, Коли ж?, Коли то?** тощо). Може виражати значення локативної чи темпоральної невизначеності (**є (має) коли; нема (немає) коли**). Виступаючи в ролі партикули, лексема **коли** виконує обмежувально-видільну, уточнювальну функцію або функцію виокремлення конкретного синтаксичного елемента (**коли, коли ж, коли б, коли б же** тощо). Отримане внаслідок транспозиції слово виконує нову синтаксичну функцію, набуває нових семантико-прагматичних смислів та відтінків значень.

1. Буньо Г. Б. Сучасні методи вирішення проблеми граматичної омонімії в тексті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2014. Вип. 49. С. 12–16.
2. Глібчук Н. М., Добосевич У. Б. Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* Львів : Львівський національний ун-т, 2010. Вип. 50. С. 386–404.
3. Джочка І. Ф. Особливості функціонування граматичних омонімів ДЕ і КУДИ в українській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозь-*

ка академія». Серія : Філологія. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4 (72). С. 86–91.

4. Кушлик О. Особливості функціонування вторинних часток ЩЕ і ВЖЕ в українській мові. *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія. Число 12. Черкаси : ЧДТУ, 2008. Т. 2. С. 88–91.*
5. Соколова С. В. Синтаксична реалізація відприслівникової транспозиції в українській мові. *Вісник Харківського національного університету. № 910. Серія : Філологія. 2010. Вип. 60. Ч. I. С. 758–763.*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЗАПАСІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЇХ РУХУ

Арделан В.І.,
IV курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Гнатюк Т.М.,
кандидат економічних наук, доцент.

У сучасних ринкових економічних умовах оцінка запасів на підприємстві відіграє значну роль у процесі визначення ринкової вартості матеріальних цінностей. Від правильно обраного методу оцінки запасів залежить повне і достовірне відображення в обліку господарських операцій зі списання витрат на виробництво продукції, робіт чи послуг. Списання витрат від використання виробничих запасів прямо впливає на собівартість виробництва продукції. Головною метою підприємств є зниження собівартості продукції, оскільки таке зниження спричинить зростання прибутків.

Для того щоб оцінити запаси необхідно спочатку визначити поняття «запаси». Згідно положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» визначає поняття «запаси» як активи, які утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської діяльності, перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва, утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [1].

Оцінка виробничих запасів при надходженні на підприємство здійснюється за первісною вартістю, яка складається із собівартості запасів, які придбані за плату. При відпуску запасів у виробництво, продажу чи іншому вибутті їх оцінка здійснюється за одним із п'яти методів оцінки вибуття запасів, які визначені у Положенні (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси».

Метод ідентифікованої собівартості окремої одиниці запасів дає можливість оцінити запаси, які були використані під час виробництва продукції, робіт чи послуг за кожним окремим проектом чи замовленням. Цей метод є найбільш точним у порівнянні з іншими методами оцінки вибуття запасів, оскільки він дає більш точні результати оцінки кожного виду запасів. Проте він є трудомістким з точки зору організації складського господарства, тому що потребує окремих складських приміщень для окремого зберігання кожної партії виробничих запасів та організації натурально-вартісного обліку у розрізі кожного із наявних найменувань запасів. Він застосовується підприємствами, які виробляють дороговартісну продукцію із дорогих видів запасів у таких галузях економіки як точне машинобудування, кораблебудування, авіаційна, комп'ютерна та автомобільна промисловості, ракетобудування, виробництво ювелірних виробів тощо.

Метод середньозваженої собівартості визначається діленням сумарної вартості залишку таких запасів на початок звітного місяця і вартості одержаних у звітному місяці запасів на сумарну кількість запасів на початок звітного

місяця і одержаних у звітному місяці запасів [1]. Цей метод є достатньо простим у застосуванні та очним, оскільки визначає середню ціну запасів.

Оцінка запасів за методом собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО) базується на припущенні, що запаси використовуються у тій послідовності, у якій вони надходили до підприємства (відображені у бухгалтерському обліку), тобто запаси, які першими відпускаються у виробництво (продаж та інше вибуття), оцінюються за собівартістю перших за часом надходження запасів [1]. Цей метод є вигідним для держави, оскільки за цим методом собівартість запасів знижується, а прибуток збільшується, і як наслідок зростають надходження у державний бюджет від сплати податку на прибуток підприємств.

Оцінка за нормативними затратами полягає у застосуванні норм витрат на одиницю продукції (робіт, послуг), які встановлені підприємством з урахуванням нормальних рівнів використання запасів, праці, виробничих потужностей і діючих цін. Для забезпечення максимального наближення нормативних затрат до фактичних, норми затрат і ціни повинні регулярно у нормативній базі перевірятися і переглядатися. Оцінка продукції за нормативними затратами коригується до фактичної виробничої собівартості [1]. Цей метод застосовується підприємствами харчової, легкої та меблевої промисловості тощо.

Оцінка за цінами продажу заснована на застосуванні підприємствами роздрібною торгівлі середнього проценту торговельної націнки товарів. Цей метод можуть застосовувати (якщо інші методи оцінки вибуття запасів не виправдані) підприємства, що мають значну і змінну номенклатуру товарів з приблизно однаковим рівнем торговельної націнки. Собівартість реалізованих товарів визначається як різниця між продажною (роздрібною) вартістю реалізованих товарів і сумою торговельної націнки на ці товари [1]. Цей метод використовується у роздрібній торгівлі та у ресторанній справі.

Таким чином підприємства обирають один із п'яти методів оцінки вибуття запасів залежно від двох факторів: спеціалізації виробництва продукції, робіт чи послуг та поставленої мети підприємством перед собою, тобто як суб'єкт господарювання буде використовувати власні запаси. Використання того чи іншого методу оцінки вибуття запасів обов'язково повинно бути відображено в обліковій політиці підприємства. Від правильної оцінки запасів залежить визначення фактичної собівартості виробленої продукції, і як наслідок, прямо впливає на кінцеві фінансові результати підприємства.

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (дата звернення: 05.05.2020 р.).

РОЗРОБКА МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ПОЗИЦІОНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Воробчак І.О.,

І курс ОР магістр, економічний факультет.

Науковий керівник – Колчак Ю.С.,
кандидат економічних наук, доцент.

Зміни, що відбуваються у фінансово-економічному середовищі України, вимагають від керівників підприємств постійно шукати унікальні, ефективні можливості представляти свою компанію на ринку. Щоб вижити в динамічному конкурентному середовищі варто своєчасно та регулярно його контролювати та реагувати на будь-які зміни. Показниками успішної роботи фірми є існування прибутку, зростання обсягів виробництва та безсумнівна довіра клієнтів [1].

Досвід останніх років показує, що не всі компанії можуть успішно використовувати сучасні методи позиціонування, організовувати їх в єдину та цілісну систему. Ігнорування цього процесу може призвести до втрати ринкової частки [2]. Тому, визначення ефективних маркетингових стратегій позиціонування підприємства в динамічному середовищі стало нагальним питанням, що здатне підштовхнути керівників компанії до вибору цікавих, нестандартних маркетингових рішень, розвитку та використання сучасних технологій, формуючи відповідний образ.

Виділяють декілька маркетингових стратегій позиціонування:

1. Конкурентне позиціонування. Ця стратегія будується на незадоволених бажаннях споживачів та бере до уваги слабкі сторони лідера. Завдяки слогану компанії IBM – «Think», компанія Apple змогла протиставити себе IBM, використавши фразу – «Think different» і позиціонувати комп'ютери як можливість розважитись.

2. Позиціонування категорії. Тут основний акцент робиться на просуванні бренду як лідера в конкретній товарній категорії. Цю стратегію найкраще використовувати, якщо компанія створює новий ринок і має інноваційне рішення для нього або товар з унікальними властивостями, чи новий спосіб вирішення проблеми. Наприклад, компанія Хегох в 1949 році випустила перший у світі копіювальний апарат, таким чином, створивши новий ринок. Вона і досі займає лідируючі позиції на ринку, а слово «ксерокс» стало прозивним для всіх копіювальних апаратів [3].

3. Позиціонування по споживачу. Використання такої стратегії рекомендовано в тому випадку, якщо рекламна кампанія акцентує увагу на конкретній цільовій аудиторії і у рекламі товар асоціюють з певним класом покупців, використовуючи фрази «створений для...», «для тих, хто...». Наприклад, «ПриватБанк – банк для тих, хто любить Україну!» або «Lenovo – для тих, хто робить».

4. Позиціонування по вигоді. Цей вид позиціонування дає відповідь на таке питання споживача: «Що я отримаю, обираючи цей бренд?» Компанія Nike часто грає на емоціях своїх клієнтів. Їхня кампанія «Write the future» включає

такі слогани: «Граї, щоб тебе запам'ятали», «Зміни історію всього одним ударом», «Побудуй свій шлях до безсмертя».

5. Цінове позиціонування бренду складається з декількох підходів:

– те ж саме за меншу вартість: «Як вдома, але дешевше», «Вікна як у всіх, тільки дешевше», «Якщо немає різниці, для чого платити більше»;

– більше за велику вартість. Наприклад, більшість покупців думає, що якісніше – завжди дорожче;

– менше за меншу вартість. Для людей, що не бажають переплачувати за ті товари, без яких вони можуть обійтися. Наприклад, компанія Ryanair пропонує своїм клієнтам дешеві авіаквитки, але у них немає обідів для пасажирів та салони не комфортні.

6. Позиціонування по атрибуту. Бренд Pillsbury позиціонували борошно для випічки, як «борошно з цікавими ідеями», просто вкладаючи рецепт в упаковку.

7. Позиціонування престижу. Є декілька стереотипних думок щодо престижу:

- якщо духи, то Chanel;
- якщо прикраси, то Tiffany;
- якщо весільна сукня, то Vera Wang;
- якщо ручки, то Parker;
- якщо годинник, то Rolex.

Престижність може стосуватися не лише певної компанії, а й цілої категорії, наприклад, якщо масло, то 82,5% жирності. Престижність також пов'язують із певною групою споживачів. Наприклад, дорогі органічні продукти для справжніх вегетаріанців [3].

Розробка маркетингових стратегії позиціонування на підприємстві складається з декількох етапів:

1. Профілактичний етап. Він повинен включати дії, спрямовані на попередження негативного сприйняття компанії та її продукції;

2. Передплановий етап. Цей етап передбачає попередній аналіз, який полягає у визначенні основних умов позиціонування та чітке формулювання саме того, як ми б хотіли, щоб нас сприймали на ринку;

3. Моніторинг зацікавленості з боку споживачів щодо конкретного товару, формування бази даних про думки цільових сегментів та оцінка ресурсного потенціалу підприємства;

4. Етап планування та затвердження. Він полягає в усуненні помилок стратегічного характеру та виборі маркетингової стратегії позиціонування;

5. Етап впровадження. Обравши стратегію, компанія повинна зробити кілька кроків для того, щоб довести бажану позицію до споживачів. Це може бути зроблено за допомогою рекламної кампанії, спрямованої на створення тісних інформаційно-комунікаційних зв'язків із цільовою аудиторією, або ж через презентацію можливостей бренду та основних характеристик продуктів [4].

6. Моніторинг фаз. Це регулярний аналіз поточного становища компанії та її продукції на ринку;

7. Репозиціонування. Цей етап повинен визначати шляхи подальшого розвитку компанії та її продукції та своєчасного репозиціонування без втрати часу та значних ресурсів.

Ймовірність успішної реалізації стратегії позиціонування безпосередньо залежить від правильної оцінки поточної ситуації та вибору стратегічних альтернатив. Оптимальним рішенням є вибір позиції на ринку, яка дозволить поєднати найбільш привабливі сегменти ринку з реальними або можливими перевагами організації.

1. Маркетинг : підручник / А. О. Старостіна, Н. П. Гончарова, Є. В. Крикавський та ін.; за ред. А. О. Старостіної. Київ : Знання, 2009. 1070 с.
2. Хулей Г., Сондерс Д. Маркетинговая стратегия и конкурентное позиционирование. Москва : Баланс Бизнес Букс, 2005. 800 с.
3. 8 переможних стратегій позиціонування бренду. URL: <https://koloro.ua/ua/blog/brending-i-marketing/8-vyigryishnyih-strategiy-pozitsionirovaniya-brenda.html>.
4. Aaker David A. Strategic Market Management: Global Perspectives. New York : John Wiley and Sons, Ltd, 2010. 368 p.

РОЛЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Деделюк В.Р.,

II курс ОР бакалавр, економічний факультет.

Науковий керівник – Ємець О.І.,

кандидат економічних наук, доцент.

Кожен мешканець села чи міста має право на сучасну медицину й освіту, доступні та якісні адміністративні, комунальні, соціальні послуги, гарні дороги, чисті й освітлені вулиці. Але люди можуть впливати на якість цих послуг лише тоді, коли відповідальні за їх надання знаходяться близько. Найближчою до людей владою є органи місцевого самоврядування: сільські, селищні міські ради. Отже саме вони повинні мати широкі повноваження і достатньо коштів, щоб бути спроможними вирішувати усі місцеві питання і нести за це відповідальність.

Децентралізація – це передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування.

Об'єднана громада – це ефективна, зрозуміла і зручна для мешканців система управління територією. Головною ціллю децентралізації є сприяння розвитку територіальних громад. Кінцевим результатом реформи являється створення та підтримка гідного для населення рівня життя, шляхом повного задоволення громадян у соціально-економічній сфері життєдіяльності.

Децентралізація – один з головних поштовхів для розвитку бізнесу на місцевому рівні – також це підкреслюють і зарубіжні вчені, стверджуючи, що існує щільний зв'язок між місцевим підприємництвом та місцевим розвитком, а отже, інститути місцевої влади повинні активно стимулювати підприємництво

у своєму регіоні з метою підвищення рівня життя місцевого населення, що є надзвичайно актуальним для сучасної України. Децентралізація надала органам місцевого самоврядування стимул покращувати умови для місцевого бізнесу. Бюджетна децентралізація є невід'ємною складовою процесів стимулювання економічного зростання територіальних громад в Україні. Її роль полягає у створенні дієвих стимулів щодо зацікавленості громад у тому, щоб залучити на місця, в регіони інвесторів; сприяти розвитку підприємництва, малого та середнього бізнесу, самозайнятості населення.

Адже, чим більше на певній території буде бізнес-структур, тим більше надходжень отримають місцеві бюджети, і тим більше коштів громада зможе витратити на власний благоустрій, на вирішення нагальних питань місцевого розвитку. Якщо умови для підприємців будуть кращі, то й зароблятимуть вони більше.

У малих громадах, ресурси яких є обмеженими, така координація може сприяти досягненню цілей за мінімальних витрат завдяки уникненню дублювання зусиль, докладання зусиль у протилежних напрямках та розпорошення ресурсів, що надає змоги добитись суттєвих поліпшень. Розвиток місцевого бізнесу допомагає у приватному секторі у створенні робочих місць, розширенні і податкової бази; у поліпшуванні якості життя громади, забезпечуючи нові послуги і покращуючи навколишнє середовище.

Заохочення підприємців до започаткування нової справи, посилить можливість людей контролювати своє життя і підвищувати добробут громади. Підприємці, які живуть і працюють у громаді, зазвичай витрачають кошти у громаді, дбають про інтереси громади і часто не бажають залишати громаду, навіть за умов додаткових можливостей в інших місцях. Підтримуючи розширення існуючого бізнесу і залучаючи новий бізнес, громади можуть вирішувати, де саме повинна вестися підприємницька діяльність. Заохочуючи підприємництво у певних місцях, таких як, наприклад, історичний центр міста або інші центри із високим рівнем економічної активності, громади підвищують загальний рівень життя своїх мешканців, а також майбутніх мешканців, працівників і відвідувачів. Підвищення якості життя у громаді, у свою чергу, становиться конкурентною перевагою місцевого бізнесу і чинником, який посилює місцеву економіку.

А отже, це призведе до збільшення податкових надходжень до бюджетів. Ці кошти спрямовуватимуться на потреби громади – облаштування місцевої інфраструктури, модернізацію шкіл та лікарень, закупівлю пожежних машин тощо.

На основі сталого місцевого економічного розвитку можна взяти до уваги пошук хороших партнерів задля інвестицій та покращення бізнесу.

Громади могли б також ставити собі цілі розвитку, які б узгоджувалися з цілями різних існуючих програм фінансування, для того, щоб підвищити ймовірність залучення коштів на реалізацію.

Також хорошою ідеєю для бізнесу на місцевому рівні є використання наявних ресурсів або їх оновлення і вміння їх осучаснити.

Головна мета децентралізації підприємництва – це зробити українців самостійнішими та збільшити самозайнятість населення, може сприяти покращенню умов для малого та середнього бізнесу, розвитку інфраструктури, культури та покращити умови життя людей, забезпечити благоустрій та добробут України.

1. Ємець О. І. Управління інвестиційною діяльністю в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону* : науковий збірник. Івано-Франківськ : Плай, 2019. Вип. 15. Т. 1. С. 58.
2. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. *Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO*. Київ : ТОВ «Софія», 2012. 128 с.
3. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація : практичний посібник. *Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO*». Київ : ТОВ «Софія», 2012. 120 с.

ДІДЖИТАЛ-МАРКЕТИНГ ТЕРИТОРІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Звіришин М.І.,

II курс ОР бакалавр, економічний факультет.

Науковий керівник – Ціжма Ю.І.,

кандидат економічних наук, доцент.

На сучасному етапі розвитку світової економіки кожна територіальна одиниця знаходиться в умовах жорсткої конкуренції, здобуваючи необхідні для свого існування і процвітання ресурси. Для місцевої влади постають завдання щодо створення та підтримки унікальності своєї території для туристів, формування сприятливих умов для ведення бізнесу, працевлаштування та проживання, а також представлення цих переваг цільовим групам. Саме тому для якісної та швидкої передачі інформації виникає необхідність розвитку цифрового територіального маркетингу.

Запровадження інформаційних технологій в сучасному світі активно реалізується як на рівні країни, так і на рівні регіонів. Зараз актуальними у всьому світі стають такі концепції як електронне урядування, держава в смартфоні, єдина електронна система надання послуг. Новітні технології і можливості цифрового простору у процесі територіального управління вже активно використовуються і підтримуються мешканцями-користувачами інтернетом, і це, як показує практика, дозволяє підвищити ефективність та результативність на різних рівнях державного управління.

Digital-маркетинг територій – це сукупність цифрових технологій, які використовуються для просування території і залучення споживачів з використанням не тільки інтернету, але й інших видів маркетингу. Сьогодні ним актив-

но використовуються традиційні форми реклами, такі як цифрові табло на вулицях, засоби зв'язку і QR-коди [2].

Тісно переплітаючись з інтернет-маркетингом територій, digital-маркетинг територій за допомогою своїх інструментів та технік досягає цільові аудиторії не тільки в онлайн-, але і в офлайн-середовищі (використання додатків у телефонах, sms / mms, рекламні дисплеї на вулицях тощо). Проте використання digital-приймів у вітчизняній науковій літературі висвітлено недостатньо.

Маркетингова digital-стратегія розвитку територій в цифровому світі має бути зорієнтована на активне використання інформаційних інструментів і формування окремих елементів стратегії, зокрема:

- залучення трафіку на інтернет-ресурси територій (регіону);
- розвиток якісного контент-маркетингу;
- активна присутність в соціальних медіа;
- використання мобільного маркетингу;
- формування даних в цифровому просторі та аналітика.

Серед останніх трендів digital-маркетингу слід акцентувати увагу на тих, які активно використовуються у 2018–2020 рр. в Україні: онлайн-відео, нативна (природна) реклама, персоналізований контент, розумна реклама з великими даними (big data), розвиток спільноти.

Ефективне використання digital-технологій маркетингу в цілях розвитку територій сприяє значному просуванню територіального бренду і активному формуванню іміджу регіону. Стрімкий розвиток цифрової економіки у світі забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємств, галузей, територій, регіонів, держав [1].

Повсюдний рівень поширення цифровізації тягне за собою істотні зміни в процесі організації та управління територією. Тренд сьогоденного часу – цифрова трансформація, що залучає всі сфери, орієнтована на глобальне застосування цифрових технологій в діяльності економічних суб'єктів, формування інформаційного суспільства і цифрової економіки загалом.

Digital-маркетинг територій – це не просто процес подання території в Інтернеті, не тільки цифровізація культурної та історичної спадщини, а більшою мірою – процес організації взаємодії різних стейкхолдерів з певним рейтингом для максимального уявлення реального потенціалу території у віртуальному просторі і його спільного узгодженого просування [2]. Ефективне використання технологій маркетингу в цілях розвитку територій сприяє значному просуванню територіального бренду та активному формуванню іміджу регіону [1] із застосуванням краудсорсингу для вироблення проекту іміджу регіону.

Незважаючи на значні практичні переваги, реалізація територіального маркетингу в умовах цифровізації ускладнена певними недоліками, зокрема, відсутністю фахівців з територіального маркетингу в інформаційному середовищі, недостатньою розвиненістю структури територіальних одиниць, також

існуванням гострої нестачі інформації для забезпечення ефективного прийняття управлінських рішень у даній галузі. Таким чином, потрібне детальне теоретичне і практичне методичне й інструментальне забезпечення територіального маркетингу в цифровому просторі.

З кожним днем кількість користувачів мережі Інтернет зростає. Саме тому цифровий брендинг та digital-маркетинг набуває значної ролі у формуванні рекламних процесів, рекламних кампаній і нарощуванні зв'язків зі споживачем, клієнтом, туристом, потенційним учасником ринку праці території, використовуючи для цього весь потенціал динамічної сфери ІТ-технологій, спрямованість людської діяльності на розширення цієї сфери, пов'язаної з трансформаціями в самій свідомості суспільства.

1. Курочкіна І. Г. Особливості розвитку маркетингу територій в умовах цифрової економіки. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2018. № 8. С. 258–263.
2. Дибчук Л. В. Сучасні інструменти цифрового маркетингу в системі маркетингових комунікацій. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту : наук. журнал. Серія : Економічні науки*. 2018. № 21. С. 106–111.

МОДЕЛІ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Крамар В.Р.,

І курс ОР магістр, економічний факультет.

Науковий керівник – Пілько А.Д.,

кандидат економічних наук, доцент.

За умов режиму інфляційного таргетування у процесі реалізації ефективної монетарної політики центральні банки визнають важливість адекватного моделювання монетарної політики з метою аналізу, прогнозування сценаріїв та проведення імітаційних експериментів. Настання фінансово-економічних криз, зокрема кризових подій 2008 року, свідчить про неспроможність існуючих FPAS (англ. Forecasting and Policy Analysis System – система аналізу та прогнозування монетарної політики) центральних банків ефективно вирішувати задачу прогнозування настання кризових періодів, а також відображати деструктивні наслідки криз за допомогою базового інструменту макроекономічного моделювання у центральних банках багатьох країн – моделями класу DSGE (англ. Dynamic Stochastic General Equilibrium – динамічні стохастичні загальної рівноваги). Це стимулює наукову спільноту проводити дослідження щодо доцільності подальшого застосування даного класу моделей та, окрім їх вдосконалення, приділити увагу використанню інших класів моделей, зокрема SEM (англ. Structural Econometric Model – структурна економетрична модель) [1].

Відповідно до цього, нами сформована мета дослідження, яка полягає в удосконаленні існуючих та розробці нових теоретичних основ і науково-методичних підходів до вирішення задачі аналізу та прогнозування параметрів

монетарної політики. Об'єктом дослідження визначено процеси формування параметрів монетарної політики. Предметом дослідження є теоретико-методичні положення, економіко-математичні методи і моделі проведення аналізу та прогнозування параметрів монетарної політики.

Задля формування передумов для проведення подальшого дослідження, нами проведено логічний та кореляційно-регресійний аналіз, за результатами якого виявлено, що основними показниками, які визначають динаміку індексу споживчих цін в Україні є: перші різниці індексу зміни офіційного курсу гривні до долара США відносно відповідного періоду попереднього року, розрив від тренду логарифмованого значення грошового агрегату М2 з лагом у два квартали, розрив від тренду логарифмованого значення реального ВВП на душу населення з лагом у два квартали.

Для ідентифікації порогових рівнів і класифікації станів системи застосовано дискримінантний аналіз, який зарекомендував себе ефективним методом для вирішення зазначених завдань [2]. Дискримінанті функції сформовані на основі сукупностей, які визначені таким правилом класифікації: якщо значення показника ІСЦ вище цільового значення (5 п.п.) [НБУ], то при рості значення показника ІСЦ спостереження належать 1-й групі, при зменшенні значення показника ІСЦ та при рості значення одного з показників розриву грошового агрегату М2 або індексу валютного курсу – 3-й групі, решта спостережень віднесені до 2-ї групи. Якщо значення показника ІСЦ нижче цільового значення, то у правилі замінюється ріст на зменшення і навпаки, зменшення на ріст.

Інтерпретувати виділені класи стану монетарної політики можна наступним чином: 1 група – інфляція або стагфляція, відсутність ефекту від монетарної політики; дефляція коли рівень показника ІСЦ нижче цільового; 2 група – спостерігається зменшення значень індексу обмінного курсу та розриву М2 через можливий активний короткостроковий вплив монетарної політики, як наслідок зменшення значення показника ІСЦ; здебільшого ріст «перегріву» економіки (4 з 6 спостережень); 3 група – здебільшого від'ємне або близьке до нуля значення показника розриву ВВП та охолодження економіки (7 з 9 спостережень), що може свідчити про дефляцію (за умови вищого значення показника ІСЦ за цільове значення); одночасний ріст або відмінність між зміною показників індексу валютного курсу і розриву грошового агрегату М2 може бути ознакою більш «м'якої» монетарної політики; можливий лаговий ефект впливу монетарної політики. Точність класифікації отриманої дискримінантної моделі становить 83,3%.

Попередньо проведені дослідження [4] дають підстави стверджувати, що подальше використання тесту Гранжера для ідентифікації напрямку причинності, крос-кореляційної функції або скоригованого інформаційного критерію Акаїке для визначення величини лагу між наявними у статистичних базах макроекономічними показниками, які характеризують ефективність монетарної політики дозволить розробити та оцінити SEM. Як наслідок, даний підхід надасть можливість врахувати та детально дослідити ефекти від впливу взаємозв'язків між обраними макроекономічними показниками, які включені у SEM.

1. Hendry D., Muellbauer J. The future of macroeconomics: macro theory and models at the Bank of England. *Oxford Review of Economic Policy*. 2018. V. 34 (1–2). P. 287–328.
2. Пілько А. Д., Савчук Н. В. Моделювання процесу оцінювання рівня економічної безпеки регіону. *Бізнес Інформ*. 2015. № 8. С. 77–84.
3. Про Основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки : Постанова від 18 серпня 2015 р. № 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0541500-15>.
4. Пілько А. Д., Крамар В. Р. Аналіз та прогнозування параметрів монетарної політики на основі систем одночасних структурних рівнянь. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 1. С. 163–121.

МОДЕЛІ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СИСТЕМ

Кривко Р.І.,
IV курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Пілько А.Д.,
кандидат економічних наук, доцент.

Сьогодні економіка нашої країни перебуває у складному становищі. Це зумовлено багатьма факторами, зокрема світовою кризою. Тому пошук шляхів підвищення ефективності економіки України є одним із основних завдань які перед собою кладе керівництво держави. Одним із головних чинників, який характеризує економіку та сприяє її розвитку є інвестиційна діяльність. Створення сприятливого інвестиційного середовища є рушійною силою для розвитку економіки, адже інвестиції дають можливість впроваджувати передові технології і сприяють економічному зростанню.

Мета даної роботи є висвітлення окремих результатів проведених досліджень, спрямованих на аналіз та удосконалення існуючих, а також розробку нових науково-методичних підходів до проведення оцінки та моделювання інвестиційної складової розвитку територіальної системи.

Об'єктом дослідження є процеси управління інвестиційною діяльністю, яка є складовою розвитку територіальної системи. Предметом дослідження – методи і моделі оцінки та аналізу інвестиційного потенціалу територіальної системи.

У даній роботі ми визначили сутність поняття розвитку територіальної системи, проаналізували існуючі методи оцінки інвестиційної діяльності, як складової розвитку територіальної системи. Нами було запропоновано новий підхід до методики оцінки ризиків, зроблено розрахунок інвестиційного клімату територіальної системи, розглянуто перспективні напрямки оптимізації державної інвестиційної політики.

З отриманих нами результатів видно, що на інвестиційний потенціал територіальної системи впливає багато чинників, які і формують і визначають його. Проведене нами дослідження показало, що на деякі фактори неможливо

вплинути (наявність природних ресурсів, державна інвестиційна політика, грошово-кредитна політика тощо), але є фактори на які можна вплинути для того щоб покращити інвестиційний потенціал територіальної системи. До таких факторів належить розвиток інфраструктури, регіональна інвестиційна політика, різноманітні маркетингові стратегії для залучення інвестицій.

Моделювання інвестиційного потенціалу територіальної системи є пріоритетним у визначенні інвестиційного клімату даної системи, адже інвестиційний потенціал у сукупності з інвестиційними ризиками являє собою інвестиційну привабливість територіальної системи.

За допомогою формули «багатомірної середньої» [1] нами було досліджено індекс інвестиційної привабливості територіальної системи, і інвестиційної активності територіальної системи. За допомогою отриманих даних ми вирахували ефективність використання інвестиційного клімату (у даному дослідженні розрахунки проводилися в часовому інтервалі в межах 2016–2019 рр.) тому результати даного дослідження є досить вагомими і свідчать про те, що потрібно удосконалювати інвестиційну політику територіальної системи, та фактори, які впливають на інвестиційний потенціал.

Також нами було розглянуто теорію штучних нейронних мереж та нечіткої логіки [2], яка характеризує стан інвестиційної активності територіальної системи за поточної інвестиційної політики та інвестиційного потенціалу даної територіальної системи з урахуванням ризиків. Даний метод дає мінімальні відхилення, тобто мінімілізує похибку отриманих результатів.

Оцінка інвестиційного потенціалу, та інвестиційного клімату є важливим етапом на шляху розвитку, державної економіки. Адже вони сприяють створенню нових робочих місць, технологічному розвитку у виробництві і т. д.

За останні роки швидко почали розвиватися значна кількість методик оцінки інвестиційного потенціалу та інвестиційного клімату систем різного рівня складності та ієрархії. У нашій країні немає загальноприйнятої методики для оцінки інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату регіону, що значною мірою створює складнощі перед інвесторами, адже вони не можуть бути до кінця впевнені в адекватності результатів, які будуть отримані при використанні того чи іншого методу.

Звісно ж в Україні даними розрахунками займаються різні установи та організації, проте вони це роблять за власними підходами, що спричиняє труднощі у визначенні об'єктивності цих даних [3].

1. Мазуренко В. П. Теорія статистики : навчальний посібник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 232 с.
2. Матвійчук А. В. Штучний інтелект в економіці: нейронні мережі, нечітка логіка : монографія. Київ : КНЕУ, 2011. 439 с.
3. Марченко Н. А. Рейтингова оцінка України за рівнем інвестиційної привабливості. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2011. № 2 (10).

ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ

Романів Н.С.,

I курс ОР магістр, економічний факультет.

Науковий керівник – Дмитришин Л.І.,

доктор економічних наук, професор.

Формування та розвиток міжнародних транспортних коридорів (МТК) здійснюється в межах співпраці держав у сфері транспортних повідомлень та проектування та реалізації інтегрованих логістичних систем. Від національних органів державної влади залежить забезпечення створення та функціонування національних ділянок коридорів та координація цієї роботи з відповідними органами країн-учасниць МТК.

Створення інтегрованої логістичної системи МТК та забезпечення необхідного розвитку ділянок коридорів повинно здійснюватись за рахунок вирішення конкретних завдань, основними з яких є:

- збалансований розвиток національної транспортної інфраструктури з метою інтеграції її в євразійські транспортні системи;
- створення механізму, що забезпечував би необхідну взаємодію між різними видами транспорту в інтермодальній транспортній мережі, що базується на логістичних принципах;
- оптимізація транспортного процесу з метою підвищення якості перевезень та зниження транспортних витрат у кінцевій вартості товарів;
- привернення додаткових вантажопотоків для перевезення МТК.

Інтермодальними перевезеннями вважаються організаційно-технологічні, логістичні системи доставки вантажів з використанням різних видів транспорту – морського, річного, повітряного та автомобільного. Використання саме такого виду перевезень зумовлене тенденціями на ринку транспортних перевезень, які почали відмовлятися від традиційної системи доставки вантажів кожним видом транспорту окремо один від одного.

Його особливість полягає в тому, що з'являється новий суб'єкт – оператор мультимодального перевезення, з яким вантажовласник укладає договір перевезення на умовах «від дверей до дверей». Вантажовласник не вступає в правовідносини з фактичними перевізниками, всі його права та обов'язки витікають з договору про перевезення, укладеного з оператором мультимодального перевезення.

Також виділяють:

1. Мультимодальні перевезення – перевезення, в яких перевізник, що організовує все перевезення вантажу, приймає на себе відповідальність за все перевезення вантажу в цілому. Включає не лише перевезення вантажу різними видами транспорту, але й надання інших послуг, пов'язаних з перевезеннями (експедування, зберігання, перевалка вантажів).

2. Сегментарні перевезення – перевезення, в яких перевізник, що організує все перевезення вантажу, приймає на себе відповідальність лише за ту частину перевезення, яку він здійснює сам.

3. Комбіновані перевезення – перевезення вантажів в одному та тому ж перевізному місці (контейнері), що здійснюються декількома видами транспорту.

Гравітаційна модель використовується для опису й прогнозування соціальних і економічних взаємодій між регіонами (країнами), ґрунтується на припущенні, що величина (сила) взаємодії пропорційна добутку показників чисельності населення регіонів (країн) та обернено пропорційна відстані між ними.

$$F_{ij} = \gamma \frac{M_j \cdot M_i}{l_{ij}^2},$$

де: F_{ij} – «сила тяжіння» між і-ою та j-ою країнами (регіонами) – оціночний показник для порівнювальних варіантів розподілу продукції; M_j – експорт продукції у вартісному вираженні; M_i – імпорт продукції у вартісному вираженні; l_{ij} – вартість перевезення між і-ою та j-ою країнами (регіонами); γ – константа моделі.

Дані взяті на основі експорту / імпорту компанії «Західукртранс». Розрахунок цієї моделі дасть нам змогу оцінити «силу тяжіння» між двома країнами і який вплив це матиме на роботу підприємства.

Таблиця 1

Розрахунок гравітаційної моделі (на прикладі компанії «Західукртранс»)

Країна	Вартість (тис. грош. одиниць)		Вартість перевезення (в тис. грош. одиниць)	F
	Експорт	Імпорт		
Австрія	640,44	8,96	0,77	9678,43
Бельгія	4,05	7,76	1,62	11,98
Іспанія	8,74	9,09	3,1	8,27
Італія	131,35	9,48	1,82	375,92
Нідерланди	57,59	0,27	1,55	6,47
Німеччина	327,45	56,77	0,95	20597,60
Польща	87,80	52,24	0,4	28666,95
Словаччина	110,30	31,11	0,78	5640,09
Угорщина	38,24	60,11	0,58	6832,42
Франція	56,32	31,67	1,87	510,07
Чехія	6,35	34,22	0,94	245,94

Проаналізувавши отримане значення F можна зробити висновок про те, що найбільш привабливими країнами для співпраці є Польща, Німеччина та Австрія. Найменша «сила тяжіння» з такими країнами як Нідерланди, Іспанія та Бельгія. Ці дані дають змогу прийняти ефективне управлінське рішення, щодо майбутніх напрямків роботи компанії в аспекті проектування та реалізації інтегрованих логістичних систем.

1. Шинкаренко В. Г., Ананко І. М. Проектування логістичних систем : навчальний посібник. Харків : ХНАДУ, 2015. 286 с.
2. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 408 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ

Романюк Х.Р.,

II курс ОР бакалавр, Інститут післядипломної освіти та довузівської підготовки.

Науковий керівник – Боришкевич І.І.,

кандидат економічних наук.

У сучасних нестабільних умовах функціонування вітчизняних підприємств важливим у загальній системі менеджменту є злагодженість та надійність ефективної роботи персоналу. У свою чергу, управління персоналом підприємств неможливе без розуміння змісту, сутності та ролі процесу мотивації. Мотивація направлена на підвищення продуктивності праці як окремого працівника, так і ефективність діяльності усього підприємства. Вона забезпечує підвищення кваліфікації кадрів, стабільність роботи усього колективу підприємства, налагодження роботи робочих груп для реалізації окремих проектів на підприємстві, формування бренду та покращення іміджу, а також підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Існують різні точки зору щодо розуміння поняття «мотивація». У таблиці 1 наведемо окремі трактування поняття мотивації, запропоновані різними вітчизняними і зарубіжними вченими.

Таблиця 1

Трактування поняття «мотивація» вітчизняними та зарубіжними вченими*

Автор	Трактування
В. Бала, А. Мацак [1, с. 47]	Мотивація є процесом заохочення самого працівника та інших співробітників до дій, спрямованих на досягнення індивідуальних і загальних цілей підприємства.
Н. Дикань, І. Борисенко [2, с. 54]	Мотивація – це готовність людей докласти максимальних зусиль з метою досягнення організаційних цілей.
Л. Квасній, О. Солтисик, В. Федисин [3, с. 234]	Мотивація – це діяльність зі створення умов для виникнення у людини потреби здійснювати ті чи інші дії в інтересах підприємства незалежно від прямого або непрямого зв'язку з будь-якою винагородою.
А. Кибанов [4, с. 503]	Мотивація – це функція керівництва, яка полягає у формуванні в працівників стимулів до праці, а також в довготривалій дії на працівника в цілях зміни по заданих параметрах структури його ціннісних орієнтацій та інтересів і розвитку на цій основі трудового потенціалу.
М. Мескон [5, с. 264]	Мотивація – процес стимулювання будь-кого до діяльності, що спрямована на досягнення цілей організації.
З. Шильнікова [6, с. 115]	Мотивація праці – це сукупність заходів, які активізують та спонукають працівника або трудовий колектив до виконання певних дій.

*Джерело: сформовано автором на основі [1–6].

Виходячи з наведених визначень, можна дійти до таких висновків:

1) мотивація – це процес або сукупність пов'язаних управлінських рішень для формування потрібних мотивів, дій працівників;

2) мета процесу мотивації – досягнення підприємством поставлених цілей, у результаті чого будуть задоволені потреби самого працівника;

3) результат процесу мотивації – досягнення підприємством поставленої мети – місії підприємства.

На даний час існує достатньо багато обґрунтованих теорій мотивації, які умовно можна поділити на 3 групи (рис. 1).

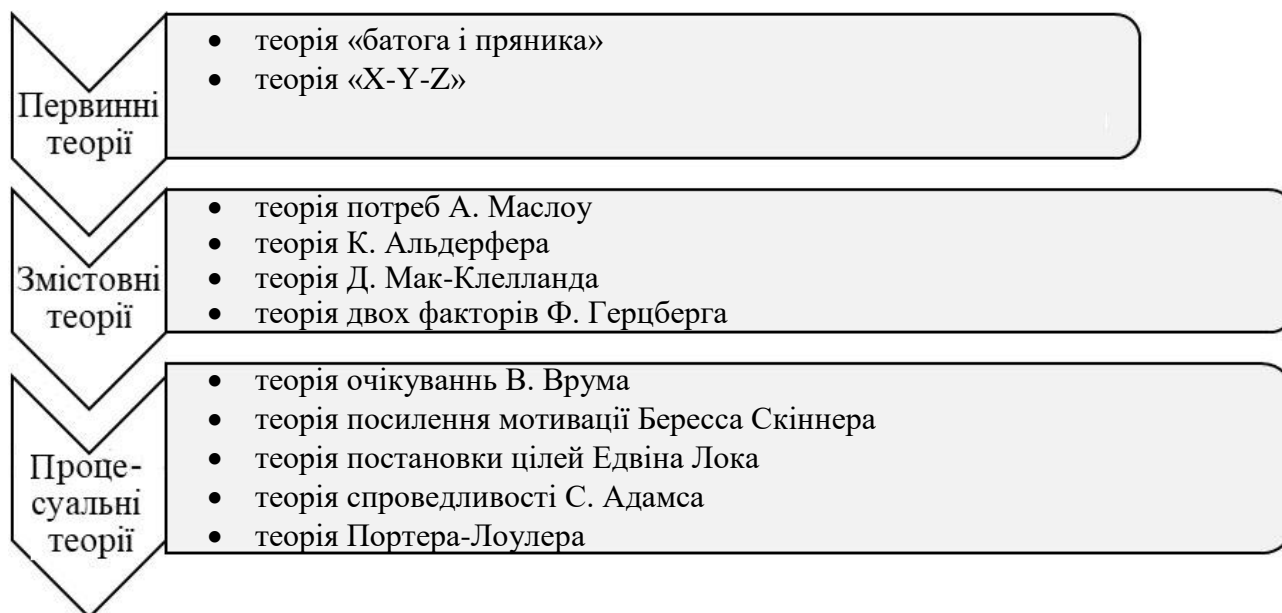

Рис. 1. Класифікація основних теорій мотивації*

*Джерело: авторська розробка.

В основі первинних теорій мотивації лежить історичний досвід поведінки людини, а також застосування примушування, матеріального і морального заохочення. Змістовні теорії мотивації базуються на потребі людини, а процесуальні – на лінії поведінки людини.

Таким чином, мотивація є важливим та невід’ємним інструментом менеджменту. Вона забезпечує досягнення як особистих цілей працівників, так і цілей підприємства. Врахування теорій мотивування в процесі управління підприємством сприяє вибору дієвих і обґрунтованих стимулів, всебічному моніторингу потреб працівників, покращенню умов праці, оптимальному поєднанню зацікавленості персоналу та продуктивності його праці, досягнення організаційних цілей на всіх рівнях.

1. Бала В. В., Мацак А. Г. Процес мотивації персоналу підприємства та його складові. *Технологический аудит и резервы производства*. 2014. № 3 (3). С. 46–50.
2. Дикань Н. В., Борисенко І. І. Менеджмент : навч. посібник. Київ : Знання, 2008. 389 с.
3. Квасній Л. Г., Солтисик О. О., Федішин В. В. Роль мотивації і стимулювання персоналу в системі забезпечення розвитку підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. № 11. С. 233–237.
4. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации : учебник. Москва : ИНФРА-М, 2010. 695 с.

5. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента : учебник. Москва : Издательство «Дело», 1997. 704 с.
6. Шильнікова З. М. Мотивація персоналу як складова ефективного функціонування вітчизняних підприємств в сучасних умовах господарювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 10. С. 114–117.

ЛОГІСТИЧНИЙ АУТСОРСИНГ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сталена М.В.,
IV курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Гринів Л.В.,
кандидат економічних наук, доцент.

Аутсорсинг – одна із найбільш успішних моделей бізнесу, яка являє собою передачу неосновних функцій організації і всіх активів, які пов'язані з ними, в управління аутсорсеру.

Основні причини, що спонукають до передачі функцій на аутсорсинг, є такі:

- нестача особистих ресурсів;
- потреба у лімітації витрат;
- необхідність зосередитися на більш основних видах зайнятості;
- прагнення отримати конкурентні переваги.
- неосновних функцій організації і всіх активів, які пов'язані з ними, в

управління аутсорсеру.

Застосування аутсорсингу буде найбільш доречним у випадках коли:

- з'явилася потреба у неабияких трудових та матеріальних ресурсах;
- діяльність організації у різних сферах не надто пов'язана між собою;
- виконання роботи вимагає використання досвіду та професійних знань;
- діяльність компанії підпадає під різкі коливання ринку, що призводить до значних витрат на навчання персоналу;
- досить стрімко змінюється технологія, що належно вимагає великих інвестицій.

Прийнявши рішення про проведення аутсорсингової діяльності потрібно визначитися з питанням, наскільки сильно підприємство хотіло б «прив'язати» себе до майбутнього зовнішнього партнера. Тобто, до якого виду співпраці прагне підприємство – до ієрархічної або ринково-орієнтованої.

При ієрархічній кооперації виникає дуже велика взаємозалежність, що на практиці являє собою співпрацю між головною і дочірньою фірмами. Якщо ж робота організована за типом відносин між зовнішніми партнерами, то їх визначають як ринково-орієнтовані.

Велике значення має той факт, на який період часу створюються ці відносини – довгостроковий або короткостроковий або це взагалі буде разове

об'єднання. Необхідно врахувати: чим більше часу співпрацюють партнери між собою, тим більше підприємств взаємодіє у процесі їхньої діяльності.

У випадку довгострокових об'єднань достатньо складно достроково припинити дію угод. Це можливо тільки у випадку значних фінансових втрат.

Варто розуміти, що ухвалення рішення про аутсорсингову співпрацю являє собою значне втручання в структуру підприємства. Тому доцільно добре підготуватися і ретельно оцінити всі шанси і ризики.

У цій співпраці є дуже важливою форма договорів, яка укладається між партнерами, адже у разі невиконання контрактних зобов'язань кожен з них повинен домагатися відшкодування збитку.

Переваги і недоліки логістичного аутсорсингу.

Загальними перевагами логістичного аутсорсингу виступають такі наступні складові:

- чіткий розподіл ризиків;
- бізнес-процеси та шляхи підвищення їх ефективності;
- скорочення кількості витрат завдяки зменшенню чисельності кадрів;
- здатність покращення контролю управління;
- можливість становлення потенціалу росту й виключення усіх передбачуваних обмежень;
- доступ до вирішення завдань вищого рівня, використання необхідних для цього технологій.

Недоліки застосування логістичного аутсорсингу проявляються у наступному:

- зростання кількості витрат у зв'язку з передачею численних процесів і функцій на аутсорсинг;
- значні витрати, використані з метою збереження взаємодії з постачальниками, що надають послуги аутсорсингу;
- неможливість передбачення банкрутства аутсорсингової компанії;
- вдосконалення професійних навичок фахівців інших підприємств аніж власних кадрів;
- обмеженість у визначенні законодавчого регулювання логістичного аутсорсингу.

Аутсорсинг є сучасним способом співпраці різноманітних суб'єктів економіки, що дозволяє отримати взаємовигідні позитивні результати у короткотерміновому та у довготерміновому періоді. У розвинених країнах та в Україні дана кооперація збільшує шанси та перспективи потужного розвитку економічної діяльності. При цьому є важливим обрати для будь-якої угоди й обставини таку форму аутсорсингу, яка буде найбільш оптимальною.

Запровадження аутсорсингу на вітчизняних підприємствах – це новий вид співробітництва, який дозволить підприємствам якомога ефективніше здійснювати свою економічну діяльність, вивільнити додаткові ресурси і спрямувати їх на розвиток підприємства, а також посилити конкурентні позиції на ринку. Подальшого вдосконалення потребують питання оцінки економічної ефективності впровадження аутсорсингу на підприємствах, розвитку законодавства

України в цій сфері, а також врегулювання механізму довіри до постачальників аутсорсингу.

Аутсорсинг знаходиться на початковому рівні в Україні, що дозволяє їй використовувати його як базу для покращення системи управління більшості організацій, яким ще не притаманне використання подібного досвіду.

Головними перешкодами на шляху розвитку аутсорсингу в Україні є мінімальна державна підтримка, неспроможність для ефективного контролю за діяльністю провайдера, неможливість передбачити його економічний стан.

Тому, задля розвитку логістичного аутсорсингу та залучення іноземних інвестицій, необхідними постають зміни на законодавчому рівні та створення сприятливих умов для виходу іноземних компаній на ринок України.

1. Логіненко Л. О., Фролова Ю. Ю. Аутсорсинг як інструмент оптимізації та підвищення ефективності бізнесу. *Менеджмент*. 2005. № 6 (48). С. 115–125.
2. Хейвуд Дж. Брайан Аутсорсинг. *Менеджмент*. 2002. № 3. С. 32–51.
3. Плахута Г. А. Логістичний аутсорсинг: переваги та недоліки застосування. *Вісник СНУ ім. В. Даля*. 2010. № 11 (153). Ч. 2. С. 129–132.
4. Гринів Л. В., Синиця С. М. Шляхи підвищення конкурентоспроможності міжнародних транспортних перевезень. *Науково-теоретичний журнал Хмельницького національного університету. Наука й економіка*. Хмельницький, 2010. № 3 (19). С. 115–121.
5. Ткач О. В., Волощук І. А. Регіональний логістичний центр: формування та особливості функціонування. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2017. Вип. 13. Т. 2. С. 127–134.

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Юганюк Б.Ю.,

І курс ОР магістр, економічний факультет.

Науковий керівник – Криховецька З.М.,

кандидат економічних наук, доцент.

Кредитний портфель є основною частиною активів будь-якого банку, що формує значну частину його прибутку. Як специфічний об'єкт управління він є сукупністю наданих кредитів, що має певну структуру відповідно до цілей визначеної банком кредитної політики. Кредитний портфель оцінюється за балансовою вартістю всіх кредитів банку, в т. ч. прострочених, пролонгованих і сумнівних.

До сьогоднішнього дня в економічній літературі відсутній єдиний підхід до тлумачення суті кредитного портфелю. Дехто із науковців до кредитного портфелю відносить всі активи разом із пасивами банку, натомість інші – вважають, що поняття кредитного портфелю охоплює тільки кредитні операції банку, є й такі автори, які визначають це поняття, як сукупність елементів.

Управління кредитним портфелем має на меті формування такої його структури та обсягу, які б дозволили отримати максимальний прибуток при допустимому рівні ризиків. Від структури та якості кредитного портфеля банку значною мірою залежить його стабільність, репутація й фінансовий успіх.

Одним із факторів впливу на структуру і обсяг кредитного портфеля є забезпеченість банку достатньою за обсягом і строками ресурсною базою, що може бути спрямована на розширення кредитної діяльності та надання кредитів клієнтам за вигіднішими для них умовами, у тому числі великих і на тривалий термін. Це значною мірою залежить від доступності та різноманітності банківських продуктів для клієнтів завдяки інформаційним технологіям, здатності банківських працівників працювати в напрямі залучення нових клієнтів. Серед зовнішніх факторів впливу на структуру кредитного портфеля, що не залежать від банку, слід зазначити такі: загальний стан економіки, окремих галузей, на кредитуванні яких орієнтується банк; рівень доходів населення, що впливає на здатність позичальників як отримувати, так і в подальшому обслуговувати кредити.

Аналіз динаміки та структури кредитного портфеля банківської системи України свідчить, що якщо за 2014–2020 рр. обсяг кредитів залишався практично на одному рівні, причому основну їх частку становили кредити суб'єктам господарювання. Аналіз структури кредитів, виданих суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, показав, що найбільшу частку становлять кредити у сфері: оптово-роздрібною торгівлі – 38%, переробної промисловості – 23,7%, сільського господарства – 7,6%, постачання електроенергії, газу – 7%, операцій з нерухомим майном, інші види становлять частку в 4% та менше.

Як свідчать дані НБУ, в Україні сформовано передумови для відновлення кредитування реального сектору. Усе більше факторів свідчать про поступове зростання попиту і пропозиції кредитних ресурсів на банківському ринку. Впродовж останніх 12 місяців збільшувалась частка підприємств, які планують залучати кредити. Головні причини – зниження процентних ставок та позитивні ділові очікування після виборів. У реальному секторі відбулась стабілізація рентабельності. Відбувається, хоч і повільно, посилення захисту прав кредиторів. Очікується поступове зниження кредитних ставок унаслідок пом'якшення монетарної політики. У 2019 році доходи домогосподарств також продовжували зростати значно швидше за ВВП, хоча в середньостроковій перспективі очікується, що їхні темпи росту наблизяться. Швидке зростання доходів викликало неабиякий споживчий оптимізм та сплеск роздрібного кредитування [3].

Якщо аналізувати якість кредитного портфеля банків, то слід зазначити, що частка непрацюючих кредитів (NPLs) в Україні становила 48,4% на початок 2020 року [4]. Вона залишається вкрай високою протягом останніх років, хоча поступово скорочується з 2018 року. Причинами такого стану було масове кредитування в минулі роки (зокрема і кредитування пов'язаних осіб), недостатньо ретельний підхід до оцінки кредитоспроможності позичальників, правова неврегульованість щодо захисту інтересів кредиторів, недосконалість

методів регулювання кредитного ризику, що використовуються, недостатнє використання інструментів та механізмів випереджаючого виявлення проблемних кредитів.

Проте, на сьогодні – всі непрацюючі кредити визнані банками; рівень покриття їх резервами постійно зростає та становить приблизно 95%. Тому надалі непрацюючі кредити суттєво не впливатимуть на фінансові результати та капітал банків. Проте велика їх частка – тягар для банківського сектору, особливо для держбанків, у яких сконцентровано приблизно 75% NPL сектору (близько 45% припадає на Приватбанк).

Тому в червні 2019 року НБУ затвердив Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України, згідно з ним банки були зобов'язані розробити та затвердити до квітня 2020 року стратегії управління проблемними активами для зменшення частки NPLs на балансах та операційний план її виконання. Положення відповідає найкращим європейським практикам і ґрунтується на Керівних принципах для банків стосовно непрацюючих кредитів ЄЦБ, настановах Європейського банківського органу з управління непрацюючими та реструктурованими експозиціями.

Наразі вітчизняна банківська система перебуває на етапі переходу до європейських стандартів банківської справи, в тому числі до нових методів оцінки та управління банківськими ризиками [6]. Упровадження міжнародних стандартів сприятиме підвищенню ефективності управління кредитними ризиками банків та їх фінансової стійкості.

На сьогодні кредитний ризик є основним чинником високого рівня проблемної заборгованості в банках України, що призводить до втрати доходів і зростання витрат через формування резервів на покриття кредитних ризиків.

Головним завданням управління кредитними ризиками банку є забезпечення вчасності та повноти повернення кредитного зобов'язання клієнтами, мінімізація кредитного ризику та створення сприятливих умов для збільшення обсягів кредитних операцій.

У сучасній банківській практиці доцільно застосовувати комплексний підхід до управління кредитними ризиками поєднання різних методів та інструментів, що дозволяють мінімізувати збитки банків за будь-якого розвитку подій. НБУ і надалі здійснюватиме постійний моніторинг якості портфеля, щоб не допускати накопичення системних ризиків та забезпечити фінансову стабільність. Також проводитиметься щорічне стрес-тестування найбільших боржників, контролюватимуться концентрації та практики кредитування пов'язаних із банками осіб.

1. Затворницький К. С. Критерії оцінки якості кредитного портфеля банку. *Фінансовий простір*. 2018. № 4. С. 99–108.
2. Грошово-кредитна статистика. URL: <https://bank.gov.ua>.
3. Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua>.
4. Висока частка непрацюючих кредитів залишається значною проблемою банківського сектору. URL: <https://bank.gov.ua>.

5. Марич М. Г., Білявська А. В., Мізунська І. Р. До питання управління кредитними ризиками. *Молодий вчений*. 2019. № 5 (2). С. 556–559.
6. Затворницький К. С. Управління ризиками кредитного портфеля банку: теорія і практика. *Вісник Університету банківської справи*. 2019. № 1. С. 70–77.
7. Береславська О. І., Пернарівський О. В. Аналіз ризику та оцінка ефективності кредитних портфелів банків України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Економіка. 2018. № 9. С. 103–110.
8. Манжос С. Б., Клименко Ю. С. Управління якістю кредитного портфеля банку в умовах посткризового розвитку економіки. *Економіка і регіон*. 2012.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС

Гарасим Ю.Ф.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Кохан Н.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.

У процесі здійснення сільськогосподарської діяльності, виникають різного роду правові відносини. Трудові правовідносини мають свою специфіку при регулюванні праці в агропромисловій сфері. Ці особливості повинні бути відображені у змісті відповідних правових норм трудового законодавства, але на практиці це відбувається не завжди. Проте Україна, впроваджуючи стратегію сталого розвитку й обираючи євроінтеграційний напрямок свого розвитку взяла на себе зобов'язання поступово впроваджувати в життя концепцію гідної праці та концепцію «зеленої» економіки. У зв'язку з цим виникає необхідність адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу.

Аналізуючи Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, слід зауважити, що на першому етапі її виконання пріоритетними сферами, в яких здійснюється адаптація законодавства України, є зокрема і охорона праці [1].

Вказана Програма зазначає що невід'ємною її частиною є *acquis* Європейського Союзу в пріоритетних сферах адаптації. Відповідно слід вказати що *acquis communautaire* (*acquis*) – це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. У зв'язку з цим серед пріоритетних напрямів врахування положень *acquis communautaire* в законодавстві України у сфері праці, у тому числі і у аграрній сфері можна віднести наступні напрямки.

По-перше слід вести мову про удосконалення системи оплати праці. Основним документом ЄС що регулює дане питання є Директива № 2002/74/ЄЕС [2]. Виконуючи свої зобов'язання відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, наша держава вже здійснила ряд змін у трудовому законодавстві відповідно до Директиви № 2002/74/ЄЕС, проте в законодавстві України і досі не враховані положення щодо створення установи-гаранти (забезпечення гарантійними фондами), які відповідальні за виплату заробітної плати робітникам у випадку, якщо роботодавець виявиться неплатоспроможним. Такі установи повинні мати кошти, що не залежать від коштів роботодавця. А роботодавці повинні у свою чергу брати участь у фінансуванні гарантуючих установ. Як вказується у ч. 2 ст. 3 Директиви Претензії, які приймаються установою-гарантом, є претензіями щодо непогашених виплат стосовно періоду до та / або,

якщо прийнятно, після вказаної дати, визначеної державами-членами. Окрім цього, держави можуть встановити граничні критерії виплат, що виплачуються установою-гарантом. Ці граничні критерії не повинні бути нижчими за рівень, який є соціально сумісним із соціальною метою цієї Директиви (ст. 4 Директиви).

По-друге вдосконаленню підлягають деякі питання організації робочого часу які регулюються Директивою № 2003/88/ЄЕС [3]. Зокрема для вдосконалення правозастосовної практики в трудове законодавство України слід увести ряд визначень що зазначаються в даній Директиві, наприклад такі як «період відпочинку», «нічний час», «нічний працівник», «позмінний працівник», «мобільний працівник», «офшорна робота». Окрім того адаптації в національне законодавство вимагають положення щодо нічної та позмінної робота. Зокрема відповідно до вимог Директиви працівникам що працюють у нічний час має бути надана можливість проведення безкоштовного медичного огляду, а також обов'язок роботодавця, який регулярно використовує нічних працівників, повідомляти про це компетентним органам на їхню вимогу.

По-третє як вказує М.Н. Мужикова необхідним є врахування положень Директиви № 91/533/ЄЕС про інформування працівника, якого приймають на роботу, щодо визначених у Директиві питань в частині обов'язковості письмової форми інформування працівника. А також положення ст. 8 Директиви Ради № 2000/78/ЄЕС. Згідно з якою держави-члени зобов'язані встановити правила, за яких обов'язок доведення факту дискримінації покладено на особу, що вчинила дії, розцінені як дискримінаційні, в разі, якщо особа, що постраждала від дискримінації, доведе існування прямої або непрямої дискримінації [4, с. 129].

Особливо актуальним для сільського господарства є питання адаптації законодавства України до стандартів Європейського Союзу щодо охорони праці тимчасових працівників. Важливим документом у цьому плані виступає Директива № 99/70/ЄЕС [5, с. 38].

Слід погодитися з думкою Л.П. Амелічевої про те, що важливо переймати досвід ЄС щодо розробки законодавчих актів, спрямованих на захист працівників, задіяних на виробництві у галузях, які активно піддаються «озелененню», від проявів нових ризиків, особливо пов'язаних із біотехнологіями з використанням ДНК. Вказані акти повинні бути гармонізованими з такими Директивами ЄС, як: про захист працівників від небезпек, пов'язаних з впливом біологічних агентів на виробництві № 2000/54/ЄС від 18.09.2000, про захист працівників від ризиків, пов'язаних з ураженням канцерогенами або мутагенами на роботі № 2004/37/ЄС від 29.04.2004 [6, с. 107].

Отже визначені напрямки адаптації трудового законодавства у сфері сільського господарства, матиме тільки позитивний вплив як для окремих працівників що задіяні в агровиробництві так і для країни в цілому.

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#n161> (дата звернення: 14.04.2020).

2. Директива Європейського Парламенту та Ради 2002/74/ЄС, яка вносить зміни до Директиви Ради 80/987/ЄЕС про зближення правових положень держав-членів щодо захисту найманих працівників у випадку неплатоспроможності їхнього роботодавця. Європейський Союз: Директива від 23.09.2002 № 2002/74/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_658 (дата звернення: 14.04.2020).
3. Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0088> (дата звернення: 18.04.2020).
4. Мужикова Н. М., Пузирний В. Ф., Семиног Л. А. Адаптація соціальної політики та трудового законодавства України до стандартів ЄС : навч. посібник. Чернігів : Деснянська правда, 2007. 169 с.
6. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: соціально-трудоий вимір. Книга перша : збірник актів законодавства України та *acquis communautaire* / упорядник З. Я. Козак. Львів : Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», 2015. 1144 с.
7. Амелічева Л. П. Напрями удосконалення трудового законодавства з питань безпеки праці аграріїв в умовах стрімкого розвитку біотехнологій й «озеленення» економіки. *Правничий часопис Донецького університету*, 2016. С. 105–110.

ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Гаркот Д.Ю.,
І курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Саветчук Н.М.,
викладач.

У сучасних реаліях, коли відбуваються зміни в політичному, соціальному, а також в культурному аспектах життєдіяльності як держави, так і окремої особи, коли Україна переживає стадію трансформації в правову державу із розвиненим громадянським суспільством, потрібно як ніколи приділяти велику увагу підвищенню правосвідомості суспільства, бо побудова правової держави без високого рівня правосвідомості її громадян неможлива.

Правосвідомість нашого суспільства сьогодні демонструє доволі динамічну трансформацію. Зараз, на етапі входження української держави до Європейського Союзу постає важливе завдання переосмислення та сприйняття нових демократичних цінностей суспільного буття, зокрема, підвищення якісних показників суспільної правосвідомості та правової культури.

К.Г. Волинка зазначає, що правосвідомість – це специфічна форма суспільної свідомості, система відображення правової дійсності у формі юридичних знань, оцінок, правових установок, ціннісних орієнтацій, які визначають поведінку людей в юридично значимих ситуаціях. Ставлення особи до права

може бути як позитивним (людина розуміє значення та необхідність права), так і негативним (людина вважає, що право не потрібне). Це ставлення може бути раціональним, розумним, емоційним, на рівні почуттів та настроїв [1].

Можна сказати, що особливо важливою для нашого суспільства і держави є правосвідомість правлячої політичної еліти. Прихід до влади людей, у яких недеформована правосвідомість, які не заплямували себе проявами правового нігілізму, дає надію на поліпшення справ у суспільстві в плані панування права, дотримання права всіма його членами, яке б соціальне становище вони не займали [2, с. 96]. Саме на прикладі правлячої політичної еліти та її представників і формується правосвідомість громадян України. Деформація правосвідомості цих представників нашої держави недопустима, бо від рішень політичних діячів залежить доля всього суспільства та побудова міцної правової держави.

Однак слід зазначити, що сфері правового усвідомлення дійсності громадян притаманні різноманітні деформації, які спотворюють правові установки населення, їхні почуття і переконання у правовій галузі, втручаються в правовий світогляд, правову ідеологію громадян тощо.

Деформація правової свідомості – це соціально-правове явище, що характеризується зміною її стану, при якому у носіїв формуються певні ідеї, уявлення, погляди, знання, відчуття і настрої, переживання і емоції, які спотворено відображають юридичну дійсність і виражають негативне ставлення до діючого права, законності і правопорядку [3, с. 63].

Правосвідомість громадян у суспільстві характеризується низкою ознак, які відбивають існуючий стан і рівень розвитку суспільства, а саме: втрата віри у стабільність; непорушність закону; безперервна зміна законодавства, внесення нескінченних виправлень і доповнень у прийнятті законодавчі акти; зневіра у реальній дієвості прийнятих законів та ефективності органів правозастосування. Така неупорядкованість у законодавстві і створює простір для зловживання посадових осіб та поширення корупції у владних структурах, руйнує правову систему суспільства, деформує масову свідомість [6, с. 55]. Важливу роль тут відіграє також питання соціальної, економічної, політичної, правової ситуацій в країні.

Існують такі форми деформації правосвідомості: 1) правовий ідеалізм – це переоцінка права як регулятора суспільного життя; абсолютизація ролі права і правових інститутів; 2) правовий нігілізм – це ігнорування права, юридичних норм; відкидання правових цінностей; зневажливе ставлення до правових традицій, вибір на цій основі негативних моделей поведінки; 3) правовий інфантилізм вважається найбільш м'якою формою спотворення правової свідомості, його сутність у несформованості, недостатності правових знань; 4) правовий дилетантизм – недбале поводження із законом або з оцінкою юридичної ситуації, обумовлене легковажним ставленням до права; 5) правова демагогія передбачає легковажне або свідоме здійснення такого впливу окремої особи або громадських організацій на свідомість людей, наслідком якого стає формування одностороннього або викривленого уявлення про правову дійсність та інші форми [5].

Варто підкреслити, що проблема розробки шляхів і методів подолання деформації правової свідомості в Україні є вкрай складною. Доцільно виокремити найдієвіші з них, а саме: підвищення загальної і правової культури громадян; профілактика правопорушень; зміцнення законності і правопорядку; захист прав і свобод людини і громадянина; вдосконалення правової освіти населення; підготовка високо кваліфікованих кадрів юристів; удосконалення чинного законодавства; поліпшення соціальних та економічних умов життя як окремого громадянина, так і суспільства в цілому тощо [4, с. 28].

Таким чином, слід відзначити, що вирішення проблеми подолання деформації правової свідомості в Україні знаходиться в безпосередній залежності від соціально-економічних, політичних, правових умов життя сучасного українського суспільства. Для того, щоб масова правосвідомість була здоровою, громадянам необхідно реально оцінювати закони і їх роль, дотримуватися вимог законодавства та постійно підвищувати свій рівень правової культури

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навчальний посібник. URL: http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/pr3_10.pdf.
2. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність : монографія. Харків : Право, 2008. 288 с.
3. Марусяк Т. С. Деформації правосвідомості: типологія та межі норми. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2013. Вип. 4 (20). С. 62–67.
4. Пампура М. В. Основні напрямки подолання деформації правової свідомості в Україні. *Європейські перспективи*. 2017. № 1. С. 24–30.
5. Ткачук А. С. Деформації правосвідомості: їх сутність та наслідки. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rg58Lr_K9YkJ:dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1534/Ткачук.pdf%3Fsequence%3D1%26isAllowed%3Du+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua&client=firefox-b-d.
6. Шевченко М. Є. Правові питання деформації правосвідомості : історико-правовий аналіз. *Право та інноваційне суспільство*. 2017. № 2 (9). С. 53–58.

ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Глібчук Ю.І.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Данилюк Л.Р.,
кандидат юридичних наук, викладач.

Вихід людства за межі атмосфери Землі і активна діяльність, яка спрямована на дослідження та використання навколосемного космічного простору, зумовили об'єктивну необхідність в розробці та прийнятті норм, що повинні регулювати відносини, які виникатимуть у зв'язку з космічною діяльністю.

До недавнього часу вважалося, що освоєння ближнього космосу практично не має жодного впливу на внутрішні процеси Землі. У результаті, трагедія розвитку космонавтики ХХ століття не змусила себе довго чекати:

применшення і приховування екологічної шкоди, що завдається біосфері Землі, навколишньому природному середовищу і здоров'ю людей, при одночасному перебільшенні можливостей техніки для вирішення глобальних екологічних проблем цивілізації дали про себе знати. Однією з найбільших проблем екологічної безпеки космічної діяльності стало космічне сміття.

Космічним сміттям є штучні, створені людьми, предмети у космосі. П'ятдесят років космічного польоту залишили понад 500 000 частин так званих уламків розміром більше одного сантиметра в діаметрі. Ці шматки сміття є особливо небезпечними, оскільки не можливо захиститися від них. Як наслідок, вони можуть зруйнувати навіть великі космічні об'єкти, такі як супутники, чи нанести шкоди космічним станціям, що змушує задуматися над цією проблемою [1].

Проаналізувавши міжнародну правову базу, можна відмітити недосконалість механізму, спрямованого на усунення ризиків космічного сміття. Це тягне за собою юридичні питання широкого спектру, починаючи від законності утворення космічного сміття та зобов'язань щодо його мінімізації й усунення. Останнє в першу чергу викликає питання про відповідальність та розподіл ризиків.

Згідно Договору про принципи діяльності держав по дослідженню та використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла [2], при дослідженні та використанні космічного простору держави-учасниці Договору керуються принципом співпраці та взаємодопомоги та повинні проводити всю свою діяльність у космосі, включаючи Місяць та інші небесні тіла, з належною увагою до відповідних інтересів всіх інших держав-учасниць Договору.

Якщо генерація космічного сміття сама по собі не вважається незаконною, то міжнародне право повинно зобов'язувати держави прийняти відповідні заходи щодо запобігання утворення космічного сміття або принаймні для мінімізації пов'язаних з цим ризиків.

Існуюче законодавство демонструє нам як сильно ми запізнилися з усвідомленням проблем космічної діяльності. На сьогодні немає об'єктивної оцінки екологічного ризику і втрат від космічної діяльності, а також необхідного механізму забезпечення екологічної безпеки космічної діяльності.

Сучасне космічне право не реагує відповідно на проблему космічного сміття. Відповідно до Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами [3], країни несуть відповідальність за шкоду, заподіяну іншим космічним апаратам, лише якщо вони діятимуть недбало.

Важливою нормою, що стосується очищення орбітального космічного сміття, є ст. VIII Договору [2], в якій космічні об'єкти, у тому числі нефункціонуючі супутники та інші космічні об'єкти, продовжують належати країні або країнам, які їх запустили. Без згоди нації, яка запустила і працює або іншим чином володіє супутником або космічним об'єктом, вона не може бути утилізована, навіть якщо це невеликі фрагменти чи компоненти з космічних об'єктів.

Екологічні ризики космічної діяльності – це серйозна екологічна та правова проблема для всіх країн. Тому, коли ми розглядаємо космічну діяльність,

не можливо не враховувати нормативну базу, яка на даний час потребує деталізації та вдосконалення. На думку експертів, якщо не вжити відповідних заходів та не вирішити дану проблему, в особливості правові колізії у даній галузі, найближчим часом наша планета може опинитися під ковпаком з космічних відходів і шлях до освоєння та використання космосу для людства буде закритий.

1. Stephan Hobe. Environmental Protection in Outer Space: Where we Stand and What is Needed to Make Progress with regard to the Problem of Space Debris. *The indian journal of law and technology*. 2012. Vol. 8. URL: <http://ijlt.in/wp-content/uploads/2015/08/ENVIRONMENTAL-PROTECTION-IN-OUTER-SPACE.pdf>.
2. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.01.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480.
3. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами від 29.03.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126.

ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧОГО ЯК СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Медвідь В.Я.,
Ш курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Кульчак Л.С.,
старший викладач.

Про особу слідчого, напевно, чули усі, навіть ті, хто більш ніж віддалений від кримінального процесу. Справді, така «популярність» не випадкова, адже слідчий є тим суб'єктом, без якого розслідування злочинів є неможливим.

Звернімося до законодавчого визначення особи слідчого, щоб виправдати такий голослівний вступ. Отже, слідчий – це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль з додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [1, п. 17, ч. 1, ст. 3]. Вагомою перевагою такого законодавчого поняття є наявність переліку органів, де одними зі службових осіб є слідчі. Таким чином, ми розуміємо, що норми, які стосуються повноважень слідчого будуть стосуватися усіх слідчих, незалежно від установи. Робота слідчих в різних органах досудового розслідування полягає лише в особливостях різновидів розслідуваних злочинів, загальні норми, які визначені у КПК України будуть спільними для всіх. Як

наслідок, з вищенаведеної норми випливає і перелік усіх органів, які можуть здійснювати досудове розслідування.

Цікавим в контексті нашої теми дослідження є законодавче визначення «уповноважена в межах компетенції», виходячи з даного формулювання, можемо співставити терміни «компетенція» та «повноваження». Зрозуміло, що компетенція є поняттям ширшим, а повноваження здійснюються на основі закріпленої компетенції. До таких умовиводів можна прийти, логічно розтлумачивши положення кримінального процесуального закону. Повноваження демонструють, як слідчі повинні діяти в конкретній ситуації, щоб виконувати покладену на них функцію досудового розслідування злочинів. Невичерпний перелік повноважень слідчого вказаний у частині 2 статті 40 КПК України, ще багато повноважень виписано в інших статтях Кодексу, вони стосуються конкретних дій чи рішень, які постають перед слідчим у кримінальному провадженні.

Повноваження слідчого можна розділити за критеріями вказаними вище. Маємо на увазі поділ на повноваження слідчого щодо процесуальних дій та процесуальних рішень. Діями в кримінальному процесі слід вважати будь-які процесуальні дії, які здійснюють слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд під час досудового й судового провадження [2, с. 89]. Показовий розподіл повноважень щодо слідчих дій визначає Ю.М. Чорноус, який вважає, що під час розслідування злочинів слідчий здійснює: 1) процесуальні дії – усі передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходи; 2) слідчі дії, спрямовані на реалізацію функцій збирання, дослідження, оцінювання й використання доказів; 3) розшукові заходи; 4) організаційні заходи, спрямовані на забезпечення проведення процесуальних, слідчих і розшукових дій [3, с. 7–8]. Отже, слідчі дії, розшукові заходи, організаційні заходи співвідносяться із процесуальними діями як частини та ціле. Процесуальні рішення у свою чергу проявляються у складенні слідчим відповідного кримінально процесуального документу. Зауважимо, що раніше слідчому було надано ширший спектр повноважень щодо прийняття процесуальних рішень. Запроваджений КПК України інститут слідчого судді перебрав деякі повноваження слідчого в цій сфері.

Виникають також дискусії з точки зору співставлення повноважень прокурора та слідчого, особливо це питання є актуальним в контексті перспектив розвитку інституту процесуального статусу слідчого. Науковці звертають увагу на те, що у слідчого відсутні повноваження самостійно визначати напрямки розслідування, або залишити при собі хоча б своє внутрішнє переконання у разі незгоди з позицією прокурора, оскільки, слідчий позбавлений права безпосереднього оскарження вказівок вищестоячому прокурору [4, с. 150]. Так повелося, що у нашій державі прокуратура може брати на себе функцію слідчих, як це було в процесі створення та запуску Державного бюро розслідувань [5].

Погодьмося, що для повної картини аналізу «реалій та перспектив» потрібно дізнатися і думку самих суб'єктів дослідження – слідчих. Відповідне дослідження було проведено у 2017 році у формі анкетування. Результати даного дослідження показали, що 74% слідчих вважають положення про процесуальну самостійність суто декларативним положенням, 82% опитаних

виступають за пропозицію передбачити у КПК право оскаржувати до вищестоячого прокурора відмову прокурора у задоволенні клопотання слідчого. Зазначимо, що 63% опитаних слідчих виступають за те, щоб повноваження розпочинати досудове розслідування нетяжких злочинів надавалось оперативним підрозділам [6, с. 221–224].

Отже, аналізувати перспективи розвитку повноважень слідчого варто з аналізу позиції відповідних суб'єктів, тому що на основі їх думок і необхідно складати план удосконалення даного інституту. Проте, не зайвим буде нагадати, що будь-яке реформування (а реформування повинно обов'язково бути покращенням) особливостей кримінального процесу повинно здійснюватись з метою створення умов для ефективної реалізації завдань кримінального провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р., № 4651-17. Редакція від 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2014. 824 с.
3. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. С. 17.
4. Зеленох О. В. Правовий статус та повноваження слідчого за новим КПК України. *Митна справа*. 2013. Вип. 6 (60). Ч. 2. Кн. 1. С. 147–151.
5. Калінніков О. Початок роботи ДБР поставив хрест на слідчих повноваження органів прокуратури. 2019. URL: https://zib.com.ua/ua/135979-pochatok_roboti_dbr_postaviv_hrest_na_slidchih_povnovazhenny.html.
6. Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. С. 244.

НОВЕЛИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ»

П'ятка І.В.,
II курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Олійник О.С.,
кандидат юридичних наук, доцент.

У сучасних умовах цивільно-правового обороту та ефективного господарювання однією з найбільш актуальних організаційно-правових форм юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками, є товариство з обмеженою відповідальністю та товариство з додатковою відповідальністю. За своїми правовими характеристиками вони є наближеними, а тому у правовому регулюванні щодо них застосовуються єдині підходи, крім випадків, прямо перед-

бачених законодавством. Після здобуття Україною незалежності одним із перших нормативно-правових актів, що закріплював основи правового статусу товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю став прийнятий Верховною Радою України 19 вересня 1991 року Закон України «Про господарські товариства». І хоча вказаний Закон містив окремі недоліки та прогалини у регулюванні правового статусу господарських товариств, тим не менше, він був одним з найбільш ефективних на пострадянському просторі та став основою для подальшого розвитку та вдосконалення цивільного, зокрема, корпоративного законодавства, наслідком чого стало прийняття у 2008 році Закону України «Про акціонерні товариства», а з часом й Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1]. Проблема правового регулювання господарських товариств посилювалася ще й тим, що норми відносно них містилися також у положеннях Цивільного [2] та Господарського [3] кодексів України, що не завжди відзначалися єдиними чи узгодженими підходами. Як законодавство про ТОВ та ТДВ відзначалося деякою суперечливістю та уривчастістю.

У червні 2018 року Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», прийнятий 06. 02. 2018 року набув чинності [1]. Вказаний нормативний акт визначає правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю, встановлює порядок їх створення, діяльності та припинення, закріплює, систематизує, захищає права та обов'язки їх учасників. І хоча практика застосування його положень ще не є тривалою, перебуває в процесі формування, є підстави вважати його окремі норми прогресивними у порівнянні з попереднім офіційним законодавством [4]. Питання дослідження правового статусу відповідних підприємницьких товариств не залишилися осторонь уваги відомих сучасних науковців-цивілістів, серед яких О.А. Беяневич, В.А. Васильєва, О.М. Вінник, А.В. Зеліско, В.М. Кравчук, Н.С. Кузнецова, Р.А. Майданик, Л.В. Сіщук та багато інших, що свідчить про важливість та ефективність відповідної організаційно-правової форми юридичної особи.

Відповідно до положень ст. 97 Цивільного кодексу України товариство діє через свої органи управління, якими є загальні збори його учасників і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законом [2]. Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» було внесено нововведення в систему органів управління товариством. Відповідно до статті 28 вказаного Закону органами товариства є загальні збори учасників, наглядова рада (у разі утворення) та виконавчий орган [1]. Загальні збори учасників, як вищий орган товариства, можуть вирішувати будь-які питання діяльності товариства. «Будь-які питання» означає, що окрім питань, конкретно визначених у статті 30 Закону, вони уповноважені вирішувати різного роду питання, зазначені у статуті товариства та приймати інші рішення, віднесені цим Законом до їх компетенції.

Законом встановлено нові правила скликання та проведення загальних зборів учасників товариства [1]. Скликаються загальні збори або виконавчим органом товариства, або іншим органом, визначеним і уповноваженим на це

статутом товариства. Брати участь у загальних зборах учасників можна як особисто, так і через своїх представників. Заочне голосування та опитування – два нових законодавчо визначених способи прийняття рішень загальними зборами. Проте коло питань, які можуть бути прийняті шляхом опитування, є обмеженим. Стаття 37 Закону визначає особливості проведення загальних зборів учасників товариством, що має одного учасника [1]. Спрощений порядок прийняття рішень для товариств з одним учасником імплементований у Закон за зразком із аналогічними положеннями Закону України «Про акціонерні товариства» та покликаний спростити корпоративне управління у товаристві із єдиним власником.

Новелою Закону виступає закріплення такого органу як наглядова рада. Відповідно до ст. 38, наглядова рада є органом товариства, який контролює та регулює діяльність виконавчого органу у межах наданої компетенції. На відміну від законодавства, що діяло раніше, даний Закон прямо закріпив можливість створення у ТОВ і ТДВ наглядової ради. Умови створення та функціонування наглядової ради визначаються статутом товариства. Статут конкретно прописує порядок діяльності даного органу, його компетенцію, кількість членів і порядок їх обрання, у тому числі незалежних членів, розмір винагороди його членів, а також порядок обрання та припинення їхніх повноважень. З кожним членом наглядової ради повинен укладатися цивільно-правовий договір, який може бути як оплатним чи безоплатним або трудовий контракт. Виконавчі функції, тобто управління поточною діяльністю товариства, здійснює або одноосібний виконавчий орган – «директор», або колегіальний орган – «дирекція», яку очолює «генеральний директор». Законом детально унормовано засади створення та діяльності виконавчого органу [1].

Отже, система органів, що формуються учасниками товариства для здійснення управління її діяльністю з набранням чинності нового Закону зазнала значних змін. Вперше на законодавчому рівні було закріплено статус наглядової ради, змінено порядок скликання, проведення загальних зборів, запроваджено нетипову кількість голосів для прийняття рішень, обмеження, що стосуються членів окремих органів товариства та встановлена більша можливість диспозитивності у регулюванні інших питань діяльності досліджуваних товариств. Вважаємо, що запроваджені нововведення у правовому регулюванні товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю сприятимуть у посиленні ефективності їх діяльності.

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. *Відомості Верховної ради України*. 2018. № 13. Ст. 69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (дата звернення 16.04.2020 р.).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435- IV. *Відомості Верховної ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 16.04.2020 р.).

3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01. 2003 № 436-IV. *Відомості Верховної ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/436-15> (дата звернення 16.04.2020 р.).
4. Горбова Н. А. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: аналіз нововведень та регуляторного впливу. *Журнал «Держава і право. Серія: Право»*. 2018. № 1 (59). С. 48–53. URL: <http://www.law.stateandregions.zp.ua> (дата звернення 17.04.2020 р.).

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ В КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Сіщук І.В.,

II курс ОР бакалавр,

Навчально-науковий юридичний інститут.

Науковий керівник – Гейнц Р.М.,

кандидат юридичних наук, доцент.

Кількість публікацій, присвячених інституту позовної давності, свідчить, що науковий інтерес до цього інституту не втрачає своєї актуальності впродовж останніх років. Найчастіше проблематика інституту позовної давності розглядається в контексті дослідження окремих видів цивільно-правових відносин. Не є виключенням і кредитні правовідносини. Актуальність проблематики, що розглядається, підсилюється ще й судовою практикою стосовно застосування позовної давності.

Проаналізувавши легальне визначення позовної давності, яке міститься у ст. 256 ЦК України [1] та існуючі в доктрині підходи до визначення досліджуваного інституту, поділяємо висловлену в літературі думку відповідно до якої позовна давність – це строк, протягом якого уповноважена особа може реалізувати право на захист порушеного суб'єктивного цивільного права чи законного інтересу шляхом подання позову до суду [2, с. 6]. Припинення позовної давності має наслідком припинення права на захист судом, але вплив строку позовної давності не погашає саме суб'єктивне цивільне право на захист. Якщоповідач, наприклад, не зробить заяву суду про те, що строк позовної давності минув, то суд розглядатиме справу по суті незалежно від цього строку. Значення інституту позовної давності, пояснюється тим, що позовна давність стимулює активність учасників цивільного обігу у здійсненні прав і виконанні обов'язків.

За загальним правилом перебіг позовної давності починається з дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. Щодо визначення початку перебігу позовної давності у кредитних правовідносинах, то тут спостерігається ряд особливостей. Перебіг позовної давності щодо повернення кредиту в цілому обчислюється із дня настання строку виконання основного зобов'язання, тобто строку виконання зобов'язання в повному обсязі (кінцевий строк) або у зв'язку із застосуванням права на повернення кредиту достроково.

Перебіг позовної давності стосовно кожного щомісячного платежу у межах строку кредитування, згідно з ч. 5 ст. 261 ЦК України, починається після

невиконання чи неналежного виконання (зокрема, прострочення виконання) позичальником обов'язку з внесення чергового платежу й обчислюється окремо щодо кожного простроченого платежу. Тобто, якщо умовами кредитного договору передбачені окремі самостійні зобов'язання, які деталізують обов'язок боржника повернути весь борг частинами та встановлюють самостійну відповідальність за невиконання цього обов'язку, то право кредитора вважається порушеним з моменту недотримання боржником строку погашення кожного чергового платежу, а отже, і початок перебігу позовної давності за кожний черговий платіж починається з моменту порушення строку його погашення [3].

Якщо ж сторони кредитних правовідносин врегулювали в договорі питання дострокового повернення коштів, та визначили умови такого повернення коштів, усі наступні платежі, передбачені графіком сплати щомісячних платежів, не мають правового значення, і позивач повинен звернутися до суду з позовом за захистом свого порушеного права протягом трьох років саме від цієї дати [4]. При цьому якщо виконання зобов'язання передбачалося частинами або у вигляді періодичних платежів і боржник вчинив дії, що свідчать про визнання лише певної частини (чи періодичного платежу), то такі дії не можуть бути підставою для переривання перебігу позовної давності стосовно інших (невизнаних) частин платежу. Вчинення боржником дій з виконання зобов'язання вважається таким, що перериває перебіг позовної давності, лише за умови, якщо такі дії вчинено уповноваженою на це особою, яка представляє боржника у відносинах з кредитором у силу закону, на підставі установчих документів або довіреності [5].

Виконання боржником зобов'язання після спливу позовної давності допускається та визнається таким, що має достатню правову підставу. Особа, яка виконала зобов'язання після спливу позовної давності, не має права вимагати повернення виконаного, навіть якщо вона у момент виконання не знала про сплив позовної давності.

Позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони у спорі. Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові. Однак, якщо суд визнає поважними причини пропущення позовної давності, порушене право підлягає захисту.

Підсумовуючи, слід зазначити, що позовна давність в кредитних правовідносинах сприяє їх стабілізації та усуненню невизначеності щодо строку для звернення до суду із вимогою про повернення боргу за кредитним договором.

Визначення початку перебігу позовної давності в кредитних правовідносинах обумовлюється умовами договору, якими визначаються питання повернення коштів.

Сплив позовної давності не є підставою для припинення зобов'язання. Виконання боржником зобов'язання після спливу позовної давності допускається та визнається таким, що має достатню правову підставу.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення 07.04.2020).

2. Вавженчук С., Сирота І. Проблема визначення позовної давності в цивільному праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 2. С. 3–6. URL: <http://www.center-social-law.com/bitstream/123456789/236/1/Проблема%20визначення%0позовної%20давності%20в%20цивільному%20праві%20України.pdf>.
3. Рішення ВСУ від 27.01.2016 р. у справі № 6-990ЦС15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55343366>.
4. Рішення ВСУ від 02.11.2016 р. у справі № 6-1174ЦС16. URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciiivsu/6-1174cs16>.
5. Правова позиція ВСУ від 23.11.2016 року по справі № 6-2104цс16. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS161113.html.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ПРИНЦИП АГРАРНОГО ПРАВА

Струтинська Л.В.,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Яремак З.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.

У сучасних умовах орієнтації державної політики України на європейський досвід не тільки в економічній та політичній сферах суспільного життя, а й в агропромисловому секторі, породжує необхідність забезпечення відповідного рівня аграрного виробництва, основою якого є впровадження системи екологізації аграрного виробництва. Процес екологізації, тобто наповнення екологічним змістом правових норм, сьогодні охопив майже всі галузі національного законодавства. Окрім того, саме екологізація виступає найбільш актуальним завданням державної політики України [1, с. 127].

Зважаючи на різке зростання населення та відповідно необхідності в його забезпеченні продовольством, зменшення природних ресурсів тощо, пріоритетним виступає впровадження такого виробництва, яке б було максимально безпечним як для навколишнього середовища, так і для людини, тобто екологічно спрямованим. Як зазначає Т. Оверковська, сучасні екологічні, соціальні та економічні проблеми визначають потребу для екологізації сільськогосподарського виробництва для задоволення потреб людей у екологічно чистій їжі; забезпечення безпеки навколишнього середовища людини; використання технологій та методів сільськогосподарського виробництва, а також способів переробки сировини та матеріалів, що не завдавали б шкоди здоров'ю людини та навколишньому середовищу [2, с. 137].

Принцип екологізації аграрного виробництва у сучасних умовах набуває свого закріплення не тільки у законодавстві України, а й на рівні актів міжнародного і європейського законодавства. Наразі аграрне законодавство Європейського Союзу дає підстави стверджувати про появу нового принципу Спільної аграрної політики – принципу екологізації аграрного виробництва,

який полягає в стимулюванні екологічно безпечного ведення сільського господарства та реалізації екологічних програм на селі [3, с. 259].

Окрім того, процес екологізації охопив майже всі галузі національного виробництва, і виступає одним з першочергових завдань державної політики України. Додержання принципу екологізації аграрних відносин є особливо важливим при виробництві сільськогосподарської продукції для окремих категорій населення (наприклад, дітей), а також при виробництві органічної сільськогосподарської продукції та для розвитку органічного сільського господарства в Україні в цілому.

Незважаючи на актуальність проблеми балансу між виробництвом екологічно чистої продукції та безпосереднім процесом її виробництва і впливом такої діяльності на навколишнє середовище в сучасних умовах все ще немає кінцевого плану, за яким би здійснювалось правове регулювання такої діяльності, а передбачені в деяких нормативно-правових актах ідеї, стратегії та цілі, хоча і певним чином скеровують, проте не забезпечують повністю процес ефективного втілення в життя екологізації аграрного виробництва [4, с. 63].

Дослідження передумов екологізації сільськогосподарського виробництва створює теоретичні та методологічні передумови для зміни пріоритетів та дає змогу формувати ефективні екологічну та соціально-економічну аграрну політики, що також важливо для оптимізації використання ресурсів. При цьому очікується що це сприятиме розвитку нових теоретичних та практичних підходів до організації виробництва шляхом вдосконалення системи управління та розробки екологічно орієнтованих технологічних рішень.

На сучасному етапі розвитку взаємодії між суспільством та природою, виробнича екологізація вже не вважається ізольованим явищем, але розглядається як об'єктивна потреба в економічному зростанні і є невід'ємною частиною сталого розвитку. Це, у свою чергу, визначає необхідність вивчення соціально-економічних передумов розвитку екологічно чистого сільського господарства для досягнення оптимального, послідовний переходу сільського господарства на новий рівень.

Подальші перспективи аграрного розвитку України на засадах екологізації залежать від співпраці держави та господарюючих суб'єктів, аграрної політики та механізму державного регулювання. Водночас, не останнє місце займають різноманітні екологічні вимоги, такі як нормативи, стандарти тощо, а також добровільні ініціативи аграрних підприємств щодо переходу на екологічно чисте виробництво. Необхідно правильно визначити пріоритетні напрями розвитку та реалізації відповідних технологій, які б забезпечили підтримку екологізації та водночас сприяли б підвищенню якості та урожайності сільськогосподарської продукції, тим самим давали б можливість реалізувати національний товар на міжнародному ринку [5, с. 16].

Отже, враховуючи вищезазначені позиції стосовно сутності екологізації аграрного виробництва як принципу аграрного права, можна зазначити, що це керівне положення, яке полягає у двох складових, а саме: закріплення даного принципу та механізмів його реалізації у аграрному законодавстві, і друге, це практичне застосування та реалізація даних положень суб'єктами сільськогос-

подарських відносин, з метою не тільки захисту навколишнього природного середовища, зменшення негативного впливу зовнішніх факторів на нього, але й виробництво якісної, екологічно безпечної продукції рослинного та тваринного походження.

1. Кравець Н. В. Щодо поняття та змісту принципу екологізації аграрного виробництва як принципу аграрного права. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. *Юриспруденція*. 2013. Вип. 6–1 (2). С. 127–130. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_jur_2013_6-1\(2\)_33](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_jur_2013_6-1(2)_33).
2. Оверковська Т. Правові засади екологізації аграрного виробництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 6. С. 136–141. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/24.pdf>.
3. Гетьман А. П., Шульга М. В., Статівка А. М. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : монографія. *Право*. 2012. 448 с. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1185/1/Pravove_regyl_2012.pdf.
4. Багорка М. О. Основні складові мотиваційного механізму екологізації аграрного виробництва. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 1–1. С. 62–66. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=bnav_2018_1-1_15.
5. Хоменко В. Р., Соломка О. М. Органічне виробництво в Україні і світі в контексті забезпечення сталого розвитку. *Інноваційний розвиток інформаційного суспільства : економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти» : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Чернігів, 17 грудня 2019 р.)*. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2019. С. 15–17. URL: <https://www.stu.cn.ua/media/files/conference/inn2019-z.pdf>.

ДЕРЖАВНИЙ ЛАД КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Танюк І.І.,
І курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Присташ Л.Т.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Сучасна доба потребує вироблення об'єктивних схем, методологічних уявлень та аксіологічних засобів розуміння історії становлення Київської Русі, її державних інституцій та правовідносин у цьому й полягає актуальність даної теми. Теперішня увага науковців у сфері правознавства, історії української держави, політології, філософії скерована до історії української державності, що

сягає давньоруської доби, має засадниче значення для формування національної свідомості, держави та правовідносин. Актуальність теми обумовлюється ще й тим, що державний лад Київської Русі висвітлюється значною мірою у дусі великодержавної ідеології Москви. Усвідомлюючи необхідність нових підходів до вивчення державності Київської Русі, ми прагнемо рішучого повороту до оновлення наукового знання про історію української національної державності та джерела народовладної політичної культури.

Для розуміння правових відносин в широкому понятті цього слова, необхідно звернутися в глибину історії формування суспільства, держави і звичайно ж формування правових відносин на тому чи іншому етапі розвитку людства.

У IX ст. в результаті тривалого внутрішнього розвитку східнослов'янських племен, збагаченого впливами сусідніх народів, склалася одна з найбільших держав середньовічної Європи – Русь [4, с. 50–55].

Як стверджує П. Толочко, назва «Русь» є цілком органічною для південних земель східнослов'янського світу. Вона не принесена з далекої півночі, а побутувала тут очевидно ще з сарматських часів. Звідси поширилася на всі східнослов'янські землі, але впродовж IX–XIII століть родовою лишалася тільки для Середнього Подніпров'я [6, с. 4–5].

В. Іванов зазначає, що за соціальною структурою і правовим статусом населення Київської Русі поділялося на численні, строкаті групи, які ще не мали того майже замкнутого характеру, що його матимуть пізніше суспільні стани. Саме ця велика кількість станів призводила до того, що правові відмінності між ними не мали чітко встановлених меж, поступово переходячи від вищих, привілейованих, до нижчих, з меншими правами, і навіть до найнижчих, що не мали жодних прав [4, с. 55].

Давньоруська держава формувалася як ранньфеодальна монархія. Це була відносно єдина, побудована на принципі сюзеренітету-васалітету держава. Її очолював великий київський князь.

Більш конкретно про Великого князя Київської русі пише І. Крип'якевич. Автор стверджує, що носієм зверхньої (монаршої) влади у державі вважався великий київський князь, який був гарантом функціонування всіх органів управління, репрезентантом країни на міжнародній арені, символом державної стабільності. У його руках було зосереджено всю повноту законодавчої, виконавчої, судової та військової влади. Великому київському князю були підпорядковані місцеві правителі – його васали. Сформувалася і система посадництва. Діяльність великого князя спрямовувалася нарадою з верхівки феодалів. Пізніше для розв'язання найважливіших питань скликалися феодальні з'їзди. Князівська юрисдикція у цей час тільки-но почала поширюватися на народні маси. Судив київський князь передусім на основі норм звичаєвого права. Що стосується початкового періоду Київської Русі, то навряд чи можна говорити про широке князівське законодавство [5, с. 93].

Княжа (боярська) рада, пізніше боярська дума, була постійним дорадчим органом при князеві. В. Заруба зазначає, що це був становий орган, який сягав своїм корінням періоду військової демократії. Рада складалася з верхівки дру-

жини князя, великих бояр, представників верхівки міст, вищих церковних ієрархів, а у воєнний час – і керівників союзників [3, с. 60].

До структури центральних органів влади належали князівські з'їзди (снеми), які скликалися Великим князем для вирішення питань війни і миру, змін у державному устрої, порядку зайняття столів, ухвалення найважливіших законодавчих актів [4, с. 57].

Важливі громадські та державні справи вирішувало **віче** – народні збори дорослого чоловічого населення.

Сучасні дослідники історії вітчизняного парламентаризму розійшлися у висновках: частина дослідників вважає віче органом народовладдя і представницької влади в Русі, інші – «такий інститут, як віче, не мав системи представництва, компетенції, термінів скликання, процедури», головними функціями якого були комплектування народних ополчень та обрання військових ватажків.

М. Грушевський висловлював свою думку менш категорично: «В моменти поважливі віче виступало як справжній суверен». В умовах київської централізації віче залишалось у ролі надзвичайного органу і лише з упадком централізації держави, вважає вчений, «починає знову прокидатися політична самоуправа» [1, с. 211].

Водночас із формуванням і розвитком держави Київська Русь відбувався процес становлення давньоруського права.

Як зазначає Гордієнко, Руська Правда – основна пам'ятка права Київської Русі, мала величезне значення для подальшого розвитку права українського та інших народів. Її норми стали основою для укладення Литовських статутів, Псковської та Новгородської судних грамот [2, с. 28–29].

Підводячи підсумок, можна сказати, що на основі аналізу джерел з'ясовано, що Київська Русь була монархією. На чолі її стояв Великий князь. В його руках була зосереджена найвища законодавча, виконавча, судова і військова влада. Дорадчим органом князя була боярська рада. У виняткових випадках велике значення мали постанови віча, зборів вільних горожан, які часто не погоджувалися з княжими директивами.

Разом із формуванням і розвитком давньоруської держави складалося і розвивалося право Київської Русі. Найважливішою законодавчою пам'яткою її є Руська Правда. Водночас вона являла собою одну з найважливіших пам'яток середньовічного права в цілому.

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. Луцьк : Вежа, 2000. 436 с.
2. Гордієнко О., Колесніков С., Логвиненко І. Київська Русь: політико-правовий нарис. Харків, 1999. 69 с.
3. Заруба В. М. Історія держави і права України : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
4. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. Київ : МАУП, 2007. 552 с.
5. Крип'якевич І. П. Історія України. Львів : Світ, 1990. 519 с.
6. Толочко П. Київська Русь. Київ : Абрис, 1996. 360 с.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

Фодчук І.В.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Зеліско А.В.,
доктор юридичних наук, доцент.

У сучасних умовах суть рейдерства трансформується із площини незаконного захоплення із застосуванням фізичної сили, у дещо іншу площину: рейдерство починає використовувати для захоплення бізнесу дії юридичного характеру.

З метою забезпечення захисту прав власності, економічних інтересів громадян та інвесторів, а також зменшення ризиків незаконного заволодіння майном, 2 листопада 2019 року набув чинності Закон №1056-1 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності», спрямований на боротьбу з рейдерством. Саме аналіз цього акту надасть можливість виявити їх і сформулювати перелік їх плюсів та мінусів.

У першу чергу, вказані зміни відбуваються у реєстраційній сфері і спрямовані на її уніфікацію.

По-перше, новий Закон покликаний розв'язати проблему, так званих, «акредитованих суб'єктів» комунальних підприємств, які могли проводити операції з реєстрації об'єктів нерухомості. Саме через такі підприємства проходить значна кількість рейдерських захоплень шляхом протиправної реєстрації нерухомості, земельних ділянок або корпоративних прав. У зв'язку з ліквідацією акредитованих суб'єктів реєстрації (комунальних та державних підприємств) чинними у сфері державної реєстрації залишатимуться державні та приватні нотаріуси, а також державні реєстратори місцевих державних адміністрацій.

По-друге, впроваджено принцип одночасності вчинення нотаріальної дії і державної реєстрації прав. Зміни до Єдиного державного реєстру, пов'язані з відчуженням частки у статутному капіталі юридичної особи та у результаті видачі свідоцтва про право на спадщину на частку у статутному капіталі, будуть здійснюватись виключно нотаріусом, яким вчинено відповідну нотаріальну дію одразу після вчинення такої нотаріальної дії. Наступною зміною є підвищення відповідальності за порушення відповідних реєстраційних процедур. Закон вніс зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та підвищив штрафи у ст. 166-11 (Порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань) та ст. 166-23 (Порушення порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень). За порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, громадських формувань, підприємців передбачено штраф від 6800 до 17000 грн [1]. Якщо ж були виявлені незаконні дії реєстраторів є можливість звертатися до правоохоронних органів та писати скаргу до комісії Міністерства юстиції з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації. Варто зазначити, що серед іншого, Законом встановлено

обов'язок реєстратора визначати обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб і цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб, а також перевіряти повноваження представника фізичної або юридичної особи щодо вчинення дій, направлених на набуття, зміну чи припинення речових прав, обтяжень таких прав у разі реєстрації прав, а не в результаті вчинення нотаріальної дії.

Від тепер додатково діє можливість зупинення реєстраційної дії. Так, за статтею 25 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [2] можливе зупинення реєстрації речових прав на підставі заяви власника об'єкта нерухомого майна про заборону вчинення реєстраційних дій щодо власного об'єкта нерухомого майна та рішення суду про заборону вчинення реєстраційних дій, що набрало законної сили. Рішення як і заява власника підлягає реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Таким чином, основне функціональне навантаження щодо здійснення реєстраційних дій і, відповідно, вчинення превентивних дій щодо запобігання рейдерству, покладається на нотаріусів.

Підсумовуючи нововведення можна зробити висновок, що в цілому Закон має позитивний характер і спрямований на запобігання рейдерським захопленням бізнесу та нерухомості. Проте, цей законопроект не вирішує проблему силових захоплень. Ряд цих питань належить до компетенції та роботи правоохоронних органів та прокуратури. Влада прогнозує зміни у реформуванні цих органів, які допоможуть розв'язати дану проблему і вирішать питання із незаконним захопленням майна та бізнесу в Україні. При вирішенні питань про дієвість Закону, мова повинна йти не про самі зміни, а про їх практичне застосування. Адже, відсутність дієвості нововведень сприятиме виникненню нових рейдерських схем, які й так постійно розроблялися та удосконалювалися, ще з моменту отримання Україною незалежності.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. 1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-10>.
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України : зі змінами, внесеними Законом України від 26 листопада 2015 року № 834-VIII / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1952-15>.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Андрусин М.Р.,

І курс ОР магістр, педагогічний факультет.

Науковий керівник – Скоморовська І.А.,

кандидат педагогічних наук, доцент.

Кожна людина, орієнтуючись протягом життя в навколишньому середовищі, певним чином відображає своє ставлення до нього через призму власних емоцій. Інколи невміння стримувати власні емоції та керувати ними призводить до зміни оточення, референтної групи, цілей. Це стає дієвою мотивацією для самопізнання. Внутрішній світ людини пов'язаний з емоціями як відображення ставлення до тих чи тих явищ. Як невід'ємна частина людського життя, емоції привертають постійну увагу дослідників різних галузей науки. Психологи, психіатри, фізіологи та філософи впродовж декількох століть вивчали природу емоцій, але так і не дійшли єдиної думки про їхню роль у психічному розвитку, їхній генезис та структуру.

Отже, емоції – це психічний процес, складний стан організму середньої тривалості, що відображає суб'єктивне оціночне ставлення до існуючих або можливих ситуацій та об'єктивного світу, призводить до дії симпатичної нервової системи і підвищення життєдіяльності організму [2, с. 349; 3, с. 225]. Внаслідок цього підвищується ритм дихання, пульсу тощо, на ментальному рівні, стан збудження чи хвилювання, що позначається сильними почуттями, і зазвичай імпульсом щодо певної форми поведінки. Якщо емоція інтенсивна та довготривала – настає порушення інтелектуальних функцій, зростають тенденції щодо дії неврівноваженого характеру, можливе роздвоєння особистості тощо.

Історія вивчення емоцій у психології переживала періоди злету і падіння. Ще в XIX столітті психіатр І. Сікорський писав у своїй книзі «Виховання у віці першого дитинства»: «Достовірно лише те, що почуття та афекти з'являються у дітей значно раніше, ніж інші види психічних функцій (наприклад, воля, розум), і у відомому пору складають саму видатну сторону їх душевного життя». Подальше цю проблему почали вивчати Л. Виготський, В. Зеньківський, М. Ланге. В останні роки інтерес до проблеми емоцій і почуттів значно виріс. Безумовно, це пов'язано з великими змінами в житті нашого суспільства. Лише останнім часом проблема емоційного благополуччя дітей стає предметом серйозних теоретичних обговорень [4, с. 3–7].

На думку вчених, розмаїття причин виникнення емоцій зводиться до трьох основних: у якому стані знаходиться організм людини; задовольняються чи не задовольняються її потреби; як людина переживає вплив середовища (В. Ганзен, М. Левітов, Ю. Сосновікова, В. Юрченко та ін.) [2, с. 350].

Інтенсивний розвиток особистості дошкільника визначає глибокі зміни в його емоційній сфері. Якщо у ранньому віці емоції зумовлювались безпосередньо оточуючими впливами, то у дошкільника вони починають опосередковуватись його ставленням до тих чи інших явищ. Внаслідок появи опосеред-

кованості емоцій, вони стають більш узагальненими, усвідомленими, керованими. Дитина виявляє здатність стримувати небажані емоції, скеровувати їх відповідно до вимог дорослих та до засвоєних норм поведінки. Дитина орієнтується на «добре» і «погано», «можна» і «не можна», все частіше «хочу» поступається «треба» [1, с. 44]. Стримування дитиною емоцій набуває характеру їх інтеріоризації, тобто згортання зовнішніх проявів. Наприклад, вже молодший дошкільник у ситуації образи, засмучення намагається стримати сльози. Старший дошкільник при стримуванні емоцій використовує сформовані у нього уявлення про належну поведінку, особливо, коли вона пов'язана із ігровою роллю [5, с. 143].

Важливим новим фактом емоційної сфери дошкільника стає переживання з приводу можливої реакції дорослих на його дії та вчинки: «що скаже мама?», «батько буде сваритись». Таким чином, емоції дошкільника включаються у внутрішні механізми забезпечення супідрядності мотивів як важливий їх компонент.

Маючи досить різноманітний досвід спілкування за допомогою мовлення, дитина засвоює навички вираження емоцій в єдності вербальних та невербальних засобів. Спочатку у спілкуванні переважають невербальні засоби вираження емоцій (міміка, виразні рухи, крик, плач), а до кінця дошкільного віку дитина вміє позначити свій емоційний стан у мовленні [5, с. 159].

Таким чином, у старшому дошкільному віці: емоції дошкільника опосередковуються його ставленням до тих чи інших явищ; внаслідок появи опосередкованості емоцій, вони стають більш узагальненими, усвідомленими, керованими; емоції у функції передбачення включаються у внутрішні механізми забезпечення супідрядності мотивів як важливий їх компонент; інтенсивний розвиток вищих почуттів відбувається у процесі виконання різних видів діяльності малюка – трудової, продуктивної, ігрової; особливістю вищих почуттів є їх тісний взаємозв'язок.

1. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини і її діагностика. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. 336 с.
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1725 с.
3. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2005. 308 с.
4. Носенко Е. Л. «Емоційна розумність» як детермінанта успішної життєдіяльності людини і шляхи її операціоналізації. *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка і психологія*. 2000. Вип. 6. С. 3–7.
5. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навчальний посібник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2011. 384 с.

ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАЛЕОЛОГІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ РОСЛИН

Берчак І.В.,
IV курс ОР бакалавр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Лазарович Н.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

У статті проаналізовано основні аспекти щодо ознайомлення дітей дошкільного віку з валеологічними властивостями рослин. Розкрито сутність поняття «валеологія», важливість валеологічного виховання, проаналізовано та виокремлено особливості двох чинних програми, за освітньою лінією «Дитина в природному довкіллі», для дітей старшого дошкільного віку. Наведено методичні рекомендації, їх доцільність під час валеологічного виховання.

Ключові слова: валеологія, валеологічне виховання, діти старшого дошкільного віку, програма, методи і форми роботи.

Актуальність дослідження. Валеологічне виховання є доволі цікавим питанням сьогодення. Воно, насамперед, передбачає формування у дитини не тільки бережливого ставлення до об'єктів навколишнього середовища, зокрема його природної сторони, а й формування детальних біологічних знань про особливості кожного виду рослинного світу, їх впливу на організм дошкільника.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про освіту», однією з норм державної політики у сфері освіти є формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля [4, с. 7]. У «Базовому компоненті дошкільної освіти» метою освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі» виступає усвідомлення того, що дошкільник має змогу розрізняти та називати найпоширеніші у своїй місцевості: дерева, кущі, трави; дикорослі й культурні рослини; ягоди і гриби. Мати уявлення про лікарські властивості рослин найближчого природного оточення [1, с. 12].

Аналіз досліджень і публікацій. Про вплив валеологічного виховання дітей дошкільного віку висвітлено у працях видатних педагогів, психологів та медиків минулого (К. Ушинський, В. Сухомлинський, З. Плохій, Я. Корчак, А. Макаренко, С. Русова, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці та інших).

Мета статті – проаналізувати теоретичні особливості ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з властивостями рослин у контексті валеологічного виховання.

Виклад основного матеріалу. Провівши аналіз педагогічної та психологічної літератури, можемо сказати, що термін «валеологія» – це наука про здоров'я, яка вміщує в собі дві категорії: валеософію – теорію здоров'я та валеометрію – науку про визначення стану здоров'я.

Валеологія (від лат. *valeo* – «здоров'я», «бути здоровим») є наукою про здоров'я. Уперше цей термін запропонував професор І.Д. Врехман у 1980 р. [5, с. 16]. Термін «валеологія» як позначення науки про здоров'я в останні десятиріччя набув широкого використання у лексиконі фахівців різних галузей знань.

Беручи початок у медицині, валеологія швидко стала метанаукою, сформувавши кілька наукових напрямків, у тому числі й у психології, педагогіці [3, с. 3].

Ставши універсальною наукою для всіх інших, вона має безпосередній зв'язок з філософією, біологією, анатомією, фізіологією, гігієною, фізичною культурою, психологією, педагогікою, екологією. З боку педагогіки дане поняття визначається як наука, яка вивчає методи і зміст валеологічного виховання дітей дошкільного та шкільного віку.

Значна кількість вчених у своїх працях приділяла увагу поєднанню екологічного та валеологічного виховання (З. Плохій); вихованню дошкільників засобами природи, їх спілкуванню з довкіллям (В. Сухомлинський); праці в природі (А. Макаренко); необхідності природничої освіченості (К. Ушинський, Ж.-Ж. Руссо). На основі яких від вихователя вимагають оволодіння сумою певних знань з валеології, вивчення різноманітних прийомів та форм роботи з дітьми, а також пропаганди валеологічних знань серед батьків.

Спроба конкретизувати зміст, форми і методи валеологічного виховання дітей дошкільного віку відображено у різноманітних як авторських так і державних програмах, які сьогодні використовуються у закладах дошкільної освіти. На основі вище сказаного було проведено порівняльну характеристику таких освітніх програм, як-от: «Дитина у дошкільні роки» та «Світ дитинства». У двох програмах наведено достатню кількість матеріалу про валеологічні властивості рослин та їх вплив на здоров'я дітей, а також використання сезонного принципу подання інформації дітям, тобто відповідність знань тій чи іншій порі року. До відмінних сторін програм можна віднести деяку розбіжність у поданні інформації щодо практичних дій з рослинами, впливі людини на природне середовище та інформації про валеологічні особливості рослин схожих зовнішньо.

У програмах чітко виділена інформація про різні види рослин як у приміщенні (кутку природи) так і на території ЗДО (майданчик, клумби, сади, город та ін.). Проте, не всі перераховані там рослини мають позитивний вплив на фізичний стан дітей дошкільного віку.

Програма «Світ Дитинства» включає в себе ознайомлення з такими рослинами: алое, квілія, традесканція, айстри-морозці, бузок, жасмин, горобина, акація, мати-й-мачуха, таволга, пролісок, дзвіночок, гвоздика, деревій, жовтець, конюшина, лілія і т. д. Крім цих видів, програма «Дитина в дошкільні роки» ще виділяє шипшину, калину, герань, бегонію, колеус, плющ, цикламен, шавлію, горицвіт, ковила, волошку, тюльпан, крокус, безсмертник.

Серед них варто виокремити саме такі «корисні» види флори, як-от: **Хлорофітум** (очищає повітря від вірусів і бактерій, зменшує можливість інфекційних захворювань); **Алое** (часто використовують при нежитті); **Герань** (дезінфікує та дезодорує повітря, знижує тиск і знімає нервову напругу, допомагає від безсоння); **Шипшина** (сприяє розчепленню каменів у нирках); **Калина** (корисна при гіпертонії, анемії, захворюваннях печінки, кашлю, високому тиску); **Мати-й-мачуха** (унікальний помічник від кашлю); **Конюшина** – це найдавніші ліки проти онкологічних захворювань.

Рослини, які ж наведені нижче, мають негативний вплив на фізіологічний стан дітей дошкільного віку за допомогою, тих ж самих, валеологічних властивостей. Сік **кρόтону** та **фікусу** досить отруйний і викликає опіки на шкірі. Інша популярна у дитячих садках рослина – **клівія** містить отруту в кореневищі та листі. Може викликати сильне слиновиділення, блювоту, діарею, в окремих випадках параліч [2, с. 9].

Найкраще аспекти валеологічного виховання засвоюються такими шляхами: *використання методу «спостереження»* – утворювати причинно-наслідкові зв'язки між частинами рослини; *вживання художнього слово* – ознайомлювати із досвідом народу щодо «життя з природою»; *заохочування до експериментів* – засвоїти те що всі дії людини мають наслідки; *проведення прогулянки чи екскурсії* – вчити дотримуватись норм поведінки у природі; *застосування інноваційних методів* – активізувати пізнавальний інтерес.

Висновки. Отже, у кожного дошкільника, необхідно формувати активну позицію «захисника і друга» світу природи, відповідне ставлення до неї та до власного життя. Необхідно показати їм, що здоров'я людини безпосередньо пов'язане зі здоров'ям природи та її складниками, об'єктами живої та неживої природи.

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол.: А. М. Богущ, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. В. Гавриш, О. П. Долинна, Т. С. Ільченко, О. В. Коваленко, Г. М. Лисенко, М. А. Машовець, О. В. Низковська, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, Т. І. Поніманська, О. Д. Сідельнікова, А. С. Шевчук, Л. Ю. Якименко. Київ, 2012. 26 с.
2. Беленька Г. В. Кімнатні рослини в дитячому садку. Консультує фахівець. *Дошкільне виховання : науково-методичний журнал*. 2017. № 1. С. 7–9.
3. Грибан В. Г. Валеологія : підручник. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 342 с.
4. Закон України «Про освіту». Верховна Рада України. 2017. URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>.
5. Міхеєнко О. І. Валеологія: основи індивідуального здоров'я людини : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і допов. Суми, 2010. 448 с.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

Блонська В.В.,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Єгорова І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

У 2000 р. була започаткована програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх» – це була міжурядова програма, яка повністю спрямовувалася на досягнення

доступу до знань та інформації саме в інтересах розвитку. Концепція програми складала уявлення про світ, де кожна без винятку людина має доступ до інформації, яка важлива саме для неї, де кожен з нас має можливість і необхідні навички з отримання та використання інформації для побудови досконалого і сучасного інформаційного суспільства. Адже сучасний фахівець повинен володіти високим рівнем професійної культури, що проявляється у творчому мисленні, постійних орієнтаціях та пошуку чогось нового, використанні технічних знань у розв'язання технічних задач. Звідси, сутність інформаційної культури людини розглядається, насамперед, як усвідомлення її як одного з проявів загальної культури людства. Будь-яка культура, в тому числі і інформаційна, є продуктом діяльності людини. Особистість є творцем і разом з тим і користувачем культури.

Проте, інформаційна культура ще не є показником загальної культури, а скоріше виступає показником професійної культури. Однак, у майбутньому, можливо саме ця культура зможе стати одним із основних чинників розвитку людини.

Сьогодні автори наголошують, що інформаційна культура – здатність суспільства ефективно використовувати наявні інформаційні ресурси і засоби інформаційних комунікацій, та вміло застосовувати для цих цілей передові досягнення в галузі розвитку інформаційних технологій [1]. Н.Г Джингчарадзе вважає, що інформаційна культура особистості вміщує в себе багатоаспектні, взаємопов'язані елементи – інформаційний потенціал, інформаційний світогляд, інформаційний менталітет, інформаційно-орієнтаційну діяльність, мікрота макроемоделю, інформопотребу та інші [2].

Науковці (Д. Анашева, Г. Вишинська та ін.) сходяться на думці, що важливими умовами формування інформаційної культури у студентів, майбутніх викладачів, є: а) формування інформаційної культури під час викладання основних фахових дисциплін розглядається як одна із складових навчально-виховного процесу; б) однією з цілей формування інформаційної культури є формування у студентів потреби пошуку інформації щодо майбутньої професійної діяльності з допомогою як традиційних, так і сучасних інформаційних джерел; в) можливість використання електронних посібників у навчанні. Під час формування інформаційної культури в студентів майбутніх педагогів виникає низка завдань:

- формування інформаційного світогляду особистості в епоху інформації;
- формування критичного та інформаційного стилю мислення;
- розвиток інформаційної ерудиції та інтелекту як в повсякденному житті, так і в професійній діяльності;
- виховання моральних якостей, необхідних для професійної діяльності в інформаційному суспільстві;
- формування правових та етичних норм поведінки в інформаційному просторі;
- естетичне виховання.

З огляду вище зазначених завдань можна зробити висновок, що проблема формування інформаційної культури студентів пов'язана з педагогічним впливом на особистість.

Завдання щодо формування інформаційного світоглядного характеру передбачають розуміння студентом знань та умінь про закони поширення інформації, її функції та властивості, роль інформації у формуванні аналітичного мислення, діяльності особистості, знань психічних особливостей сприйняття інформації особистістю.

Щоб ефективно вплинути на формування інформаційного світогляду людини, потрібно використовувати вербальні прямі та непрямі методи формування свідомості (тренінги, диспути, лекції), методи організації пізнавальної діяльності студентів з джерелами інформації (конкурси, змагання, самостійна робота). Інформаційний стиль мислення своїм головним завданням вважає, навчити грамотно працювати з інформацією та уміння користуватися відповідною технікою без уваги на розвиток здібностей суб'єкта .

Отже, проблема підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності через впровадження медійної освіти є сьогодні надзвичайно важливою, адже викладач є представником сучасної медіа-культури в соціумі студентів. Особливостями підготовки майбутніх викладачів до впровадження в навчальний процес медіа грамотності є обізнаність у сфері медіа-грамотності, яка, у свою чергу, дозволяє успішно реалізувати: вміння ефективно використовувати власні медіа ресурси, вміння проводити інтерактивні уроки, розвиток творчого потенціалу, здатність швидко оновлювати, удосконалювати та оптимізувати програму відповідно до ресурсів та медіа інформації, які постійно змінюються. Таким чином, долучившись до світу медіа, викладач ЗВО здатен сприяти формуванню інформаційної культури своїх студентів.

1. Степанов В. Ю. Інформаційна культура сучасного інформаційного суспільства. *Вісник Харк. держ. акад. культури* : зб. наук. пр. 2009. Вип. 27. С. 91–97.
2. Джингчарадзе Н. Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук. Київ : Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1997. 452 с.

ФОРМУВАННЯ УМІННЯ ВЧИТИСЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МАТЕМАТИКА»

Гуйван І.В.,

І курс ОР магістр, педагогічного факультету.

Науковий керівник – Романишин Р.Я.,

кандидат педагогічних наук, доцент.

В умовах сьогодення та час реформування сучасної української освіти здійснюються пошуки ефективних форм, які сприятимуть якісному навчанню. У сучасних дослідженнях здійснено аналіз внутрішніх психологічних факторів,

які впливають на якість освіти загалом. Серед них виокремлюють специфічне вміння – «вміння вчитися», формування якого є однією з важливих завдань Нової української школи [1; 2].

Несформованість такого вміння на думку вчених (Л. Славіна, Н. Менчинська, Н. Локалова, І. Кулагіна та ін.) є однією з найпоширеніших причин шкільної неуспішності.

У сучасній педагогічній науці наявні дослідження як зарубіжних (І. Ільєсов, О. Мальська, Т. Габай, В. Ляудис, Г. Цукерман, А. Асмолов, Н. Менчинська, Ю. Громико, К. Бардін та ін.), так і вітчизняних вчених (С. Гаряча, О. Онопрієнко, О. Савченко, С. Скворцова та ін.), які стосуються окремих аспектів формування вміння вчитися.

У науково-методичній літературі для пояснення цього терміну використовуються дефініції: «загальнонавчальні вміння», «метакогнітивні вміння», «здатність до навчання», «навчальна самостійність», «універсальні навчальні дії», «суб'єктність навчання», «навчальна діяльність» тощо. Що стосується змісту даного вміння, то вибір його компонентів багато в чому визначається відмінностями у розумінні авторами психологічних механізмів самого процесу навчання. Все це ускладнює конструювання цілісного уявлення про те, в чому полягає суть процесу «вміння вчитися» і за рахунок чого воно формується.

У нашому дослідженні ми опиралися на розроблений у психологічній науці діяльнісний підхід до навчання (А. Леонтьєв, П. Гальперін, Н. Талізін, В. Давидов, Д. Ельконін та ін.), у якому організація та реалізація у процесі навчання власних дій учнів, адекватних змісту засвоєваних знань, розглядається в якості основної психолого-педагогічної умови ефективного засвоєння останніх.

В умовах реалізації концепції НУШ поняття «вміння вчитися» дещо поуточнюється, а саме: «вміння вчитися впродовж життя» називається ключовою компетентністю і визначається як здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя [2, с. 11].

Трактування вміння вчитися як ключової компетентності зі зміною суті поняття, розгалуженою структурою вимагає зміни методичних умов, які ураховують як загальні підходи до навчання, так і внутрішнє наповнення уроку методами, прийомами, формами, які спрямовані на розвиток певних якостей особистості.

Дослідження О. Савченко засвідчили, що вчитися уміє той учень, який:

- сам виявляє мету діяльності, або приймає поставлену учителем;
- виявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль;
- організовує свою працю для досягнення результату;
- знаходить потрібну інформацію для виконання учбової задачі;
- виконує інтелектуальні і практичні дії, прийоми, операції на репродуктивному і творчому рівнях;

- володіє вміннями й навичками самоконтролю та самоосвіти;
- усвідомлює результативність своєї діяльності [3; 4].

У результаті аналізу науково-методичних джерел було встановлено, що змістом уміння вчитися з позиції діяльнісного підходу, зокрема на уроках математики у початковій школі є засоби засвоєння, які виконують різноманітні функції.

До них належать:

- засоби усвідомлення нового знання (читання та розуміння сюжетних задач з можливістю подальшої графічної інтерпретації, використання опор при засвоєнні усних обчислень, використання шаблонів при розв'язуванні нових математичних задач та ін.);

- засоби для розв'язування пізнавальних та практичних задач (володіння алгоритмічними та евристичними стратегіями, обчислювальними навичками, моделюванням і т. д.);

- засоби управління навчанням (прийняття навчальної задачі, планування, контроль, корекція, усвідомлення причин помилок і т. д.) [5].

Загалом, проблематика вміння вчитися охоплює велику кількість різних підходів, що відрізняються як за змістом, так і за трактуванням основних умов їх формування. Однак у кожному з підходів вміння вчитися розглядається як виконавець функції специфічного пізнавального засобу ефективного засвоєння нових знань.

1. Державний стандарт початкової освіти. Прийняття від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/nps/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
4. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. С. 34–46.*
5. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Нова українська школа : методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 352 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІАЛОГІЧНОГО ТИПУ СПІЛКУВАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Делетюк О.Я.,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Котик Т.М.,
доктор педагогічних. наук, професор.

Навчальний процес, який реалізується у спілкуванні, необхідно розглядати на трьох рівнях: соціального пізнання, емоційного ставлення і засвоєння поведінкового досвіду. Відтак трикомпонентна функціональна структура спілкування (соціальне пізнання дитини, емоційної ціннісне ставлення до неї, спосіб поведінки з нею педагога) є найбільш продуктивною для організації процесу навчання рідної мови в Новій українській школі.

За переконанням Є. Пасова, якщо педагог глибоко розуміє дитину, вибудовує з нею гармонійні відносини, керується у своїй поведінці не психологічним насильством, а переконливою регуляцією (комунікацією), то таке міжособистісне спілкування належить до діалогічного типу. Цей тип спілкування є вищим рівнем, оптимальним з позиції організації, і володіє максимальним розвивальним, виховним, творчим потенціалом. На ньому й має ґрунтуватися особистісно орієнтований виховний процес в НУШ. Основною внутрішньою умовою діалогічного типу спілкування виступають відносини між учителем і учнем, які кваліфікуються «особистісними». Такий тип відносин характеризує насамперед відносини рівноправних партнерів у спілкуванні [3].

На сучасному етапі у практиці початкової школи активно використовують діалогічний тип спілкування, переконливу комунікацію.

Учителі шкіл № 138 та 621 м. Київ презентували закони діалогічного навчання школярів, що активно застосовують на практиці, чим і забезпечують стан душевного комфорту собі та школярам. Окремі з них такі: спілкування дохідливою для співрозмовника мовою, щоб уникнути непорозуміння між ними; чіткий відбір, визначення послідовності розміщення аргументів і місце аргументації в процесі розмови; постійний контроль за реакціями партнера і періодична оцінка власних переживань; повага до особистості співрозмовника та інші [2].

На нашу думку, все ж слід ураховувати ту обставину, що стосунки на засадах поваги й довіри дитини до педагога – це досить тривалий і суперечливий процес, тому не варто педагогу за умови несформованості в учнів стійкої довіри до учителя розгортати переконливу дію, не очікуючи необхідних міжособистісних змін.

Інтерес для нашої роботи становить висновок Є. Сарапулової, що досліджувала етику спілкування як засіб формуванні дружніх взаємовідносин між дітьми в школі. За спостереженнями науковця, учні виявляють більш мотивовані й стійкі симпатії один до одного, між ними встановлюються дружні відносини, дитина воліє розмовляти, ділитися ласощами з однолітком, що сподобався їй, виявляє чуйність і турботу, взаємодопомогу, прагнення переборювати особисте бажання на користь іншого саме в процесі ігор і спільних справ. Так

спільна, важлива та цікава для дитини діяльність викликає необхідність домовлятися між собою, орієнтуватися на партнера, прислухатися до його думки, разом фантазувати і намічати план дій [5].

О. Поліщук та І. Коновальчук зазначали, що діалогічне навчання передбачає уміння орієнтуватись у ситуації спілкування (часово-просторових, змістових характеристиках, соціальних взаєминах); у соціальних та індивідуальних особливостях співрозмовника (стать, вік, соціальний статус, фізичний, емоційний стан, наміри, інтереси); у вербальних і невербальних засобах спілкування, які застосовує співрозмовник; враховувати результати орієнтування під час планування подальшої мовленнєвої поведінки (добір лексичних засобів, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, регулювання зовнішніх характеристик мовлення – сили голосу, темпу і тону мовлення, довільне керування невербальними засобами спілкування: привітний вираз обличчя, стриманість у жестах тощо). Ця компетенція формується під час бесід, обговорення різних ситуацій спілкування, розігрування різних ігрових мовленнєвих ситуацій на кшталт: «Розмова з хворим товаришем», «Що з тобою сталося?», «У крамниці (аптеці, перукарні, транспорті)», «У кого який настрій», моделювання піктограм, що відображають настрій співрозмовників, проведення ігрових тренінгів спілкування («вітання», «невербальна розминка», «емоційний ланцюжок», «подарунок на день народження», «контакт очей», «незвичайна розмова» тощо) [4].

У формуванні комунікативної компетенції молодших школярів особливу роль відіграють штучно створені навчальні комунікативні ситуації, в яких діти виражають один одному свої почуття. Для цього фахівці пропонують використовувати такі методи: комунікативні доручення; використання природних ситуацій спілкування дорослого з дітьми і дітей між собою з навчальною метою; народні й дидактичні ігри; побудову діалогів за змістом картинки; побудову діалогів в ігрових мовленнєвих ситуаціях («Знайомство», «Запрошуємо до розмови», «Запрошуємо до гри» тощо); розігрування міні-інсценівок за сюжетами з повсякденного життя дітей; введення у словник учнів лексико-граматичних засобів, спрямованих на встановлення й підтримку розмови (знаєш, бачиш, скажи, кажу тобі, я думаю, ясно, зрозуміло, добре, гаразд, так, авжеж, ні-ні), зразків комунікативно значущих діалогічних форм: запрошення до розмови («Приєднуйся до нашої розмови», «Ходи до нас», «Розкажи нам», «Ми говоримо про ..., а ти як гадаєш?»), вступу до розмови («Про що ви розмовляєте? Можна приєднатися до вас?»), «Хочете, я розповім, що я знаю про...?» тощо [1].

Отже, спираючись на результати досліджень науковців з проблеми організації діалогічного навчання для формування комунікативної компетенції 6–7-річних дітей, дійшли висновку, що ефективними умовами організації навчання відповідно до вимог Концепції Нової української школи є такі:

- забезпечення мовленнєвого середовища для учнів: сприймання мови дорослих, читання книг, слухання радіо та ін.;
- створення мовленнєвих ситуацій, мовленнєвої практики для учнів;
- створення в класі атмосфери високої культури мовлення, дотримання правил позитивного діалогу.

1. Богущ А. М., Шиліна Н. Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. 335 с.
2. Голуб Н., Галаєвська Л. Навчання діалогічного мовлення учнів 5–7 класів на уроках української мови : методичні рекомендації. URL: http://lib.iitta.gov.ua/714881/1/Галаєвська_Методичні.pdf.
3. Пассов Е. И. Коммуникативный метод воспитания. Москва : Просвещение, 1991. 223 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/208015>.
4. Поліщук О. В., Коновальчук І. І. Формування комунікативної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. *Актуальні проблеми дошкільної освіти в Україні. Використання педагогічних ідей В. О. Сухомлинського в закладах дошкільної освіти* : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Л. В. Зданевич, доц. Л. С. Пісоцької, Л. А. Машкіної, В. В. Розгон, М. С. Колесникової. Хмельницький : ХГПА, 2018. С. 111–115. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28943/1/1.PDF>.
5. Сарапулова Є. Г. Самопізнання та етика спілкування як засоби формування комунікативних вмінь у представників молодого покоління. *Педагогіка толерантності*. 2008. № (45). С. 57–65.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ДО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Івасів П.І.,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Мисак Б.П.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

У час реформування українського суспільства надзвичайно важливим завданням є об'єднання виховних впливів задля різностороннього розвитку молоді людини, спроможної виконати один із найвагоміших обов'язків – захист своєї Батьківщини. В умовах військового протистояння, порушення територіальної цілісності держави зростає імідж Збройних Сил, які є вагомим елементом безпеки України. Закономірно, що резервом поповнення особового складу Збройних Сил є молоді люди, адже більше 85% військовослужбовців – це молодь [3, с. 1]. Тому актуалізується потреба у призові на військову службу громадян із високим рівнем готовності до захисту України.

Загалом в Україні вже створена теоретична база для розв'язання завдань щодо підготовки учнівської молоді до захисту України. Сьогодні є чимало досліджень наукового характеру, які розкривають основні аспекти проблеми. Це праці таких науковців, як А. Афанасьєв, І. Бех, О. Гончаренко, М. Зубалій, Б. Мисак, О. Остапенко, М. Тимчик, К. Чорна та ін. [1–4]. У їхніх дослідженнях ідеться про формування у старшокласників позитивного ставлення до служби в Збройних Силах України засобами позакласної роботи, військово-козацьких традицій; потребу виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в сучасних українських дітей тощо.

Як відомо, процес формування якостей чи готовності до певного виду діяльності залежить від створених належних умов. Тому в ході дослідження нами визначено ряд педагогічних умов формування готовності учнів старших класів закладу загальної середньої освіти до захисту України, а саме:

- формування поваги до української культури, звичаїв, традицій;
- реалізація форм військово-патріотичної роботи;
- забезпечення емоційно-ціннісного впливу на старшокласників, спрямованого на формування в них прагнення до діяльності;
- реалізація компетентісного підходу щодо підготовки учнів старших класів до захисту України у контексті положень «Нової Української школи».

Знання національних традицій є вагомими, адже, якщо молода людина буде знати й поважати українську мову, культуру, історію рідного краю, якщо вони їй дорогі, то буде й бажання захищати національні надбання і свою рідну землю.

Важливо, що військово-патріотичне виховання тісно пов'язане з іншими складовими системи виховання. Тому ми розглядали широкі можливості залучення школярів у педагогічно доцільні види військово-патріотичних відносин у процесі навчально-виховної роботи в закладі загальної середньої освіти.

Впровадження цих умов у навчально-виховний процес закладу загальної середньої освіти покликано забезпечити створення системи формування у старшокласників готовності до захисту України, підвищення ефективності цього процесу.

Мету й завдання підготовки було спрямовано на:

- формування усвідомлення вартості фізичного здоров'я і сильного характеру та їх потребності для захисту України;
- закладення духовно-моральних основ у старшокласників – майбутніх захисників України;
- реалізацію цілеспрямованої політики й ефективної практики з підготовки учнів 10–11 класів до захисту України.

При підготовці учнівської молоді до захисту України ми враховували такі особливості молоді: вікові й індивідуальні характеристики, національні особливості, характер сімейного виховання, умови проживання, наявний практичний досвід старшокласників, їхній характер та особливості темпераменту, рівень фізичної підготовки [1, с. 15].

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї багатогранної проблемами. Надалі плануємо впровадити розроблені нами педагогічні умови в навчально-виховний процес закладу загальної середньої освіти задля перевірки їх ефективності, провести якісну і кількісну оцінку результатів дослідження задля підтвердження позитивної динаміки у процесі підготовки учнів старших класів до захисту України.

1. Афанасьєв А. О. Педагогічні основи військово-патріотичного виховання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2005. 225 с.

2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
3. Гончаренко О. С. Формування у старшокласників позитивного ставлення до служби в Збройних Силах України в процесі позакласної роботи з фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання»; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2011. 20 с.
4. Мисак Б. П. Формування військово-патріотичної готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2010. 22 с.

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ РОБОТИ З ТЕКСТОМ

Івасюк М.В.,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Оліяр М.П.,
доктор педагогічних наук, доцент.

Сучасний підхід до проблеми розвитку мовлення молодших школярів передбачає формування в них комунікативної компетентності. Змістом освіти стає не тільки знання про мову, але й досвід творчої мовленнєвої діяльності, актуалізується роль мови як основи соціалізації, саморозвитку і самовиховання особистості.

Численні наукові дослідження спрямовані на досягнення основної мети навчання української мови в початковій школі – формування в учнів комунікативної компетентності. Л. Варзацька, М. Вашуленко, Н. Гац, І. Гудзик, А. Зимувльдінова, К. Пономарьова, Т. Потоцька, О. Хорошковська, Г. Шелехова, А. Ярмолук та ін. розкривають у своїх працях наукові основи формування комунікативних умінь, до яких відносять: здатність розуміти зміст і головну думку усних та письмових висловлювань, вести діалог з дотриманням правил мовленнєвого етикету, будувати повноцінні усні та письмові зв'язні висловлювання, налагоджувати комунікативну взаємодію з оточуючими.

У процесі навчання української мови в початковій школі доцільною, на нашу думку, є розроблена вченими (М. Вашуленко, Н. Деркач, М. Захарійчук, Г. Коваль, М. Наумчук, А. Ярмолук та ін.) текстоцентрична технологія [1; 2; 4]. Зокрема, А. Ярмолук зосереджує увагу на значенні тексту в процесі розвитку комунікативних умінь молодших школярів [4].

Теоретичні й експериментальні дослідження свідчать про те, що досягнення цієї мети неможливе без вирішення проблеми конструювання тексту як результату комунікативної діяльності учня, розуміння закономірностей наповнення його інформацією, усвідомлення внутрішньотекстових зв'язків. Однак аналіз методичної літератури показав, що, незважаючи на чималу кількість робіт, присвячених формуванню вмінь конструювати тексти різних стилів і жанрів, ця проблема ще далека від вирішення. Вчені одноставні в тому, що до

спеціального навчання граматики діти не усвідомлюють зовнішню сторону одиниць мови. Однак творча активність молодших школярів, їх здатність до аналітичного і продуктивного типів мовленнєвої діяльності дозволила акцентувати увагу на головних компонентах підготовки учнів до вербальної комунікації: автор – текст – реципієнт.

Комунікативний підхід до навчання мови передбачає формування комунікативних умінь учнів на основі тексту. У процесі роботи над текстом учителі традиційно враховують такі його ознаки, як смислова і структурна зв'язність, єдність теми, композиції та лексичних засобів зв'язку. Наші спостереження за діяльністю учнів на уроках показали, що конструювання тексту – це не пасивне відображення дітьми дійсності, а активна когнітивна діяльність, яка являє собою складний взаємозв'язок різних пізнавальних процесів: сприйняття, осмислення інформації, конструювання смислових відносин теми тексту та її компонентів. Тому розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів може бути ефективним за умови інтеграції інновацій, наприклад, технологій інтерактивного, проектного навчання та ін. з традиційними методами і прийомами [3, с. 85–86].

У ході констатувального експерименту ми встановили, які компоненти тексту виділяються учнями на основі їхнього мовленнєвого досвіду. З цією метою молодшим школярам була запропонована серія тестів. Аналіз результатів констатувального експерименту дозволив виявити знання та вміння учнів, необхідні для впровадження запропонованої нами методики формування комунікативних умінь школярів на основі тексту: вміння визначати тему та основну думку тексту з опорою на комунікативний досвід; вміння скласти план тексту на основі виділення його смислових частин; вміння відновлювати деформований текст; вміння визначати тип тексту з опорою на мовні знання.

Вивчення закономірностей засвоєння рідної мови і розвитку мовленнєвої діяльності, психологічних механізмів сприйняття та породження мовлення, психологічних характеристик молодших школярів дозволило визначити об'єктивні чинники, що забезпечують формування у дітей умінь конструювати текст, до яких ми відносимо: створення у школярів належної мотивації навчання мови; удосконалення способів подання змісту тексту; пошук шляхів набуття учнями комунікативних умінь і навичок, що забезпечують усвідомлене конструювання тексту; зміна методів навчання мови, які передбачають оволодіння загальними прийомами аналізу і конструювання текстів.

Отже, важливість досліджуваної нами проблеми зумовлена необхідністю реалізації комунікативного підходу до навчання української мови в школі. Її вирішення пов'язується в нашому дослідженні з розробленням методики конструювання учнями тексту, оскільки для початкової мовної освіти надзвичайно важливим виявляється розуміння тексту як результату комунікативної діяльності дітей, у якому комунікативні вміння виражаються і подаються у взаємозв'язках. Конструювання тексту, таким чином, є об'єктивним складником комунікативної діяльності молодших школярів.

1. Коваль Г., Деркач Н., Наумчук М. Методика викладання української мови. Тернопіль : Астон, 2014. 287 с.
2. Методика навчання української мови у початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
3. Хома О. М. Розвиток комунікативно-мовленневих умінь на уроках рідної мови в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : «Педагогіка та психологія»*. 2015. Вип. 1 (1). С. 84–87.
4. Ярмолюк А. Текст як засіб розвитку комунікативних умінь. Українська мова й література в школі. 2005. № 7. С. 15–21.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Каюк І.І.,
IV курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Ковальчук М.П.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Навчання дітей правильного, швидкого, усвідомленого, виразного читання на сьогодні є одним із найважливіших завдань початкової освіти. Тому цілком закономірними є вагомі дослідження цієї науково-педагогічної проблеми як на рівні монографічних праць [див. 1], так і різноманітних розвідок [див 2; 3; 4 та ін.].

Проблема формування читальних навичок молодших школярів й на сьогодні продовжує залишатись надзвичайно актуальною, оскільки читання відіграє величезну роль в освіті, вихованні та розвитку людини. Читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самого себе. Читання – це і те, чому навчають молодших школярів, завдяки чому їх виховують і розвивають.

Виразне читання – це мистецтво відтворення думок, почуттів, настроїв, переживань, якими насичено твір. Але художнє читання – це теж майстерність відтворення змісту твору зі сцени.

Основний принцип виразного читання – проникнення в ідейний і художній сенс читаного.

Виразне читання – одна із сторін навички читання. Читання, яке правильно передає ідейний зміст твору, його образи. Ознаки виразного читання:

- 1) вміння дотримуватися паузи та логічні наголоси, передають задум автора;
- 2) уміння дотримуватися інтонації питання, затвердження, а також надавати голосу потрібні емоційні забарвлення;
- 3) хороша дикція, ясна, чітка вимова звуків, достатня гучність, темп.

Виразність – важлива вимога, що пред'являється до читання учнів початкових класів. Ми називаємо виразним таке гучне читання, в процесі якого читач

з достатньою ясністю висловлює думки і почуття, вкладені автором у твір. Прочитати текст виразно, значить:

- 1) розкрити характерні особливості образів, картин, зображених у ньому;
- 2) показати ставлення автора до подій, до вчинків героїв;
- 3) передати основну емоційну тональність, притаманну твору.

Програма початкових класів вимагає від учнів елементарних засобів виразності: дотримання пауз, логічного наголосу, вірною інтонаційної забарвлення. До цього треба додати, що основою виразного читання дітей є прагнення найбільш ясно висловити своє розуміння до прочитаного.

Великий вплив на учнів надає виразне читання вчителя. Чим виразніше прочитав учитель, тим глибше і стійкіше враження, що залишився у свідомості юних слухачів, і свідоміше подальша робота з аналізу прочитаного.

Виразне читання тексту доцільно здійснювати за опрацьованою партитурою (розбивкою). Для опрацювання партитури виразного читання нами визначено певну послідовність:

- 1) з'ясування головної думки для тексту в цілому або частин, якщо текст великий;
- 2) знаходження логічного центру в залежності від головної думки;
- 3) розбивка речень на мовні такти (ланки), визначення логічних пауз;
- 4) виділення логічних наголосів для речення (найголовніші за смислом слова), його частин;
- 5) визначення мелодики читання в залежності від місця логічного наголосу;
- б) опрацювання інтонації читання.

Головною умовою, що забезпечує виразність читання, є свідоме сприйняття тексту учнями. Природно, правильної виразності можна досягти лише на основі вдумливого читання і досить глибокого аналізу образів твору. Навчання виразного читання – одне з головних завдань початкового навчання молодших школярів.

Отже, виразно читати, говорити – це значить «діяти словами», тобто впливати своєю волею на слухача, змусити бачити текст так, як бачить його або ставиться до нього мовець. Саме такі вміння й навички необхідно формувати в учнів молодшого шкільного віку насамперед у навчальній роботі з ними на уроках літературного читання.

1. Капська А. Й. Виразне читання. Київ : Вища школа, 1995. 168 с.
2. Куріпта В. І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання. *Початкове навчання та виховання*. 2005. № 29–30. С. 38–48.
3. Пелешок Е., Шевчук Т. Робота над засобами виразності на уроках читання. *Початкова школа*. 1998. № 12. С. 12–14.
4. Ігнатенко Н. Особливості розуміння навчальних текстів молодшими школярами. *Світло*. 2002. № 4. С. 40–43.

КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗМІСТУ ЗАНЯТЬ З ЛОГОРИТМІКИ В ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Луцан Н.Я.,

І курс ОР магістр, педагогічний факультет.

Науковий керівник – Кравець Н.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні відбуваються якісні зміни в системі спеціальної освіти дітей з особливими потребами. Свідченням цього є оновлення структури спеціальних навчальних закладів і змісту навчання в них відповідно до вимог Державного стандарту спеціальної освіти, в якому зосереджується увага на особистісному і соціально-психологічному спрямуванні розвитку дітей з особливими потребами, здійсненні освітнього процесу на засадах ранньої діагностики й корекції порушень.

Аналіз актуальних досліджень. У зв'язку з цим особливого значення набувають корекційно-розвивальні заняття, які мають розпочинатися з дошкільного віку і спрямовуватися на формування компенсаторних способів діяльності, попередження і корекцію вторинних відхилень (В. Бондар, М. Земцова, І. Моргуліс, С. Покутнева, Т. Свиридюк, Б. Сермеєв, В. Синьов, Є. Синьова, Л. Солнцева, В. Тарасун, С. Федоренко та ін.).

Патологія зору є одним із найбільш розповсюджених порушень у дітей. Доведено, що порушення зору викликає ряд вторинних відхилень у психічному і фізичному розвитку дитини, що гальмують процес її навчання і подальший розвиток узагалі (Ю. Бондаренко, Л. Вавіна, Л. Виготський, М. Земцова, О. Литвак, Л. Плаксіна, В. Синьов, Є. Синьова, Л. Солнцева та ін.).

Тому **метою** статті є розгляд питань використання музики і фізичних вправ як засобів корекції в роботі з дітьми, які мають психофізичні порушення.

Музичне мистецтво має невичерпний потенціал можливостей для впливу на внутрішній світ дитини, формування її морально-етичних засад, становлення особистості в цілому і відіграє значну роль у корекційно спрямованому процесі навчання і виховання дітей з особливими потребами. Через музичне мистецтво дитина з проблемами в розвитку пізнає навколишню дійсність, втілену в музично-художніх образах, засвоює загальнолюдські цінності, що сформувалися у взаємодії з природою, людиною, об'єктами довкілля.

У сучасних підходах до використання музики в корекційній роботі з дітьми, які мають ті чи інші проблеми в розвитку, виділяють такі напрями: психофізіологічний, психотерапевтичний і психологічний, соціально-педагогічний.

Психофізіологічний напрям пов'язаний з позитивним впливом музики на різні функції організму. Виконання музично-ритмічних рухів підвищує загальний життєвий тонус дітей з порушеннями слуху, зору, мовлення, затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю, допомагають у формуванні основних рухів, регулюють діяльність багатьох систем організму, виробляють правильну поставу, скоординований м'язовий тонус, формують довільність психічних функцій. Поєднання рухів під музику зі словом справляє корекційний вплив на формування мовленнєвої функції дітей з проблемами розвитку.

Психотерапевтичний і психологічний напрям пов'язаний з впливом музики на когнітивну й емоційну сфери особистості. У практиці психокорекційної роботи в процесі впливу на емоційно-особистісну сферу музика виконує релаксаційну, регулюючу, катарсичну функції. Поняття «катарсис» передбачає психологічне очищення, яке людина відчуває після спілкування з музикою й іншими видами мистецтва.

Соціально-педагогічний аспект використання музики пов'язаний із задоволенням естетичних потреб, розширенням загального і музичного світогляду, активізацією потенційних можливостей дитини з проблемами розвитку в процесі музичної діяльності й творчості.

Важливий вплив на психофізичний розвиток дітей з обмеженими можливостями має і система фізичних вправ, що ґрунтується на взаємозв'язку рухів з музикою [1].

Використання фізичних вправ сприяє підвищенню рівня функціонування залучених до роботи аналізаторів і розширює можливості їх взаємодії, що позитивно впливає на рухові функції сліпих дітей і покращує їх орієнтування в навколишньому світі. Це виявляється в підвищенні точності та скоординованості рухів, покращенні рівноваги, правильності оцінки маршруту переміщення, форми та розмірів предметів, які сприймаються, і загалом, у розширенні пізнавальної діяльності дітей цієї категорії. Тому фізичні вправи не протипоказані дітям із захворюваннями очей з різною гостротою зору, але потребують правильного відбору [2].

Висновки. Таким чином можемо констатувати, що заняття з логоритміки мають важливе виховне, розвивальне та корекційне значення як у роботі з дітьми з нормальним зором, так і з слабозорими.

1. Бондаренко Ю. Корекційний вплив музичної діяльності на розвиток особистості дошкільника зі зниженим зором. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 10 (84). С. 334–343.
2. Картава Ю. А. Дитина із порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти : методичний посібник. Суми, 2010. 80 с.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА МІЖНАРОДНОЮ ПРОГРАМОЮ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ ОСВІТИ «АФЛАТОТ»

Микитин О.А.,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Матішак М.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

У статті представлено основні положення міжнародної програми соціальної та фінансової освіти дітей «Афлатот», соціальні та економічні аспекти розширення прав і можливостей дитини, а також формування у до-

шкільників засад соціальної та фінансової грамотності. Обґрунтовано основні аспекти комплексного соціального та фінансового навчання дітей.

Ключові слова: міжнародна програма соціальної та фінансової освіти «Афлатот», фінансова грамотність, соціальна грамотність, економічне виховання, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Проблема фінансового навчання стає все більш актуальною, оскільки діти і дорослі у всьому світі мають дуже низький рівень фінансової грамотності. Заклади дошкільної освіти, школи і вчителі, вихователі часто не мають відповідних ресурсів та навичок для вирішення цієї проблеми. Програма «Афлатот» спрямована на формування у дошкільників засад соціальної та фінансової грамотності. Програма схвалена Міністерством освіти і науки України для використання у сфері дошкільної освіти і доводить, що таке раннє навчання дає дітям знання та переваги, з якими можна працювати і вдосконалювати їх з кожним роком.

Аналіз досліджень і публікацій. Економічне виховання у дошкільній педагогіці вивчається в рамках вирішення завдань морального та трудового виховання [5]. Про це стверджують науковці (О. Дибіна, Р. Жуковська, Л. Загик, С. Козлова, Ю. Лелюк, В. Логінова, Т. Маркова, В. Нечаєва, Е. Радина). На початку ХІХ століття увага вчених (Дж. Брунер, К. Гудмен, Р. Саттон та ін.) була повернута до питання сприймання дітьми монет, їхнього ставлення до кишенькових грошей (В. Зелізер, П. Плинер, Д. Фридман та ін.), формування в них економічних уявлень (С. Джонес, Г. Маршал, М. Сигал, А. Фенем та ін.). Сучасні дослідження науковців (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Л. Кларіною, Е. Курак, А. Шатової, А. Смоленцевої) актуалізують необхідність впровадження економічної освіти саме з дошкільного віку.

Як свідчить аналіз сучасних наукових розвідок та нормативно-правового забезпечення, порушена проблема є актуальною і практично значущою. Базовий компонент дошкільної освіти, спрямовує педагогів на формування у дітей дошкільного віку предметно-практичної компетенції, яку визначає як обізнаність дитини з предметним світом, його особливостями, вміння застосовувати елементарні економічні поняття, ощадливого ставлення до речей та грошових коштів [1]. Саме тому, Міністерство освіти і науки України спільно з Міжнародною фундацією «Aflatoun International» розпочало упровадження програми соціальної та фінансової освіти дітей дошкільного віку «Афлатот». Проект розроблено у Нідерландах, він сприяє соціальній адаптації дітей та формує у них навички правильного використання та економії коштів. Проект спрямований на розвиток самосвідомості, підприємницького духу, дбайливого поводження з ресурсами. Дана програма допомагає дошкільнятам усвідомити, хто вони є і як слід взаємодіяти з іншими людьми, надихає дітей вивчати свої права і обов'язки, вчить планувати бюджет, раціонально використовувати ресурси, оцінювати наявні можливості, формує підприємницькі здібності, а також акцентує увагу на ролі сім'ї та сімейних цінностей у вихованні [3].

В Україні впровадження програми розпочала С. Сулімова в місті Вінниця за підтримки Вінницької обласної громадської молодіжної організації «Школа

Рівних Можливостей» та департаменту освіти. С. Сулімова здобула кваліфікацію міжнародного майстра-тренера з програми.

Мета статті – дослідити основні положення програми «Афлатот» щодо соціальної і економічної грамотності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Якісна дошкільна освіта – важлива вимога суспільства й держави. Одним із основних показників якості освіти є здатність дітей орієнтуватися у реаліях життя та досягати успіху. На сьогоднішній день у світі зростає увага до формування соціально активної, життєво-компетентної особистості, здатної розумно розпоряджатися наявними засобами. Відтак актуалізується завдання соціально-економічної освіти, зокрема й фінансової, починаючи з дошкільного віку.

Дошкільне дитинство є найбільш сензитивним періодом для позитивного впливу. Розвиток дітей у цей період значною мірою залежить від навколишнього їхнього середовища, а ефект від навчання в цей період залишається на все життя. Діти отримують перші задатки соціальної і фінансової освіти задовго до того, як ідуть до школи. Основна частина знань про планування бюджету, заощадження, витрати і використання грошових коштів заснована на повсякденному житті [1; 4].

Програма «Афлатот» не розглядається як комплексна програма з раннього розвитку та навчання дітей, а як додатковий навчальний курс, спрямований на формування вмінь та навичок у сфері соціальної та фінансової освіти [4]. Курс допомагає дітям усвідомити, хто вони і як взаємодіяти з іншими людьми; акцентує увагу на ролі сім'ї та сімейних цінностей; надихає дітей вивчати свої права і обов'язки; допомагає дітям ознайомитися з поняттями «гроші» і «можливості», використовуючи методику активної участі, відходячи від стандартних способів навчання дітей.

Досліджувана програма «Афлатот» складається з п'яти елементів, що містять соціальні та економічні поняття, розширення прав і можливостей дитини, а саме:

1. Особистісне розуміння і дослідження. Дітей спонукають до самопізнання і більшої впевненості в собі, вони досліджують, усвідомлюють і оцінюють різні характеристики, які роблять їх унікальними, неповторними.

2. Права і обов'язки. Програма «Афлатот» втілює принципи Конвенції ООН про права дитини. Дошкільнята здобувають знання про свої права, спільно з дорослими ініціюють та організовують заходи, які спрямовані на реалізацію прав дитини.

3. Заощадження і витрати. Діти вчаться відповідально використовувати й накопичувати фінансові, природні та інші види ресурсів, робити заощадження і розумно витратити.

4. Планування і бюджет. Планування та складання бюджету допомагає дітям зрозуміти, що вони самі можуть впливати на своє майбутнє, дозволяє дітям встановлювати особисті та фінансові цілі. Вони дізнаються, як робити конкретні кроки в напрямку досягнення мети, яку вони ставлять перед собою.

5. Дитяча соціальна і фінансова ініціатива. Дитину націлюють на сприймання себе як активного учасника та члена суспільства. Соціальні та фінансові

проекти є логічним продовженням різних напрямків навчання і заходів програми «Афлатот». У рамках фінансових програм діти заробляють гроші за допомогою власних ініціатив, завдяки чому вони дізнаються більше про ринок. Кожен з цих елементів є важливим і взаємопов'язаним [4; 6].

Програма «Афлатот» розділена на п'ять основних розділів [1; 4]:

Розділ 1: Ти, Я і Афлатун: Розвиток позитивного і сприятливого сприйняття своєї особистості;

Розділ 2: Я і моя сім'я: Турбота про людей, яких ми любимо;

Розділ 3: Я і мої друзі: Допмагаючи один одному;

Розділ 4: Я і суспільство: Живемо і працюємо разом;

Розділ 5: Я і гроші: Витрачаємо, накопичуємо і ділимося;

Етапи розвитку і прогрес від навчальної додаткової програми відображуються в чотирьох сферах розвитку, які тісно взаємопов'язані один з одним в дитинстві. Це:

- Фізичний розвиток;
- Соціальний розвиток;
- Емоційний розвиток;
- Когнітивний розвиток [4].

Програма «Афлатот» підкреслює, наскільки важливо давати дітям простір, щоб виразити себе, діяти так, як їм хочеться, і вирішувати проблеми разом.

Висновок. Проаналізувавши, можна зробити висновок, що програма «Афлатот» позитивно впливає на формування соціальних цінностей дітей дошкільного віку. Адже вона допомагає дошкільнятам усвідомити, хто вони є і як слід взаємодіяти з іншими людьми, надихає дітей вивчати свої права і обов'язки, вчить планувати бюджет, раціонально використовувати ресурси, оцінювати наявні можливості, формує підприємницькі здібності, а також акцентує увагу на ролі сім'ї та сімейних цінностей у вихованні. Також розглянули основні розділи програми та елементи, що несуть в собі соціальні та економічні поняття розширення прав і можливостей дитини.

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / уклад. : А. М. Богущ. Київ, 2012. 28 с.
2. Грама Н. Г. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку : монографія. Одеса, 1997. 216 с.
3. Впровадження основ соціальної та фінансової грамотності в дошкільних навчальних закладах від 18.02.2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usinovivni-novini-2016-02-18-vprovadzhennya-osnov-soczialnoyi-ta-finansovoyi-gramotnosti-v-doshkilnix-navchalnix-zakladax>.
4. Освітній проект «Афлатот» : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/aflatot/programa-aflatut.rar>.
5. Лелюк Ю. М. Сучасні проблеми дошкільної економічної освіти в Україні : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Черкаси : Економічна освіта, 2001. С. 63–66.
6. Сазонова А. В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2007. 20 с.

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Морозюк І.Р.,

IV курс ОР бакалавр, Інститут післядипломної освіти
та довузівської підготовки.

Науковий керівник – Труш Н.В.,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент.

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського – всенародне багатство. Кожне покоління педагогів звертається до неї як до невичерпного джерела досвіду та натхнення, вона втілює в собі перевірені практикою педагогічні ідеї, знахідки та рекомендації, що не втрачають актуальності й сьогодні.

Особливо цінними є твори письменника у морально-етичному вихованні дітей дошкільного віку, адже теми, порушені в цих оповіданнях та казках, доступні для дитячого сприймання й розуміння. Це спонукає вихователів до збагачення змісту своєї професійної діяльності ідеями Великого педагога.

У роботі з дітьми вихователі керуються системою поглядів В. Сухомлинського щодо формування особливого світу дитинства – світу добра, людяності, співчуття, справедливості, любові. Педагоги дошкільного закладу часто використовують у своїй роботі твори В. Сухомлинського, тому що вони допомагають малечі співпереживати з героями, аналізувати вчинки персонажів, наслідувати або чинити по-іншому, збагачують словниковий запас дітей.

Під час занять вихователі використовують різні казки Василя Сухомлинського, які діти не лише слухають, інсценують, а й вчаться аналізувати конкретні ситуації, знаходити оригінальні шляхи їх розв'язання. Сухомлинський стверджував, що казки відкривають істину, що без казки і казкової ситуації всі пояснення для дітей мертві, бо мовчить їх серце. Діти залюбки складають і власні казки [1, с. 65–66].

Василь Олександрович створив цілісну, оригінальну педагогічну систему виховання і навчання малечі в тісному спілкуванні з природою. Педагог надавав величезного значення проведенню з дітьми спостережень: «Спостереження необхідні дитині, як сонце, повітря й волога необхідні рослині... Чим більше треба дитині осмислити й запам'ятати, тим більше необхідно їй побачити відношень і взаємозв'язків у навколишній природі, у праці...».

Саме оповідання й казки Василя Олександровича, за якими вихователі дошкільних закладів працюють повсякчас, допомагають налаштувати дітей на спостереження явищ та об'єктів природи, сприйняття й усвідомлення побаченого, сформуванню власне ставлення до нього. І важливо, щоб педагог сам тонко відчував природу, емоційно сприймав її та навчав цього своїх вихованців. Активно використовуючи в роботі з дошкільниками розвивальний потенціал оповідань Василя Олександровича, вихователі занурюють дітей у змістовну та захопливу пізнавальну діяльність під час проведення спостережень у природі [3, с. 11–12].

Вихователь може організувати цікаву ігрову й пізнавальну діяльність на подвір'ї дитсадка – у затінку дерев, на м'якому килиму травички, біля штучного озера. Вихователі мають можливість реалізовувати на території закладу

цікаві форми роботи з дошкільнятами, як-от заняття, спостереження, дослідницьку й трудову діяльність, рухливі та дидактичні ігри, розваги, бесіди, читання науково-природничих і художніх творів.

Улітку улюблене місце усіх дошкільнят – зона зі штучними водоймами. Тут діти вивчають її мешканців, будову, спосіб життя. Також діти залюбки граються у дитячому павільйоні, дах якого захищає від сонця і дощу. Для вихователів павільйон – справжня знахідка, адже тут можна попрацювати і з усією групою, й індивідуально.

На городі дошкільники дізнаються про різні способи висаджування, догляду за рослинами, набувають практичні навички трудових дій: висаджування, прополювання, поливання, збирання врожаю. Під час роботи вихователі повинні навчити дітей помічати красу довкілля, гармонійне співіснувати з природою та раціонально використовувати її дари.

На галявині педагог з дітьми можуть розгорнути сюжетну гру, спостерігати за змінами у природі, скласти творчу розповідь за мотивами казок В.О. Сухомлинського.

Квітник – не просто клумба, а природний навчальний посібник. Це ціла плантація різнокольорових квітів – червоних, рожевих, жовтих, білих, великих і дрібненьких, гладеньких та оксамитових. Кожна квітка пахне по-особливому, і повітря наповнюється солодкими ароматами, які вітер підхоплює і розносить навкруги [4, с. 18–19].

Ні для кого не секрет, що професія вихователя – вкрай важлива і відповідальна, а відтак висуває до особистості особливі вимоги. Це глибока любов до дітей і колосальне терпіння, позитивне ставлення до життя і доброзичливість, тактовність і прагнення постійно вчитися, ерудованість і здатність до творчості. Мабуть, усі ці риси поєднані в одній особі – у Василю Олександровичу Сухомлинському. Його творчість актуальна і через століття, а педагоги прагнуть творчо розвиватися у його спадщині. Адже творчість вихователя – це здатність винаходити в процесі повсякденної професійної діяльності щось нове, комбінувати й видозмінювати, адаптувати відоме до вікових та індивідуальних особливостей конкретної дитини: гнучкість у виборі адекватних засобів впливу на малюка, пошук нестандартних способів розв'язання освітніх завдань, оригінальне доцільне застосування засобів стимулювання творчої ініціативи вихованців та їхньої пізнавальної активності [2, с. 15].

1. Глостюк О. Спадщина Василя Сухомлинського – невичерпне джерело морально-етичного виховання дітей. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 3. С. 65–66.
2. Тищук Л. Творчість вихователя: як її розвивати? *Дошкільне виховання*. 2012. № 10. С. 15.
3. Тоцька Т. Формуємо основи світобачення дітей з використанням літературних творів В. Сухомлинського. *Дошкільне виховання*. 2017. № 11. С. 11–12.
4. Якимець Н. Уроки в природі. *Дошкільне виховання*. 2018. № 6. С. 18–19.

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Морочило О.І.,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Лаппо В.В.,
доктор педагогічних наук, професор.

Сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

Відродження України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу, насамперед молоді. Тому особливе занепокоєння нині викликає відсутність у більшості юнацтва усвідомлення себе як частини народу, співвіднесення своєї діяльності з інтересами нації. Зарадити справі може створення такої системи народної освіти, яка виховувала б національно свідомих громадян України.

Чому система виховання та освітимусить бути саме національною? Наукові дослідження переконливо доводять, що дитина повинна знаходитись під постійним виховуючим впливом матеріальної і духовної культури свого народу. Це потрібно, найперше, для найповнішого розкриття природних схильностей дитини і розвитку її здібностей, виявлення етнопсихологічних особливостей. Звичайно, введення до шкільної програми такого предмета, як «народознавство», не вирішить остаточно виховних завдань, але принаймні дасть підґрунтя для майбутньої роботи у плані створення національної системи освіти і виховання. Певна річ, що для кожного етапу розвитку дитини українське народознавство повинно мати різноманітні форми викладу, оскільки завдання курсу на цих етапах теж різне.

Слід наголосити на необхідності широкого впровадження в практику виховної роботи у школі заходів саме на основі народних звичаїв та обрядів. Не забуваймо, що у наш складний час стресів та психологічного перенапруження дитини їй необхідно час від часу це напруження якимось чином знімати, а участь у народному ритуалі, за дослідженням вчених, – один із найкращих видів психологічної релаксації.

За відродження національної системи виховання все життя боровся Великий Кобзар України Т.Г. Шевченко, в 1861 році він видав український буквар, наснаживши його ідеями і засобами народної педагогіки, народознавства. У всьому світі шанують здобутки українських істориків – літописців Величка, Граб'янку, Самовидця. Світову етнографію збагатили видатні українські народознавці І. Франко, В. Гнатюк, П. Чубинський, Ф. Вовк, М. Кравченко та ін.

Національна система виховання є складовою і невід'ємною частиною життєдіяльності, життєтворчості рідного народу. Тому система компонентів народної духовності, шляхи і засоби їх формування мають визначати сутність і зміст національної системи виховання.

Протягом багатьох років виховували людину комуністичного майбутнього. Забувши, що справжня любов до Батьківщини – це знання її історії, традицій, звичаїв. Свого часу К. Ушинський писав, що нерідна українській дитині школа не розвиває, а псує її душу, вона «чужа й непривітна», «безсила», бо не спирається на єдино плідний ґрунт – рідну мову навчання й народні почуття, і, нарешті, «непотрібна» українському народові.

Головна мета національного виховання – набуття дітьми молодшого віку соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування національної духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розвитку держави, готовності її захищати. Отже, національне виховання є основним стрижнем всього навчально-виховного процесу сучасної школи.

Молодший шкільний вік у житті дитини є саме тим періодом, коли слід розпочинати формування в неї елементів національної самосвідомості. Не секрет, що дитячі роки найсолодші, найприємніші, найуразливіші. Не забувається й несеться через усе життя те, що прищеплення було з дитинства. Воно тепле, рідне, своє. Молодший шкільний вік є надзвичайно важливим періодом у становленні особистості. Саме в цей час формуються фундаментальні якості людини, основи світосприйняття, ставлення до себе та свого місця у світі. Це стає можливим завдяки інтенсивному розвитку фізіологічних та психологічних якостей дітей у цей віковий період.

Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський. Дітей навчатимуть справлятися зі стресом та напругою. Педагогічні задачі вирішуватимуться в атмосфері психологічного комфорту та підтримки. Нова українська школа буде розкривати потенціал кожної дитини.

1. Бойко В., Стельмах А. Свята і традиції українського народу. Київ : Діса-Плюс, 2007. 80 с.
2. Брати Капранови. Веселих свят! Київ : Гамагазин, 2014. 104 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ : Академія, 2009. 576 с.
4. Завдання і зміст ознайомлення дітей з витоками народознавства. URL: https://artkatdem.ucoz.com/publ/narodoznavstvo_v_dnz/1-1-0-3.
5. Зміст ознайомлення дітей з українським народознавством. URL: <https://studfiles.net/preview/5721461/page:8/>.
6. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка. Івано-Франківськ, 2012. Т. 1. 288 с.

ПОНЯТТЯ «ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ» В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Міщук Д.Я.,

І курс ОР магістр, педагогічний факультет.

Науковий керівник – Савчук Б.П.,
доктор історичних наук, професор.

Інтеграція України в європейський культурний простір актуалізує потребу розробки нової концепції освіти, яка б забезпечувала формування професійних якостей фахівця, що відповідають викликам ХХІ ст. Це зумовлює потребу створення освітньо-виховного середовища професійної підготовки майбутніх педагогів. Утім, цей феномен має різні тлумачення в сучасному науково-педагогічному дискурсі. Його аналіз є метою цієї статті.

В універсальних словникових виданнях поняття «середовище» тлумачиться як сукупність природних і соціально-побутових умов; як сукупність людей, пов'язаних умовами, в яких протікає їхня діяльність; як оточення тощо. Вважається, що у просторі гуманітарних воно з'явилося за доби Просвітництва для позначення сукупності суспільних, матеріальних, духовних умов існування, формування і життєдіяльності людини.

Поняття «освітнє середовище» з'явилося у першій половині ХХ ст. для позначення впливу різних умов і чинників освіти на особу, що навчається. Відтак, воно стало предметом усебічного наукового дискурсу, адже у багатьох базових міжнародних освітніх документах на кшталт щорічних доповідей з освіти ЮНЕСКО середовищний підхід в організації освітньо-педагогічного процесу було визнано як інноваційний і перспективний напрям розвитку наукової теорії та освітньої практики.

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив зростаючий інтерес науковців до феноменів «освітнє середовище», «освітньо-виховне середовище». Це виявляється у розширенні спектру тлумачень цього феномену, зокрема як «інформаційно-освітнє середовище», «інноваційне освітнє середовище»; «професійно-освітнє середовище», «гуманітарне середовище» «творче освітнє середовище» та ін.

Утверджується підхід, згідно з яким освітнє середовище трактується як багаторівнева система умов, що забезпечує оптимальні параметри діяльності суб'єкта освітнього процесу в цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному аспектах. У проекції окремих закладів освіти освітнє середовище розглядається як сукупність просторових, соціальних, особистісних, матеріальних чинників, які перебуваючи між собою у взаємодії та впливаючи один на одного, створюють «організоване середовище» [1].

Як впливає з наукового дискурсу, з таких позицій цей феномен розглядається у різних конкретно-тематичних студіях. Про це свідчать матеріали новітніх комплексних досліджень, приміром, про теоретико-методичні засади формування освітнього середовища як чинника розвитку особистості учня (Н. Гонтаровська); педагогічні основи формування творчого освітньо-виховного середовища в загальноосвітніх закладів гуманітарного профілю (К. Приходченко);

забезпечення інформаційної безпеки у комп'ютерно-орієнтованому навчанні (В. Ковальчук); педагогічні основи і технології формування освітнього середовища у військових освітніх закладах (О. Марченко) та ліцєях (А. Каташов); соціальне виховання у студентському середовищі (Т. Логвиновська); формування компетентності самоосвіти у майбутніх педагогів в умовах інформаційного освітнього середовища (О. Кисельова) та ін.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє виокремити найбільш продуктивні наукові ідеї і рефлексії для вивчення проблеми формування освітньо-педагогічного середовища педагогічного університету.

Використовуючи для позначення системи формуючих впливів предметного, соціального, інформаційного оточення поняття «середовищно-орієнтований підхід» і «середовищний підхід» учений Ю. Мануйлов трактує їх як спосіб організації і оптимізації позитивного впливу середовища на розвиток здобувача освіти. Згідно з його думкою, цей підхід у навчанні дозволяє зміщувати акценти у діяльності педагога (вчителя, викладача) з активного педагогічного впливу на здобувача освіти та на навчально-виховне середовище, в якому відбувається його самонавчання і саморозвиток. Це забезпечує включення внутрішніх механізмів активності особистості та безпосередню тісну взаємодію зі самим середовищем [2].

Зі свого боку В. Мелешко акцентує на необхідності впровадження середовищного підходу в діяльність педагогічних колективів як чинника, що спонукає до використання інноваційних технологій і різних засобів навчання та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій й стимулювання, активізації участі здобувачів освіти і педагогів у різних видах пізнавальної і творчої діяльності та формах позаурочних роботи (наукових об'єднаннях, предметних гуртках тощо) [3].

Синтезуючи різні підходи, визначаємо освітньо-виховне середовище як підсистему соціокультурного середовища та сукупність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості. Як певна універсальна структурна цілісність воно має включати три основні взаємозалежні рівні: глобальний (світові тенденції розвитку освіти і культури); регіональний (освітня політика, культура, система освіти); локальний (освітній заклад, соціальне оточення, сім'я). Це має забезпечити формування майбутнього фахівця як цілісної особистості.

1. Братко М. В. Сутнісний зміст поняття «освітнє середовище вищого навчального закладу». Педагогічна освіта. 2012. № 18. URL: <http://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/14#.VaaCA7U6A3D>.
2. Мануйлов Ю. С. Средовой поход в воспитании : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Москва, 1998. 44 с.
3. Мелешко В. Середовищний підхід: досвід експериментальної роботи у сільській школі. *Рідна школа*. 2008. № 1–2. С. 24–27.

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Піддубрівна А.Р.,

І курс ОР магістр, педагогічний факультет.

науковий керівник – Качмар О.В.,

доктор філософських наук, професор.

Мистецтво в системі сучасної шкільної освіти розглядається як суттєвий компонент естетичного виховання учнів, як важливий фактор формування естетичної компетентності школярів.

Проблему естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентували у своїй спадщині видатні вчені, естети і педагоги Ю. Борев, О. Буров, В. Вансалов, Л. Волович, І. Долецька, М. Каган, Л. Коган, В. Розумний, В. Скатерщиков, Є. Квятковський, М. Лайзеров, В. Сухомлинський, В. Шестакова, Н. Бібік, Л. Масол, О. Овчарук, О. Савченко, О. Пометун, які визначили основні поняття і проблеми, на які слід спиратися при побудові системи естетичного виховання [1, с. 325].

Орієнтування освітньої політики держави на створення ефективного мистецького освітнього процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, актуалізує проблему формування естетичної компетентності молодших школярів засобами мистецтва.

Мета статті – розкрити сутність та структуру естетичної компетентності; висвітлити основні аспекти методики формування естетичної компетентності.

Шляхом теоретичного аналізу контексту вживання поняття «компетентність» українськими науковцями (Н. Бібік, Л. Масол, О. Овчарук, О. Савченко, О. Пометун) з висвітлюваної проблеми, ми приходимо до висновку, що внутрішню структуру компетентності можна подати у вигляді сукупності взаємопов'язаних між собою компонентів. Тобто, компетентність побудована на комплексі взаємопов'язаних процедур комбінації мотивів, знань, умінь, досвіду, цінних ставлень тощо, які відображають інтегровані результати навчання з предметів та особистісні якості, ставлення.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти термін «естетична компетентність» визначений як «здатність до розуміння та творчого самовираження у сфері музичного, образотворчого й інших видів мистецтва, що формується під час сприймання творів різних видів мистецтва і їх практичного опанування». Як бачимо, цей важливий держаний освітянський документ до естетичної компетентності учня включає «здатність до розуміння творчого самовираження», виділяє практичну діяльність, що виражається у формуванні під час «сприймання творів та їх практичного опанування».

Структура естетичної компетентності учня містить інтегральні характеристики, які синтезують основні компоненти у формі провідних системних якостей. До останніх відносимо: естетичне світобачення, естетичний смак, естетичний ідеал. Отже, естетична компетентність як найбільш інтегративна характеристика естетичного розвитку дитини забезпечує цілісність, гармонійність розвитку естетичної сфери особистості в складі загальної культури,

сприяє зростанню творчого потенціалу, виявленню її неповторності й оригінальності. Естетична компетентність молодшого школяра нерозривно пов'язана з його естетичною культурою, є інтегральним показником її природовідповідності й соціальної адекватності [2, с. 3–4].

Молодший шкільний вік, як стверджують науковці, – це найсприятливіший період для розкриття творчих здібностей учнів, формування у них естетичних смаків, переконань засобами різних видів мистецтва. Багаторічний досвід В.О. Сухомлинського теж засвідчив вагомість років дитинства для опанування людиною рідної мови, азбуки музичної культури – здатності «сприймати, розуміти, відчувати, переживати красу мелодії».

Василь Олександрович застерігає вчителів від нехтування виховним потенціалом природи та мистецтва, зокрема літератури, музики, образотворчого мистецтва. Сухомлинський з цього приводу пише: «Ми забуваємо, що працюємо з дітьми, для яких музика, природа, малювання, казка, гра має стати джерелом натхнення до творчої діяльності» [5, с. 378].

У загальній системі естетичного виховання одне із найбільш важливих місць належить мистецьким дисциплінам. Саме тому мистецькі дисципліни (музика, література, образотворче мистецтво) нами розглядається як один із важливих засобів вирішення завдання розвитку духовної, морально-естетичної, емоційної сфери дитини. У ході дослідження було з'ясовано, що нестандартні уроки образотворчого мистецтва викликають інтерес учнів до мистецького освітнього процесу загалом, та формування естетичної компетентності зокрема.

Естетичне виховання на уроці музичного мистецтва починається з емоційного збудження, естетичного переживання, яке переходить у навчальну працю, за якої навчальний матеріал стає предметом активних розумових дій кожного учня, розмірковуванням над музичним твором, предметом музичних імпровізацій, музично-дидактичних ігор тощо, мета яких полягає у створенні оптимальних умов для становлення та розвитку особистості учня як суб'єкта художньо-естетичної діяльності [3, с. 151–152].

Позитивне значення у процесі формування естетичної компетентності мають репродуктивні методи, пов'язані зі створенням перед очима учнів художніх образів. Це може бути безпосередня демонстрація поетапності виконання конкретного практичного завдання учителем. Ефективність даного методу забезпечується лаконічністю висвітлення послідовності етапів побудови зображення з акцентуванням уваги на виділенні найважливіших моментів за допомогою використання опорних слів або заголовків, чи текстового інструктажу з метою забезпечення цільової установки на виконання.

Підвищенню рівня творчої активності школярів, їх самовираженню та творчій самореалізації у різних видах художньої діяльності, а отже набуття учнями естетичної компетентності, сприяє активне залучення учнів до різних видів мистецької діяльності [4, с. 26–27].

Отже, завдання сучасної початкової школи – забезпечити створення умов для формування художньо-естетичних інтересів школярів, здатності їх розуміти і глибоко переживати мистецтво.

Відповідно до вимог сьогодення сучасна українська загальноосвітня школа має плекати творчу, інтелектуально сформовану особистість, здатну до художньо-творчої самореалізації і культурного самовираження. Результати нашого дослідження засвідчують, що досягти такого освітнього результату можна через упровадження та реалізацію методики формування естетичної компетентності молодших школярів на уроках мистецького спрямування.

1. Дубасенюк О. А. Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку : збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 560 с.
2. Лемешева Н. А. Методика формування предметної і міжпредметної компетентностей учнів основної школи засобами образотворчого мистецтва. *Траекторія науки*. 2016. Т. 2. № 12. С. 51–56.
3. Масол Л. та ін. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі мистецької освіти / за наук. ред. Л. Масол. Київ : Педагогічна думка, 2010. 232 с.
4. Рагозіна В. Методика формування базових мистецьких компетентностей першокласників (в інтегрованому курсі «Мистецтво») : методика навчання. *Початкова школа*. 2010. № 4. С. 25–28.
5. Сухомлинський В. О. Естетичне сприймання і естетична творчість. *Вибрані твори : в 5 т.* Київ : Рад. школа, 1977. Т. 4. С. 377–385.

СИТУАТИВНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

Попович М.П.,
Ш курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Макарук О.Л.,
викладач.

Мовна освіта в Україні спрямована на виховання людини, яка вільно володіє літературною мовою в усіх сферах суспільного життя. Уміння сприймати, розуміти почуте або прочитане, викладати його зміст, точно формулювати думку, висловлювати її в усній чи писемній формі можуть бути сформовані лише на основі розвитку мислення і мовлення, що є основою навчання мови, починаючи з 1-го класу. Знання державної мови, як відомо, є конституційним обов'язком кожного громадянина України, і досконале володіння нею створює умови для повноцінного високоінтелектуального розвитку особистості, участі її в різних сферах суспільно-політичного, адміністративно-господарського, культурного життя нашої держави.

Мова, як знакова система, забезпечує функціонування суспільства в його історичному розвитку. Саме тому в новому підході до методики викладання мови велике значення надається розвитку усного та писемного мовлення, мовній культурі особистості [1].

Не випадково у школі мовленнєвому розвитку учнів приділяється особлива увага, і досягненню цієї мети підпорядковується вся система вивчення української мови. Тому завдання школи – сприяти засвоєнню школярами норм літературної мови, навчити користуватися ними в різноманітних практичних мовленнєвих сферах.

Основною метою навчання рідної мови є формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови, формування мовленнєвої компетенції учнів, тобто таких особистісних утворень, що охоплюють: знання базових мовленнєвих понять; здатність до мовленнєвої творчості; уміння правильно будувати висловлювання, реалізовувати задум у процесі продуктивної мовленнєвої діяльності; здатність до асоціативної мовленнєво-мислительної діяльності; гнучке вміння використовувати мовні засоби залежно від типу, стилю мовлення; вимогливість до свого мовлення, навички самоконтролю результатів мовленнєвої діяльності та ін.

У Програмі з української мови для 5–12 класів зазначено, що навчальний предмет «Українська мова» сприяє формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності в усіх сферах життя демократичного суспільства.

Серед пріоритетних методичних засобів формування мовленнєвих і комунікативних умінь на уроках української мови чільне місце належить ситуативним завданням, які повністю відповідають меті і змісту сучасної мовної освіти та комунікативно-діяльнісному підходу до навчання. В основі вивчення мови за цим підходом лежить «принцип формування комунікативної спроможності в спілкуванні». Тому, спілкування виступає метою, змістом і засобом навчання [3].

Основним шляхом формування цих узагальнених (комунікативних) умінь є створення мовленнєвих ситуацій:

- 1) зорієнтованих на етап формування авторського задуму, які стимулюють бажання висловитись і викликають зримо уявлення про адресата мовлення;
- 2) ситуацій, які вводять учнів у самий процес породження думки, тобто стимулюють процес творення монологу за наслідуванням, потребуючи конструктивної діяльності з елементами творчості, і програмують побудову власних творчих вільних висловлювань (колективних, групових, індивідуальних).

Мета системи ситуативних завдань – формування основних комунікативних умінь: орієнтуватися в умовах спілкування, планувати і створювати власні висловлювання відповідно до ситуації спілкування; добирати мовні засоби, які б відповідали окресленій мовленнєвій ситуації; коригувати висловлювання з урахуванням ситуації спілкування [2].

Для створення системи розвитку зв'язного мовлення особливу роль відіграють вправи, спрямовані на формування і вдосконалення мовленнєвих умінь та навичок. Основне завдання вправ з розвитку мовлення – забезпечити засвоєння літературної норми, сформувані уміння аналізувати і конструювати тексти усіх типів і стилів мовлення. Такі вправи передбачають також аналіз тексту і доцільність використання у ньому мовних одиниць, їх співвідносність із змістом і стилем висловлювання.

Показником мовного розвитку школярів є їхні усні та письмові висловлювання, передусім самостійні творчі роботи.

Розв'язуючи завдання мовленнєвого розвитку школярів, слід водночас дбати про формування їхнього світогляду, духовності, високої внутрішньої культури. Адже від цього великою мірою залежить, що і як учень виражатиме у слові [4].

Отже, навчання мови і мовлення становить єдиний процес, підпорядкований кінцевій навчальній та виховній меті шкільного курсу рідної мови – формування національно свідомої мовної особистості, яка володіє вміннями використовувати мовні засоби відповідно до мети й умов спілкування.

1. Алексеева В. Питання мовної культури у шкільному курсі української мови. *Освіта і управління*. 2008. Т. 11. С. 57–63.
2. Дідук Г. І. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення відповідно до нових концепцій викладання рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 2000. № 5. С. 24–28.
3. Донченко Т. Власне методичні принципи навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 2. С. 2–4.
4. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема. *Диво-слово*. 2006. № 5. С. 2–5.

ЕФЕКТИВНІ МОДЕЛІ РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИЖКОЮ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Стрельченко І.О.,
IV курс ОР бакалавр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Качак Т.Б.,
доктор філологічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Проблема розвитку читацької культури учнів в еру цифрових технологій актуальна і на часі. Важливість її розв'язання зумовлена суперечностями між вимогами інформаційного суспільства до інтелектуального, духовного розвитку школярів та зниженням у юного покоління інтересу до книг; спрямованістю НУШ на розвиток комунікативної, читацької компетентності учнів і недостатньою увагою до літературного компонента у системі інтегрованого навчання; суспільною потребою у вихованні активних читачів і відсутністю системної промоції читання.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною базою дослідження стали праці науковців та педагогів-практиків О. Бондаренко, Н. Ващенко, О. Джежелей, А. Ємець, Л. Іванової, О. Ісаєвої, Т. Качак, Г. Коваль, І. Корнійчук, В. Мартиненко, М. Наумчук, Г. Підлужної, О. Савченко, Т. Суржук, В. Теплюк, Г. Ткачук, Т. Толмачової, В. Трунової, Г. Чуйко та ін., присвячені проблемам роботи з дитячою книжкою та формування читацької компетентності й самостійності, читацької культури молодших школярів.

Мета статті – обґрунтувати систему розвитку читацької культури молодших школярів, що базується на використанні ефективних методичних моделей роботи з дитячою книжкою.

Виклад основного матеріалу. Як складова частина загальної культури особистості читацька культура є сукупністю знань, умінь та навичок, що передбачають також свідомий відповідальний вибір книг, системне читання з метою повноцінного і глибокого сприйняття та засвоєння літературного твору. За визначенням О.О. Ісаєвої, «читацька культура – це сукупність знань, умінь та почуттів читача, які дозволяють йому повноцінно та самостійно засвоювати художню літературу» [1]. Новий час вимагає зміни підходів до навчання. На основі аналізу теоретичного матеріалу і проведеного експерименту, ми розробили методiku розвитку читацької культури молодшого школяра, що базується на використанні нових методичних моделей роботи з дитячою книжкою. Методичну модель у цьому контексті розуміємо як певний проєкт, інформаційне, описово-схематичне уявлення, відтворення освітнього процесу, роботи з дитячою книжкою, спрямованої на розвиток читацької культури учнів. Структурно модель містить інформацію про педагогічні умови, зміст, етапи, методи, форми роботи, способи і результати застосування в освітньому процесі.

Умовно ми визначили три групи моделей: моделі із залученням цифрових інструментів; моделі, основою яких є креативні інтерактивні проєкти; моделі, побудовані на методиках технологій розвитку критичного мислення.

До методичних *моделей із залученням цифрових інструментів* відносимо такі форми, методи та прийоми роботи: інтерактивний плакат, веб-квест, хмара слів, буктрейлер, відеовідгук на прочитану книжку. Інтерактивний плакат буде доцільним використовувати для підсилення та формування читацького інтересу школярів, наприклад, запропонувавши учням створити інтерактивний плакат на тему: «Улюблені книги нашого класу». Веб-квести допомагають урізноманітнити звичайні заняття та стимулюють мотивацію до читання, їх можна використовувати як перед вивченням якогось твору, щоб заохотити до його читання, так і наприкінці, узагальнюючи опрацьовані матеріали. Метод «хмари слів» доцільно використовувати для формування літературознавчої компетенції, а саме для закріплення категорійно-поняттєвого апарату. Наприклад, можна разом з учнями створити хмару слів «Жанрове розмаїття творів для 4 класу». Створення буктрейлера чи відеовідгуку на книгу розвиває вміння виділяти головне, осмислювати й аналізувати прочитане.

До *моделей, основою яких є креативні інтерактивні проєкти*, відносимо: виготовлення лепбуків та рекомендаційних плакатів, зустрічі з авторами, презентації книг, інтерактивні вправи та творчі інтерактивні читання.

Зустрічі з авторами можна проводити як бесіди, інтерв'ю, ігри-квести, літературні мандрівки. Кожна зустріч забезпечує максимальний ефект від спілкування – учні запам'ятовують прочитані книги і завжди можуть апелювати до сюжету, героїв чи авторської позиції щодо тієї чи іншої проблеми. Презентація книг тренує уяву, вчить виокремлювати ключові ідеї твору, загострює увагу до слова, поглиблює читацькі почуття, розвиває критичне мислення. Інтерактивні

вправи підходять для перевірки і закріплення знань, що в ігровій формі допомагають здійснювати контроль за навчальною діяльністю.

Моделі, побудовані на методиках технологій розвитку критичного мислення, структуруємо згідно триступеневої системи мислення та навчання «Актуалізація, усвідомлення, рефлексія». До етапу *актуалізації* належать: читання з передбаченням; гронування; низка слів наперед; порушена послідовність; кубування; письмо для себе; Знаю / Хочу знати / Вивчаю. Етап *усвідомлення змісту* передбачає використання методів «Допомога» (читання з позначками) і «Джигсоу» (I і II), багаторівневе опитування («Ромашка Блума»), Фішбоун, взаємозапитання, «Збережи останнє слово за мною», щоденник подвійних нотаток, реакція читача, інтерв'ювання. На етапі *рефлексії* ефективними є сенкан, дискусії, дебати, кубування, вільне письмо, есе, «авторське крісло», порушена послідовність, речення з відкритим кінцем [3].

Висновок. Отже, використання нових методичних моделей роботи з дитячою книжкою у процесі формування читацької культури молодших школярів буде ефективним, якщо дотримуватися певної логічної послідовності та системності у впровадженні технологій критичного мислення у процесі опрацювання й аналізу художніх текстів, творчих інтерактивних проєктів та форм роботи, що вимагають залучення інструментів цифрових технологій під час вивчення сучасної літератури на уроках та організації заходів з промоції читання в позаурочний час.

1. Ісаєва О. О. Про основні парадигми шкільної літературної. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2011. № 1. С. 2–4.
2. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 44 с.
3. Сучасний урок в початковій школі. 33 уроки з використанням технології критичного мислення / упоряд. Г. О. Ярош, Н. М. Седова. Харків : Вид. гр. «Основа», 2007. 240 с.
4. Формування читацької компетентності молодших школярів. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1192-formuvannya-chitatsko-kompetentnost-uchniv-rochatkovo-shkoli> (дата звернення: 15.04.2020).

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ У СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стрілецька Л.Б.,
III курс, ОР бакалавр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Березовська Л.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю розв'язання низки суперечностей, які склались в суспільстві, зокрема потребою успішної соціалізації та інтеграції молоді з інвалідністю в соціум та розробкою ефективних шляхів і механізмів їх впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях (О. Безпалько, Л. Волкова, О. Караман, Т. Комар, Ю. Кузьміна, С. Харченко, М. Чайковський та ін.) висвітлюються теоретичні та практичні аспекти соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами. Проведений теоретичний аналіз проблеми засвідчив, що на сьогодні є багато наукових досліджень із питань виховання та навчання дітей та молоді з особливими потребами, утім, проблема інтеграції та соціалізації молоді з обмеженими функціональними можливостями в соціум вивчена недостатньо.

Мета статті полягає в аналізі особливостей соціалізації молоді з інвалідністю у молодіжних центрах.

Виклад основного матеріалу. Труднощі молоді з особливими потребами пов'язані не лише з відчуттями фізичного обмеження чи дискомфорту, переживанням втрати своїх можливостей, але й з «багажем» того негативного ставлення, з яким стикається людина у своєму оточенні. Уявлення про молоду особу з особливими потребами як про людину, яка багато чого не може робити, яка потребує допомоги інших, викликає найчастіше почуття жалю, а це у свою чергу заважає включатися в активні соціальні взаємини. З метою уникнення такого ставлення, молодь з особливими потребами здебільшого спілкуються лише з подібними до себе.

Дану проблему покликані вирішувати спеціальні установи, мета яких – допомогти дитині самоствердитися, соціально інтегруватися, наскільки це можливо. Важливе завдання спеціалізованих установ полягає в тому, щоб сформулювати в суспільстві розуміння проблем дітей, підлітків, молоді, які мають особливості в розвитку. Тож важливим компонентом соціалізації молоді з інвалідністю є реабілітація у спеціалізованих установах.

На даний час в Івано-Франківську діє декілька закладів, які працюють із молоддю з особливими потребами, зокрема: Івано-Франківський міський центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Дивосвіт», Центр психологічної допомоги дітям «Серденько», Благодійний фонд «Карітас».

Аналізуючи роботу даних закладів, варто зазначити, що діяльність Івано-Франківського міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Дивосвіт» спрямована на надання психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, інформаційних послуг дітям та молоді з функціональними обмеженнями й членам їх сімей [1].

Центр психологічної допомоги дітям «Серденько» – це новітній формат закладу, де надають психологічні послуги. Центр працює у трьох напрямках: діагностичний, терапевтичний, консультаційний.

Мета діяльності Благодійного фонду «Карітас» – безкорислива допомога, спрямована на надання матеріальної та фінансової підтримки, усім потребуючим. У районах Івано-Франківської області (сmt Рожнятів, м. Калуш, м. Тисмениця, Витвицька ОТГ) діють структури самопомоги для дітей та молоді з інвалідністю [2].

Здійснивши аналіз роботи даних закладів, можна зробити висновок, що їхня діяльність спрямована на надання психологічних, матеріальних, соціально-

педагогічних, соціально-медичних, інформаційних послуг дітям та молоді з функціональними обмеженнями, а також членах їх сімей. Однією з проблем, які не може вирішити жодна з вищеназваних установ є соціалізація молоді не лише в спеціалізованих установах в оточенні тих, хто зіткнувся з тією ж проблемою, а й залучення їх до повноцінного суспільного життя поза межами таких закладів та надання можливостей для саморозвитку й самореалізації.

Одним із можливих шляхів розв'язання даних проблем є відкриття нових та удосконалення вже існуючих інклюзивних молодіжних центрів, які не тільки відповідають архітектурним вимогам, а й працюють за спеціально розробленими програмами задля успішної інтеграції молоді в суспільне життя, зокрема: залучення людей з інвалідністю до різноманітних лекцій, тренінгів і майстер-класів та створення сталої платформи, що працюватиме з молоддю міста та регіону, яка має певні фізичні чи розумові труднощі, але прагне соціалізуватися, самореалізуватися чи втілити власну ідею в життя.

Висновок. Молодіжні інклюзивні центри є невід'ємною частиною процесу соціалізації молоді з інвалідністю, оскільки забезпечують неформальну та громадянську освіту, змістовне дозвілля, можливості для саморозвитку, сприяють покращенню комунікативних здібностей, дають відчуття власної приналежності та права щось змінити. Бо жодна людина чи то з інвалідністю чи то без неї, не повинна бути відокремленою від соціуму, а статус інваліда не може позбавляти можливості бути повноцінним членом суспільства.

1. Звіт про роботу Івано-Франківського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та Центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Дивосвіт» за 2015 рік. URL: <http://mvk.if.ua/cssm/36941> (дата звернення: 20.10.2019).
2. У Франківській області працюють структури самопомогі дітей та молоді з інвалідністю. URL: <http://caritas.ua/news/u-frankivskij-oblasti-pratsyuyut-struktury-samodopomogy-ditej-ta-molodi-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 20.10.2019).

ОБДАРОВАНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Франц В.О.,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Скоморовська І.А.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Прояви обдарованості характеризуються індивідуалізованістю, що виявляється у своєрідному поєднанні різних сфер психіки у обдарованої людини. Обдаровані діти проявляють свої здібності вже в дошкільному віці, про що свідчить швидке оволодіння малюком мовою і великий його обсяг словникового запасу. Такі діти характеризуються надзвичайною невгамовною пізнавальною активністю, дослідницьким інтересом, постійною вимогою до дорос-

лих давати їм відповіді на численні запитання, здатністю простежувати причинно-наслідкові зв'язки, відмінною пам'яттю, самостійністю і творчістю, підвищеною концентрацією уваги [1, с. 12].

Питання обдарованості впродовж тривалого часу цікавить багатьох вчених, Так, окремі аспекти окресленої проблеми досліджувалися різними вченими, зокрема: сутність здібностей та обдарованості (З. Калмикова, Г. Костюк, О. Кульчицька, В. Моляко, О. Проскура та ін.); навчання обдарованих дітей (Ю. Гільбух, В. Давидов, Л. Занков, Н. Лейтес, О. Савченко, Б. Теплов та ін.); психофізіологічні особливості дітей дошкільного – молодшого шкільного віку (І. Лернер, О. Матюшкін, В. Онищук. І. Унт та ін.).

Обдарованість – це сукупність задатків особистості як передумова розвитку її здібностей до певних видів діяльності.

Обдарованими можна назвати дітей, які через видатні здібності показують високі досягнення в одній або декілька сферах: інтелектуальній, у сфері творчого або продуктивного мислення, організаторській, художній, спортивній та ін. Чітких критеріїв обдарованості не вироблено, але багато педагогів погоджуються з думкою, що здібним обдарованим дітям притаманний випереджальний розвиток. Вони випереджають своїх однолітків за низкою психічних параметрів [2, с. 14].

Одним із перших у вітчизняній науці визначення обдарованості дав ще у 1940 році у своїй статті «Здібності і обдарованість» психолог Б. Теплов. На його думку, обдарованість слід розуміти «як те якісно своєрідне сполучення здібностей, від яких залежить можливість досягнення більшого або меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності». Характеризуючи природу геніальності, вчений погоджується з І. Кантом в тім, що це «вищий ступінь обдарованості».

Так, говорячи про випадки виняткового прояву здібностей у молодшому шкільному віці, тобто про так званих вундеркіндів учень і послідовник Б. Теплова – Н. Лейтес ще у 1971 р. наголошував на наявності вікових факторів обдарованості. Відмінною рисою видатних дітей Н. Лейтес вважає їхню схильність до праці, тобто, надзвичайну розумову активність, підвищену потребу в діяльності як вікове явище, що може бути пов'язане з прискореністю розвитку та залежати від зближення, а пізніше – суміщенням в часі особливостей різних вікових періодів. Відтак, вже у 1996 р., Н. Лейтес формулює таке визначення цього феномену: «під обдарованістю дитини слід розуміти більш високу, ніж у однолітків, за інших рівних умов сприйнятливість до вчення і більш виражені творчі прояви» [3, с. 39].

Вчений виділяє такі додаткові ознаки і чинники обдарованості, як випередження в часі розвитку; ранній розумовий підйом; сполученням формалізму і творчості у мисленні; мінливість рівня розумових здібностей; віковий розвиток активності; формалізм дитячого мислення; творчість як властивість дитячого мислення; сензитивні періоди розвитку; періоди дитинства як епохи життя зі своїми неповторними можливостями; взаємозв'язок індивідуального та вікового; нерівномірність темпу вікового розвитку; високий розумовий рівень і темп розвитку; індивідуальним як таке, що виростає з вікового; обдарованість як

таке, що проявляється не одразу; спеціалізація розумових можливостей, розумові можливості у зв'язку з розвиненістю особистості тощо [4, с. 41].

Значний вплив на формування та розвиток особистості дошкільника мають вихователі ЗДО, які мають змогу спостерігати за дітьми та неупереджено визначити їх нахили чи здібності. Вихователі ЗДО повинні бути готовими до того, щоб розвивати дитячі здібності та виявляти обдарованість. Педагог має уважно спостерігати за розвитком кожного вихованця, щоб вчасно помітити його обдаровання і допомогти реалізувати наявний потенціал, оскільки тільки в діяльності дитини проявляються і розвиваються її здібності.

У закладах дошкільної освіти можна використовувати такі форми роботи з обдарованими дітьми: індивідуальні, групові і фронтальні. Також робота з обдарованими дітьми продовжується під час ранкових годин, бесід, прогулянок, екскурсій, різних видів ігор. Сюди також належить і робота в другу половину дня. Велику роль відіграє творчість дітей: малювання, аплікація, ліплення, музика і години дозвілля. Свій результат дають конкурси, вікторини на різні теми. Таким чином застосування різних методів та прийомів для проведення занять та інших видів освітньої діяльності дають змогу розкритися дитині, проявити свої здібності та таланти.

1. Володарська М. О. Робота з обдарованими дітьми. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 190 с.
2. Кульчицька О. І. Специфіка дитячої обдарованості. *Обдарована дитина*. 2001. № 1. 140 с.
3. Лейтес Н. С. Способности и одаренность в детские годы. Москва, 1984. 180 с.
4. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина. *Психологія, діагностика, педагогіка*. Київ : Освіта, 1992. 176 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З УЧНЯМИ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ (РАС): ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Цьомко Н.В.,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Завгородня Т.К.,
доктор педагогічних наук, професор.

Починаючи з 90-х років ХХ століття, особливі зусилля науковців спрямовано на вивчення специфіки психічного дизонтогенезу аутичних дітей, пошуку першопричин і логіки аутичного розвитку. Саме це дало змогу виявити «первазивний» (наскрізний або спектральний) характер цього порушення (L. Wing, E. Ornitz, B. Hermelin & N. O'Connor, F. Volkmar, H. Tager-Flusberg, C. Lord). Усе більше дослідників схиляються до думки, що аутизм позначається на усіх рівнях психічної організації. Такої ж думки притримуються й українські дослідники Я.Т. Багрій, І.А. Марценківський, К.О. Островська, О.І. Романчук, Г.Г. Смоляр, В.В. Тарасун, Г.М. Хворова, А.П. Чуприков, Д.І. Шульженко та ін. [3].

Актуальність проблеми інклюзивного навчання, зокрема учнів з РАС, на сьогоднішній день набула надзвичайної гостроти, оскільки така діяльність повинна здійснюватися через взаємодію адміністрації закладу, в якому навчається дитина, медиків, психологів, корекційних педагогів, та, безсумнівно, батьків.

Метою нашої статті є аналіз ефективних стратегій взаємодії команди психолого-педагогічного супроводу та дитини з ООП, а також практичні поради, перевірені на власному досвіді автора під час здійснення освітнього процесу, в якому бере участь учень з РАС.

Так, термінологія, пов'язана з аутизмом досить розмаїта: аутизм, синдром Аспергера і PDD-NOS часто об'єднують у поняття «захворювання аутичного (аутистичного) спектру» (S.M. Myers, C.P. Johnson, 2007), іноді – «аутичні розлади» (C.M. Freitag, 2007), а сам аутизм називають синдромом аутизму (синдромом раннього дитячого аутизму, синдромом дитячого, або інфантильного аутизму), раннім дитячим аутизмом, або просто дитячим аутизмом. У клінічній практиці вирази «аутизм», «розлади аутичного спектру» і PDD використовують як взаємозамінні (E.V. Caronna, J.M. Milunsky, H. Tager-Flusberg, 2008) [3].

Проаналізувавши основні положення навчально-наочного посібника «Освіта дітей з аутизмом: від міфу до реальності» (автор Т. Скрипник), та співставивши їх з власним досвідом роботи з учнем з ООП в Івано-Франківському ліцеї № 13, ми вважаємо, що для ефективної реалізації освітнього процесу в інклюзивному середовищі варто дотримуватися наступних технологій. Серед яких такі, як технологія психолого-педагогічного супроводу. Це означає, що з дитиною працює група міждисциплінарних фахівців, яка розробляє для неї Індивідуальну програму розвитку і цілеспрямовано працює над досягненням поставлених в ній цілей. Психолого-педагогічний супровід містить в собі три етапи: підготовчий, адаптаційний, повне включення; створення оптимальних умов для навчання, які сприятимуть зменшенню стресогенності навколишнього середовища в учнів з ООП (організація предметно-просторових): наявність ігрової, навчальної, релаксаційної зон та куточку «живої природи», організаційно-сміслових (структурування різних сфер життєдіяльності, дозоване навантаження, візуальна підтримка; елементи програми ТЕАССН, адаптація навчальних підходів та навчальних посібників, модифікація навчальних завдань) та соціально-психологічних ресурсів (соціальні ролі, соціальні потреби, значущі люди тощо) і забезпечить відповідні умови в інклюзивному середовищі; корекційно-розвивальна робота. Головні ознаки: системність, інтенсивність, послідовність.

Серед технологій навчання, ефективність яких науково доведена, а також перевірена на власному досвіді роботи, виділяємо наступні:

- природні стратегії навчання (Naturalistic Teaching Strategies);
- навчання з однолітками (Peer Training Package);
- навчання базовим реакціям (Pivotal Response Treatment);
- поведінковий пакет (Behavioral Package);
- розвиток спільної уваги (Joint Attention Intervention);
- самокерування (Self-management);

- розвиток комунікативних навичок: соціальні історії (Story-based Intervention Package), обмін зображеннями (PECS), програма TEACCH³[2];
- використання музичного супроводу під час виконання завдань (індивідуально);
- для мотивації та стимулу до виконання завдань варто використовувати заохочення (відповідно до вподобань учня);
- регламент часу під час виконання завдань (VisualTimer);
- використання АВА-терапії під час роботи з учнями з РАС [1].

Але ефективність в реалізації на практиці цих технологій залежить від рівня постійної взаємодії команди психолого-педагогічного супроводу. Тому, що саме це дає можливість правильно оцінити стан сформованості дитини, врахувати одержані результати при розробці індивідуальної програми розвитку, алгоритм дій кожного учасника групи супроводу [2].

Отже, правильна організація діяльності, взаємодія команди супроводу, використання інтерактивних методів та засобів навчання й виховання допоможуть учням з РАС адаптуватися до навколишнього середовища, розвинути соціально-побутові навички та взаємодіяти з оточуючими.

1. Зозуля І. Є., Бухрякова М. М. АВА-терапія як один з корекційних методів для роботи з дітьми з аутизмом. *International Scientific and Practical Conference «WORLDSCIENCE»*. 2017. № 10 (26). С. 45–50.
2. Освіта дітей з аутизмом: від міфу до реальності : навчально-наочний посібник / уклад. Т. Скрипник. Київ : Гнозис, 2014. 26 с.
3. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму : монографія. Київ : Фенікс, 2010. С. 9–11.

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Яновська Г.Б.,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Салига Н.М.,
кандидат педагогічних наук, викладач.

Основним завданням освітньої діяльності в Україні є не лише надання особистості певного об'єму теоретичних знань, але й формування її позитивної мотивації до самонавчання та самовдосконалення. Саме тому формування самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів, професійна діяльність яких характеризується високою соціальною роллю, орієнтоване, перш за все, на підготовку компетентного спеціаліста, який володіє глибокими знаннями та професійними вміннями.

У даному дослідженні автор ставить перед собою мету проаналізувати особливості процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів ЗВО в освітньому просторі. Такі видатні просвітителі як Я.А. Ко-

менський, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Русова та ін. вбачали в самоосвіті джерело пізнання та формування у людині духовних цінностей. Проблеми змісту педагогічної освіти присвятили свої праці А. Даниленко, В. Олійник, М. Поташник; компетентнісний підхід у професійній підготовці досліджували Н. Батечко, Н. Болюбаш, Р. Горбатюк, Л. Мамот; проблеми самоосвітньої компетентності розглянуті в працях Н. Бухлової, Л. Білоусової, Н. Копил, О. Ольховської, М. Роя, В. Тернопільської та ін. Окремі аспекти самоосвітньої компетентності студентської молоді висвітлені у дисертаційних дослідженнях останніх років (О. Довмантович, О. Малихін, О.І. Мосі та ін.).

З-поміж ключових компетентностей, на думку дослідниці О. Федоренко, «самоосвітня компетентність виступає стрижневою для всіх предметів і дисциплін, оскільки органічно інтегрує у власному розвитку формування всіх інших компетентностей, виступаючи не тільки ціллю, але й засобом ефективного розвитку особистості в процесі освіти, і будучи особливо важливою в арсеналі випускника освітнього закладу забезпечує змістову та технологічну сторони професійного й особистісного росту майбутнього фахівця» [5, с. 157].

Для нашого дослідження важливою є теза В. Тернопільської про те, що «самоосвітня компетентність є чинником конкурентоспроможності випускника, оскільки вона не тільки дозволяє одержати якісну вищу освіту, опанувати професію, досягти необхідної кваліфікації, але за необхідності змінити чи розширити її напрямок» [4, с. 142].

Л. Романишина вважає, що «формування самоосвітньої компетентності відбувається у процесі розвитку в майбутніх викладачів ключових компетенцій, а саме: потреба в самоосвіті (морально-сміслова компетенція); уміння вступати в спілкування з компетентними фахівцями, вивчати й трансформувати їх комунікативний досвід (комунікативна компетенція); наявність базових знань з предметів спеціальності (базова компетенція); сформованість умінь використання інформаційних технологій як універсального засобу отримання, перетворення і використання інформації (комп'ютерна компетенція); здатність орієнтування у своєму професійному просторі (орієнтаційна компетенція); уміння планувати самоосвітній процес (методологічна компетенція)» [3, с. 106].

Під самоосвітньою діяльністю студентської молоді О. Щолок розуміє «вільний, найбільш складний вид діяльності, оскільки він пов'язаний із виробленням умінь самостійно набувати і конструювати свої знання, трансформувати їх у практичній діяльності» [6, с. 77].

На думку Т. Гуляєвої, важливе значення у формуванні самоосвітньої компетентності у магістрантів відіграє педагогічне середовище, яке, на думку вченої, «сприяє формуванню мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій щодо самостійного збагачення професійних знань, самоосвітніх умінь і навичок, що в сукупності утворюють самоосвітню компетентність» [1, с. 73].

Аналогічну точку зору висловлює М. Ольховська: «Самоосвітня компетентність формується і розвивається як результат діяльності, спрямованої на вироблення певних поведінкових сценаріїв, і тільки створення певних умов освітнього середовища сприятиме її формуванню та розвитку» [2, с. 85].

Вважаємо, що значущість самоосвітньої компетентності полягає у тому, що забезпечує готовність майбутніх викладачів ЗВО засвоїти програму вищої освіти, зумовлює професійну мобільність випускника, який за певних обставин зможе змінити сферу своєї професійної діяльності.

Результати дослідження дозволяють зробити висновки, що самоосвітня компетентність є інтегрованою властивістю особистості, яка формується за умови активної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. Це складний процес переростання самостійної роботи магістранта в самоосвіту.

1. Гуляєва Т. О. Вплив освітнього середовища та освітніх технологій на формування самоосвітньої компетентності молоді. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2005. Вип. 8. С. 72–80.
2. Ольховська М. В. Специфіка формування самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія : Педагогіка. 2011. Т. 173. Вип. 161. С. 84–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2011_173_161_19.
3. Романишина Л. М. Професійна адаптація майбутніх вчителів як науково-педагогічна проблема. *Вісник Черкаського університету*. 2016. № 4. С. 103–107.
4. Тернопільська В. І. Акмеологічні аспекти формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Київ : Київський Університет імені Бориса Грінченка, 2014. 330 с.
5. Федоренко О. Г. Чинники формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Житомирського державного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2014. Вип. 1 (73). С. 155–158.
6. Щолок О. Б. Компетентність самоосвіти як невід’ємна складова підготовки фахівця. *Нові технології навчання : наук.-метод. зб.* Київ : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. С. 76–78.

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Яремусь І.В.,

І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Марчій-Дмитраш Т.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Актуальність дослідження. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті одним із основних завдань є естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів, художньо-творчих здібностей. Особливо актуальною ця проблема є в дошкільному віці, оскільки він дуже сприятливий для цього. Одним із головних засобів естетичного виховання є українська народна казка.

Місце казки у навчанні і вихованні дошкільників розкрито у багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних психологів, педагогів і діячів освіти: А. Богуш, Н. Лисенко, Н. Лубенець, Л. Обухової, Т. Поніманської, С. Русової, Є. Тіхєєвої, К. Ушинського та інших. Вивченням проблем використання українських народних казок в ЗДО на сучасному етапі займаються Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, М. Гагарін, І. Гармаш, Л. Калуська, Г. Кузишин, А. Пасічник, Ю. Руденко, Д. Струннікова, Г. Сухорукова, Л. Шемет та інші.

Метою статті є обґрунтування та аналіз особливостей використання українських народних казок в естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку; визначення місця казки у навчанні і вихованні дошкільнят та особливостей методики роботи з українською народною казкою в дошкільному закладі, зокрема, з дітьми старшого дошкільного віку в контексті реалізації принципу наступності і підготовки їх до навчання в школі.

Виклад основного матеріалу. У старшому дошкільному віці сприймання казки набуває диференційованого характеру – в дітей формується здібність до елементарного аналізу твору, вибіркоче ставлення до героїв казки. Це, у свою чергу, веде до формування художнього смаку в дітей, у них з'являються свої улюблені казки [1, с. 101].

Проведена серія експериментальних художніх занять свідчить, що українські народні казки можуть бути дієвим засобом естетичного виховання дошкільників, якщо органічно поєднувати художнє сприймання її тексту та ілюстрацій до неї з відтворенням дітьми своїх вражень у власній образотворчій діяльності [3, с. 13].

У контексті сказаного вище основними етапами роботи над казкою є такі:

1. Підготовчий етап до сприймання казки.
2. Ознайомлення зі змістом твору (читання, розповідь).
3. Робота над лексичним матеріалом, художніми образами.
4. Розповідь дітьми казки та бесіда за змістом твору.
5. Творча робота (відтворення первинних вражень у процесі малювання, перетворення казки) [2, с. 261].

У закладах дошкільної освіти з метою естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку доцільними, зокрема, є такі види роботи з українськими народними казками: театралізація-розігрування та показ казки вихователем; інсценізація – точне й послідовне відтворення змісту казки дітьми з допомогою костюмів, різних атрибутів, декорацій; бесіди за змістом казкових ілюстрацій та репродукцій художніх картин на казкові сюжети; художнє зображення героїв казки; свято казки в ЗДО [1, с. 103]. Діти старшого дошкільного віку повинні вміти самостійно розігравати сюжети знайомих казок в іграх-драматизаціях (це сприяє збагаченню словника, засвоєнню правильних граматичних та синтаксичних конструкцій) та театралізованих іграх (добирати атрибути, розподіляти ролі тощо). Вихованців залучають до участі в драматичних гуртках, показу різних театралізованих вистав за змістом казок, до виготовлення костюмів, атрибутів, декорацій [4, с. 22].

Важливо зауважити, що перш ніж прочитати чи розповісти дітям казку, вихователю потрібно добре підготуватись. Робота над мистецтвом художнього

читання повинна стати професійним обов'язком кожного педагога. Одним із важливих напрямків роботи закладів дошкільної освіти є самостійне створення дітьми казок на лоні природи.

Висновки. У висновках зазначимо, що казка є культурною спадщиною українського народу і ефективним засобом розвитку особистості дітей, зокрема старшого дошкільного віку. Творче осмислення теорії і практики використання українських народних казок сприяє успішному вирішенню завдань естетичного виховання в ЗДО.

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.
2. Кузишин Г. Казка як засіб формування творчої особистості дитини в полікультурному середовищі. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2008. Вип. XIX–XX. С. 259–262.
3. Сухорукова Г. Малювання за народними казками. Один із засобів національного виховання. *Дошкільне виховання*. 2004. № 8. С. 13–15.
4. Шкльода В. Розігрування казок для розвитку дитячого мовлення. *Дошкільне виховання*. 2007. № 2. С. 21–22.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ ТА ЛАНДШАФТНОЇ ЗОНИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Базюк О.Р.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Чмелик І.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Найпоширеніші історичні ознаки ландшафтної архітектури (і садово-паркового мистецтва зокрема) визначаються у формальних змінах, а саме у стильових характеристиках (мотивах) різних садово-паркових об'єктів. Сьогодні містобудівні (а також ландшафтні) об'єкти в контексті архітектури є складовою штучного (архітектурного) довкілля, котре поступово створювалося упродовж усієї людської цивілізації. Різні цивілізації залишили після себе упорядковані простори, що протиставлялися природі. Формування природного середовища стає складовою міста впродовж усієї історії його розвитку, є особливо важливою складовою сучасного містобудування.

З активним розвитком архітектурно-містобудівної діяльності важливою залишається проблема узгодження архітектурних об'єктів чи комплексів з ландшафтом, у результаті чого створюється яскрава й різноманітна композиція міського простору і забезпечуються оптимальні можливості функціонування для людини і природи. Мета статті полягає у виявленні елементів природного чи рукотворного ландшафту, що характеризують архітектурно-композиційний потенціал як окремих побудованих об'єктів так і цілих комплексів. До таких складових ландшафту відносяться відкриті простори, зелені насадження, елементи рельєфу, водоймища і т. п., унікальні елементи збереженого природного середовища, а також прояви людської діяльності з упорядкування, облагородження території біля архітектурних споруд чи комплексів.

Об'єктом дослідження виступають архітектурні форми, ландшафтні зони, садово-паркові об'єкти Західної України.

Основними чинниками ландшафтної архітектури є жива природа, рослини, квіти, дерева, трави, кущі і загалом зелений килим території в їх зміні залежно від пір року. Навіть такі природні елементи як каміння, земля, вода, дерева, рослини, квіти можуть набути мистецької значущості за умови співпраці архітектора з митцем. Природа як середовище найчастіше індивідуальна. Справа фахівців – задіювати елементи природного оточення і використовувати переваги природнього ландшафту для створення виразного композиційно-просторового цілісного ансамблю, гармонійного зі спорудами. Ландшафтна архітектура – це і досить старе, і разом з тим завжди нове мистецтво, яке по-новому організовується в залежності від часу, потреб, умов, художньо-технологічних можливостей. Для створення якнайкращого вигляду та єднання споруди з оточенням необхідно враховувати умови сприйняття проекрованої і прилеглих

територій; видові перспективи й панорами, що відкриваються з транспортних і пішохідних трас, що склалися, кліматичні фактори, заселеність території тощо.

Ландшафтна архітектура – це багатий, широкоплановий твір паркового мистецтва, джерело й естетизація цікавих природних різновидів предметно-просторового світу, іноді це рідкісне поєднання багатьох ландшафтно-кліматичних і лікувально-курортних зон, історико-культурних пам'яток громадсько-суспільних і навіть військово-політичних об'єктів, що зумовлює першочергове використання зелених, водних і приміських територій.

На думку психологів, наш душевний комфорт забезпечує навколишнє середовище. Озеленення міст стало нагальною необхідністю. Оптимальним є влаштування парків, скверів і квітників, але там, де це неможливо, допомагає вертикальне озеленення. Ландшафтна архітектура в наші дні – один з провідних видів архітектурної діяльності, спрямованої на створення гармонійного і цілісного образного оточення людини. Її завдання давно вийшли за рамки садово-паркового мистецтва і тим більше не обмежуються озелененням, під яким певний час розумілося свого роду «заповнення» зеленими насадженнями просторів, вільних від забудови. Спільно з багатьма іншими фахівцями ландшафтні архітектори вирішують проблеми, пов'язані з організацією середовища та проживання в найширшому сенсі цього слова.

Ландшафтному дизайну і ландшафтній архітектурі властиві загальні категорії композиції, характерні для інших образотворчих мистецтв і для архітектури як мистецтва організації простору. Це форма, фактура, колір, тектоніка, масштаб, масштабність, пропорційність, симетрія, асиметрія, ритм, контраст, нюанс тощо. Будучи фундаментальними, ці категорії при роботі з природним матеріалом і створенні об'єктів дизайну для ландшафту часто виступають в новій якості, оскільки повинні розглядатися з врахуванням постійної зміни природного матеріалу в часі, природній сезонності, залежно від інших ландшафтних чинників [3]. Гармонійно розплановане ландшафтне середовище найяскравіше проявляється у взаємозв'язку природно-просторових осей і ландшафтної домінанти, що дозволяє говорити про цілісність архітектурної композиції середовища. Так, найбільш динамічними ландшафтними зонами є смужки лісу, узбіччя озера, ланцюги пагорбів та інших природних форм. Динамічним ландшафтним формам з виявленою подовженою віссю протистоять форми статичні, в яких немає переважної просторової осі. Такою формою може бути пагорб, що завершує долину, або майданчик в парку, який завершує алею. Якщо ця форма досить велика, вона сприймається ландшафтною домінантою, яка підкоряє собі динамічні форми, що направлені до неї.

З формуванням міського ландшафту пов'язаний чинник часу, який спрямований не тільки у минуле, але і в майбутнє, оскільки перспектива розвитку завжди повинна братися до уваги в сучасних вирішеннях. Естетика міського простору наочно відображає актуальний стан економічного розвитку міста, а в загальнішому розумінні – і країни загалом. Отож, ландшафтно-архітектурна композиція як специфічна візуальна категорія дозволяє створити не тільки візуальну картину фрагмента міського середовища, а й передати переживання спостерігачем його інформаційно-сміслових та художньо-образних якостей.

1. Антонов В. Л. Градостроительное развитие крупнейших городов. Киев, 2005.
2. Вергунов А. П. Ландшафтное проектирование. Москва, 1991.
3. Лебедев Ю. С. Архитектура и бионика. Москва, 1977.
4. Трушина Л. Е. Образ города и городской среды : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.04. Санкт-Петербург, 2000.

СВІТ АРОМАТНИХ ІЛЮЗІЙ САЛЬВАДОРА ДАЛІ

Бойко Д.М.,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Нагорняк Х.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

*З усіх п'яти почуттів саме нюх, безперечно,
найкраще передає відчуття безсмертя.
Сальвадор Далі*

Сальвадор Далі – беззаперечний і геніальний митець у світі, чия слава і на сьогоднішній день не стихає. Він відомий не тільки своїми сюрреалістичними картинами, в яких за словами самого художника – «Звичайне стає незвичайним» [2, с. 5], але й графікою, скульптурою, дизайном, письменництвом, режисурою тощо. Загалом його постать займає виняткове значення в художній культурі ХХ століття.

У своїй статті ми, частково, хочемо познайомити з іншим Далі, Далі – дизайнером і, зокрема, акцентувати увагу на його «ароматних ілюзіях». Тому **метою статті** є показати взаємозв'язок живописних сюрреалістичних робіт Сальвадора Далі із парфумерною продукцією, а саме їх інтерпретацію у матеріалі.

Об'єктом дослідження стали твори, які були взяті як джерело натхнення для створення флаконів для духів, а саме: «Явлення особи Афродіти Книдської на тлі пейзажу», «Жінка з головою з троянд».

Залишивши нам величезну кількість картин, інсталяцій, деталей одягу і предметів інтер'єру, Сальвадор Далі став джерелом натхнення для створення великої парфумерної серії, де сенсом і символізмом наповнена кожна деталь: від тонких чуттєвих ароматів, до обрисів флаконів і дизайну упаковки. Ще до того, як світ побачить флакон із прекрасною жінкою із головою із троянд чи губи – один із улюблених символів художника – Далі розробив чоловічі парфуми «Roi Soleil» для модного на той час, «Будинку Скіапареллі». Саме Ельза Скіапареллі була тією провідницею для художника, яка провела його у світ моди. Їхня співпраця була довгою і явила світові справжні шедеври Високої моди [4, с. 248].

Ельза Скіапареллі замовила Сальвадору Далі розробити флакон також для духів, випуск яких планувала приурочити до святкування Відродження Франції та звільнення після Другої світової війни. Ковпачок-сонце символізує французьку монархію, зокрема короля Людовика XIV, відомого як «король-сонце». «Обличчя» сонця виглядає чи то винуватим, чи висловлює жаль. Якщо придивитися, можна помітити, що кожна окрема риса особи схожа на чорного ворона в польоті. Духи побачили світ у 1946 году [3].

У 1982 році з'явилась ідея створення незвичайної серії ароматів у рамках концепції «Духи – твір мистецтва», яку започаткував один французький підприємець. Пошук відповідного імені не зайняв багато часу: Сальвадор Далі був ідеальною комбінацією комерційної успішності і яскравого таланту.

Серія Salvador Dali почалася з окремо взятого шедевра – з картини «Явлення особи Афродіти Книдської на тлі пейзажу», сюжет якої був використаний при створенні флакона і дизайну упаковки. Основу гами парфуму склали ніжні аромати улюблених Далі жасмину і троянди. Він сам придумав дизайн флакона для першого аромату. Вибравши ніс і губи Афродіти, богині любові і краси, для втілення дизайну свого першого парфуму, Далі цим показав, що жінка займає в його житті і мистецтві центральну позицію [1].

Перша партія духів вийшла обмеженим тиражем – 5 000 штук, парфум був розлитий в унікальні флакони з кришталю. Охочих віддати за парфумерний твір мистецтва 20 000 франків виявилось набагато більше, ніж наявних у продажу упаковок. Духи Salvador Dali стали єдиним парфумерним продуктом, створеним при безпосередній участі сюрреаліста, першими, але далеко не єдиними в серії [3].

Пізніше з'явилися аромати, упаковка для яких повторювала сюжети ексцентричних полотен маестро. Композиція «Явище особи Афродіти» також знайшла відображення в парфумі Laguna. Під впливом картини «Жінка з головою з троянд» була створена упаковка для аромату Dali style, а також Dali flor EAU de Toilette і Dali flor Eau de Parfum.

Сюрреалістичні твори Далі надихають на творчість і після смерті маестро, так у 2004 році до 100-річчя від дня народження майстра був випущений неповторний ексцентричний парфум Ruby lips, аромат якого іскриться усіма відтінками чуттєвості, привабливості і пустощів. Це – справжній аромат еротичності, який її розумів сам Сальвадор. В основі форми флакона і стилю оформлення упаковки – унікальне творіння Далі – дорогоцінна брошка «Рубінові губи». Зауваживши, що «поети всіх часів і народів оспівували рубінові уста і зуби, як перли», він виготовив губи зі справжніх рубінів, а зуби – з маленьких круглих перлин. То був екстравагантний гумор [2, с. 52].

Настільки улюблений Далі стереоскопічний ефект створюють на стінках флакона переливи, що символізують пристрась в чистому вигляді, а 5 пар рельєфних губ уособлюють 5 способів сприйняття дійсності і покликані принести удачу власниці цього шикарного парфюма. Відомі губи, створені Сальвадором Далі, продовжили надихати художників, що працюють в різних стилях: Philippe Starck, John Galliano, Prada, Paul Smith, Poilane, Boucheron тощо.

У 2010 році творці серії ароматів Dali подарували шанувальникам цієї парфумерної марки ще кілька чудових чуттєвих композицій. Серед них яскравий Salvador – для чоловіків, і ніжна Laguna Maravilla – для жінок.

У даній статті ми намагались показати ще один і багатьох талантів цього екстравагантного, ексцентричного, неординарного, але безсумнівно генія ХХ століття, сюрреалістичні ідеї якого знайшли своє відображення і в парфумерній продукції.

1. Геташвили Н. В. Дали. 1904–2004. Москва : ОЛМА – ПРЕСС Образование, 2004. 160 с.
2. Інгрем К. Це Далі. Львів : Вид-во Старого Лева, 2018. 79 с.
3. Сальвадор Дали: сюрреалистическая вселенная гения. URL: <http://www.dali-genius.ru>.
4. Современная энциклопедия Аванта+. Мода и стиль / глав. ред. В. А. Володин. Москва : Аванта +, 2002. 480 с.: ил.

АВТОРСЬКА ГРАФІКА АНДРІЯ СКІТЬОВА

Бурко А.Р.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Дяків М.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

У матеріалах статті розглядається інформація про графічне мистецтво білоруського художника Андрія Скільова, який вже декілька разів проводив персональні виставки в Івано-Франківську. Сформоване творче кредо художника у межах виконання графічної техніки, яку він сам створив. Новаційна манера подачі зображення виділяє Андрія Скільова на тлі сучасних мистецьких тенденцій.

Метою статті є розкриття питання графічної творчості автора і відстеження його виставкових проєктів реалізованих у культурному середовищі Івано-Франківська.

З довідки про автора відомо, що він народився 1968 р. в місті Новосибірськ. Навчався у Республіканській школі-інтернаті музичного і образотворчого мистецтва імені І.А. Ахремчика, яку завершив у 1986 р. Опісля було навчання в Білоруській академії мистецтв на кафедрі монументально-декоративного мистецтва (1994 р.). З 2005 р. член Білоруської спілки художників. Знайомство із західноукраїнською культурою відбулось на пленері у Карпатах, а його перша виставка пройшла в Івано-Франківську 20 січня 2016 р., на якій експонувалось понад 60 робіт [3]. Такий проєкт реалізований між двома братніми народами нагадав про цінність спілкування «мовою мистецтва», став пізнавальною подією для глядачів. Цьому також сприяв тодішній голова спілки М.Б. Якимечко, з ініціативи якого і була проведена ця виставка.

Наступна творча зустріч івано-франківських глядачів з Андрієм Скільовим відбулась у 2019 р. на представленій ним в Івано-Франківській галереї «Арт на Мур» виставці «Між снігом і вогнем». Невеликий зал вмістив близько тридцяти робіт митця і так само як і на першій представлені графічні роботи в авторській техніці. Твори є цікавими як з технічної точки зору так і за сюжетами. Зображення виконуються шляхом накладання різноманітних відбитків, допрацьовується за допомогою мастихіну і в кінці домальовується друкарськими фарбами. Такий прийом творення зображення нагадує монотипію і є авторською розробкою. У дослідженні А.В. Деюн «Монотипія як різновид графіки» наведені засоби графічної виразності монотипії, а саме лінія, штрих, пляма, фактура та колір [1]. Ця техніка базується на створенні відбитку – естампу. Чорно-білі та кольорові відбитки Андрія Скільова є невеликі за розміром, адже технічно складно виготовляти більші твори. Тому роботи цього майстра є станковими, а скрупульозність та тендітність графічних штрихів головна ознака манери подачі доволі складних композицій. Автор чуттєво і навіть дещо в ліричній формі підходить до вибору сюжету, в якому розповідає графічними засобами про людські почуття з необмеженою кількістю відтінків [2]. Він є спостерігачем за людським життям, за радісними і навіть трагічними митями існування особи у навколишньому середовищі. Графічні твори нагадують кадри фільму переведені в площину графічної композиції, що відображає найсуттєвіше і найважливіше з усієї кінострічки. Митець апелює до фрагментарності – дійсність передається уривчасто з глибинним змістом розуміння проблеми буття.

Перша виставка творів автора в Івано-Франківську – це ретроспектива життя людей, які оточують Андрія Скільова, і які є першоджерелом авторських творчих ідей. Портрети дітей, чоловіків і жінок природно поєднані в просторі і часі з пейзажним та інтер'єрним середовищами. Людська особистість виявляється через харизматичність образів – живих емоцій облич, рухів і жестів тіл. На перший план у композиціях виводить зображення персонажів, дещо перебільшуючи їх у розмірах для акцентування значимості та фіксації поза реальності на площині паперу. Художник зненацька застає своїх героїв за працею, відпочинком, сном, в хвилинах усамітнення та радості. Збирає людські почуття у композиції творів, бентежить натурністю, подвійним змістом, виховує патріотичні відчуття до всього людського. Присутність людини помітна навіть в тих роботах де немає персонажів. Так в натюрморті «Можна жити» (2011 р.) розкладені на столику біля вікна хліб, яйця і ще деякі продукти свідчать, про те що їх власник неподалік, і вже скоро буде готувати з них їжу. Оптимістична назва твору – це своєрідна подяка за ту користь, яку приносить людині їжа. Зображення правдиво відтворює предмети та речі важливі для живої істоти. У цьому невеличкому куточку зафіксовано цілий всесвіт, який іноді нам видається банальним і рутинним. Художник бачить поза стереотипами, все довколишнє постає як необхідність і цінність буття.

Отже, Андрію Скільову вдалось створити неординарні, наповнені життєвим змістом та білоруським колоритом графічні твори, в яких ілюструє сьогодення простих людей. Він не тільки вдало користується прийомами композиції, а й ускладнює техніку творення, що в результаті веде до виокремлення

індивідуальної стилістики та манери подачі зображень. Кожна його робота унікальна, адже передає багатогранне розуміння малюнку, композиції, колориту, що створене на естетичній парадигмі бачення графічної думки автора.

1. Деюн А. В. Монотипія як різновид графіки / наук. керівн. С. Г. Пашукова. С. 520–521. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/9024/1/NRMSE2017_V1_P520-521.pdf.
2. Костинюк О. «Між снігом і вогнем»: у Франківську відкрилась виставка графіки білоруського художника. *GALKA.IF.UA*. 04.10.2019. URL: <https://galka.if.ua/mizh-snigom-i-vognem-u-frankivsku-vid>.
3. Мороз Я. Білоруський художник Андрій Скітьов відкрив виставку у Франківську. *Репортер*. 20.01.2016. URL: <http://report.if.ua/lyudy/biloruskyj-hudozhnyj-andrij-skitov-vidkryv-vystavku-u-frankivsku-foto>.

СУЧАСНЕ ПИСАНКАРСТВО КОЛОМИЙЩИНИ. ТВОРЧИСТЬ ОЛЕГА КІРАЩУКА

Гриньків Д.Ф.,
І курс ОМ магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Типчук В.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Наш час інформаційних змін культурно-мистецького простору України проявляється двома тенденціями. Це глобалізаційні процеси та, на противагу їм, трансформація і розвиток окремих видів народного декоративно-прикладного мистецтва. Таким видом є традиція народного писанкарства, що не переривається й продовжує розвиватися сьогодні.

Головним осередком розвитку писанкарства сьогодні на Покутті є Коломийщина, де проживають цілі династії писанкарів у селах Воскресінці, Королівка, Ковалівка. Писанки Покуття, на відміну від писанок інших регіонів, вирізняються лінійним світлим малюнком на темному тлі. Більшість майстрів працюють в традиційному ключі, не виходячи за межі укладених схем.

Окрему нішу серед сучасних майстрів писанкового розпису, займає коломиїський писанкар, член Національної спілки майстрів народного мистецтва Олег Кіращук. В його роду були вишивальниці, писанкарки, майстер отримав художню освіту, навчаючись на художньому факультеті Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Перша персональна виставка відбулась у 1995 році в Івано-Франківському обласному науково-методичному центрі народної творчості. А після неї вже й не злічити їх: Естонія, Німеччина, Греція [1].

Шлях до власної стилістики писанкар розпочав досліджуючи етнічну покутську писанку, мандруючи селами, збираючи старі зразки писанок, вивчаючи їх назви та символіку. «Олег Кіращук написав 80 суто покутських писанок, символіку яких раніше дослідники не фіксували [1, с. 88]. Тривалий час використовував в основі своїх писанок тільки давні автентичні мотиви та елементи.

Певний період творчості митець не створював власних знаків-символів, проте постійно експериментував з кольоровою гамою та композицією. Художник, як і всі майстри писанкарства, послуговується традиційною давньою технікою воскового розпису.

На початку 2000-х Олег Кіращук розпочав створювати авторські роботи. У цей період у творчості писанкаря простежується вплив самобутніх творів майстрів декоративного розпису, таких як Марія Приймаченко, Параска Хома. Також майстер у своїй творчості звертається до тематики давніх легенд, прикладом слугує колекція писанок «Рахманський Великдень». На таких писанках зображено стародавню гуцульську легенду про людей «Рахманів». За цією легендою майстер створив п'ятнадцять писанок на страусиному яйці, де з однієї сторони міститься зображення подружжя гуцулів, що вкидають у річку яєчну «шкаралупу від писанок», яка пливе річкою, попри міфічну лісову звірину, через всю писанку і досягає святих людей «Рахманів» [2].

Особливістю стилістичної мови автора є створення багатоколірних авторських орнаментальних писанок в яких багряний дрібний геометричний малюнок центрального мотиву розміщується на темно-зеленому, синьому, чорному тлі. Майстер добре відчуває композицію, залишаючи в досталь тла для прочиння центрального мотиву. Його писанки передають традиції покутських і гуцульських розповідей-мотивів через вкраплення традиційних елементів. Одну з таких писанок за проектом Олега Кіращука й під керівництвом Яреми Стецика було створено на гусячому яйці й представлено на фестивалі «Парад вишиванок 2012». Задум цієї писанки полягав у поєднанні елементів писанкарства різних етнографічних регіонів Прикарпаття: Опілля, Бойківщини, Покуття та Гуцульщини. Композиційна побудова писанки симетрична з геометричними елементами орнаментики, що розміщуються на чорному тлі.

Увагу привертає тематична писанка автора, що присвячена подіям Євромайдану. Олег Кіращук, згадуючи про час створення цієї писанки, зазначав: «так, як кров, біду на писанці зображати не можна». Розвиток цієї теми має продовження в іншій композиції. Зображення Михайлівського собору, до якого летять білі пташки, за якими женеться орел, а під ними (пташками) ховаються студенти, а під орлом – беркутівець. Придивившись до орла-беркутівця, можна розгледіти поліцейські кийки замість пір'я. Холод та сніг, на писанці передано почерез блакитну морозну ніч темно-синього тла. По колу писанки міститься біблійний вислів царя Соломона: «Господнє ім'я це є сильна башта: до неї втече справедливий і буде безпечний».

Оригінальністю вирізняється писанка «Віра», написана 2000 року в честь доньки Віри, яку подружжя з любов'ю очікувало. На писанці зображено ембріон із водами-хвилями. Між завитками хвиль води бачимо оленя, який символічно вказує на правильний шлях у житті. Зображення ембріона нагадує фрагменти трипільської кераміки. Ця писанка вирізняється від усіх інших робіт художника своєрідним поєднанням ліній та кольору. Композиція передає ілюзію глибини, пропорційно розміщена на досить маленькій площині з чітко окресленими переднім та заднім планами. Писанку було розписано природніми барвниками на курячому яйці, її майстер зберігає й досі.

Підсумовуючи сказане, слід відмітити, що Олег Кірашук своєрідно вибудовує власні композиції на площині яєчної шкаралупи, здійснюючи перехід від автентичних писанкових орнаментів до авторських робіт. Його кольорова гама гармонійно поєднується із композицією та задумом твору.

1. Пожоджук Д. Локальні мистецькі традиції та митці. На його писанках ангели літають. *Народна творчість та етнологія*. 2019. № 1. С. 85–88.
2. Шухевич В. Гуцульщина. Львів : НТШ, 1904. Т. IV. 255 с.
3. Манько В. Українська народна писанка. Львів : Свічадо, 2005. 70 с.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ У ХОРЕОГРАФІЧНІЙ ПОСТАНОВЦІ

Гунчак А.І.,
II курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Кирильчук Н.П.,
старший викладач.

У будь-якому художньому творі образ виступає на перший план, і через нього пізнається значення, думка, ідея.

То що ж таке художній образ?

Предмети та явища навколишнього світу відбиваються у свідомості людини під впливом реальної дійсності, в певних образах, що виконують звичайну роль у процесах пам'яті, уяви та мислення. Образи зберігаються в пам'яті і можуть бути відтворені уявою. На основі образів пам'яті митець створює нову, доповнену реальність – художній образ.

Отже художній образ – особлива форма естетичного освоєння світу, за якої зберігається його предметно-чуттєвий характер та його цілісність.

Характерними рисами художнього образу є: інформативність, узагальнення, метафоричність, емоційність, типізація, художнє абстрагування, цілісність [5, с. 702].

Художній образ називають живою «клітиною» мистецтва. Безпосередністю естетичного споглядання істини, оскільки і саме мистецтво визначається як мислення в образах.

Естетичний зміст художнього образу передається художньою формою, для створення якої автор використовує комплекс різних засобів виразності, а оскільки хореографічне мистецтво тісно пов'язане з музикою, то хореографічний образ слід розглядати в тісному взаємозв'язку з музичним твором, враховуючи його стиль, жанр і драматургію. Дуже часто саме музика народжує образ в уяві і стає джерелом задуму майбутнього втілення. Художня цінність музики залежить від того, наскільки вона образна, змістовна, виразна.

Візуальні компоненти хореографічного образу (рух, міміка, пози...) створюють його видиму оболонку і стають формою існування реального образу. Танцювальний текст, який придумав хореограф, повинен бути і образним і дієвим для конкретного персонажу.

А.М. Кривохижа виділив складові частини побудови хореографічного образу його творення на основі:

1. Емоційного сприйняття твору, події, явища... (часто цей стан народжує задум).

2. Аналізу авторського варіанту твору, події.

3. Визначення мети. Що я хочу сказати?

Готуючись до створення хореографічного твору з його образами балетмейстера потрібно з'ясувати таке:

1) ідею твору, його складові та музичне вирішення;

2) характерні особливості образу твору в цілому та образів-персонажів зокрема через форму, малюнок та текст;

3) лінію дії образів через сюжет та драматургічну побудову твору [4, с. 49].

Хореографічний образ залежить від таланту і творчого потенціалу виконавця. Здібний, працюючий танцівник своїм виконанням збільшує значимість образу. Його професійна майстерність складається із зовнішньої і внутрішньої техніки. Зовнішня техніка – це вміння грамотно виконувати всі рухи, з яких складається танець, яка вдосконалюється на протязі всього часу роботи на сцені. Проте внутрішня техніка артиста – це перш за все вміння керувати своїми думками і почуттями, вміння наповнювати ними рухи, жести і пози. Внутрішня техніка – важливий елемент мистецтва перевтілення артиста.

При створенні художнього образу основне і першочергове значення має світогляд балетмейстера, його творча уява, художнє бачення дійсності, вміння мислити хореографічними образами. Б.Я. Ейфман в одному з інтерв'ю сказав, що він не ставить рухи, він створює характери. Великий К. Блазис говорить: «Створення балету – це робота розуму, смаку, уяви» [1, с. 57].

«Завдання будь-якого митця-поета, письменника, художника, режисера, балетмейстера – створити засобами свого мистецтва атмосферу того часу, про яку він розповідає в своєму творі, через відображення конкретного явища, конкретної людини досягнути узагальнене художнє відображення дійсності – створити художній образ» [3, с. 139].

Отже підсумовуючи вище слід сказати: хореографічний образ – складний сплав внутрішніх і зовнішніх рис. У танцювальному мистецтві ці риси розкриваються засобами хореографії. Балетмейстер вміло використовує для цього і малюнок, і лексику, жест і позу, музику, і драматургію, можливості танцівника і свій талант.

1. Блазис К. Танцы вообще. Балетные знаменитости и национальные танцы. 2-е изд., испр. Санкт-Петербург : Лань ; Планета музыки. 2008. 352 с.
2. Самохвалова А. В., Маркевич Л. А. Мистецтво балетмейстера : навчально-методичний посібник. Рівне : Вид. О. Зень, 2012. 100 с.
3. Смирнов И. В. Искусство балетмейстера : учебное пособие. Москва : Просвещение, 1986. 192 с.
4. Кривохижа А. М. Гармонія танцю : навчально-методичний посібник. Кіровоград : Антураж, 2006. 90 с.

5. Орлова Т. Художній образ. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Ін-т філософії імені Григорія Сковороди НАН України ; Абрис, 2002. 742 с.

КОЛІР В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДІВ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ м. ЧЕРНІВЦІ ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Данилюк У.М.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Хом'як Л.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Поняття кольору і його сприйняття – це надзвичайно складне явище. Закономірності колірної сприйнятливості засновані на природних асоціаціях. Але природа не є статистичною моделлю, а науково-технічний прогрес нерідко висуває задачі, несумісні з природними колірними закономірностями.

Вивченням колірних закономірностей природи, фізичних властивостей кольору, законів змішування і поєднання кольорів, їх психічного впливу на людину займається наука кольорознавство. Практичні завдання, які вирішуються цією галуззю знань, полягають в створенні функціонального і психофізіологічного комфорту, спрямованого на підвищення продуктивності праці, зниження стомлюваності, поліпшення гігієнічних умов і освітленості.

Актуальність дослідження пов'язана: по-перше, з соціальною потребою в появі різнопланових закладів громадського харчування, в тому числі і з розширеною функцією дозвілля; по-друге, з відсутністю досліджень сприйняття кольорового оформлення сформованих інтер'єрів безпосередніми відвідувачами закладів різного соціального статусу.

Мета дослідження полягає у виявленні типологічних особливостей формування інтер'єру закладів громадського харчування та їх кольорового оформлення в місті Чернівці.

Об'єктом дослідження є кольорові оформлення інтер'єрів закладів громадського харчування в місті Чернівці.

Психологи глибоко проаналізували феномен сприйняття кольору, який залежить і від морфологічних особливостей людини і від стану його нервової системи, від середовища, яке його оточує, від його настрою, життєвого досвіду та ін. Спеціальні психологічні дослідження показують, що 80% кольору і світла «поглинаються» нервовою системою і тільки 20% – зором [1]. Також достовірно встановлено, що кожен колір викликає підсвідомі асоціації.

Навіть на емпіричному рівні встановлено, що різні кольори впливають на людей по-різному. Тон може впливати на фізіологію різними способами, може збуджувати, а може заспокоювати. У цілому, як зазначає П.В. Янішин, «холодні кольори заспокоюють, розслабляють, теплі – збуджують і підсилюють внутрішню напругу» [4]. При всьому цьому ступінь впливу, як уже зазначалося, залежить від індивідуальних особливостей людини.

Слід зазначити, що для визначення колірної рішення дизайну будь-якого закладу громадського харчування необхідно спиратися на вітчизняні наукові здобутки останніх років, а також на регіональні особливості. У нашій країні Б.А. Базима провів велике дослідження колірних переваг дорослих людей обох статей у віці 16–70 років. «Фактори статі і віку для даної групи проявили себе традиційно: молодші піддослідні частіше вибирали більш яскраві і світлі кольори, ніж літні. Це характерно, в цілому, і для чоловіків у порівнянні з жінками. Однак для випробуваних у віці 45–54 років фактор статі виявився пов'язаним з зворотною тенденцією – жінки цього віку віддавали перевагу яскравим кольорам майже в два рази частіше, ніж чоловіки» [2].

В оформленні закладів громадського харчування Чернівців все частіше використовуються природні матеріали та кольори, що дає змогу відвідувачам відчувати атмосферу свіжості та природи в урбанізованому просторі міста. Не оброблені промислові матеріали, такі як метал, бетон, цегла, ведуть діалог з більш вишуканими структурами, а саме шліфованою деревиною та розкішними меблями. Грубість перших складових підкреслює вишуканість останніх, а їх мікс народжує красу та гармонію. Яскравим прикладом такого поєднання є кафе «Тераса». Родзинкою закладу є відсутність стін, що повністю виправдовує його назву. «Тераса» – це відкритий майданчик, в якому навіть взимку можна отримати відчуття літньої свіжості. Поєднання білого кольору в інтер'єрі з денним світлом та незначною кількістю штучного освітлення робить приміщення кафе надзвичайно сонячним та світлим. Контрастування білого та чорного в оформленні закладу дало можливість досягти сучасного вигляду, а суворі геометричні форми підлоги та стелі підкреслюють особливості загального інтер'єру. На противагу «Терасі», кав'ярня «Чашка» – це заклад, в якому перше, що кидається в очі – це поєднання коричневого та зеленого кольорів в інтер'єрі. Завдяки такому поєднанню, інтер'єр закладу нагадує дерево, з коричневим стовбуром та зеленим листям. Коричневий колір вселяє силу, довіру і впевненість, асоціюючись з надійністю і довговічністю [3]. Але, незважаючи на те, що коричневий колір вселяє спокій, його надлишок в інтер'єрі може навіть похмурити думки, тому він потребує яскравих колірних акцентів, саме зелений гармонійно його доповнює. Кольорове рішення для інтер'єрів Чернівців є досить незвичним, і саме це в першу чергу виділяє заклад серед інших.

З точки зору відвідувача, інтер'єри закладів громадського харчування в Чернівцях пропонують більш-менш цілісну інтер'єрну «картину», яка сприймається в процесі їх поступового включення у створений образ середовища. Система візуальних комунікацій через кольорове оформлення, характерна для сучасних інтер'єрів у закладах громадського харчування Чернівців, з м'якою або агресивною наполегливістю пропонує відвідувачам максимально задовольнити їх потреби в харчуванні і дозвіллі, що, в кінцевому рахунку, вигідно для власників закладів. Кольорова композиція ресторанного інтер'єру є своєрідною упаковкою для «товарів і послуг», з одного боку, а з іншого – самостійним предметом естетичного споживання і джерелом естетичного переживання. Така функціональна двоїстість робить феномен кольорового оформлення

інтер'єру в закладах громадського харчування по-справжньому ексклюзивним дизайнерським явищем.

1. Базима Б. А. Исследование отношения к цвету как метода в диагностике эмоциональных нарушений при шизофрении : дис. ... канд. психол. наук. Санкт-Петербург, 1991. 36 с.
2. Базима Б. А. Колір та психіка. Харків, 2001. 172 с.
3. Забельшанский Г. Б., Миневрин Г. Б., Раппапорт А. Г. Архитектура и эмоциональный мир человека. Москва, 2015. 207 с.
4. Янишин П. В. Психосемантический анализ категоризации цвета в структуре сознания субъекта : дис. ... д-ра психол. наук. Москва, 2001. 394 с.

ВИКОНАВСЬКА, ПЕДАГОГІЧНА ТА КОМПОЗИТОРСЬКА ТВОРЧІСТЬ СЕРГІЯ ОРЛА

Дитко І.А.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Волощук Ю.І.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Гуцульщина – заповітний мальовничий край, наповнений древніми звичаями і традиціями. Тут, горяни співають коломийки, будять Карпати звуками трембіт, фляори і дрімб, це колиска найкращих народних музик і цілих династій, які формують локальне мистецьке середовище. Цей край нам подарував Сергія Степановича Орла, видатного скрипаля-віртуоза, композитора, імпровізатора, аранжувальника, педагога, засновника та художнього керівника оркестру народної музики «Аркан», Заслуженого артиста України.

Народився Маестро 25 березня 1952 року у м. Коломия Івано-Франківської області. З шести років розпочав навчання в Коломийській Філії Вищого Музичного Інституту імені М. Лисенка у класі скрипки директора М. Рузічнера. Викладач спрямовував зусилля своїх вихованців на формування універсальної скрипкової виконавської школи. А саме – правильна постава усього тіла і рук скрипаля, вироблення якісного звуку на інструменті, артикуляція та аплікатурна база, вільне володіння штриховою технікою та виразовими прийомами. У 1965 році Сергій Орел вступив до Івано-Франківського музичного училища ім. Д. Січинського у клас скрипки Т.М. Ковалик. Роки навчання в Івано-Франківську – це творчі пошуки талановитого студента. Оркестрову музику С. Орел полюбив завдяки Л.М. Куцію, котрий був керівником оркестру музичного училища. Педагог навчив юного Орла по-особливому сприймати і відтворювати звуки, надихнув його на спроби писати перші оркестровки. Це були: «24 каприс» Н. Паганіні, етюди Р. Крейцера, концерти Ф. Зейца, «Пантоміма» В.А. Моцарта, «Голубий Дунай» Й. Штрауса. Будучи студентом третього курсу, хлопець продовжив своє навчання у Дрогобицькому музичному училищі ім. В. Барвінського у класі М. Штепури, вже маючи на той час власний сформований му-

зичний смак і мислення. Закінчивши у 1971 році навчальний заклад з відзнакою, талановитий музикант розпочинає професійну діяльність артиста Державного Гуцульського ансамблю пісні і танцю Івано-Франківської філармонії. За два роки роботи в колективі (1971–1973) Орел зарекомендував себе добрим керівником та блискучим солістом. Враховуючи це, йому запропонували посаду художнього керівника Будинку культури с. Сопів Коломийського району. Невдовзі його перевели до Коломиї на посаду музичного керівника міського будинку вчителя, викладача дитячої музичної студії, а також соліста гурту «Коломияни». У 1977 році Сергій Орел з сім'єю переїжджає в смт Делятин Надвірнянського району, де займає посаду директора дитячої музичної школи. Того ж року, в кінці вересня, разом зі своєю дружиною створює власний народний оркестр – «Аркан». У листопаді 1977 року відбувся перший концерт, який отримав великий успіх. Програма оркестру на той час складалася на половину з оркестрових творів – «Аркан» (перша версія), «Гуцулка» (перша версія), «Буковинський марш», «Гуцульський мишинський марш» та вокальних – «Не сходило вранці сонечко», «Гуцульська колискова», які виконувала співзасновниця оркестру Любов Орел. З кожним роком музична спадщина скрипаля наповнювалася новими творчими шедеврами – «Фантазія», «Карпатська сюїта», «Говерла», «Румунські коломийки», «Святкова хора», «Гуцульські мелодії» для сопілки соло; твори для симфонічного оркестру – «Оберек», «Танцювальна сюїта», три «Чардаші»; вокальні твори – «Пісня рідної землі», «Фестивальний вогонь», «Гуцульщина», «Спомин»; твори на духовну тематику та аранжування українських народних пісень – «Ой, під вишнею», «Козак гуляє», «Ой у вишневому саду». У цілому спадок Маестро складає понад 3000 творів.

Виконуючи та аналізуючи твори митця, можна впевнено сказати, що автор експонує теми традиційного народного фольклору і враховує жанровостильові ознаки. Музичні теми мають варіативно-варіаційний розвиток та цілісну, скомпоновану музичну форму. У творах присутня багатоголосна фактура, багата музична лінія, яка має більше як 3 голоси (підголоскова та імітаційна поліфонія) та насичений акордовий супровід. Музика побудована на віртуозних скрипкових каденціях, які звучать на початку, всередині або в кінці композиції. Наприклад, «Аркан», «Карпатська сюїта», «Говерла». Оздоблювану функцію виконують вібрато, форшлаги, мелізми, трелі. Скрипаль часто використовує верхні позиції струни «соль», щоб надати звучанню скрипки певної тембральності, що характерно для гуцульської автентичної музики. Твори динамічні, несуть в собі глибокий зміст, мають чіткий ритм, метр, виразну артикуляційну мелодію.

У 1992–1993 роках, Кембриджський центр досліджень знаменитостей світу присвоює скрипалеві титул «Людина року світу в галузі музики та мистецтва». Ім'я Сергія Степановича Орла вписано до Англійської Королівської енциклопедії. За творчу працю скрипаль був нагороджений Грамотою Президії Верховної Ради України (1989 р.), відзнакою Президента України, званням Заслуженого артиста України (1997 р.), а також ювілейною медаллю з нагоди 20-річчя Незалежності України (2011 р.).

Сергій Орел – це Людина-Епоха. Він жив і творив для свого оркестру та творчих колективів. Минуло три роки від коли перестало битися серце Маестро, проте, його музика звучить досі і не перестає грати «Аркан», продовжуючи роботу і творчість свого наставника.

1. Орел С. Вибрані твори. Т. II. Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2017. 87 с.
2. Орел С. Вибрані твори. Т. III. Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2018. 91 с.
3. Орел С. Вибрані твори. Т. IV / упорядник Я. Павлів. Львів : ТзОВ «Растр -7», 2019. 97 с.
4. Волощук Ю. І. Професійна реконструкція фольклору у творчості скрипаля Сергія Орла. *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство*. 2007. Вип. X–XI. С. 87–91.
5. Павлів Я. Творчий портрет славетного скрипаля (Пам'яті Сергія Орла). *Вісник Львівського університету. Мистецтвознавство*. 2019. Вип. 20. С. 133–146.

СПОСОБИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФОРМ ОДЯГУ

Дякун А.Д.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Макогін Г.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Трансформовані вироби багатофункціонального призначення користуються у споживачів підвищеним попитом. Трансформація (лат. *Transformatio* – зміна) – перетворення структур, форм і способів, зміна цільової спрямованості діяльності; або перетворення, зміна виду, форми, істотних властивостей чогонебудь. Сучасний принцип експлуатації одягу, який здатний трансформуватися, дозволяє створювати нові індивідуальні образи. Можливість експериментувати, видозмінювати і трансформувати різні елементи одягу, дає можливість споживачеві моделювати безліч варіантів модного костюму, іноді представляти його в різних стильових рішеннях. Завдання дизайнера одягу створювати такий одяг, який забезпечував би максимальний фізичний і психологічний комфорт споживача продукту. Одяг, здатний трансформуватися при вдалому конструкторсько-технологічному вирішенні та оптимальному підборі матеріалів здатний забезпечити споживчі та естетичні вимоги.

У застосуванні формозмінних елементів костюма криються великі можливості. Одяг-трансформер являє собою рухливу матеріальну структуру, що дозволяє їй перетворюватися в різні види виробів або істотно змінювати властивості даних виробів [2].

Трансформації костюма відомі ще з античних часів. Варіативність незшитого давньогрецького одягу: хітонів, гиматіїв, пеплосів і тунік створювалась за рахунок драпірувань. У період готики європейські жінки носили кіртл з непришитими рукавами, які прив'язували до ліфу. Французькі чоловіки у XVI–XVIII столітті носили дублет з рукавами-бур на шнурівках, українські козаки довгі

рукави кунтушів за потреби зав'язували за спиною. Способи ношення (трансформації) жіночого незшитого поясного вбрання і пов'язування хусток в українському народному костюмі вказували на стан: заміжня жінка чи дівчина

У 70-х роках минулого століття журналістка Лідія Сильвестра винайшла і запатентувала Infinity dress – плаття-трансформер. За родом своєї діяльності Лідії доводилося багато подорожувати по різних країнах і сукню-трансформер стало справжньою знахідкою для неї – воно не займало зайвого місця в багажі, але при цьому складалося враження, що у жінки в арсеналі є цілий гардероб.

Британський дизайнер Хуссейн Чалаян представив свою колекцію суконь-трансформерів на «Тижні моди в Парижі. Моделі британського дизайнера здатні трансформуватися завдяки високим технологіям, зовсім без допомоги носія. Вони «розпускалися» на жінках, як бутон троянди і змінювали колір. Дуже популярний у весільній сукні метод трансформації від'єднання-приєднання, дозволяє нареченій змінювати образ протягом урочистостей.

Дизайнери одягу застосовують відомі та новітні принципи трансформації, застосовуючи сучасні прийоми конструктивно-технологічного та композиційного рішення.

Прийоми трансформації одягу:

- розтягування – стягування;
- від'єднання – приєднання;
- регулювання – фіксація;
- скручування;
- зникнення – поява;
- переміщення.

Серед методів трансформації одягу виділяють комбінаторний метод, модульний метод, метод плоского крою, кінетизм [1].

Висновки. Трансформація форми і виду – один з напрямків творчої діяльності дизайнера одягу, метою якої є проектування комфортного, функціонально-виправданого, естетично-цілісного одягу, як одного з елементів предметного середовища, який відповідає вимогам споживача. У різноманітті існуючих методів проектування методи трансформації будуються на образно-асоціативних підходах та принципах формоутворення, що дозволяють проектувати багатофункціональний одяг, здатний відповідати основним вимогам сучасного споживача. На основі загальних характерних принципів здійснено класифікацію методів трансформативного формоутворення, що включає: метод плоского крою, комбінаторний, кінетичний, модульний. Більш детальне вивчення методів трансформації є дуже важливим для розширення принципів методології та сфери використання, а також для впровадження результатів дослідження у практичній діяльності дизайнера одягу.

1. Нагорна З. В. Класифікація методів трансформативного формоутворення в дизайні одягу. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*. 2013. № 2. С. 87–90.
2. Гурдина В. В. Сучасні методи проектування в дизайні одягу та їх особливості. *Вісник ХДАДМ*. Харків, 2009. № 4. С. 39–44.

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ І ТЕХНІЧНІ ВАРІАЦІЇ ЛЮНЕВІЛЬСЬКОЇ ВИШИВКИ

Кльонова А.С.,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Макогін Г.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Люневільська вишивка – це стародавнє французьке мистецтво, яке дійшло до наших днів і не втратило своєї популярності. Свого часу більшість вишуканих дамських сумочок кінця 19 століття були виконані саме в цій техніці. Історія люневільської вишивки бере свій початок у XVII столітті, коли у французькому містечку Люневіль влаштувалося велике число ремісників-вишивальниць, які застосовують цю техніку. Спочатку в роботі користувалися виключно голкою і вишивали нитками. Лише в середині XIX століття винахідливі вишивальниці замінюють голку гачком, який схожий на гостру і тонку голку на ручці, при виконанні тамбурного шва. Приблизно тоді ж у вишивку починають додавати намистини і стеклярус – скляні циліндрики подовженої форми з подовжнім отвором для нитки [1]. Особливість цієї вишивки полягає в тому, що вона ведеться з двох сторін п'яльців. Виворіт виглядає так само акуратно, як і чільна сторона. У люневільській вишивці не пастки або бісер пришивають до тканини, а нитку, на яку їх попередньо нанизують матеріали оздобу. Пізніше, коли вишивка стає професійним заняттям, робота з використанням люневільського гачка починає цінуватися за швидкість (адже таким гачком можна вишивати вчетверо швидше, ніж голкою).

Оскільки робота гачком відбувається набагато швидше, ніж голкою, люневільська вишивка дає найширші можливості застосування своїх візерунків в декоруванні різноманітних речей. Наприклад, люневільською вишивкою можна прикрасити сумочку, як окрему прикрасу наряду (брошка), чи прикрасити інтер'єр, така незвичайна картина неодмінно буде викликати інтерес і захоплення ваших гостей. Вона ідеально підходить для весільних і вечірніх суконь. Або легких літніх сарафанів. З нею навіть найпростіше плаття стає ніжним і ефектним [2]

Але це лише частина прикладів, де можна розмістити Люневільську вишивку. Варто лише трохи проявити фантазію і можна зробити абсолютно неперевершену річ. Для французької вишивки люневільським гачком використовують особливі тканини. Історично ця вишивка використовувалася для одягу. Найбільше для вишивки підходять тканини найтонші, на зразок батисту і шовку, або ж важкі – оксамити і велюри. Хоча і на рогожці теж можна вишивати. Нитки для люневільської вишивки повинні бути досить міцними, але в той же час тонкими – особливо, якщо майстриня використовує для вишивки бісер і намистини. Крім того, люневільська вишивка, як особливий вид мистецтва, не терпить контрастів – нитки вибирають або в тон, або нейтральних відтінків, або кольорів, близьких до кольору тканини. Малюнок для вишивки у може мати різноманітні пластичні рішення. Але найчастіше у композиції люневільської

вишивки спостерігаємо рослинні мотиви, це зумовлено тим, що різні завитки імітують і створюють мереживні картини, що в часи виникнення вишивки було популярним, а також тим, що цю вишивку можна часто зустріти на весільних сукнях тому, що квіти, листя, гілки рослин символізують чистоту, їх часто використовують в оздобленні. Вибір малюнка залежить і від самої тканини, і задумка автора. Побудова композиції може спиратися на принцип рівноваги, коли частини малюнка врівноважують один одного і стають частиною візерунка, тобто мають вісь симетрії. Переважно використовуються ритмічний ритм та створюється не замкнена композиція. Якщо тканина легка то краще підійде не щільно розшитий візерунок, для того аби основа не провисала під вагою бісера та не робила зморшок. На більш цупкіших тканинах можна вишити густий малюнок. Бісер і намистини для вишивки гачком застосовують різноманітної форми та фактури. Часто застосовують матеріали, що імітують дорогоцінне каміння [3].

Вишивка розвивається і надихає багатьох. Архів Будинку Лесажа зберігає зразки вишивки початку 20 століття – це справжні витвори мистецтва. «Ось уже тридцять років, незважаючи на те, що мода часто радикально міняла силуети, тканини, лінії, жоден з великих кутюр'є не розпочинав нової колекції без того, щоб не навідатися спочатку в мій архів або не подивитися мою нову колекцію. Використовували вони потім відібрані зразки чи ні, неважливо, – вони ними надихалися. І всі ці тридцять років я шукаю для кожного будинку його стиль – вважав Франсуа Лесаж» [4].

Люневільську вишивку в своїх колекція одягу часто застосовують все-світньо відомі дизайнери: Елі Сааб, (дім *Gucci*), Олександр Маквін, *Valentino*, *Dolce&Gabbana*, будинок *Chanel* (одна з вишивальщиць цього будинка родом з Івано-Франківська Анастасія Віст) та багато інших.

Отже, вишивка лишається джерелом натхнення для усіх дизайнерів, вона накопичує, видозмінює та примножує техніки. За допомогою вишивки можна урізноманітнювати моделі, створюючи неперевершені образи. На її розміщення впливає функціональне призначення виробу та вибір тканини.

1. URL: <https://www.google.com/amp/s/blog.mirkrestikom.ru/ljunevilskaja-vyshivka-sekretu-masterstva/amp>.
2. URL: <https://www.google.com/amp/s/factsinter.com/mir/lyunevilskaya-vyshivka-iskusstvo-kotoroe-pridetsya-po-dushe-cenitelyam-krasoty/amp>.
3. URL: <https://www.google.com/amp/s/blog.mirkrestikom.ru/stitch-vyshivka-krjuchkom-raznovidnosti-osobennosti-primenenie/amp>.
4. URL: <https://slovesa.in.ua/ot-masterskoj-do-podiuma-legenda-ruchnoj-vyshivki-fransua-lesazh>.

МАЙСТЕР-КЛАС ЯК СПОСІБ ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ковальчук Ю.Т.,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Стефанишин Л.Р.,
старший викладач.

Як відомо, залучення дітей до образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва починається ще зі школи. Проте, звичайних уроків у класі замало для зацікавлення та подальшого творчого розвитку учнів. Помітнішим стає небажання школярів вчитися малювати і це дійсно проблема для культурного та художнього розвитку суспільства. За таких обставин, виникає потреба звернутися до позакласних занять: гуртків чи художніх шкіл, а також хорошим варіантом є зайнятість у майстер-класах.

Майстер-клас – це особливий творчий захід, для тих, хто хоче освоїти щось нове у мистецтві, або, щоб зацікавити когось у ньому, під керівництвом досвідченого майстра. На таких заняттях, під час спілкування з митцем, учні мають можливість отримати певний досвід і вміння, познайомитися з різними підходами до створення художнього твору, а також діти мають можливість спостерігати за різноманітністю авторських технологій втілення художньої ідеї та, наслідуючи дії майстра, реалізовувати власні творчі задуми [3, с. 21].

В Україні, а конкретно в Івано-Франківську, є багато приватних осіб, які прагнуть поділитись своїми мистецькими знаннями. Саме вони зацікавлюють новачків чи далеких від такого роду занять школярів. На основі польових досліджень, вдалося познайомитися з деякими представниками.

Артстудія «If» (вул. Мазени, 72).

Тут практикують майстер-класи з неординарних технік малювання – Resin Art (картини, написані епоксидною смолою) та Fluid Art (картини, написані рідким акрилом). Юлія Палій (керівник студії) пропонує цікаві техніки без обмежень, без використання таких звичних всім олівців чи пензлів, ніяких пропорцій, вимірів. Такий особливий спосіб малювання дуже приваблює дітей, адже він містить в собі повну свободу у виконанні картин, творчих абстракцій. Майстер-класи такого типу заспокоюють, це своєрідна арттерапія.

Творча майстерня «БАОБАБ», («Бастіон», провулок Фортечний, 1).

Це майстерня відкритого типу. Тут проводяться майстер-класи з декоративно-прикладного мистецтва в різних техніках та з різними матеріалами, тому кожен може знайти заняття для душі та спробувати щось нове. Засновниці Зоряна Мартинюк та Юлія Солдатова постійно розробляють нові цікаві майстер-класи, наприклад: авіамоделювання та збирання конструкторів для хлопців, чи сімейний захід для батьків і дітей.

Мистецька школа вихідного дня з художником Володимиром Прокотишиним, виставковий зал Арт на Мур («Бастіон», провулок Фортечний, 1).

Тут практикується творчий підхід до рисунку та живопису. Малювати можна різними матеріалами: акрилом, пастеллю, аквареллю і так далі. Кожен

малює те що хоче: копії картин відомих художників, улюблену іграшку та інше. Такі незвичні, експериментальні майстер-класи дозволяють всім охочим поринути у світ мистецтва. Основою педагогічної практики митця є мистецька вседозволеність. Як каже сам художник: «Іноді важливо не навчати дитину чогось свого, а просто не заважати, щоб не збити її з творчого шляху. Треба вміти розпізнати, що дитина вміє, а що ні, і це їй давати» [1].

Студія «Я художник» (вул. Військових Ветеранів, 14).

Студія «Я художник» (керівник Олена Карпюк) – це просто неймовірна студія, де всі охочі можуть намалювати свій особистий шедевр олійними фарбами. Також, можна спробувати себе в fashion ілюстраціях, художній графіці, хенд-мейд техніках, у food скетчингу, скетчингу для флористів та в розписі тканин. Така різноманітність технік та уважність викладача привертають увагу дітей і допомагають самореалізуватися в мистецтві.

Під впливом співпраці з митцями, учні, які не бачили можливостей власної реалізації у художній галузі, переглядають своє ставлення до мистецтва як до професійної сфери. Вони починають розуміти, що можуть і хочуть опанувати мистецтво в подальшому житті. Саме це сприяє реалізації одного з основних завдань загальної художньої освіти – формування особистості, поціновувача мистецтва [2, с. 94].

Судячи з отриманих результатів дослідження, стає зрозуміло, що основними критеріями для зацікавлення дітей в мистецтві є довільний вибір технік виконання художніх творів та свобода думки, застосування уяви в їх виконанні. Для подальшого розвитку мистецтва в суспільстві дуже важливим є можливість створення виробу за власним бажанням, часто на вільну тему чи щось абстрактне. І, звичайно, на кожному уроці вчитель повинен вишукувати неординарні засоби, методи їх проведення, вміти подати необхідний матеріал так, щоб діти відчували потребу в подальшому розвитку цих вмій [4].

Майстер-клас – дуже вдалий вид заняття для сповнення школярів мистецьким духом. Саме цього потребує шкільна освіта, для подолання все меншого інтересу дітей до творчості.

1. Художник Володимир Прокопишин проводить майстер-класи художнього мистецтва. Канал 402. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2Bbx1JhqIqU>.
2. Лихачев Б. Т. Теория эстетического воспитания школьников. Москва : Просвещение, 1985. С. 175.
3. Мужикова І. Майстер-клас як засіб активації художньо-творчої діяльності школярів. *Мистецтво і освіта*. 2014. № 2 (72). С. 20–23.
4. Прокопенко Н. М. Опис досвіду вчителя образотворчого мистецтва Свеської спеціалізованої школи І–ІІІ ст. № 2 «ліцей». URL: <https://prokopenkonadejda.wixsite.com/prokopenronadejda/about>.

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМ І ТЕХНОЛОГІЙ У ДЕРЕВ'ЯНІЙ АРХІТЕКТУРІ ГРОМАДСЬКИХ І ЖИТЛОВИХ СПОРУД ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Королюк М.М.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Хом'як Л.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

З давніх часів територія Західної України більшою мірою була покрита лісами. Отож логічно, що деревина була найпоширенішим матеріалом, який застосовувався в будівництві споруд громадського і житлового призначення. Впродовж років у процесі еволюції відібралися найбільш доцільні форми, технології та прийоми. На превеликий жаль, споруди з дерева не є стійкими чи довговічними. Тому на наших землях залишилося дуже мало вцілілих від вогню, воєн та стихійних явищ архітектурних пам'яток.

Дерев'яна архітектура України дуже різна як за формами, так і за художньою виразністю. На Західній Україні вона теж набула своїх стилістичних особливостей, які склалися переважно відповідно до історико-географічних регіонів. Проте їй притаманні й загальні риси. Зрештою, крайові ознаки стали одними з ключових у розвитку архітектури. До прикладу, на території Карпат, де характерна велика кількість опадів, априорі не могло бути пологих дахів. Тому їх робили стрімкими, крутими та високими з розрахунком на те, щоб на них не затримувалась вода. Будівництво житла враховувало як давні традиції, перейняті від пращурів, так і постійно прагнуло до чогось нового, не заперечувало прогрес. Дерев'яні споруди ставили переважно в місцях, де вони були би гармонійним доповненням ландшафту.

Жителі західних регіонів найкраще проявляли свою майстерність та весь талант вкладали саме в будівництво культових споруд, тож зупинімося докладніше на їхньому аналізі. Загальні принципи будівництва були взяті з візантійської школи [1], але кожен регіон мав свої особливості. Для Бойківщини традиційною була тридільна триверха – церква з трьома прямокутними зрубами. Еволюція форм прослідковується в збільшенні висоти верхівок, також збільшується і кількість заломів, верхи переходять з четверикових у восьмерикові. На думку Віктора Вачерського, Миколаївська церква з села Кривка у Львові – найдовершеніший архітектурний взірець бойківського храму [2]. Лемківські церкви характеризує тридільна композиція трьох верхів з асиметричною динамічністю. З часом, перейнявши стилістику центральноєвропейського бароко, верхи стали з більш витонченими силуетами, з ковнірами й перехватами. Щодо закарпатських церков, то тут у композиції переважає вже не збільшення верхів, а масивні дахи зі ступінчастими об'ємами та висока чотиригранна вежа над бабинцем, яка увінчана високим шпилем. Галицькі церкви зосереджувались на масштабних градаціях і працювали над постійним членуванням форм. Планування було переважно тридільним, іноді – хрещатим, майстри використовували опасання. Для Буковини властиві церкви хатнього типу, тридільні з трьома верхами, які не є помітними та ховаються піж пластичними дахами. Як ствер-

джує Володимир Січинський, прослідковуючи зміни у дерев'яному будівництві, найпростіша та найбільш примітивна пірамідальна форма перекриття зрубів затримувалася тільки в глибинках, наприклад, на Бойківщині. Загалом дерев'яне будівництво розвивалось і йшло далі [3]. Дерев'яна архітектура Західної України у своїй основі намагалась затримувати характерні риси, що були притаманні лише їй.

Нарешті, перейдімо до житлової архітектури. Безумовно, що такі споруди постійно змінювались, покращувались та набували нових застосувань і призначень. На Заході, на відміну від Центральної України, їх будували виключно з дерева. Згодом почали застосовуватись різноманітні різьблені деталі – на ганках, піддашсях. Разом із тим гуцули досягли особливої вправності, обробляючи деревину. Їх «осідки» були неподільними, без окремих господарських будівель та деталей. Тип тридільної хати постійно ставав більш розвиненим, будинки ставали більшими, їх поділяли вже на дві житлові зони. Формотворення змінювалось у результаті додавання розвиненого ганку, а іноді – мансарду. Міські будинки були довгими і вузькими. Їх зовнішні форми зберегли свої особливі риси, певні деталі. Загальний вигляд дерев'яних будинків переважно мав цілісний гармонійний вигляд, беручи до уваги другорядні будови та огорожу. Найрізноманітнішими завжди були піддашся, балкони, голосники, опасання, рундуки, підсіння. Вони мали свою окрему нішу в будівництві споруд.

Процес будівництва дерев'яного житла був відмінним від сучасного проектування. Для цього не створювались проекти, а будівлі виготовлялись за колишніми старими зразками, застосовуючи всі традиції та надбання, що були властиві певним регіонам чи селам. Можемо прослідкувати, що пройшовши довгий шлях еволюції, житло на Західній Україні змінювалось, форми постійно ускладнювались і набували цікавіших обрисів. Проте, мінімалізм та раціоналізм, які наші предки застосовували для того, щоби було легше будувати й ремонтувати, а також обігрівати в холодну пору року своє житло, сьогодні є актуальними, як ніколи. Винятково прості рішення у проектуванні сучасних помешкань стають трендовими і починають вкорінюватись у систему архітектурної композиції сьогодення.

Дерев'яна архітектура Західної України впродовж багатьох років дотримується своїх традицій та канонів, лише будівлі XIX ст. починають втрачати свої усталені форми та технології. Найконсервативнішими все ж були гуцульські та поліські архітектурні школи. Пам'ятки дерев'яної архітектури є вагомим та цінним надбанням нашого народу. Вони є унікальними та різноманітними, як і природа української землі: високі – на Бойківщині, вишукані – на Лемківщині, злагоджені – на Поділлі, присадкуваті – на Галичині. У них закладені особливі риси, характерні лише цьому краю. Підсумовуючи, можемо ствердити, що у дерев'яній архітектурі Західної України наш народ впродовж віків демонстрував свій мистецький хист і одвічну любов до праці та утверджував духовні цінності.

1. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура України (X–XXI ст.). *Народознавчі зошити*. 2015. С. 21.
2. Вечерський В. Українська народна дерев'яна архітектура. Київ, 2009. С. 40.
3. Січинський В. Українська архітектура. Київ, 1934. С. 159.

ПАСІОНАРНІСТЬ ТАЛАНТУ ІВАНА ФІЦАЛОВИЧА

Кушнір Г.С.,
I курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Зваричук Ж.Й.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Пасіонарність – поведінковий феномен, зумовлений біохімічною енергією людини, яка визначає здатність, зокрема, етнічних колективів до цілеспрямованої активної діяльності (економічної, військової, міграційної, у сфері культури, духовності). Як характеристика психіки й поведінки особи – це активність, яка виявляється у здатності та навіть прагненні до певної жертвності заради досягнення мети. Пасіонарність притаманна майже всім людям, але в дуже різному ступені. Вона може бути неусвідомленою чи усвідомленою, проявлятися як владолюбство або своєрідне горде смиренство, діяльне милосердя, пожадливість чи жертвний аскетизм. Ці якості можуть породжувати як подвиги, так і злочини, як добро, так і зло, творення або руйнування. Пасіонарність не дозволяє бути байдужим. Імпульс пасіонарності може бути таким сильним, що його носії – пасіонарії – можуть не завжди передбачати всі наслідки своїх дій.

Пасіонарна особистість потребує постійного випробовування власних можливостей. Більшість із цих спроб можуть бути нераціональними, але у психології віднайдуться різні пояснення людської психіки. У художньому творі пасіонарність виявляється на рівні образів. У літературознавстві пасіонарною вважають «героїчну, безкомпромісну особистість, здатну на величній вчинок, ризик життям задля втілення високих ідеалів» [2].

Осмислення національних категорій є характерною рисою творчості українських композиторів, головне галицьких, для яких увага і вибір кола образів, літературних джерел, текстів, до яких вони звертаються є передовсім «справою честі» і «візитівкою» їх творчого доробку.

Формування музичної культури народу – це, передусім, активна і самовіддана праця видатних талановитих особистостей, багатогранна діяльність яких підтримувала і розвивала нові паростки творчості і пропагувала високий стиль музики.

Позитивне суб'єктивне ставлення, захоплення творчістю того чи іншого митця, може служити певна система художніх пріоритетів, особливостей музичної мови, вибору жанрових моделей, які свідчать про природну спадкоємність.

Особливість композитора та педагога І. Фіцаловича сформувалася саме в буремний період п'ятдесятих – шістдесятих. Він належить до тих, хто потім не зрадив своїм переконанням і своїй душі. Маестро багато читав, писав, слухав і творив. Творив для себе передусім, бо не міг нести у собі таке різноманіття мелодій, звуків, писав для найближчих і тих, хто був спроможний зрозуміти його, почути і розділити його радість.

Постсталінське покоління музикантів реагувало на «важкі часи» по-різному. Іван Фіцалович ж природньо й невимушено пройшов між цими антагоністичними таборами і не пристав до жодного з них.

Його принципова позиція полягала в осмисленні національної ідеї в ширшому розумінні цього слова, вироблення власного творчого методу, що ґрунтувався на фольклорних джерелах, і, навіть, фольклорно-регіональних (насамперед, сформованих і регіоні Карпат та Галичини). Важливим є те, що композитор зумів подолати небезпеку повторення пройденого, «застрянути» в традиції, складеній півторасторічним періодом в Галичині в рамках аматорського мистецтва.

Композитор творить в різних жанрах – вокальному, хоровому, інструментальному, камерно-інструментальному. Написав значну кількість інструментальних творів, солоспівів, ансамблів, музику до вистав. Спираючись на народний мелос, традиції і близькі багатьом людям образи, композитор створює три сьюїти для камерного оркестру, п'єси для скрипки, віолончелі, фортепіано з камерним оркестром, п'єси для струнного квартету.

Значне місце у творчості композитора займають твори церковної літургії, обробки колядок, щедрівок, веснянок, гаївок, українських народних пісень.

У становленні композитора І. Фіцаловича зіграли основну роль три фактори: 1) світогляд, сформований на основі естетики шістдесятих, що передбачив множинність стильових варіантів та «відкрити систему» у втіленні національного як невід'ємної частки всесвітнього і загальнохудожнього; 2) свою роль зіграв універсалізм мислення, що включав теоретичний аналіз у сприйнятті фольклорних засад і спонукав координувати художній результат з потребами аудиторії і слухачів; 3) і генетично притаманне йому почуття доброго смаку.

Власне, ці фактори допомогли митцеві сформувати свою творчу індивідуальну манеру, яку він зберігав протягом усього творчого життя, як у пріоритеті певних жанрів (вокально-хоровому, інструментально-оркестровому тощо), як найбільш співзвучних до художніх потреб композитора, так і у виборі засобів виразності художніх образів у творах.

Виразність музики композитора цілком підпорядкована змісту і настроям віршів поетів, на тексти яких вона написана. Твори мають увиразнений інтонаційний стиль, у них проступають різні настрої: урочистість, ніжність й славлення, благання й драматизм.

Іван Фіцалович – будучи глибоко релігійною та інтелігентною людиною, який завжди впевнено крокував по нелегких життєвих дорогах, впродовж десятиліть вкладав свою любов у власну композиторську музичну творчість, залишаючи прийдешнім генераціям у своїх творах глибоке невичерпне джерело українського ества.

1. Кияновська Л. Галицька музична культура ХІХ–ХХ століття : навч. посіб. Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. 424 с.
2. Літературознавча енциклопедія : у 2-х т. Т. 2 : А–Л. / авт.-укл. Ю. Ковалів. Київ : Академія, 2007. С. 189.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІАНІСТА І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Лецин О.В.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Новосядла І.С.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Внаслідок переосмислення історичного розвитку фортепіанної музики та виконавсько-педагогічної практики сформувались сучасні погляди на техніку. Основні актуальні проблемні питання стосуються зв'язку між технікою піаніста і його психофізіологічними особливостями. Вникнення в суть цієї проблеми неможливе без вивчення основних засад формування технічних шкіл. На даному етапі нашого дослідження розглянуто особливості кожної з них.

У процесі розвитку фортепіанного мистецтва закономірно розвивались та змінювали одна одну три основні школи формування виконавської техніки: механічна, анатомо-фізіологічна та психотехнічна.

Механічна школа виникла, сформувалась та популяризувала свої наукові дослідження у XVIII – першій половині XIX століття. На цей час також припадає активний розвиток клавірного виконавського мистецтва, яке нерозривно пов'язане з впровадженням та застосуванням ідей розвитку механічного типу техніки. Так, одна із головних заслуг механічної школи – розквіт клавірного виконавства. Основними представниками стали А. Герц, Ж. Рамо, М. Клементі, Ф. Калькбреннер та інші. Основу технічного розвитку, за трактуванням механічної школи, складала робота над самостійністю пальців, удосконаленням дрібної пальцевої техніки, віртуозністю, швидкістю та незалежністю «удару» пальця по клавіші від інших частин ігрового апарату, тоді як не приділялась значна увага роботі передпліччя, ліктів, плечових суглобів, а також психологічному налаштуванню.

Епоха романтизму диктувала своє бачення виконавства на інструменті – художній задум набував опорного значення, а розкриття колористичних можливостей фортепіано приймало обов'язковий характер для виконавця. Урізноманітнення ігрових прийомів для досягнення широкого спектру звукової, динамічної та штрихової палітри стало необхідним для повноцінного виконання музичного твору. Так, механічна школа зіштовхнулася з недостатньою ефективністю власних положень, особливо щодо значення ігрового апарату, будови руки. Тож на її місці виникла та сформувалась анатомо-фізіологічна школа, яка почала активно розвиватись в кінці XIX століття. Її основоположниками та дослідниками стали Е. Тецель, Ф. Штейнгаузен, Р. Брейтгаупт, О. Райф. Дослідники вважали, що досягнення широких технічних можливостей формується в результаті взаємодії певних рухів руки, які ідеально довершують роботу над технічним завданням та допомагають в правильному оволодінні певним типом техніки. Представники анатомо-фізіологічної школи пропонували вже готовий набір вправ та комбінацій рухів для оволодіння тим чи іншим прийомом. Основними недоліками анатомо-фізіологічної школи стали відокремленість

звичайної, повсякденної роботи м'язів, звичної для кожної людини, та знецінення значення вироблених рухових рефлексів, які супроводжують музиканта упродовж природного розвитку. Тоді як головною заслугою цієї школи стало дослідження взаємозв'язку між розвитком технічних можливостей виконавця з фізіологічним підґрунтям, що стане поштовхом для ґрунтовнішого вивчення цієї теми науковцями та педагогами психотехнічної школи.

У першій половині ХХ століття з'явилися нові на той час дослідження в області фізіології людини, анатомії рухів, опорно-рухового апарату, психомоторики рухів (І. Павлова, М. Бернштейна, П. Анохіна та ін.). Серед визначних практиків ХХ століття, які здійснювали свою діяльність в напрямку психотехнічної школи, були Й. Гофман, Ф. Бузоні, Г. Гінзбург, В. Гізекінг, К. Мартінсен та ін. Вони остаточно відмовилися від ідеї про вирішальне значення фізичної складової гри для розвитку технічних можливостей піаніста, яке пропагувала анатоμο-фізіологічна школа, переставивши акцент на розумову, аналітичну роботу. Передовою стає ідея про те, що художній задум повинен керувати всім технічним процесом, і саме розумова діяльність є ключем до якісного оволодіння фортепіанною технікою. Найбільш знаковою особистістю, яка внесла величезний розвиток в розвиток як теорії піанізму так і музичного мистецтва в цілому став Ф. Бузоні – італійський піаніст, композитор, редактор та видавець початку ХХ століття. Діячі психотехнічного напрямку дійшли висновку, що увага виконавця має бути зосереджена на художній цілісності твору, саме зміст повинен керувати технічним розвитком виконавця, а не навпаки. Недоліком цієї школи стало те, що представники відкинули орієнтацію фортепіанної педагогіки на фізіологію, яка, на нашу думку, слугує основою для розвитку фортепіанної техніки.

Таким чином, до середини ХХ ст. методологічні підходи щодо розвитку фортепіанної техніки пройшли значний еволюційний шлях. Основні положення кожної зі шкіл вважались правильними та раціональними на той період часу, в який вони існували, та витікали безпосередньо з розвитку музичного мистецтва в цілому, а також процесу вдосконалення клавішних інструментів. Водночас, заслуга кожної із шкіл полягає у можливості сформулювати універсальні ключові засади ефективного розвитку техніки піаніста і наявності її складових. Аналіз внутрішніх взаємозв'язків у цьому комплексі – мета подальших етапів нашої наукової розвідки.

1. Гофман И. Фортепианная игра. Ответы на вопросы о фортепианной игре. Москва : Классика-XXI, 2007. 190 с.
2. Мартинсен К. Методика индивидуального преподавания игры на фортепиано. Москва : Классика-XXI, 2003. 120 с.
3. Родыгина Е. Школа формирования исполнительской техники пианиста (исторический аспект). *PEDSOVET.SU*. 2011. URL: <https://pedsovet.su/load/252-1-0-16747>.
4. Сраджев В. Проблемы развития фортепианной техники. Ташкент : Фан, 1987.
5. Чернов Д. Психомоторика как необходимый компонент музыкально-исполнительской деятельности. *Педагогическое образование в России*. 2012.

ТРАДИЦІЙНЕ ТАНЦЮВАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЕТНОГРАФІЧНИХ ГРУП ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Мочернюк Д.М.,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Скобель Ю.М.,
старший викладач.

Перші спроби опису танцювального мистецтва Гуцулів зробив видатний український етнограф, фольклорист, педагог, культурно-освітній та громадський діяч В.О. Шухевич, який в одній зі своїх наукових праць – «Гуцульщина», роблячи спробу дослідити матеріальну та духовну культуру цього регіону, описує зразки традиційного танцювального мистецтва, розповідаючи про місце, причини, зміст та форму деяких гуцульських танців. Дослідник наводить також приклади та структуру окремих танцювальних рухів Гуцульщини. Саме в цій праці, поряд з короткими відомостями про самі танці даного регіону: Гуцулку, Коломийку, Козак, Данець півторовий, піторак, Аркан, Шипітський танець, ми вперше знаходимо опис характерних рис у манері виконання чоловічого і жіночого танців: «Мущина танцює високо, а челядина – дрібно, бо мущини підносять ноги у гору, челядь ні, тому і танець мущинський – високий, а челядинський – дрібний» [1, с. 89].

Аналізуючи дослідження Р. Гарасимчука, ми можемо зробити висновок, що ця праця має неабияке значення для вивчення та збереження танцювального мистецтва даного регіону. Адже, в ній поряд з описом танців: «Коло», «Рівна», «Тропачок», «Сербин» та ін., вказується на фактичну місцевість походження та популярність в ній тих чи інших зразків танцювального мистецтва, а також роблячи розподіл танців та наводячи приклади основних танцювальних елементів, фігур, хореографічних малюнків, подається в нотному записі і музичний матеріал.

Етнографічна група українського етносу – бойки, мають надзвичайно цікаві традиції, звичаї та культуру, які сформовані під впливом історичних, соціальних, географічних та інших особливостей, в яких танці з прадавніх часів відігравали важливу роль.

Р. Гарасимчук зазначає, що для народних танців бойків характерна особлива постава корпусу та голови (відповідно до манери виконання – гордовитої), рухи (спокійні, легкі та плавні) на ледь зігнутих колінах, серед яких найпоширенішими є вихиласи, підківки, присядка-гайдук, тропітка та ін.; композиційні особливості характеризуються досить цікавим складанням фігур та використанням повторень, а також поперечними лініями в малюнку танців.

Відомі такі танці бойків як стародавні танці – «Феся» (пастуший танок), «Кочан» (колядницький танок); стародавні бойківські коломийки – «Вививанець», «Вівчарські коломийки», «Волосянські співані»; весільні танки – «Великий танець» та «Тополя»; дещо пізніші сюжетні танки – «Метанка» (бойківський козачок), «Аркан», «Гуняк», «Ковальський»; на забавах, весіллях та вечорницях – «Киваний», «Четвертак», «Полька», вівчарський танець – «Чабан»;

фольклорні танці – «Козак», «Журило», «Верховина», «Сторцак» та ін. Варто зазначити, що на формування народних танців бойків вплинула хореографічна культура сусідніх народів – словаків, угорців, поляків. У виконанні народних танців бойків простежується словацький характер та манера виконання (певні рухи, притупи, переступання через ногу, присідання – м'яке пліє при виконанні певних круток у парних танцях), а протягом ХІХ ст. і залучення стилізованих елементів танцю Полька (словацький варіант) у парних танцях та масових композиціях [3, с. 269], які в поєднанні з лексичними нюансами, запозиченими з прадавніх танців етносу (наприклад, плескання в долоні під час виконання «Плесканої Польки» або жартівливому погрозливому жесту вказівними пальцями рук у «Страцак Польці», переступання або обертові кроки, притупи, у виконанні чоловіків) сформували новий, регіональний варіант виконання відомого європейського танцю.

Танцювальний фольклор лемків, з поміж інших вирізняється своєю специфікою, зумовленою взаємовідносинами та синтезом хореографічних культур сусідніх народів та етнографічних груп, і залишається основним фактором розвитку їхнього хореографічного автентичного мистецтва.

Одним з небагатьох дослідників лемківської хореографічної культури був знаний український етнохореолог Роман Гарасимчук. У процесі здійснених польових досліджень в місцях проживання лемків, після їх переселення на Україну, дослідником було зібрано та записано ряд танців, що відображають хореографічне мистецтво даної етнографічної групи. Опрацювавши зібраний матеріал розподілили всі танці лемків, за своїми характерними особливостями та розподілили їх за такими групами: «Коломийкові», «Козачкові» та «Танці іншої структури». У свою чергу танці перших двох груп поділись на старовинні та новіші. До старовинних коломийкових танців відносять: «Рівну», «Коломийку» і «Лемківський танець», які за свідченнями старожилів побутували на Лемківщині ще до початку ХХ століття. Те саме можна сказати про старовинні козачкові танці: «Козак», «Присіданий» та «Танець колядників», які збереглись тільки через те, що постійно використовувались в звичаях та обрядах. Ці танці виконувались старшими людьми в повільному темпі та супроводжувались піснями. До новіших коломийкових та козачкових танців, які з'явилися у побуті лемків з часів Першої світової війни, відносять: «Верховину», «Козак» та «Медведок», вказуючи при цьому, що вони виконувались як в помірному так і швидкому темпі здебільшого молоддю.

На наш погляд, процес збереження танцювального мистецтва не обмежується тільки вивченням та відтворенням найкращих зразків сценічних обробок танцювального мистецтва, які створені на сьогоднішній день. Важливе місце у вирішенні цієї проблеми займає робота хореографів по збору, обробці та фіксації кращих зразків танцювального фольклору даного регіону, на основі яких потрібно створювати яскраво нові сценічні постановки, які б відображали та розкривали основні духовні цінності українського народу.

1. Шухевич В. О. Гуцульщина : монографія : у 5 ч. *Верховина. Журнал «Гуцульщина»*. 1999. Ч. 3. 2-е вид. 272 с.

2. Стасько Б., Марусик Н. Роман Гарасимчук та його автентичні танці гуцульські. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2010. 283 с.
3. Бойківщина : Історико-етнографічне дослідження / під ред. Ю. Г. Гошко. Київ : Наук. думка, 1983. 303 с.
4. Василенко К. Український танець. Київ : ІПКПК, 1997. 282 с.
5. Гарасимчук Р. Народні танці українців карпат. Кн 2 : Бойківські і лемківські танці. Львів : НАУА Інститут народознавства, 2008. 320 с.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА У ВИЩІЙ ШКОЛІ З НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА ФАХ (БАЯН, АКОРДЕОН)

Мурафа В.Д.,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Пасічняк Л.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Основними складовими навчального предмета «фах» у вищій школі є індивідуальні заняття та самостійна домашня робота студента. Роль педагога є дуже важливою в їх організації. Адже питання як навчити студента продуктивно займатися, раціонально використовувати час, як привити йому любов до праці за інструментом є ключовими.

Важливе значення для підвищення ефективності самостійної роботи студента мають форми та принципи її організації. Форми самостійної роботи студента з навчального предмету «фах» є наступними: вивчення етюдів та п'єс за планом самостійного вивчення музичних творів; повторення творів, вивчених у попередніх семестрах; відвідування концертів, виступів видатних представників баянно-акордеонного мистецтва, тощо.

До основних принципів організації самостійної роботи студента належать: 1) індивідуальний підхід у застосуванні методів, прийомів і способів роботи; 2) формування вміння аналізувати свої дії, розвиток самостійного мислення; 3) розуміння студентом мети та завдань своєї роботи; 4) формування вмінь концентрувати увагу; 5) режим і гігієна роботи; 6) працелюбність, виховання волі. Розкриття змісту основних принципів ефективно організації самостійної роботи студента з навчального предмета «фах» у вищій школі є **метою** нашого дослідження.

Існує багато прийомів і способів самостійної роботи з навчального предмета «фах». Їх можна розподілити на три основні групи. Першу групу становлять прийоми роботи, які ведуть до спрощення виконання: повільний темп, гра кожною рукою окремо, гра окремих елементів фактури, окремих голосів в поліфонії тощо. До другої групи належать прийоми і способи роботи, які ускладнюють виконання: збільшення кількості повторів складних вправ, епізодів, пасажів. Третя група – найбільш об'ємна, до якої належать різноманітні прийоми варіантного виконання одного і того ж фрагмента. Додатковими прийомами і

способами роботи є заняття без інструмента, аналіз музичної фактури, комплекс прийомів, які застосовуються для гри напам'ять, для розвитку слухового сприйняття.

Раціональній організації самостійної роботи студента сприяє принцип формування вміння аналізувати свої дії, розвиток самостійного мислення. Студент має вміти знайти і виправити текстові неточності, скоректувати неправильно вибрані технічні прийоми і засоби виразності, з'ясувати які труднощі виникають в освоєнні будь-якого фрагмента музичного твору. Здатність аналізувати, самостійно мислити сприяє як технічному розвитку студента, так і вирішенню художніх завдань у процесі самостійної роботи. Студент має брати активну участь у процесі сприйняття та засвоєння музичних знань, застосовувати музично-виконавські уміння і навички у процесі концертної діяльності, творчо переосмислювати й співвідносити здобуті навчальні результати з перспективами своєї майбутньої професії.

Мета є головною у визначенні змісту самостійної роботи, особливостей її організації. Необхідно пам'ятати, що мета роботи має бути чіткою і конкретною, доступною для досягнення. З розвитком самостійного мислення студента у нього формується здатність до цілеспрямованої роботи, перспективного бачення кінцевої мети.

За допомогою концентрації уваги студент формує вміння контролювати ритмічну точність виконання твору, якість звучання, музичний зміст, правильність тексту. У результаті – студент здійснює самооцінку гри, знаходить помилки і неточності. Також важливо формувати вміння одночасно контролювати декілька об'єктів уваги, наприклад: мелодію і акомпанемент, голоси в поліфонії, засоби музичної виразності.

Важливими компонентами дотримання режиму і гігієни роботи є питання втоми і відпочинку. Режим роботи потрібно постійно контролювати, починаючи з простих вправ, не форсуючи динаміку, темп, грати спокійно і зібрано. Надалі, час самостійного заняття має збільшуватись, послідовність розподілу матеріалу та складність завдань – змінюватися. Вчитися грати самостійно слід розпочинати зранку. Саме в цей час найкраще виконувати вправи для розвитку техніки, складні фрагменти п'єс, розучувати нові твори. У процесі роботи важливо постійно контролювати власні дії.

Працелюбність у значній мірі залежить від сили волі. На початковому етапі розучування твору, коли безпосередньо художні завдання на деякий час відступають на другий план і потрібна наполеглива, часто втомлива робота над окремими фрагментами твору чи технічними пасажами, концентрація сили волі, дисципліна набувають важливого значення.

Важливо підкреслити, що організація самостійної роботи студента з навчального предмета «фах» та її ефективність у значній мірі залежать від органічного взаємозв'язку всіх вищеперелічених принципів. Процес самостійної роботи студента над музичним твором повинен стати лабораторією професійного самовиховання музиканта, формування його виконавської майстерності.

1. Давидов М. А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста : навчальний посібник. Київ : Музична Україна, 1997. С. 194–219.
2. Липс Ф. Искусство игры на баяне. Москва : Музыка, 1985. 158 с.
3. Пуриц И. Методические статьи по обучению игре на баяне. Москва : Издательский Дом «Композитор», 2001. С. 95–113.

СОЦІАЛЬНИЙ РОЛИК ЯК ОСОБЛИВИЙ ЖАНР КОМУНІКАТИВНОГО ДИЗАЙНУ

Охват Л.В.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Бабій Н.П.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

У сучасному світі соціальна реклама набуває великої популярності, оскільки впливає на емоційний стан людини, зумовлюючи її змінювати переконання, світогляд. Предметом дослідження є соціальний ролик, як ефективне джерело формування соціальної думки. Об'єктом дослідження є композиційні засоби (візуальні, текстові), колористика медіаоб'єктів, спрямована на досягнення головного меседжу.

У сучасних реаліях перегляд соціальних роликів відбувається найчастіше через інтернетресурси. Відновлення громадських зв'язків, соціальної взаємодопоміжки сьогодні є актуальною проблемою та потребою суспільства, великого значення набувають методи поширення позитивних меседжів. До таких методів належить саме соціальна реклама яка включає в себе соціальні ролики. Окрім інформаційної функції вона виконує адаптивну і виховну, емоційна насиченість дозволяє швидко і коректно включати індивіда в систему соціальних стосунків і зв'язків.

Соціальна реклама представляє суспільні та державні інтереси та спрямована на досягнення благодійних цілей [1]. Вона трактується як особливий вид некомерційної інформації, спрямованої на досягнення державою або органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями певного позитивного впливу, метою якого є розповсюдження знань щодо явищ і подій суспільного життя, духовних та соціальних цінностей, утвердження моральних і правових норм [4]. На практиці соціальна реклама не завжди являє собою відеоряд з позитивних зображень. Досить часто її вплив має на меті психологічний тиск на аудиторію, маніпулювання, внаслідок чого формується певна індивідуальна й суспільна думка, визначається поведінка людей, їхні принципи, мотиви, інтереси, потреби [3].

Аналізуючи ролик «Різдвяний настрій» [2], переконуємось у бажанні автора показати важливість людських взаємовідносин через призму сприйняття смерті, як єдиної можливості зібратись родиною. Ролик двочастинний. У першій чоловік похилого віку запрошує дітей на спільне святкування та отримує від них телефонні відмови. Тож сповіщує дітей про свою смерть та запрошує на

похорон. Цього разу родина з'їжджається в повному складі до дому, де головний герой насправді живий, і сповіщає, що лише так добився їхнього приїзду. У цьому соціальному ролику ми бачимо позив до того, щоб цінувати взаємовідносини поки наші рідні ще живі і ми можемо це зробити. Щоб похорон не був головним критерієм з'їхатись всією родиною, але звичайні будні чи свята ставали б приводом відвідати близьких. Важливу роль відіграє кольорогама ролика, де на початку негативні сцени відображаються через тьмяність кольору, а в кінці кольори заміняють собою більш яскраву кольорокорекцію що дає змогу зрозуміти настрій родичів, які дізнались, що головний герой живий і йому нічого не загрожує.

Ролик «Пакет потрібен?» [2] присвячений природоохоронній темі. Персоналіфікація Природи у вигляді дівчини у вишиванці, на яку оточуючі наклеюють поліетиленові пакети. У фіналі заклик не користуватись поліетиленовими пакетами, звертатись до засобів багаторазового використання або екоторб.

Можемо стверджувати, що останнім часом суттєво зросла роль соціальної реклами, вона формує механізми соціальної свідомості населення, алгоритми порозуміння між різними соціальними групами, віковими та становими категоріями, бачення поглиблено ситуації на ті чи інші речі які нас оточують. Таким чином, сучасні соціальні ролики часто порушують гострі суспільні проблеми, з якими стикається людство; через яскраві образно-виражальні засоби соціальні ролики змушують задуматися над долею цілої планети або окремої людини.

1. Реалізація оновленого змісту соціальної пропаганди: початкова ланка : навч.-метод посібник / Н. Б. Адамюк, Л. Є. Андрусишина, О. О. Базилевська та ін. Київ, 2014. 336 с.
2. Серія соціальних роликів (тренінгові модулі) / за заг. ред. О. Красюкової-Еннз, Ю. Найди, М. Сварника, О. Софія. *Українськоканадський проект «Соціальна реклама та її статус в Україні»*. Київ : СПДФО Парашин І. С., 2011. 248 с.
3. Українсько-канадський проект «Соціальна реклама та складові: «Соціальної політики»». Київ, 2011. 132 с.
4. Розвиток політики реклами. Інтегроване планування послуг, їх надання та фінансування в Канаді: посібник / Дж. Блейз, Е. Чорнобой, Ш. Крокер, Е. Страт, О. Красюкова-Еннз. Київ : Паливода А. В., 2012. 46 с.

ТВОРЧІ ЕКСПЕРИМЕНТИ ЄЖИ ГРОТОВСЬКОГО

Панас О.В.,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Грицан А.В.,
кандидат історичних наук, професор.

Єжи Гротовський – видатний діяч польської і водночас світової театральної культури, режисер, педагог, експериментатор і теоретик театру,

творчість якого понад сорок років викликає у всьому світі дискусії, зацікавлення, подив і захоплення. У світовому театрі його ім'я – більш ніж значиме. Ще за життя його було віднесено до живих класиків режисури, а його концепція «бідного театру» революційно змінила сценічне мистецтво.

Ґротовський народився в 1933 році в містечку Жешуві на півдні Польщі. Навчався у ліцеї, потім – у Вищій державній акторській школі у Кракові. Упродовж 1955–1956 років здобував фах режисера у Московському державному інституті театрального мистецтва (ГІТІС) на режисерському курсі Юрія Завадського. У Москві він активно опановує театральну систему свого кумира Костянтина Станіславського, а також знайомиться з методикою Всеволода Мейерхольда і Євгенія Вахтангова.

Режисерським дебютом Ґротовського стала постановка «Король Убу» за п'єсою скандального французького драматурга Альфреда Жаррі. Ще один режисерський дебют Ґротовського відбувся 1957 року в «Старому Театрі» (Краків) виставою «Стільці» Ежена Йонеско. Наприкінці 1950-х рр. молодий режисер очолив театр в Ополе, перейменувавши його на Театр-Лабораторію «13 Рядів». Перша прем'єра театру – «Орфей» Кокто (1959 рік).

У 1960 році Ґротовський ставить «Каїна» Джорджа Байрона. У цій роботі він вперше залучає глядачів до співучасті в дії, розміщуючи їх у єдиному просторі постановки разом із акторами. Біблійні сцени у виставі пародіюються, філософська дискусія переростає в тенісну гру, де актори іронічно кепкують. Продовжуючи створювати викривальний театр, у «Містерії Буфф» за В. Маяковським, Ґротовський саркастично загострює абсурдну логіку радянської системи, оголюючи закостенілість бюрократії.

Найпопулярнішою виставою «13 Рядів» була «Шакунтала» Калідаси, адже зачіпала тоді ще цнотливу тему сексуальності. Текст Калідаси режисер змішав із текстами Камасутри. Недивно, що влада звинувачувала Ґротовського в порнографії. За словами критиків, «то була якісна еротика».

У виставі «Кордіан» за Юліушем Словацьким Ґротовський перетворив акторів і глядачів на пацієнтів психіатричної лікарні. Уся сцена була заставлена лікарняними ліжками, на яких сиділи глядачі, поміж якими грали актори. Чорт, зображений лікарем-психіатром, оповідав глядачам життя свого пацієнта Кордіана – його роздуми, спогади, сни. Час від часу лікар цікавився станом здоров'я котрогось із глядачів. Під час роботи над цією виставою до Ґротовського приїжджав режисер експериментального театру Евдженію Барба, який став згодом близьким приятелем Єжи Ґротовського, а пізніше – послом театру Ґротовського на Заході.

«Акрополіс» за Станіславом Виспянським став переходом Ґротовського до так званого «убогого театру». Дія вистави відбувалася у в'язниці, актори – ув'язнені, які обговорюють маргіналізовану для поляків тему Голокосту.

У липні 1963 року на ідеологічному пленумі ЦК тодішній міністр культури Польщі Галінський, розкритикував діяльність Ґротовського. Через брак фінансування режисер переїжджає до Вроцлава, де театр одразу взяв під опіку мер міста Болеслав Івашкевич. Саме на вроцлавській сцені Єжи Ґротовський

інсценізував «Стійкого принца» Кальдерона–Словацького. Ця постановка стала початком міжнародного визнання Гротовського.

1982 року Гротовський завершує останній етап роботи над проектом «Театру джерел» і під час введення в Польщі військового стану, просить політичного притулку в США. У 1983–1984-х роках Гротовський – професор Каліфорнійського університету в Ірвіні, реалізує програму Об'єктивна Драма, яка стала своєрідним перехідним періодом до завершального етапу пошуків митця – Ритуальної фази.

Наприкінці 1980-х років Гротовський усамітнюється у невеличкому італійському селі за кілька кілометрів від міста Понтедери. Там народжується концепція Work Center of Jerzy Grotowski (Центр Єжи Гротовського). Взимку 1997 року Гротовського призначають професором у College de France, де спеціально для нього створили кафедру театральної антропології, проте через погіршення стану здоров'я він відмовився від викладання. Єжи Гротовський помер 14 січня 1999 року у віці 66 років.

Висновок. Єжи Гротовський, як і багато інших творчих діячів ХХ століття, гостро переживав розрив між культурою і життям. Він ішов усе далі від культури, вірніше, він усе більше й більше займався творчістю життя, перетворенням життєвого середовища. Театр, таким чином, стає тим місцем, що поєднує з буттям. Він уміщає в себе це велике ціле під назвою – Життя.

1. Kłosiński E. Jerzy Grotowski 1933–1999. Warszawa : Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2000.
2. Гротовський Є. Театр. Ритуал. Перформер : пер. з пол. Львів : Центр гуманітарних досліджень Львівського Держуніверситету ім. І. Франка, 1999. 186 с.
3. Театр Гротовского / сост. Е. М. Ходунова. Москва : ГИТИС, 1992.
4. Єжи Гротовський. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ru/artist/ezhi-grotovskiy>.

ФЕНОМЕН БЕЛЬКАНТО У СУЧАСНІЙ ВОКАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ

Ровенко М.О.,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Стасько Г.Є.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Світові вокально-виконавські традиції, як відомо, спираються на стиль бельканто («bell canto» – красивий спів – з італ.), започаткований на зламі XVI–XVII століть, час, коли спів і музика загалом, досягають небаченого злету в оперній практиці. Виникнення опери, як жанру, пов'язане з діяльністю групи ентузіастів мистецтва під назвою «Флорентійська камерата» (Camerata Fiorentina), що виникла за ініціативою і меценатством музиканта графа Джованні Барді (1534–1614). До складу цієї групи входили вчені, поети, музиканти, зокрема: В. Галілеї, Я. Пері, Дж. Каччіні, О. Рінуччі, Дж. Меї та ін., метою діяльності яких було відродження античної трагедії засобами музичної вираз-

ності, де б поетичний текст повністю зберігав свій первісний зміст без спотворень. Виразна і проста музика греків протиставлялась Середньовічному мистецтву контрапункту. І хоча їм це не вдалося, проте, їх намагання були підхоплені іншими музичними течіями, що сприяло виникненню радикально нового виду мистецтва під назвою «*drama per musica*» – т. зв. музична драма. До неї насамперед належала музична декламація, як новий виконавський стиль виразових можливостей одноголосого співу у супроводі інструментів [2].

Новий жанр опери незабаром став провідним музичним жанром епохи. Водночас появляється ораторія та інші вокальні й інструментальні жанри, в основі яких яскраво розкривалися психологічні конфлікти людського життя. У професійній музичній творчості замість співака багатоголосого хору з'явився новий тип вокаліста-виконавця, власне, співак-актор, який і став головним виразником ідей оперної вистави. Передача глибоких почуттів стала провідною якістю опер того часу, багатих на мелодійні монологи. Виконавська експресія у співі стала центральним елементом структури музичного театру доби Бароко. Щодо технічних показників стилю оперного бельканто, то в його основі завжди переважала передовсім кантилена, яка базувалася на широкому тривалому диханні і рівному плавному звуковеденні. Опора звука була основою всього. Італійський вокальний педагог і співак Р. Морі саме Монтеверді вважає першим вокальним педагогом, який визначив естетику оперного співу загалом, і від якого бере початок «жива вокальна традиція», продовжена згодом блискучими маестро П.Ф. Тозі, Дж. Манчіні, Л. Лаблаш, Фр. Ламперті і Дж. Б. Ламперті та ін. [2].

Спів бельканто з XVII до початку XIX ст. будувався насамперед на визнанні того, що інтенсивність голосоведення на одній ноті може філіруватися (т. зв. *mezza di voce*), що характеризується як динамічна прикраса тривало утримуваного звуку. Це стало еталонним показником італійського стилю бельканто. Володіння цим прийомом було еталонним у вокальній техніці співака, яка згодом стала застосовуватися і в інструментальній музиці. Однак, існує певна різниця між *інтенсивністю* та *варіативністю* гучності голосоведення. Стиль бельканто залежав від техніки *інтенсивності* – музичний тон змінювався підсиленням чи послабленням тиску повітря, а не збільшенням простору ротової порожнини, що призводило до збільшення звукового обсягу. Стиль також базувався на принципі, що голос має два «звуки» – *діапазонний* звук, який видається, коли гортань перебуває у відносно низькому положенні, і т. зв. «*тон флейти*», коли гортань займає високу позицію. Це поняття згодом дещо нівелювалося творчістю Р. Вагнера та іншими композиторами, які ввели більш широкий стиль співацької манери. Стиль бельканто вимагав строгого контролю за процесом дихання. Контроль дихання надавав співакам вокальну свободу, необхідну для співу технічних колоратурних пасажів. Мистецтво бельканто органічно поєднало естетичну, художню та технічну сторону виконавської культури [4].

На думку науковців, зокрема, А.В. Куклева, смислове наповнення самого терміну «бельканто» вражає обсягом розуміння його: як стилю; як виконавської техніки; як ототожненням його з одним із вокальних штрихів, власне, кан-

тиленою – legato; як, насамперед, індикатора колоратурних прикрас і т. п. Все це свідчить про те, що визначення поняття bell canto як культури співацького голосу, наближає це трактування до адекватного розуміння його як широкоаспектного поняття вокально-виконавських канонів, що поєднують в собі видатні фізіологічні можливості голосу з високою технічною підготовкою музичного сприйняття інтонаційного алгоритму голосоведення крізь призму творчого переосмислення змісту глибини твору [3].

Тому, в сучасній вокальній культурі щораз гучніше висловлюється думка про те, що школа бельканто, як школа прекрасного співу у світовому мистецтві успішно продовжує розвивати свої основні постулати і доповнювати сучасні вокальні традиції. Вокальна культура сьогодення в її різнобарвності виконавських можливостей і експериментальних пошуків є, фактично, лише віддзеркаленням модних тенденцій, а не базових положень, вивірених віковими вокальними традиціями.

1. Андгуладзе Н. Номо cantor: Очерки вокального искусства. Москва : Аграф, 2003. 240 с.
2. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва : підручник. Київ : НМАУ, 1997. 320 с.
3. Куклев А. В. Bell canto: Актуальное прошлое. *Актуальные проблемы высшего музыкального образования. Научно-аналитический и научно-образовательный журнал*. Москва, 2012. № 2 (23).
4. Lamperti F. Guida teorico-practica-elementare per lo studio bel canto. Milán : Edizioni & Ricordi Tito di Gio Ricordi, 1864. P. 7.

ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МУЗИКАНТА

Шкварок Д.В.,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Опарик Л.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

У процесі формування виконавської майстерності майбутнього музиканта-фахівця першорядного значення набувають оптимальність та якість роботи над музичним матеріалом, що передбачає здатність адекватно розшифрувати авторський текст, скласти переконливу інтерпретаторську «гіпотезу» виконувального музичного твору з метою його високохудожнього, стабільного відтворення на сцені. Тому набуття навичок художньої інтерпретації музичних творів – провідне завдання фахової підготовки майбутніх музикантів у всіх ланках сучасної професійної освіти, про що свідчать публікації В. Крицького, І. Полубояриної, О. Рудницької, Н. Юдзіонок та ін. У цьому зв'язку з особливою гостротою постають питання етичних критеріїв музичної інтерпретації, які в епоху постмодерністського плюралізму розмиваються ідеями необмеженої

свободи артистичного самовираження виконавця. Отже, метою нашої розвідки є розкриття методів виконавської інтерпретації як дієвого засобу формування етичної позиції музиканта.

Питання етики (лат. *ethica*, від грец. *ἦθος* – звичай) виконавського мистецтва сучасна музично-методична думка пов'язує, передусім, з проблемою стильової адекватності виконавської інтерпретації, що передбачає втілення принципів вірності стилю композитора та усвідомлення музикантом його моральної відповідальності перед автором твору, слухачами, музичною культурою загалом. Тому виховання почуття стилю в процесі музично-виконавського навчання означає формування в душі інтерпретатора внутрішнього закону, який підказує йому, що він може собі дозволити, виконуючи музику даного автора, а що – ні. Адже, спотворюючи стиль, музикант спотворює обличчя автора (Б. Яворський), нехтуючи при цьому нормами музичного смаку, який видатний педагог-піаніст Г. Нейгауз називав «совістю» виконавця.

Відтак стильова адекватність виконання є одним з головних критеріїв художньої цінності музичної інтерпретації як «результату особливої духовної діяльності», «засобу виявлення смислу музичного явища» та «форми втілення особистісного світосприйняття» [1, с. 4–5]. Структурними компонентами музично-інтерпретаційної діяльності є когнітивний, емоційно-особистісний та діяльнісно-поведінковий аспекти [3, с. 87].

Об'єднання різноманітних аспектів інтерпретації в художньо-аналітичній площині виконавського трактування музичного твору уможливорює застосування когнітивного підходу, який належить до напрямку сучасної герменевтики у прочитанні музичного тексту. Когнітивний підхід спирається на психологію пізнання, де пізнання – основа свідомості, отже його застосування в процесі інтерпретації музичного тексту передбачає пізнання законів та шляхів еволюції музичної культури, осмислення функції, форми, змісту і мови музичного мистецтва, аналіз механізмів музичного мислення, яке у свою чергу може бути організоване в певні структури знання – фрейми (від англ. *frame* – стрій, система, образ думок), що містять інформацію про музику. Наприклад, стильовий фрейм як репрезентант певного індивідуального стилю може поставати як сумарний образ звучання (типовий для даного композитора виразовий засіб або комплекс засобів, окремий твір), що породив у процесі сприйняття цілісне відчуття.

Практична реалізація когнітивного підходу в процесі інтерпретації нотного тексту передбачає певний алгоритм дій музиканта-виконавця, а саме:

- вивчення історико-біографічного контексту написання твору;
- аналіз музичної форми і засобів виразності;
- розшифровка інформаційних смислів, закладених у нотному тексті;
- створення варіантів власного прочитання музичного змісту та їх публічне представлення [2, с. 41].

Твір і текст, тісно пов'язані з розумінням та інтерпретацією, вимагають системного вивчення із застосуванням принципу герменевтичного кола. Це коло зводиться до важливого та водночас парадоксального усвідомлення: для того, щоб досягнути ціле, водночас потрібно збагнути окремі його однорідні і різнорідні частини і навпаки. Стосовно конкретного музичного тексту воно

охоплює всю інформацію, так чи інакше пов'язану з творчістю композитора і твором, починаючи з історії його написання та закінчуючи виконавським втіленням власної художньої концепції, осмисленням та самооцінкою результатів.

Отже, застосування когнітивного підходу в навчальному процесі є дієвим засобом формування етичної позиції майбутнього музиканта-професіонала, яка, з одного боку, виявляє можливості творчої самореалізації виконавця, розкриття його особистісного потенціалу, утвердження власних художніх принципів і поглядів, а також оригінального підходу до трактування музичних творів, з іншого – підвищує міру творчої відповідальності музиканта в його інтерпретаторській діяльності, сприяє емоційному, інтелектуальному і духовному розвитку та допомагає йому глибше пізнати людську культуру, усвідомити важливість збереження та примноження її гуманістичних цінностей.

1. Котляревська О. І. Варіативний потенціал музичного твору: культурологічний аспект інтерпретування : автореф. дис. ... канд. мистецтвознава. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997. 19 с.
2. Опарик Л. М. Самостійна робота студента в класі загального фортепіано : методичні рекомендації для студентів напряму підготовки 025 «Музичне мистецтво». Івано-Франківськ : Голіней О. М., 2017. 48 с.
3. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 248 с.

**ТРАНСФОРМАЦІЯ І НОВАТОРСТВО КЛАСИЧНОГО ЖАНРУ
В ПОСТАНОВЦІ НЕООПЕРИ-ЖАХУ «HAMLET»
(на сцені Івано-Франківського національного академічного
обласного музично-драматичного театру ім. І. Франка)**

Якимів І.В.,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Осадчук Т.Р.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Актуальність теми. Науковий та технічний прогрес, індустріалізація та урбанізація суспільства істотно оновлюють режисерську мову театрів України, її жанрово-стильові аспекти. Розвиток творчості вітчизняних митців-режисерів відзначається інтеграційними процесами, освоєнням новітніх досягнень світового театрального мистецтва, перейняттям інновацій у національний театр, що дає змогу розширити вже існуючі в ній жанри і форми. Мистецький процес сучасних українських режисерів сповнений експериментами та інноваційними пошуками щодо теми, жанру, стилю, формоутворення, засобів театральної виразності.

Такими пошуками в останні роки зайнявся Івано-Франківський національний театр ім. І. Франка, він створив радикальну спробу порозумітися із класикою та глядачем мовою актуального мистецтва. Тому на сцені театру по-

стала «Найкраща пошуково-експериментальна вистава» за підсумками Всеукраїнського театрального фестивалю GRA – «Hamlet» (переклад Ю. Андруховича). Режисер Р. Держипільський заявив про жанрове визначення вистави, як неооперу-жах.

Мета дослідження: простежити трансформацію жанру опери у сучасному театральному просторі на основі неоопери-жаху «Hamlet» Івано-Франківського національного обласного музично-драматичного театру ім. І. Франка.

Якщо класичне визначення поняття опери в Словнику театру П. Паві звучить, як «високопрофесійний театр, оскільки особливо підкреслює умовність і театральність. Будучи за своєю природою мистецтвом надмірності, що ґрунтується на вокальних здобутках з додатком **музичного пафосу й престижу сцени**», то можемо зробити висновок, що режисура постановки «Hamlet» не зовсім відповідає класичному розумінню опери, оскільки в ній відсутній музичний пафос (звичний для нас повноцінний оркестр, який розміщений в оркестровій ямі та супроводжує всі вокальні партії виконавців) та, особливо, престиж сцени. Адже локація вистави абсолютно не «престижна», а, навпаки, примітивна, з точки зору візуального впливу – це сцена-підвал. Саме там в підземеллі Івано-Франківського театру імені І. Франка, у «замкненому похмурому просторі, куди не проникає світло істини, де люди і щури існують поряд і не помічають коли стирається між ними грань» [4], взаємодіють актори із глядачами. Чітка відмінність між пишними оперними театрами та підвальним приміщенням, де замість розкішних мармурових сходів – похмурі, розбиті, вузькі та стрімкі сходи вниз, замість витворів образотворчого мистецтва, що величають кожного глядача при вході в оперний театр, тут зустрічають теплові й вентиляційні труби та шахти в алюмінієвій ізоляції. Замість розкішних декорацій – підвальні стовпи, вентиляційні шахти, танцювальні шести, золотий унітаз-трон, лікарняне судно, палиці, відра та великі прямокутні плити, які створюють ілюзію гробів, чи ліжок для шекспірівських героїв. За словами режисера Р. Держипільського таке приміщення диктує цікаву сюрреалістичну форму постановці, дозволяючи «гратися» з гостросатиричними, гротескними та «хоррор-прийомами» [4]. Що, власне, підводить нас ще до одного поняття визначеного жанру, як опера-жах.

Щодо використаного митцем поняття «жаху», можемо сказати, що воно більш властиве художній літературі. Вікіпедія подає нам визначення літератури жахів (англ. horror fiction) – як жанру художньої літератури, що початково мав на меті викликати в читача відчуття тривоги, страху і супутніх відчуттів. [...] Місцями дії готичних романів виступали руїни монастирів, замків, підземелля...» [3]. Що, власне, й робить режисер Р. Держипільський, він створює страшну історію на межі емоційних, голосових та фізичних можливостей, проводить глядачів у підземелля людського буття. Щодо погруження в людське буття театральна науковиця Майя Гарбузюк вважає, що воно відбувається в двох аспектах: «спершу – **дослівно**, коли господар дому й вистави Р. Держипільський веде вас коридорами униз, у велетенське технічне приміщення під сценою, попереджаючи дорогою про бетонні перекриття і труби над головою. Потім – **метафорично**, коли вас занурюють у хаос звуків, емоцій, фраз, з яких

ви маєте укласти знайому історію про принца данського, впізнавши у ній не тільки дійових осіб, а й самих себе...» [1]. Ці твердження науковиці апелюють як до сценічної локації театральної постановки, так і до її основи – драматургії. Адже драматургічна канва – це трагедія про невідворотність одвічних помилок людства, продиктованих гріховними бажаннями влади, грошей та інших спокус [4]. Властиво, глобальний жах – в сюжеті В. Шекспіра: «Середньовічне данське королівство, потопаючи в змовах і гріху, нагадує як веселий цвинтар, так найпекельніше пекло та божевільню, від якої в глядачів волосся дибки...» [5]. Отже, Шекспірівська драматургія вистави теж диктує свою жанрову індивідуальність, створюючи в основі канву жаху.

Досліджуючи трансформацію жанру у виставі «Hamlet» Івано-Франківського театру, слід зробити акцент на понятті «нео», як новому погляди на сучасну оперу, на новий час, на новий переклад та нову постановку. У перекладі Ю. Андруховича «Гамлет» дихає повітрям двох епох – 17 та 21 століть, він сповнений рясної лексичної ідейності та сатиричного гумору в характері автора, що й стало точкою дотику з режисерським баченням митця. Р. Держишільський грамотно розставив акценти у матриці XXI століття – у виставі вдало співіснують прості примітивні речі та високі технології: радіомікрофони та мобільні телефони, традиційні музичні інструменти та синтезатор, палки і пістолети. Режисер поєднав у виставі англійський сленг з українською літературною мовою, яскраво змалював проблему взаємостосунків поколінь: старшого владного покоління, яке тримає все під сторогим контролем то молодого покоління, яке протидіє першому та звинувачує у всіх гріхах. У виставі сучасні постаті взаємодіють з шекспірівськими: вульгарні дівчата (еринії) з крикливим макіяжем, у чорних еротичних сукнях та суворі чоловіки-монахи у чорних габітах з каптурами. Режисер переплітає шекспірівський сюжет із сучасною політичною ситуацією в Україні, зокрема, «розвіює алюзії на революції та війну» [2]. Тим самим актуалізує та інтерпретує по-новому звичну для нас класичну версію драматургії середньовічної Англії.

Отож, неоопера-жах «Hamlet» – це не просто вистава, це новий ексклюзивний погляд режисера на класику, трансформування класичного жанру опери в новий нео-жанр театрального мистецтва, це втілення цілого сучасного театального процесу і ритму людського буття, де з хаосу та жаху постають не персонажі театру покійників, а реальні монстри сучасності.

1. Гарбузюк М. Чи нормальної класики хочете? Збруч. 2018. URL: <https://zbruc.eu/node/76495>.
2. Дутчак В. «Що сказав небіжчик?» Гамлет або SAPIENTI SAT. *Музика*. 2017. № 2. С. 8–11.
3. Література жахів. Вікіпедія. 2019. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0_%D0%B6%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B2.
4. Прем'єра неоОПЕРИ-ЖАХУ «HAMLET» відбудеться 4 та 5 лютого в підвалі театру! 2017. URL: http://dramteatr.if.ua/content&content_id=685.

5. Психоделічне Середньовіччя у підземеллях данського Франківська. *Галицький кориспонтент*. 2017. № 6. С. 11.
6. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 11. С. 698.

СИТУАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ САМБІСТІВ

Білошапка Н.О.,
І курс ОР магістр,
факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Курилюк С.І.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Змагальна діяльність у єдиноборствах характеризується високою інтенсивністю і складною технічною структурою виконуваних прийомів [1; 3; 4; 5]. Водночас активно розвиваються неолімпійські види єдиноборств, які вирізняються з поміж інших високою видовищністю [4]. Одним із таких є самбо. Проблема підведення спортсменів до змагань – одна з найважливіших у спортивному тренуванні. Вона має величезну практичну значимість. Змагальний період характеризується тим, що спортсменові необхідно протягом тривалого часу зберігати високий рівень спеціальної фізичної, технічної підготовки, який був передбачений у підготовчому періоді. Досягти цього можливо застосовуючи змагальні й близькі до них спеціальні підготовчі вправи [1; 5].

Мета дослідження – обґрунтувати шляхи оптимізації управління підготовкою спортсменів самбістів до змагань для забезпечення оптимального рівня їх готовності.

Результати дослідження та їх обговорення. При значному числі досліджень і методичних робіт з техніки боротьби [1; 3; 4; 5] необхідно відмітити, що однією з актуальних проблем залишається недосконалість розробленої методики навчання техніці на початкових етапах підготовки і питання вдосконалення змісту та послідовності навчання базової техніки боротьби для спортсменів груп початкової підготовки. Досягнення високих спортивних результатів неможливе без удосконалення системи початкового навчання, основними завданнями якого, поряд з вивченням основ правильного виконання технічних дій, є зміцнення загального стану здоров'я, створення фундаменту для подальшого успішного оволодіння прийомами техніки будь-якого виду спорту [5]. Як показує практика, на сучасному етапі розвитку боротьби самбо багато компонентів тренувального процесу практично досягли критичної межі [1; 3; 4]. Майже неможливо черпати резерви за рахунок збільшення часу тренувальних занять, кількості тренувальних днів, об'єму навантаження. У зв'язку з цим виникає проблема пошуку нових резервів підвищення ефективності навчально-тренувального та змагального процесу [1; 2; 3; 4; 5].

Відтак, основними факторами, від яких залежить успіх виступу спортсмена фахівці відзначають: раціональне планування об'єму та інтенсивності тренувальних навантажень, їх динаміка; правильне чергування навантажень в мікроциклах та чергування самих мікроциклів; оптимальне співвідношення засобів підготовки; кількість стартів; підбір відповідних об'єктивних методів контролю та інше [1; 3; 5].

Висновки:

1. З'ясовано, що динаміка тренувального навантаження – один з факторів, що визначають ефективність тренувального процесу на передзмагальному етапі. Він є завершальною ланкою тренувального процесу. Від раціональної побудови цього етапу залежить результат всієї попередньої роботи тренера й спортсмена, основна мета якого – підведення спортсмена до головних змагань, тому вибір засобів і методів на етапі передзмагальної підготовки в значній мірі залежить від індивідуальних особливостей спортсмена, рівня його підготовленості, ступеня тренуваності.

2. Досліджено, що, власне сама підготовка набуває суто індивідуального характеру, де використовуються різні засоби відновлення, що дозволяють підтримати високу працездатність спортсмена, стимулювати протікання процесів відновлення. Особлива увага приділяється усуненням дрібних недоліків у технічній, тактичній підготовленості, психічній втомі, зайвій нервовій напрузі.

3. Виявлено, що раціональна побудова навчально-тренувальних занять на цьому етапі сприяє підвищенню спортивних досягнень. Успіх перед змагальною підготовкою можливий за умови безперервного удосконалення техніки виконання основних вправ в режимах, близьких до змагальних, оптимальному рівню психологічного стану.

Перспективи подальшого дослідження полягає у необхідності подальшого вивчення етапу підготовки до змагання, зокрема в контексті управління поведінкою спортсмена.

1. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения. Киев : Олимпийская литература, 2004. 808 с.
2. Родіонов А. В., Сопов В. Ф., Непопалов В. Н. Психологічні моделі в управлінні комплексною підготовкою. *Спортивний психолог*. 2007. № 1. С. 6–13.
3. Терещенко В. І. Особливості тренувального процесу спортсменів на етапі безпосередньої підготовки до змагань. *Придніпровський научний вестник*. 2009. № 14. С. 111–114.
4. Тронь Р. А. Дослідження показників змагальної діяльності кваліфікованих єдиноборців, які спеціалізуються в бойовому самбо. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2013. № 9. С. 133–138.
5. Чікуров А. І. Управління перед змагальною психологічною підготовкою висококваліфікованих дзюдоїстів на основі результатів контролю стану готовності : дис. ... канд. пед. наук. Красноярськ, 2008. 193 с.

ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ ХВОРИХ ІЗ БОЛЬОВИМИ СИНДРОМАМИ ХРЕБТА

Боднарчук Я.М.,
ІІІ курс ОР бакалавр,
факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Лапковський Е.Й.,
кандидат медичних наук, доцент.

Біль у хребті є однією з найчастіших причин нездужання сучасної людини. Вони перебувають на першому плані серед хвороб цивілізації і є величезною проблемою індустріалізованих суспільств [2].

Біль хребта негативно впливає на багато аспектів життя, оскільки хворі часто змушені обмежити свою щоденну активність. Крім того, сильний біль утруднює виконання домашніх робіт, а у молодших пацієнтів нерідко несприятливо впливає на професійну активність [4]. Ці проблеми відображаються на емоційному й психічному стані хворого, а також його суспільних функціях [6]. Больові синдроми хребта ведуть до розладу щоденних побутових, професійних і суспільних функцій, а тим самим до погіршення якості життя [3].

Дані літератури стверджують те, що больові синдроми хребта є вагомою соціальною, медичною і психологічною проблемою, яка, на жаль, далека від остаточного вирішення [5]. Літературні першоджерела також підтверджують суттєві переваги засобів фізичної реабілітації у процесі відновного лікування такого контингенту пацієнтів [1].

Усі обстеження проведено після 4-тижневого курсу фізичної реабілітації хворих з больовими синдромами хребта на базі обласної клінічної лікарні м. Івано-Франківськ. У спостереженні взяли участь 40 чоловіків та жінок із больовими синдромами хребта. На даному етапі було здійснено фізіологічні методи обстеження та опитування.

Статистична обробка отриманих результатів проводилася з допомогою пакету прикладних програм Windows – MS Excel 2017. Для статистичної перевірки гіпотези про вірогідність розбіжностей між показниками різних груп, користувалися t-критерієм Стьюдента.

На підставі анкетування з'ясовано, що джерелами матеріального забезпечення у обстежених хворих є заробітна плата, пенсія, виплати по листках непрацездатності та інвалідності, а також їх поєднання у певної частини пацієнтів. Переважна більшість хворих займаються розумовою працею – 54%, легку фізичну роботу виконують 22%, а тяжку фізичну – тільки 8%. 16% обстежених хворих не можуть виконувати жодної роботи.

Найбільша група досліджуваних – 58% мала больові відчуття у попереково-крижовому відділі хребта, дещо менше – 30% у шийному відділі, на болі у грудному відділі хребта скаржилося найменше пацієнтів – 12%. Більшість респондентів мали больові відчуття при тривалому сидінні – 22%, 18% хворих відповіли, що біль хребта посилюється у них під час виконання нахилів вперед, рівними виявилися частки хворих, у яких больові відчуття виникали

при тривалій ході, вставанні і виконанні ротаційних рухів, найменше число пацієнтів відчувало біль під час виконання нахилів в бік –12%.

Найбільше обстежених – 36% біль у хребті оцінювали як гострий, приступоподібний, що з'являється через певні інтервали часу, 20% респондентів біль хребта характеризували як тупий, безперервний і поступово наростаючий, 18% – як колючий, 16% – як розриваючий, 6% відчували затерпання кінцівок, інші 4% характер болю хребта оцінили як такий, що палить і пече.

Більшість обстежених – 56% застосовували болезаспокійливі ліки. З-поміж тих, хто застосовував анальгетики, – 75% приймали їх інколи, спорадично, 17,86% – часто, а 7,14% опитаних – декілька разів на день.

Висновок. Переважна частина пацієнтів, що обстежувалися з приводу больових синдромів хребта займаються розумовою працею – 54%, 16% – у зв'язку із наявною патологією не могли виконувати жодної роботи, фізично важка праця супроводжувалася больовими синдромами у найменшій частині пацієнтів.

Больові синдроми хребта найчастіше локалізуються у попереково-крижовій ділянці, найменше – у грудній частині. Причому, посилюється біль найчастіше при сидінні, вставанні та нахилах уперед. Найчастіший характер болю – тупий, безперервний, поступово наростаючий.

Половина пацієнтів для зняття больових відчуттів застосовують фармакологічні знеболюючі препарати, що обґрунтовує доцільність удосконалення існуючих програм фізичної терапії у таких випадках.

1. Бариш А. Е. Корреляция клинических и рентгенологических данных у пациентов с деформацией шейного отдела позвоночника. *Ортопедия, травматология и протезирование*. 2011. № 3. С. 14–18.
2. Богачева Л. А. Современное состояние болей в спине. *Неврологический журнал*. 2007. № 4. С. 59–62.
3. Веселовский В. П., Хабриев Р. У. Медицинские стандарты вертеброгенных заболеваний нервной системы. *Неврологический журнал*. 2007. № 4. С. 27–30.
4. Жарков П. Л. Остеохондроз и другие дистрофические изменения позвоночника у взрослых и детей. Москва : Медицина, 1994. 324 с.
5. Новик А. А., Ионова Т. И., Кайнд П. Концепция исследования качества жизни в медицине. Санкт-Петербург : ЭЛБИ, 1999. 110 с.
6. Рідковець Т. Використання сучасних методів реабілітації при шийному остеохондрозі. *Теорія і методика фіз. виховання і спорту*. 2010. № 3. С. 46–49.

ВПЛИВ УРОКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ковальчук Я.М.,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Чепіль М.В.,
старший викладач.

У своїй традиційній інтерпретації фізичне виховання – органічна частина загального виховання і тому характеризується всіма загальними ознаками, що притаманні педагогічному процесу, який спрямований на вирішення певних конкретних завдань. Фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування. Сама мета гармонійного розвитку особистості є продуктом історії розвитку людства. Але умови для її реалізації особистість одержує лише на певному етапі історичного розвитку. Всебічний розвиток людині необхідний для того, щоб мати можливість брати участь у всіх напрямках діяльності (професійній, громадській, спортивній, художній та ін.). Але для цього потрібно розвинути структуру особистості, зробити її комунікативною, здатною до творчої діяльності, сформувані ціннісні орієнтації. Це можливо за умови різноманітності змісту, форм і способів діяльності людини та їх оптимального поєднання у процесі її культурного розвитку [4].

Фізичний розвиток безпосередньо впливає на самооцінку і погляди дитини. Фізичні здібності і приваблива зовнішність є запорукою успіху дитини, яка формується в сучасному суспільстві. Розумовий розвиток відіграє головну роль у розвитку інтересів, поглядів, інтелектуальних здібностей дитини. Сукупність різних рис характеру роблять людину унікальною, не схожою на всіх інших. Вона містить у собі не тільки духовні властивості, але й фізичні, розумові, емоційні й соціальні, а також відбиває властивості, уроджені або обумовлені навколишнім середовищем.

У молодшому шкільному віці найчастіше проявляються такі якості, як самостійність, рішучість, наполегливість, витримка, сміливість, дисциплінованість. Важливе місце в розвитку таких якостей посідає фізична культура. Фізична культура має багато функцій: 1) нормативну, яка полягає у закріпленні раціональних норм рухової діяльності; 2) інформаційну, яка відображує властивості накопичувати культурну інформацію, бути засобом її розповсюдження та передачі їх від одного покоління до іншого; 3) комунікативну, яка характеризується властивістю сприяти спілкуванню, встановленню міжособистісних контактів; 4) естетичну – задоволення естетичних потреб особистості у красивих рухах, своєму гармонійному фізичному розвитку та ін.; 5) біологічну, яка пов'язана з задоволенням природної потреби людини (особливо дітей) у русі, покращення її фізичного стану та забезпечення високої працездатності організму [див. 1].

Фізична культура особистості – складова частина культури, пов'язана з системою фізичного виховання, організації спорту, соціально-наукових досліджень, технічних засобів, потрібних для фізичного виховання і спорту, суспільної та особистої гігієни, раціональної організації активного відпочинку тощо [2].

Педагогічний процес фізичного виховання здійснюється через різноманітні форми занять. Основною формою занять у школі є урок фізичної культури, який сприяє розвитку фізичних якостей, вмінь та навичок.

На сучасному етапі урок фізичної культури в початкових класах передбачений три рази на тиждень і є обов'язковим для всіх учнів, зміст предмету регламентується програмою. Урок фізичної культури має характерні риси, які відрізняють його від інших форм фізичного виховання: на уроках фізичної культури вчитель створює найкращі умови для розв'язання усіх завдань фізичного виховання та спрямовує самостійну роботу учнів; уроки визначають основний зміст інших форм фізичного виховання школярів; на уроках яскраво виражена дидактична спрямованість, зумовлена вирішенням освітніх завдань; керівна роль належить вчителю, який викладає предмет і здійснює виховання учнів; діяльність учнів чітко регламентується, а навантаження розподіляється відповідно до їхніх індивідуальних можливостей; на уроках присутній постійний склад учнів, яким притаманна вікова однорідність; уроки зумовлені розкладом занять.

Ці риси підносять урок фізичної культури до рівня основної форми занять і створюють сприятливі умови для досягнення мети навчання у школі – підготовки всіх учнів до самостійного життя, праці, формування в них потреби та вміння регулярно займатися фізичними вправами, зміцнювати здоров'я і підтримувати належний рівень фізичної підготовки протягом усього життя [3].

На уроках фізичної культури школярі формують свою особистість завдяки спільній праці, яка включає такі дії: інтелектуальні, що проявляються у спостереженні, слуханні, сприйнятті та осмисленні одержаної інформації, контрольні-оцінювальні дії, що передбачають організацію самоконтролю і самооцінки, виявлення й усунення помилок, обговорення питань, які виникають у процесі навчання, з учителем і товаришами, регулювання емоційних проявів [3].

Урок фізичної культури учнів початкових класів є предметом особливої уваги як у теорії педагогіки, так і в методиці фізичного виховання. Це пов'язано з тим, що саме в молодшому шкільному віці формуються основні фізичні якості людини. Цей вік також цікавий тим, що в цьому віці досить велика потреба дітей у рухах, на основі якої можна активізувати в учнів прагнення до фізичного самовдосконалення та розвитку вольових якостей.

1. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 428 с.
2. Мацьопа Н., Фартушок Л. Фізична культура в процесі формування всебічно розвинутої особистості. URL: <http://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/12/004-24.pdf>.

3. Урок як основна форма фізичного виховання школярів. URL: <https://naurok.com.ua/urok-yak-osnovna-forma-fizichnogo-vihovannya-shkolyariv-4974.html>.
4. Шиян Б. Теорія та методика фізичного виховання школярів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. Ч. I. 272 с.

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Михасюк В.Л.,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Чепіль М.В.,
старший викладач.

Головний із пріоритетних напрямків реформування освіти є забезпечення у кожному освітньому закладі відповідних умов для навчання фізично та психічно здорової особистості. Завданням закладу загальної середньої освіти є формування освітнього простору, де створюються сприятливі умови для розвитку здібностей і потенційних можливостей підростаючого покоління, задоволення їхніх індивідуальних запитів та освітніх потреб. Саме на вирішення таких завдань повинна бути спрямована позакласна робота у школі. Її пріоритетними завданнями повинні бути такі, як: заповнення вільного часу учнів дієвою руховою активністю; викликати в них бажання бути здоровими; підвищення їх інтересу до систематичних занять фізичною культурою; розкриття індивідуальних якостей, і головне зробити так, щоб учням це приносило задоволення [3].

Для того, щоб підвищити рівень рухової активності учнів, потрібні допоміжні заняття фізичними вправами в позаурочний час. Велику роль у зазначеному відводиться проведенню учителями фізичної культури фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі дня школи, організації та проведенні загальношкільних фізкультурно-масових і спортивних заходів [4]. У сучасних умовах позакласна діяльність з фізичної культури розсовує обрій звичних уявлень про способи та форми організації навчального процесу, а тому може і повинна бути використана для вирішення навчальних (поглиблення знань учнів в області програмного матеріалу; самостійне рішення проблемних ситуацій; ознайомлення з історією фізичної культури і спорту), розвиваючих (логічне мислення учнів, просторова уява, пам'ять, кмітливість, культура мови і т. д.) і виховних завдань освіти (виховання наполегливості, завзятості в досягненні мети, ініціативи, волі і т. д.) [1].

Позакласна робота з фізичного виховання виконує ряд функцій: навчальну, яка не має такого пріоритету як у навчальній діяльності, а носить допоміжний інформативний характер для більш ефективної реалізації виховної, розвивальної та оздоровчої функцій; виховну, що стимулює вироблення таких морально-вольових якостей, як відповідальність, сумлінність, дисциплінованість, наполегливість, рішучість, працелюбність, необхідних для формування умінь і навичок виконання рухової діяльності, дотримання оптимального рухового режиму, її найбільша роль у цілеспрямованому вихованні особистісного

потенціалу, позакласна діяльність не обмежується певним регламентом і правилами, її реалізація залежить від бажання, ініціативи, самодіяльності учнів закладу з урахуванням їх індивідуальних інтересів та запитів; розвивальну, що базується на врахуванні вікових особливостей школярів і полягає у виявленні й розвитку індивідуальних здібностей. схильностей та інтересів учнів, шляхом включення в необхідну діяльність; оздоровчу, яка на основі побудови мотивації сфери учнів забезпечує позитивну їх спрямованість на самостійне оздоровлення; пізнавальна функція, яку виконує діяльність в позаурочний час, дає можливість задовольнити потреби особистості в додатковій інформації, а також у набутті нових знань і розширенні кругозору, через пізнавальну функцію учні набувають навиків самовдосконалення й самоосвіти, духовного збагачення особистості; ціннісно-орієнтаційна функція має на меті формування системи ціннісних уявлень та орієнтацій особистості. Вона спрямована на розвиток мотиваційної сфери, формування у дітей та підлітків ідеалів, переконань, життєвої позиції, виявляється у ставленні дітей до навколишнього середовища та до самого себе; творча функція передбачає створення умов для вияву й розвитку творчого потенціалу особистості шляхом участі у творчих вечорах, виставках, різноманітних гуртках, роботі майстерень, літературних, музичних, народознавчих віталень, художніх салонів, допомагає організувати для дітей і підлітків не просто відпочинок та розваги, а такі заходи, які у повній мірі сприяють самовдосконаленню, найбільш яскраво творча функція проявляється в таких формах як ділові ігри, виставки, бесіди, самодіяльні концерти, конкурси, фестивалі, туристичні походи, прикладна творчість, спортивні гуртки; рекреаційна функція спрямована на відтворення фізичних, інтелектуальних, емоційних сил, зняття перевтоми та психологічної напруги дітей після навчального процесу, на основі рекреаційної функції відбувається зміцнення здоров'я в оздоровчих, розважальних, спортивних програма, яскраво виявляється у таких формах роботи як концерти, художні видовища, спортивні змагання, художня творчість, аматорські об'єднання, свята, туристичні заходи, ця функція базується на проведенні видовищних заходів, вечорів відпочинку, театралізованих вистав та масових свят [2; 4].

Ми вважаємо, що різновиди позакласної фізкультурно-оздоровчої роботи є важливими у забезпеченні рухової активності школярів у позаурочний та позашкільний час, так як зміст, методи й організаційні форми цієї роботи є здебільшого не регламентованими й забезпечуються на креативності та ентузіазмі вчителя, орієнтації на вікові особливості та інтереси школярів.

1. Белікова Н., Подубінська С. Сучасний стан організації позакласної роботи з фізичної культури. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2019. Вип. 4. С. 15–19.
2. Брижак Н. Ю. Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : навчальний посібник. Київ : Логос, 2017. 126 с.

3. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту. Київ : Олімпійська література, 2008. 366 с.
4. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : навч. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. Ч. 1. 272 с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНАЖЕРНИХ ПРИСТРОЇВ У ОЗДОРОВЧІЙ ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Патрійчук А.В.,
І курс ОР магістр,
факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Синиця А.В.,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент.

Актуальність теми. Фізичне виховання підростаючого покоління – це довготривалий педагогічний процес з використанням допоміжних засобів фізичної підготовки на заняттях з фізичної культури в навчальних закладах різного профілю. Сьогодні справедливо ставиться під сумнів ефективність педагогічного впливу на розвиток фізичних здібностей юнацтва в умовах проведення двох годин в неділю фізичною культурою (Ю.Г. Травін, 1990; В.К. Бальсевич, Л.І. Лубишева, 1995; В.П. Губа, 2000), вказується на необхідність широкого використання нетрадиційних, інноваційних засобів фізичного виховання, активного залучення учнівської та студентської молоді до позанавчальних занять з фізичної культури, комплексного вдосконалення фізичних якостей і здібностей із врахування інтересів їх індивідуальних особливостей [1; 4].

Численні дослідження широкого контингенту учнівської та студентської молоді вказують на невисокий рівень розвитку їх фізичних якостей, в тому числі і силової підготовки [2; 3; 5; 7].

Незважаючи на значну кількість спеціальної та методичної літератури, яка висвітлює багато аспектів розвитку основних рухових здібностей учнівської і студентської молоді, розглянута проблема є далекою від свого вирішення, а рівень фізичної підготовленості молодих людей залишає бажати кращого (В.А. Кабачков, 1996, Т.Ю. Круцевич, 1999; Б.М. Шиян, 2003).

Низка дослідників вказує на високу ефективність окремих форм визначених і позанавчальних занять з фізичної культури, якими є засоби і методи атлетичної гімнастики (І.В. Сухоцькій, 1990, Ю.Г. Травін, 1993).

Відзначаючи зростання інтересу молоді до атлетичної гімнастики з використанням тренажерних пристроїв, необхідно більш ретельно дослідити питання, пов'язані з її застосуванням у позанавчальній роботі з юнаками, з огляду на їх індивідуальні морфологічні характеристики, а також функціональні і психологічні особливості. Наведене обумовлює актуальність дослідження.

Мета: розробити методичні рекомендації для ефективного використання тренажерів у оздоровчій та масовій фізичній культурі для застосування на заняттях з атлетизму і ЗФП.

Завдання:

1. Обґрунтувати оздоровчу спрямованість фізичної культури з використанням тренажерів.

2. Виявити індивідуальні особливості соматичного статусу та аналіз рівня фізичної підготовленості юнаків 16–18 років.

3. Розробити методичні рекомендації для ефективного використання тренажерів на заняттях з атлетизму і ЗФП.

Основна частина досліджень проведена в період з 2018 до 2019 рік в три етапи. Дослідження проводилися на базі студентів першого курсу ПНУ, які не навчаються на факультеті фізичного виховання і спорту.

На першому етапі (вересень–грудень 2018 рік) вивчалася і аналізувалася науково методична література за темою дослідження, проводився педагогічні дослідження, що складається в комплексному тестуванні показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та психологічного стану юнаків 16–18 років, студентів ЗВО. У результаті попереднього дослідження були виділені юнаки, які мають дисгармонійний фізичний розвиток.

На другому етапі (січень–вересень 2019 рік) була розроблена методика занять на тренажерах, спрямована на корекцію дисгармоничності фізичного розвитку.

Третій етап (жовтень–грудень 2019 року) полягав у обробці і узагальненні даних, отриманих в ході досліджень, формулюванні концепцій і основних положень роботи. Проводилося оформлення наукової роботи у відповідності із вимогами.

Виходячи з результатів дослідження можна зробити наступні **висновки:**

1. У навчально-виховній сфері у навчальних закладах фізкультурно-оздоровча робота здійснюється в поєднанні з фізичним вихованням дітей і молоді з урахуванням їх стану здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку. Фізичне виховання у вищих закладах освіти включає: навчальні заняття з професійно-прикладною фізичною підготовкою; факультативні заняття; фізичні вправи в режимі дня; тренувальні заняття в секціях спортклубів вузів; масові фізкультурно-спортивні заходи.

Поняття «тренажер» – це неологізм, це пристрій для навчання людини і створення певних навичок. Тренажерні технології сьогодні – це не тільки спортивні тренажери, це складні комплекси, системи моделювання, комп'ютерні програми і фізичні моделі, спеціальні методики, створювані для того, щоб підготувати особистість для прийняття якісних і швидких рішень.

Тренажерні пристрої застосовуються у групових та індивідуальних заняттях як допоміжний або основний засіб фізичного вдосконалення. Залежно від цілі використання і конструкції тренажери поділяють на: спортивні, оздоровчі, лікувальні і професійно-прикладні.

2. Заняття на тренажерах слід проводити методом безперервних вправ, використовуючи принцип розсіювання навантажень в наступній послідовності: вправи для м'язів нижніх кінцівок, спини, черевного пресу, верхніх кінцівок і грудної клітини для збільшення рухливості в суглобах кінцівок і хребетного стовпа. На кожному занятті рекомендується використовувати не більше трьох

тренажерів. Існує кілька способів дозування вправ: заняття з вагою нижче граничного, піднімаючи її максимальну кількість разів; заняття з максимально великою вагою піднімаючи її 1–3 рази; заняття з вагою нижче граничного, піднімаючи її з можливо великою швидкістю.

3. Широка варіативність показників фізичного розвитку в юнацькому віці підкреслює неможливість стандартно-нормативного підходу до процесу фізичного виховання в цей період і вказує на необхідність конституційного, а при необхідності – індивідуального підходу.

Дослідження показали, що в 22,6% випадків у юнаків спостерігається недостатня маса тіла, а у 19,3% юнаків її надлишок.

4. Дослідження фізичної підготовленості юнаків свідчать про ріст усіх показників у періоді з 16 до 18 років, що пов'язано з високою сенситивністю у цих фазах онтогенезу.

На підставі індивідуальних результатів обчислень особистого індексу фізичної готовності загальний рівень фізичної підготовленості юнаків 16 років становить 58%. До найбільш відстаючим фізичним якостям відносяться силова витривалість та загальна витривалість. Високий рівень фізичної підготовленості відзначений у юнаків 17 років, який склав 85%. До відстаючих якостей можна віднести динамічну силу, силову витривалість. У юнаків 18 років даний індекс становить 72%. Найбільш відстаючими якостями є як динамічна сила та силова витривалість.

Тому на підставі аналізу літературних джерел та особистих досліджень, загальний рівень фізичної підготовленості обстежених нами юнаків свідчить про необхідність коригування навчально-тренувального процесу і акцентованого розвитку відстаючих фізичних якостей. Однією із найменш тренуваних якостей виявилась – сила, яку найкраще розвивати і підтримувати використовуючи тренажерні пристрої.

1. Альошина А. І., Ярошенко Ю. Я., Філіпов В. А. Використання ТЗН та тренажерів у ФВ «Волинський державний університет ім. Лесі Українки». *Підготовка спеціалістів ФКіС в Україні : матеріали I республіканської конференції*. Луцьк, 1994. С. 403–405.
2. Апанасенко Г. Л. Физическое развитие детей и подростков. Киев : Здоровье, 1984. 280 с.
3. Ареф'єв В. Г., Столітенко В. В. Фізичне виховання в школі. Київ : ІЗМН, 1997. 152 с.
4. Жданюк В. П. Тренажери в системі фізичного виховання школярів. Вінниця, 1996. 100 с.
5. Круцевич Т. Ю. Научные исследования в массовой физической культуре. Киев : Здоровье, 1985. 117 с.
6. Римик В. Ф., Римик Р. В. Фізична культура учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Навчальні програми і дидактико-методичні матеріали до них*. Івано-Франківськ, 2001. 76 с.
7. Шиян Б. М. Методика фізичного виховання школярів. Львів : ЛОНМІО, 1996. 232 с.

ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК ТАЙСЬКОГО БОКСУ (МУАЙ-ТАЙ)

Пітель Б.В.,
І курс ОР бакалавр,
факультет фізичного виховання та спорту.
Науковий керівник – Тягур Р.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Муай тай (тай. *มวยไทย*) – вид бойового мистецтва, що походить з Таїланду і практикується в багатьох частинах світу. В основі мистецтва лежить ударна техніка (удари руками і ногами). Назва «*муай тай*» походить від назви бойового мистецтва *муай боран*. *Муай тай* має тривалу історію в Таїланді, де вважається національним видом спорту [1].

Муай тай також називають «боксом восьмируких», тому що в ньому активно та різноманітно використовуються руки, гомілки, лікті та коліна (тобто вісім ударних поверхонь). Таким чином, боєць має для завдання удару вісім «контактних точок», на відміну від двох у класичному боксі (кулаки) або чотирьох у кікбоксингу (кулаки, ступні). *Муай тай* недаремно вважають одним із найжорстокіших видів бойових мистецтв на планеті. Він неодноразово ставав об'єктом наукового вивчення [2; 4; 5; 6].

Мета нашого дослідження – описати історію та розвиток тайського боксу (*муай тай*).

Різноманітні форми кікбоксингу довго практикувалися по всій Південно-Східній Азії. Як і в більшості тамтешніх країн, тайська культура піддалась значному впливові стародавніх цивілізацій. Походження *муай тай* є не зовсім встановленим. Одна теорія свідчить, що цей стиль зародився до еміграції тайців в Південно-Східну Азію та Китай. Згідно з іншою, він був запозичений і вдосконалений з кхмерських бойових мистецтв, коли тайська культура піддалася впливу кхмерської. Третя теорія поєднує і першу і другу. *Муай тай* еволюціонував з його *муай борану* («стародавній бокс») як мистецтво бою без зброї, що використовувалося сіамськими солдатами в поєднанні з *крабі-крабонг* («мечі і палиці»), базованим на зброї стилем. Врешті-решт *муай боран* було поділено на:

- *муай корат* (північний схід) – акцентована сила, техніка на кшталт «удар буйвола». За допомогою такої техніки, згідно з усталеною думкою, можна перемогти буйвола одним ударом;
- *муай лопбурі* (центральний регіон) – акцент на рухи. Перевагою техніки є прямі удари та контрудари;
- *муай чайя* (південь) – акцент на стійці та захисті, а також на ліктях і колінах;
- *муай та сао* (північ) – акцент на швидкості, частково на ударах ногами. Через свою швидкість ця техніка була названа «*лінг лом*».

Продовжуючи бути практичною бойовою технікою для використання в реальному бою, *муай тай* став видом спортивного змагання, а також видовищною розвагою для глядачів. Змагання з *муай тай* поступово стало невід'ємною частиною місцевих фестивалів і святкувань, особливо влаштованих біля храмів.

Це мистецтво було також розвагою для королівської знаті. З часом бійці почали обмотувати руки й передпліччя мотузками. Цей тип матчу називали *муай каад чуек* [1].

Муай тай помалу вдосконалювався, ставав елітним видом спорту. Дворянство все частіше звертало увагу на майстерних знавців цього бойового мистецтва і запрошувало обраних жити в королівський палац для тренування королівського персоналу, солдатів, особистих охоронців та членів королівської родини. Цей *королівський муай* називали «муай луанг». Протягом періоду Аюттхаї було створено підрозділ королівських охоронців, які захищали короля та країну. Їх називали *гром нак муай* (полк бійців муай). Вони були під королівським заступництвом в часи царювання Рами V і Рами VII.

Сходження на трон короля Чулалонкорна (Рама 5) в 1868 році оголосило золотий вік не лише для *муай тай*, але й для Таїланду загалом. *Муай тай* інтенсивно розвивався під час правління Рами V, оскільки король особисто цікавився цим бойовим мистецтвом. Тоді був мирний час і *муай тай* розвивався як фізична культура, система самозахисту й спосіб відпочинку. Майстри мистецтва, колишні бійці чи солдати, вчили *муай таю* охочих в тренувальних таборах, у яких учнів забезпечували їжею та притулком. Учні були як одна сім'я, і для них звичним стало сприймати назву табору як своє прізвище.

Після випадку смерті на рингу король Рама VII наказав встановити правила *муай таю*. Вони передбачали обов'язкове використання рукавичок і бавовняних обмоток на стопу й щиколотку. У цей же час (близько 1920 року) термін «*муай-тай*» став широковживаним, стару ж форму стилю почали називати *муай боран* [1; 2].

Для завдання ударів як для захисту, так і для нападу в тайському боксі використовують клінч. Класично в *муай тай* використовувались дев'ять ударних поверхонь людського тіла: голова, кулаки, лікті, коліна і ноги. Така форма боксу відома як *на-ва арвуд*. Згодом, як і в сучасному *муай тай* (і в любительському, і в професійному), удари головою були заборонені.

Муай тай часто є бійцівським стилем виснаження, коли суперники обмінюються ударами один з одним. Це характерно для Таїланду, у якому незмінно зберігаються традиції. З успіхом *муай тай* в змішаних бойових мистецтвах став де-факто стилем для початківців у ММА. Як наслідок, стиль розвинувся і включив техніку значно потужніших ударів руками із західного боксу, тому тайський стиль обміну «удар за удар» більше не підходить. Коли бійці *муай тай* змагаються з бійцями інших стилів (і якщо правила це дозволяють), вони майже завжди роблять акцент на техніках завдання ударів ліктями («сок») та колінами («као») для досягнення переваги в бою. Усі техніки *муай тай* формально поділяються на дві групи: «*мае май*», або першочергові, і «*лук май*», або другорядні. Майже всі техніки в *муай тай* використовують рух усього тіла, поворот стегна при кожному ударі ногою, удар кулаком і блок. Обертання стегон в *муай тай* та інтенсивне зосередження на «серединних м'язах» (м'язи живота і навколишні) є характерною ознакою, яка вирізняє *муай тай* з-поміж інших стилів бойових єдиноборств.

Тайський бокс разом з такими видами спорту, як сават, карате і тхеквондо значно вплинули на розвиток кікбоксингу в Європі та Північній Америці. На сучасному етапі більшість змагань з кікбоксингу, на відміну від *муай тай*, не дозволяють ударів ліктями або колінами в клінчі для уникнення розсічень. Класичний кікбоксинг забороняє удари ногами нижче талії (лоу-кік).

З дев'яностих років ХХ століття в усьому світі почав зростати рівень популярності *муай тай* як ефективною складовою боїв змішаного стилю (англ. *ММА*). Майстри боїв змішаного стилю, зокрема Маурісіу Руа, Вандерлей Сілва і Андерсон Сілва скомбінували багато ударних елементів *муай тай* з технікою боротьби в гібридний синтетичний стиль, що є високо ефективним в *ММА*. Інші бійці, а саме Джина Карано, Дуейн Людвіг, Тіагу Алвес, Чейк Конго, Мелвін Менхуф використовували *тайський бокс* як первинний стиль в боях змішаного стилю [1; 3].

Отже, тайський бокс має величну історію становлення, тривалого розвитку та вдосконалення. Сьогодні він є одним із найефективніших та найбільш видовищних видів бойового мистецтва.

1. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B0%D0%B9-%D1%82%D0%B0%D0%B9>.
2. URL: <https://easythai.ru/tajjskijj-boks-muajj-tajj>.
3. URL: <http://voindao.ru/istoriia-muai-tai-taiskii-boks/>.
4. URL: <http://www.kombat.odessa.ua/?p=31>.
5. URL: <https://xreferat.com/103/204-1-kak-poyavilsya-taiyskiiy-boks.html>.
6. URL: <http://maxima-library.org/knigi/genre/b/384609?format=read>.

СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я

Соболь Д.Б.,
І курс ОР магістр,
факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Земська Н.О.,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент.

Актуальність теми. Незаперечною є істина, що суспільство, яке прагне жити в гармонії з довкіллям, має не лише декларувати, а й формувати систему істинних цінностей у кожного громадянина. Тому одним із чинників благополуччя індивідуальності, родини та суспільства в цілому має стати здоров'я, як фундаментальна цінність буття. У наш час категорія здоров'я набула особливої актуальності, трансформувавшись у глобальну проблему існування людської цивілізації, зумовивши перегляд ставлення населення до власного здоров'я та впровадження у життя оздоровчої ідеології [1; 3].

Враховуючи актуальність проблеми здоров'я, національні програми визначають найважливішими стратегічними завданнями всебічний розвиток людини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я, формування відповідального ставлення до нього як найвищої індивідуальної та суспільної

цінності. Отже, перед нами поставлено стратегічну мету – пошук шляхів удосконалення процесу збереження, зміцнення та формування здоров'я юного покоління вцілому і кожної особистості зокрема [2].

Мета: визначити ставлення студентів до власного здоров'я.

Завдання:

- 1) Проаналізувати спосіб життя студентів.
- 2) З'ясувати основні аспекти проблеми формування здорового способу життя студентської молоді.
- 3) Визначити самооцінку здоров'я студентів I–III курсів.

Дослідження проводилось в ПНУ, на факультеті фізичного виховання і спорту, зі студентами I–III курсів спеціальності СОФК. У дослідженні беруть участь 45 студентів даної спеціальності.

Було розроблено і опрацьовано анкетування (2 анкети: одна анкета самооцінки здоров'я за В.П. Войтенко та авторська анкета). Перша анкета визначає кількісну самооцінку здоров'я (індекс самооцінки здоров'я), респондентам було запропоновано відповісти на 27 питань, відповідь на які можна дати «так» або «ні». За допомогою спеціального ключа результати можуть бути розділені на 5 пунктів, а саме: ідеальний, добрий, посередній, задовільний та незадовільний. Вони визначають стан здоров'я студента.

Виходячи з результатів дослідження можна зробити наступні **висновки**:

1) Результати анкети «самооцінка здоров'я за В.П. Войтенком», показують, що в більшості респондентів стан здоров'я коливається між шкалами «добрий» та «посередній» (відсотки розділись 35% і 32,5% відповідно), трохи менший відсоток припав на шкалу «ідеальний» (27,5%). Приємним є той факт, що «задовільний» стан здоров'я тільки в 5% опитаних, тоді як студентів з «незадовільним» взагалі немає.

Розділивши результати на курси найкращі показники було виявлено на III курсі (в половини студентів «ідеальний» стан здоров'я). Трохи гірша ситуація на двох перших курсах, в першому результати майже рівномірно коливаються між показниками «ідеальний» (33%), «добрий» (33%) та «посередній» (27%). Опрацювавши результати другого курсу було виявлено, що тільки в 7% студентів стан здоров'я дорівнює шкалі «ідеальний», лєвова частка відсотків припала на шкали «добрий» (40%) і «посередній» (46%).

2) Всі студенти погоджуються з тезою, що організована рухова активність потрібна для здоров'я, і більша їх частина (92%) займаються фізичною культурою не тільки на обов'язкових заняттях в університеті, але і за його межами.

3) Молодь достатньо спить (в 76% повноцінний сон, який триває 7–9 годин на добу), регулярно харчується (70%), якщо брати за норму 3–4 повноцінних прийоми їжі на добу, але тільки 59% опитаних вважають свою їжу здоровою.

4) Щоб бути здоровим і гарно себе почувати більшість студентів (62%) займаються спортом (найпопулярніші види: футбол, бокс, волейбол, є певний відсоток який відвідує тренажерні зали та фітнес-центри). Дуже мала кількість (3%) покладаються на медицину і регулярно відвідують лікаря. 7% не вважають за потрібне робити хоча б щось.

5) Значна більшість (95%) негативно ставиться до куріння і не палить. Але ситуація з алкоголем майже протилежна – тільки 30% респондентів відмовились від цієї шкідливої звички, тоді як на третьому курсі абсолютно всі вживають алкоголь. Ситуація не була б такою плачевною, якби це був не факультет фізичного виховання і спорту.

б) 18% студентів мають незначну зайву вагу, в 3% – загроза ожиріння. Найгірша ситуація на третьому курсі де ці відсотки складають 29% і 8% відповідно.

Загалом ситуація є непоганою, але не можна сказати, що ідеальною і завжди є до чого прагнути, тим більше коли мова йде про твій рідний факультет.

Наступним кроком у нашому дослідженні буде застосування методики «Кількісної експрес-оцінки рівня соматичного здоров'я студентів» (за Апанасенком). **Метою** є визначити рівень соматичного здоров'я, що дасть можливість комплексно визначити функціональний стан організму за показниками кардіо-респіраторної та м'язової системи, які формалізовані у кількісних одиницях.

1. Грибан Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир : Рута, 2009. 593 с.
2. Земська Н. О. Ставлення студентів до фізичного виховання і спорту. *Слобожанський науково-спортивний вісник* : наук.-теорет. журн. Харків : ХДАФК, 2012 . № 5 (1). С. 26–30.
3. Земська Н. О. Студентська молодь: соматичне здоров'я і фізичний розвиток. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура*. 2013. Вип. 18. С. 28–31.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ

Кіт Я.Р.,

ІІІ курс ОР бакалавр, факультет туризму.

Науковий керівник – Дутчак О.І.,

кандидат історичних наук, доцент.

Мотивація праці персоналу підприємств соціокультурного сервісу – це багатоаспектний процес, складність якого обумовлена взаємопов'язаними чинниками: складністю процесу мотивації та специфікою діяльності підприємств соціокультурного сервісу.

Метою мотивації праці персоналу є забезпечення його вмотивованих та цілеспрямованих дій, спрямованих на підвищення продуктивності та якості праці. Особливостями процесу мотивації праці виступає унікальність кожного працівника, що унеможлиблює створення єдиного шаблону мотиваційного впливу на персонал. Для мотивації праці конкретного працівника, керівник підприємства має створити можливості для задоволення його найважливіших потреб за допомогою таких дій, які б сприяли досягненню цілей усієї організації. Для цього необхідно виявляти активні потреби (мотиви), що спонукають до більш результативної й ефективної праці [1].

Розрізняють внутрішню та зовнішню винагорода у результаті виконання своїх професійних обов'язків. Внутрішню винагороду працівник отримує від виконання роботи. В основі цього лежить задоволення від комунікації з колегами, почуття досягнення визначених цілей, задоволення від суспільної користності сформованої послуги, самоповага й повага з боку оточуючих, особисті досягнення у житті, власна компетентність, реалізація своїх професійних можливостей, особистий професійний ріст. Внутрішня винагорода забезпечується шляхом створення певних умов праці та постановкою виробничих завдань. Зовнішню винагороду працівнику забезпечує підприємство за результатами праці. Вона може набувати форм, як матеріальної, так моральної винагороди [3, с. 163].

Моральна винагорода реалізується низкою заходів: привселюдна хвала, просування по службі, розміщення фото на дошці пошани, надання окремого кабінету, подарунки, пам'ятні знаки тощо. Матеріальна винагорода – це заробітна плата, додаткові премії та пільги (додаткова відпустка, оплата лікування, відпочинку або навчання дітей, медичної страховки, надання службової квартири або автомобіля) [3, с. 167].

Для ефективного використання засобів мотивації необхідно систематично вивчати потреби та запити персоналу. В арсеналі засобів ефективного управління персоналом важливе місце займає система заходів щодо створення привабливого образу підприємства, виховання у людей почуття гордості за належність до престижного підприємства та його суспільної мети. Це такі заходи, як пенсії та допомоги від підприємства, організація відпочинку та розваг, пільго-

вий продаж товарів, послуг, акцій, оплата медичного обслуговування, харчування та інші. Набір додаткових виплат та пільг може бути досить різноманітним і передбачає можливість вибору самим підприємством. Такі заходи посилюють мотивацію праці і тим самим сприяють ефективній діяльності та консолідації всього персоналу [2, с. 104].

Люди з високими потребами у власних владних повноваженнях отримують задоволення у ситуаціях, коли можуть понести відповідальність за дії та поведінку інших людей. Люди з високими потребами в комунікації потребують дружніх стосунків, віддають перевагу ситуаціям кооперації, спільних дій, а не конкуренції, і потребують взаємовідносин з високим ступенем взаємного розуміння. Маніпулюючи такими потребами менеджери підприємств створюють почуття сильного командного духу колективу. Особливо актуальною є така форма мотивації праці на підприємствах соціокультурного сервісу, де при формуванні та наданні послуг потрібна координація дій всіх працівників підприємства [4, с. 181].

Оплата та продуктивність мають бути пов'язаними між собою. Людям властиво орієнтування на кінцеві результати діяльності, а в основі всього лежить уявлення, що певна компенсація на потрачені зусилля, має в розумних межах відповідати трудовим заслугам кожного працівника.

Більшість методів мотивації, орієнтованих на організацію, знаходяться в одній категорії розширення повноважень робітників, тобто більш інтенсивне залучення їх у діяльність компанії і надання великих можливостей для участі в прийнятті відповідних рішень. Таке розширення повноважень відповідно накладає на робітників більше обов'язків і вимагає від них більшої відповідальності за результати діяльності підприємства [2].

Отже можна зробити висновки, що за час управлінської практики та накопичення надбано дієвий арсенал методів активізації діяльності працівників, заснованих на використанні матеріальних та нематеріальних стимулів, заохочень та покарань. Завдання менеджера полягає в детальному вивченні потреб, цінностей, інтересів, пріоритетів своїх підлеглих та в формуванні на їх основі (за допомогою відомих методів активізації діяльності персоналу та сучасних тенденцій) власної стратегії в даній сфері. При цьому, ніхто не обмежує менеджера у творчій розробці нових методів, виходячи з ресурсів організації, потреб працівників та сучасних наукових напрацювань.

Для забезпечення ефективного управління діяльністю персоналу підприємства соціокультурного сервісу нереально досягти без вивчення менеджером проблем мотивації, у тому числі, загальнотеоретичних знань щодо мотиваційного підходу в управлінні та способів реалізації цього підходу на практиці, а також досвіду такої реалізації на вітчизняних та зарубіжних підприємствах.

1. Васюта В. Б., Бульбаха Л. І. Мотивація праці персоналу на підприємстві в сучасних умовах господарювання. *Ефективна економіка*. 2016. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5041>.

2. Базалійська Н. П., Казановська М. П. Стан системи мотивації персоналу на вітчизняних підприємствах. *Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. 2013. № 5 (43). С. 103–105.
3. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2003. 296 с.
4. Щекін Г. В. Теорія та практика управління персоналом. Київ : Просвіта, 1996. 290 с.

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ

Луканюк І.В.,
І курс ОР магістр, факультет туризму.
Науковий керівник – Чорна Л.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Діловий туризм називають економічним феноменом ХХІ століття. Але даний вид туризму бере початок ще з античних часів, коли торгівля була одним із способів комунікації між різними соціальними верствами. У часи середньовіччя бізнес-подорожі з метою торгівлі були добре організовані. Вони могли тривати декілька тижнів. У зв'язку з цим велике значення відігравали заклади розміщення, харчування та розваг. У цей період спостерігається зародження складових інфраструктури ділового туризму, серед яких торговельні ярмарки.

Дослідники генези розвитку ділового туризму виокремлюють три основні типи подорожей з діловою метою: паломництво священнослужителів різних конфесій до святинь; військові подорожі солдат до місць бойових дій чи їх пересування по окупованій території; комерційні подорожі з метою торгівлі.

Значні зміни у підходах до організації ділового туризму простежуються на початку ХХ ст. У США починає формуватися концепція конгресу. Формування асоціацій, створення політичних та релігійних організацій зумовило необхідність організації певних заходів для їх представників. Ділові структури того часу розпізнали комерційну складову в організації таких заходів і почали створювати конгрес центри.

Стрімкий розвиток ділового туризму у світі спостерігається з початку 1950-х рр. завдяки збільшенню чисельності населення планети, з одної сторони, й, відповідно, з іншої сторони, зростанню попиту на даний вид туризму та позитивним змінам у пропозиції туристичних компаній.

В Європі основним «постачальником» ділових туристів виступала Німеччина. З-поміж європейських держав, які приймали потоки ділових людей, виділяють Великобританію, Францію, Нідерланди, Італію, Швецію, Швейцарію. Особливе місце займає Бельгія з головним містом Брюсселем.

У Південно-Східній Азії перша половина 1990-х рр. характеризувалась зростанням кількості службових поїздок. У 1995 р. кожна п'ята поїздка у регіоні була діловою. Третина прибуттів припадала на Сянган (Гонконг), Сінгапур та Тайвань.

Справжній бум ділового туризму стався у середині 1990-х рр. в Індонезії. Нова індустріальна країна другої хвилі демонструвала найвищі темпи приросту прибуттів ділових людей у регіоні та до 1995 р. за таким показником як кількість бізнес-подорожей обігнала Тайвань та Сінгапур. Кінець «індонезійському диву» поклала фінансова криза, що охопила Південно-Східну Азію.

У 1990-х рр. діловий туризм розвивається нерівномірно. Підйоми та спади в динаміці прибуттів залежали в першу чергу від політичної ситуації в тій чи іншій країні. Особливо чітко це простежувалося в Африці та на Близькому Сході.

За даними Всесвітньої ради з туризму і подорожей, розподіл усіх витрат туристів на подорожі у глобальному вимірі у 2018 р. був наступним: 21,5% складала витрати на подорожі з діловою метою та 78,5% – на подорожі задля дозвілля [2, с. 75].

На теренах України про такий вид туризму як діловий заговорили близько 20–30 років тому. Діяльність у сфері ділового туризму пов'язувалася з проведенням корпоративних заходів, які, в основному, організовувалися у період міжсезоння. У сучасних умовах до різновидів ділового туризму зараховують подорожі з метою участі в: конференціях, конгресах, виставках, ярмарках, роботі бірж; переговорах, професійних симпозіумах, презентаціях; спортивних змаганнях, гастролях; культурних, освітніх обмінах; навчальних тренінгах, курсах, семінарах. У наукових працях значиться, що туристичні компанії започаткували реалізацію перших подієвих турів тільки в 2002 році [1, с. 82]. Темпи розвитку даного виду туризму в нашій країні є незначні.

Аналіз статистичних даних щодо діяльності суб'єктів туристичної діяльності в Україні у 2018 р. доводить зацікавлення бізнес структур у розвитку ділового туризму [2, с. 76]. Відповідно до статистичних даних кількість туристів, яким суб'єкти туристичної діяльності надавали послуги зі службовою, діловою, навчальною метою, становить 211 794 осіб, з них юридичні особи, туроператори, надали послуги 165 609 особам, турагенти – 46 185 особам, а фізичні особи – підприємці – 5 090 особам.

Загальна кількість туристів, яким як юридичні особи, так і фізичні особи – підприємці надавали послуги у 2018 р., становить 4 557 447 туристів, а тих, що обслуговувалися виключно зі службовою, діловою чи навчальною метою, налічувалося 216 884 осіб, що складає 4,7% від загальної кількості туристів. А це майже у п'ять разів нижче вищезазначеного світового показника.

Таким чином, впродовж різних історичних періодів відмічаємо інтерес до ділового туризму, проте в умовах сьогодення його економічне значення є вагомим. Сучасний діловий туризм стає найбільш перспективним видом туризму завдяки незалежності від сезону та орієнтації на клієнта з високим рівнем доходу. Для України розвиток ділового туризму виступає перспективним напрямом діяльності, оскільки відповідно до даних ВТО він входить у п'ятірку найперспективніших видів туризму ХХІ століття.

1. Басюк Д. І., Капустін В. О. Сучасний стан та перспективні шляхи розвитку ділового туризму України. *Збірник статей : Матеріали XI Міжнародної*

науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (м. Черкаси, 19–20 березня 2020 року). Черкаси : ЧДТУ, 2020. С. 82–83.

2. Чорна Л. В., Луканюк І. В. Діловий туризм у глобальному та національному вимірі. *Збірник статей : Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні : проблеми розвитку та регулювання» (м. Черкаси, 19–20 березня 2020 року). Черкаси : ЧДТУ, 2020. С. 74–77.*

ВПЛИВ НАНОМАТЕРІАЛІВ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

Курищук М.І.,

II курс ОР бакалавр, факультет математики та інформатики.

Науковий керівник – Поплавський О.П.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Сьогодні у світі зростає увага до інноваційних технологій, зокрема нанотехнологій, спрямованих на одержання і використання речовин, що формуються частинками менше 100 нм, які отримали назву наночастинки (НЧ). Детальне вивчення поведінки наночастинок у живому організмі нині є одним з пріоритетних завдань профілактичної токсикології, її нового розділу – нанотоксикології.

Наночастинки металів та утворювані ними нанокластери є одними з перших продуктів нанотехнології. Вони характеризуються комплексом фізичних і хімічних властивостей та біологічною дією, які часто радикально відрізняються від тієї ж речовини у формі суцільних фаз або макроскопічних дисперсій. НЧ металів та металовмісним наноматеріалам (НМ) притаманні специфічні фізико-хімічні властивості та біологічна дія. Це дає підстави розглядати їх як особливий тип матеріалів або продуктів, оцінка потенційного ризику яких для здоров'я людини та стану довкілля є обов'язковою.

Вважається, що основними шляхами надходження НЧ, у тому числі й металів, до людського організму є інгаляційний (з повітрям), пероральний (з їжею та водою), транскутанний (через шкіру). Встановлено, що наночастинки здатні проходити крізь звичайні захисні бар'єри: шлунковий, плацентарний, гематоенцефалічний, а також можуть розповсюджуватися по ходу відростків нервових клітин, кровоносних і лімфатичних судин.

Вибіркове накопичення НЧ в органах і тканинах, різних типах клітин і в певних клітинних структурах обумовлює їхній пошкоджуючий вплив, при цьому простежується залежність органів-мішеней від шляху надходження. Так, органами-мішенями для НЧ, що циркулюють у повітрі, в першу чергу, є легені з розвитком патологій бронхо-легеневої системи (астма, хронічний обструктивний бронхіт, емфізема, рак легенів). З боку серцево-судинної системи НЧ металів можуть викликати атеросклероз, тромбоз, гіпертонію, аритмію та захворювання серця. Наночастинки можуть спричинити цироз печінки, хворобу Крона та колоректальний рак, а в нирках – гломерулонефрит. Проникнення НЧ в головний мозок може викликати нейродегенеративні захворювання (хвороби Паркінсона і Альцгеймера). При потраплянні до організму НЧ можуть пригнічувати імунну систему, що спричиняє розвиток алергічних та аутоімунних захворювань (дерматити, васкуліти) та онкологічні патології.

На основі комплексних досліджень можна вирізнити три рівні потенційної небезпеки наночастинок і наноматеріалів. Високий рівень потенційної небезпеки визначається наявністю генотоксичної, цитотоксичної, мутагенної та

імунотоксичної дії, негативним впливом на ключові біохімічні параметри та загальним негативним впливом на фізіологічний стан живого організму. Середній рівень потенційної небезпеки передбачає відсутність генотоксичної, мутагенної дії, впливу на ключові біохімічні параметри та наявність деякої негативної цитотоксичної дії чи погіршення загального фізіологічного стану живого організму. Низький рівень потенційної небезпеки нанопрепарату свідчить про відсутність генотоксичної, цитотоксичної, мутагенної дії, негативного впливу на ключові біохімічні та імунологічні параметри та на загальний фізіологічний стан живого організму.

Таким чином, токсичні ефекти наноматеріалів залежать від багатьох вихідних станів як самих НЧ (від їх розмірів та структурної організації, від фізичної природи, способу отримання та способу модифікації поверхні), так і від біологічної моделі, на якій проводяться випробування, і наступних інтерфейсів «нано-біо» після проникнення в тканини і кров, тому вони непередбачувані, а органи-мішені і механізми розвитку токсичного ефекту можуть бути різноманітними.

Отже, наночастинки металів та їх сполук володіють фізико-хімічними властивостями, які обумовлюють біологічну активність. Токсичність наночастинок визначається їх формою і розмірами. Найдрібніші наночастинки викликають більш руйнівний ефект в організмі, при цьому простежується залежність «доза-ефект». Токсикологічні дослідження наночастинок металів та їхніх сполук включають встановлення особливостей та механізмів токсичної дії, які дозволяють оцінити рівень потенційної небезпеки для здоров'я людини як високий, середній, низький.

1. Наноматеріали: Стан сучасних досліджень та використання в біології, медицині та ветеринарії. Огляд літератури / В. Ф. Шаторна, В. І. Гарець, В. В. Крутенко та ін. *Вісник проблем біології і медицини*. 2012. Вип. 3. Т. 2. С. 29–32.
3. Чекман І. С. Наночастинки: властивості та перспективи застосування. *Український біохімічний журнал*. 2009. Т. 81. № 1. С. 122–129.
4. Нанотехнології в сучасному сільському господарстві / О. В. Ситар, Н. В. Новицька, Н. Ю.Таран та ін. *Фізика живого*. 2010. Т. 18. С. 113–116.
5. Леоненко Н. С., Демецька О. В., Леоненко О. Б. Особливості фізико-хімічних властивостей та токсичної дії наноматеріалів – до проблеми оцінки їхнього впливу на живі організми (огляд літератури). *Сучасні проблеми токсикології, харчової та хімічної безпеки*. 2016. № 1. С. 64–76.
6. Москаленко В. Ф., Яворовський О. П. Екологічні і токсиколого-гігієнічні аспекти біологічної безпеки нанотехнологій, наночастинок та наноматеріалів. *Науковий вісник Національного медичного університету імені О. О. Богомольця*. 2009. № 3. С. 25–35.

ФОРМУВАННЯ ПІДМНОЖИН ЕФЕКТИВНИХ ВАРІАНТІВ У ЗАДАЧАХ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Вакуленко В.К.,

II курс ОР магістр, факультет комп'ютерних наук
Харківського національного університету радіоелектроніки.

Науковий керівник – Безкоровайний В.В.,
доктор технічних наук, професор.

Технології автоматизованого проектування переважної більшості об'єктів передбачають розв'язання комплексів задач оптимізації за множиною показників якості. Внаслідок комбінаторного характеру основних задач синтезу при реалізації процедур автоматизованого проектування здійснюється генерація й аналіз величезної кількості варіантів побудови об'єктів. Задача прийняття проектних рішень D формально подається у вигляді: $D = \langle F, X, K, G, P \rangle$, де F – формулювання задачі; $X = \{x\}$ – множина допустимих варіантів побудови об'єкта; $K = \{k_i(x)\}$, $i = \overline{1, m}$ – сукупність показників якості рішень (критеріїв ефективності); G – сукупність обмежень, які визначають множину допустимих рішень; P – переваги особи, що приймає рішення. На множині допустимих варіантів побудови об'єкта $X = \{x\}$ виділяють підмножини домінованих X^S (таких, що можуть бути покращені одночасно за всіма показниками якості) і недомінованих X^K (таких, що не можуть бути покращені одночасно за всіма показниками якості) варіантів: $X = X^S \cup X^K$, $X^S \cap X^K = \emptyset$. При цьому лише незначна кількість серед $X = \{x\}$ є ефективними варіантами за множиною визначених показників якості $k_i(x)$, $i = \overline{1, m}$. Відомі методи виділення підмножин $X^K \subseteq X$ мають відносно високу часову складність. Це обумовлює актуальність задачі розробки більш простих методів виділення підмножин ефективних рішень (ПЕР) [1].

За наявності достатніх обчислювальних потужностей для виділення ПЕР як на опуклих, так і на неопуклих множинах допустимих варіантів X пропонується використовувати метод парних порівнянь. Він передбачає порівняння всіх можливих пар розв'язків $x_i, x_j \in X$ і видаленні таких, які за всіма частковими критеріями $k_i(x)$, $i = \overline{1, m}$ гірші за інші.

Для опуклих множин X відносно невеликої потужності пропонується використовувати метод на основі теореми Карліна [2]. У цьому випадку підмножина X^K знаходиться об'єднанням варіантів рішень x_i^o , $i = \overline{1, m}$, які є оптимальними за кожним з показників якості $k_i(x)$, $i = \overline{1, m}$, шляхом розв'язання задачі параметричного програмування:

$$x_i^o = \arg \max_{x \in X} \{ P(x) = \sum_{i=1}^m \lambda_i \xi_i(x) \}, \lambda_i \in \Lambda = \{ \lambda_i : \lambda_i > 0 \ \forall i = \overline{1, m}, \sum_{i=1}^m \lambda_i = 1 \}, \quad (1)$$

де $\xi_i(x)$ – нормоване значення або значення функції корисності часткового критерію $k_i(x)$, $i = \overline{1, m}$.

Для неопуклих множин $X = \{x\}$ відносно невеликої потужності пропонується використовувати метод на основі теореми Гермейєра [2]. Підмножина X^K знаходиться об'єднанням варіантів рішень x_i^o , $i = \overline{1, m}$, які є оптимальними за кожним з показників якості $k_i(x)$, $i = \overline{1, m}$ шляхом розв'язання задачі параметричного програмування:

$$x_i^o = \arg \max_{x \in X} \{ P(x) = \min_i \lambda_i \xi_i(x) \}, \lambda_i \in \Lambda = \{ \lambda_i : \lambda_i > 0 \ \forall i = \overline{1, m}, \sum_{i=1}^m \lambda_i = 1 \}. \quad (2)$$

Для опуклих і неопуклих множин $X = \{x\}$ великої потужності можуть бути використані модифікації методів (1) і (2) з попереднім визначенням наближень ПЕР X^K за методами сектора або сегмента [2]. Вони дозволяють суттєво скорочувати час виділення підмножин ефективних рішень як на опуклих, так і на неопуклих множинах допустимих проектних рішень.

Для виділення ПЕР на надвеликих множинах допустимих попередніх проектних рішень X запропонована модифікація еволюційного методу на основі генетичного алгоритму [3]. Його особливостями є те, що бінарне подання даних може бути використано спільно з класичними генетичними операторами (одноточкове схрещування та точкова мутація), а для завдань безперервної оптимізації з декількома цільовими функціями рекомендується використовувати десяткове подання даних. Якість генетичного алгоритму перевірена розв'язанням завдань збіжності і поширення.

Для розв'язання задачі запропоновано засіб, у якому на можливість вибору найкращого методу, виходячи з особливостей множин допустимих проектних рішень та наявних обчислювальних ресурсів. Практичне застосування розробленого засобу дозволить підвищити ступінь автоматизації процесів проектування, скоротити час прийняття рішень завдяки зниженню часової складності процедур і гарантувати якість прийнятих рішень за рахунок вибору їх тільки їх підмножини ефективних. Точність і часова складність методів на основі теорем Карліна і Гермейєра визначається обраним кроком розв'язання задач (1) і (2). Точність і часова складність запропонованої модифікації еволюційного методу визначаються розміром популяції та кількістю епох моделювання.

1. El-Sobky B., Abo-Elnaga Y. Generation of Pareto optimal solutions for multi-objective optimization problems via a reduced interior-point algorithm. *Journal of Taibah University for Science*. 2018. Vol. 12. Issue 5. P. 514–519.
2. Бескоровайный В. В., Замирец О. Н., Настенко С. В. Методы определения подмножества эффективных решений при проектировании крупномасштабных объектов. *Технология приборостроения*. 2016. № 6. С. 7–10.

3. Deb K., Pratap A., Agarwal S., Meyarivan T. A fast and elitist multiobjective genetic algorithm: NSGA-II. *IEEE transactions on evolutionary computation*. 2002. V. 6 (2). P. 182–197.

МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ В КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ

Глодан О.З.,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Горелов В.О.,
кандидат технічних наук, доцент.

Методи реалізації віртуального світу, іншими словами процедурна генерація контенту – це процес створення медіаресурсів за допомогою комп'ютерних алгоритмів.

Створення та візуалізація віртуальних пейзажів є актуальним завданням у різних сферах, таких як розроблення навчальних та моделюючих середовищ, відеоігор, створення матеріалів для фільмів та анімацій. З поміж всього сказаного, зосередимо нашу увагу на комп'ютерних іграх.

Більшість алгоритмів сучасного покоління створюють ландшафти, які потребують подальшого ручного перегляду дизайнерами, або потребують автоматичного завершення складними алгоритмами ерозії, накладання кліматичних та погодних особливостей. Такий підхід добре підходить для програм, де потрібно створити єдину досить невелику площу, або коли ландшафти налаштовуються вручну, але не підходить для генерації великих територій місцевості в повністю автоматичному режимі.

Процедурну генерацію можна розглядати як інструмент для дизайнера, який створює програміст. Останній дає змогу встановити характеристики до набору інструкцій, які повинен виконати комп'ютер, у результаті виконання яких буде згенеровано контент.

Розглянемо методику генерування ландшафту. Найпопулярнішим методом генерування ландшафту є створення карти висот за допомогою шуму. Для прикладу візьмемо відомий метод його генерування – шум Перліна. Це примітив процедурних текстур, що належить до градієнтних шумів. Приклад генерування поверхні наведено на рис. 1 (рушій – Unity 3D).

Стандартний принцип створення шуму Перліна відбувається в декілька кроків:

- визначення n -вимірної сітки. Кожній координаті сітки потрібно присвоїти n -вимірний одиничний вектор. У випадку одновимірної сітки кожній координаті буде присвоєно значення $+1$ або -1 ;

- наступним кроком є визначення комірки сітки, до якої повинна попасти кожна точка. Для кожного вузла сітки визначаємо вектор відстані між точкою і координатами вузла. Далі обчислюємо скалярні добутки векторів відстані та градієнтних векторів кожного вузла комірки;

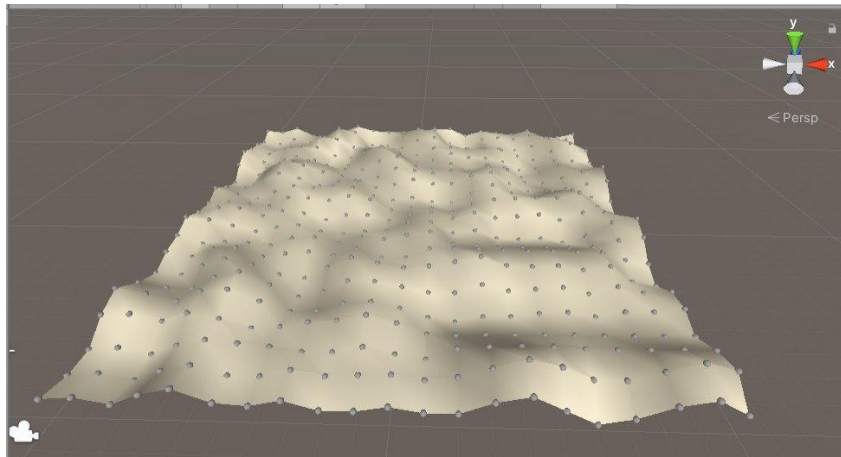

Рис. 1. Приклад генерування поверхні з використанням шуму Перліна

- завершальним кроком генерування шуму є інтерполяція значень скалярних добутків, обчислених для кожного вузла. Інтерполяція виконується з використанням функції, що має нульову першу похідну на обох кінцевих точках.

Після генерування «карти висот» за допомогою інструментів середовища програмування та самої мови програмування ми можемо скласти алгоритм який буде проходитись так званими циклами по значеннях карти та генерувати наш ландшафт, також є можливість створення власного редактора у середовищі, для задавання кольорів текстур, зміни амплітуди частот, частоти октави, їх кількості, що буде безпосередньо впливати на вихідну карту (рис. 2).

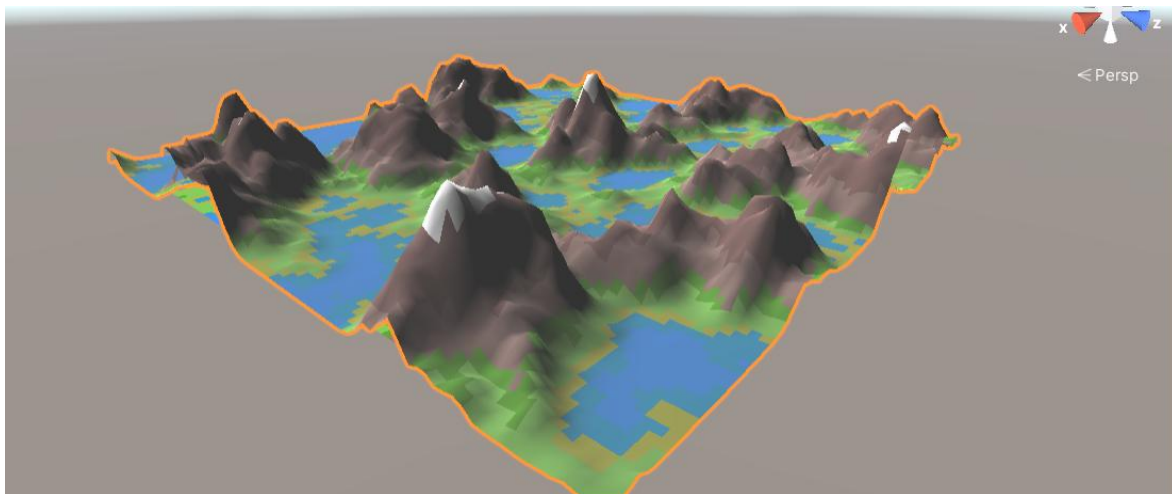

Рис. 2. Приклад реалізації ландшафтних текстур

Процедурне генерування контенту позитивно вплинуло на розробку ігор, знизивши вартість розробки їх графічної частини. Іншою важливою перевагою процедурного генерування є унікальність. Іншими словами, якщо гра повторюється, гравець буде набувати досвіду.

Проте, попри переваги, процедурна генерація має і свої недоліки. Серед них варто відзначити складність – це проявляється в тому, що алгоритми для реалізації генерування бувають важкими за своєю природою та об'ємом. Також

суттєвим недоліком є вимоги до комп'ютерів, за допомогою яких буде розроблятися гра. Вони мають бути потужними та повинні мати великий обсяг пам'яті.

У роботі досліджено алгоритми генерування віртуальних світів, запропоновано реалізацію створення поверхні з використанням шумів Перліна.

ДЕКОПОЗИЦІЯ ЗАДАЧІ РЕІНЖИНІРИНГУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ

Губаренко М.С.,

II курс ОР магістр, факультет комп'ютерних наук
Харківського національного університету радіоелектроніки.

Науковий керівник – Безкоровайний В.В.,
доктор технічних наук, професор.

Стрімкі зміни у сферах економіки і технологій, моральне та фізичне старіння обладнання електроенергетичних систем (ЕЕС) з часом приводять до необхідності докорінних змін існуючих систем, які проводяться шляхом їх реінжинірингу [1]. При цьому відомо, що найбільші втрати припадають на передачу енергії в розподільних мережах [2]. З метою зниження втрат здійснюється модернізація мереж електропостачання (МЕ) в рамках концепцій Micro Grid, Resilient Grid, Strong Grid, Smart Grid [3].

У процесі декомпозиції будемо розглядати проблему оптимізації ЕЕС як метазадачу, яка складається з множини задач, що відносяться до різних ієрархічних рівнів, з їх взаємозв'язками за вхідними даними і результатами розв'язання [1]:

$$MetaTask = \{ Task^l \}, Task^l = \{ Task_i^l \}, l = \overline{1, n_l}, i = \overline{1, n_i},$$

де n_l – кількість рівнів опису; i_l – кількість задач на рівні l .

Кожна з задач подається у вигляді перетворювача відповідних вхідних даних у вихідні дані:

$$Task_i^l : In_i^l \rightarrow Out_i^l, l = \overline{1, n_l}, i = \overline{1, n_i},$$

де In_i^l, Out_i^l – відповідно вхідні та вихідні дані i -ої задачі l -го рівня.

Задачі макrorівня ($l = 1$) за своєю суттю є задачами системної оптимізації та відрізняються обмеженнями, які відображають специфіку етапів життєвого циклу ЕЕС: $Task_1^1$ – формування вимог і розробка технічного завдання на створення ЕЕС; $Task_2^1$ – системне проектування; $Task_3^1$ – планування розвитку; $Task_4^1$ – структурна адаптація; $Task_5^1$ – реінжиніринг. Задачі мікрорівня ($l=2$) охоплюють коло питань системної оптимізації ЕЕС в процесі її реінжинірингу: $Task_1^2$ – вибір принципів побудови ЕЕС; $Task_2^2$ – оптимізація структури; $Task_3^2$ – визначення топології елементів і МЕ; $Task_4^2$ – вибір технології керування;

$Task_5^2$ – визначення параметрів елементів і МЕ; $Task_6^2$ – оцінка ефективності і вибір рішень з реінжинірингу ЕЕС.

Об'єктом дослідження є задача реінжинірингу $Task_5^1$ локальної трирівневої ЕЕС, яка включає електростанцію (ЕС), трансформаторні підстанції (ТП), споживачів, мережу низької напруги, яка з'єднує споживачів і ТП, та підключення ТП до ЕС (магістралі високої напруги).

Задача реінжинірингу топологічної структури ЕЕС, як територіально розподіленого об'єкта, розглядається в такій постановці [4]. Задані: множина елементів (ЕС, ТП, споживачів) $I = \{i\}$, $i = \overline{1, n}$; існуючий варіант топологічної структури системи $a \in S$ (де S – множина допустимих варіантів побудови ЕЕС), що заданий місцями розташування споживачів, ТП $Y = \{y_i\}$, $i = \overline{1, n}$ (y_i – булева змінна, $y_i = 1$, якщо i -й елемент є вузлом; $y_i = 0$ – в іншому випадку), центра (центру відповідає елемент $i = 1$), а також МЕ між елементами, вузлами і центром $X = \{x_{ij}\}$, $i, j = \overline{1, n}$ (x_{ij} – булева змінна, $x_{ij} = 1$, якщо між елементами i та j існує безпосередній зв'язок; $x_{ij} = 0$ – в іншому випадку); витрати на створення або модернізацію ТП c_{ii} , $i = \overline{1, n}$ і МЕ $C = [c_{ij}]$, $i, j = \overline{1, n}$.

Необхідно визначити найкращий за показником мінімуму наведених витрат варіант топологічної структури ЕЕС $s^o \in S$, що задається кількістю вузлів, місцями їхнього розміщення і МЕ між споживачами, ТП і центром з урахуванням обмежень на екологічні, технологічні та інші показники.

Наведені витрати на існуючий варіант ЕЕС $C(a)$ складаються з витрат на створення ЕС $C_C(a)$, ТП $C_U(a)$, обладнання споживачів $C_E(a)$, МЕ між ТП і ЕС $C_{UC}(a)$, споживачами і ТП $C_{EU}(a)$:

$$C(a) = C_C(a) + C_U(a) + C_{UC}(a) + C_E(a) + C_{EU}(a). \quad (1)$$

Бажаною є перебудова існуючої системи $a \in S$ з мінімальними додатковими витратами:

$$K(I, Y, X, C, s) = DC(a, s^o) \underset{s \in OS}{\textcircled{R}} \min.$$

Залежність витрат (1) від кількості підстанцій у системі є багатоекстремальною функцією. Її локальні мінімуми відповідають оптимальним розв'язкам задачі розміщення фіксованої кількості ТП. Огинаюча локальних мінімумів функції (1) є однокоекстремальною залежністю від кількості ТП у системі. Це дозволяє здійснювати спрямований перебір варіантів топологічних структур і параметрів елементів ЕЕС. З огляду на комбінаторний характер задачі для її розв'язання у залежності від наявних обчислювальних ресурсів і розмірності задачі можуть бути використані методи спрямованого перебору варіантів або евристичні методи [4]. Практичне використання запропонованої моделі за рахунок врахування різнопланових складових (1) дозволить скорочувати витрати на реінжиніринг ЕЕС.

1. Beskorovainyi V., Hubarenko M., Hubarenko Ye. The problem of regional electric power systems reengineering. *The International scientific conference on Information technologies and computer modelling: Proceedings of the International Scientific Conference*. (20–25 May 2019). Ivano-Frankivsk, 2019. P. 70–73.
2. Ушаков В. Я. Электроэнергетические системы и сети. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 446 с.
3. Gharavi H., Ghafurian R. Smart Grid: The Electric Energy System of the Future. *IEEE*. 2011. Vol. 99. № 6. P. 917–921.
4. Бескоровайный В. В., Подоляка К. Е. Метод реинжиниринга топологических структур систем крупномасштабного мониторинга. *Прикладная радиоэлектроника*. 2015. Т. 14. № 3. С. 204–209.

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ DEVOPS МЕТОДОЛОГІЇ

Іванків Р.Б.,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Лазарович І.М.,
кандидат технічних наук, доцент.

DevOps – це акронім від англ. Development and Operations. Загалом – це методологія активної взаємодії розробників з фахівцями із технологічного обслуговування та їхня взаємна інтеграція робочих процесів для забезпечення якості продукту [1].

Він з'явився і розвивався в першу чергу через те, що був вигідний і зручний для бізнесу. Завдання будь-якого хорошого інженера – розуміти, що може принести гроші або знизити збитки, а що – ні. Як показує практика, проблеми коду нехай і важливі, але не настільки, наскільки проблеми взаємодії людей та оплати їх роботи. Накладні витрати на переговори і узгодження дій приносять з собою досить серйозні проблеми, особливо якщо це проходить доволі часто.

Автоматизація процесів, особливо регулярних – задача номер один в сьогоднішніх умовах. За оцінками компанії ІМВ біля 70% ІТ-бюджету витрачається на підтримку існуючої інфраструктури і тільки 30% на її розширення [2]. І чим далі, тим гостріше бізнес потребує раціоналізації використання ІТ-ресурсів і автоматизації їх управління. Отож, будь-яка автоматизація в області ІТ, а особливо процесів розробки ПЗ є явищем необхідним. Насправді, найвищим пріоритетом має бути задоволення потреб замовника завдяки регулярній і швидкій доставці програмного забезпечення до кінцевого користувача.

Якщо забрати із процесу розробки людину, яка займається адмініструванням (рис. 1, а), то виникне проблема, коли цей весь процес стає неможливим. Тобто існують певні ризики, які можуть статись через велику залежність від

цієї однієї людини. А у випадку роботи з великими корпоративними додатками, питання стабільності є надзвичайно важливим.

Шляхи вирішення вказаної проблеми наступні:

- найняти ще одного робітника такої ж спеціальності;
- частково автоматизувати ці процеси, якими цей робітник займається.

У даній ситуації (рис. 1, б), DevOps відповідає тільки за налаштування системи автоматичної інтеграції та розгортання. Відповідно до цього, можна не перейматись щодо можливості призупинення безперервних процесів, адже тепер вони забезпечуються за допомогою окремого сервісу.

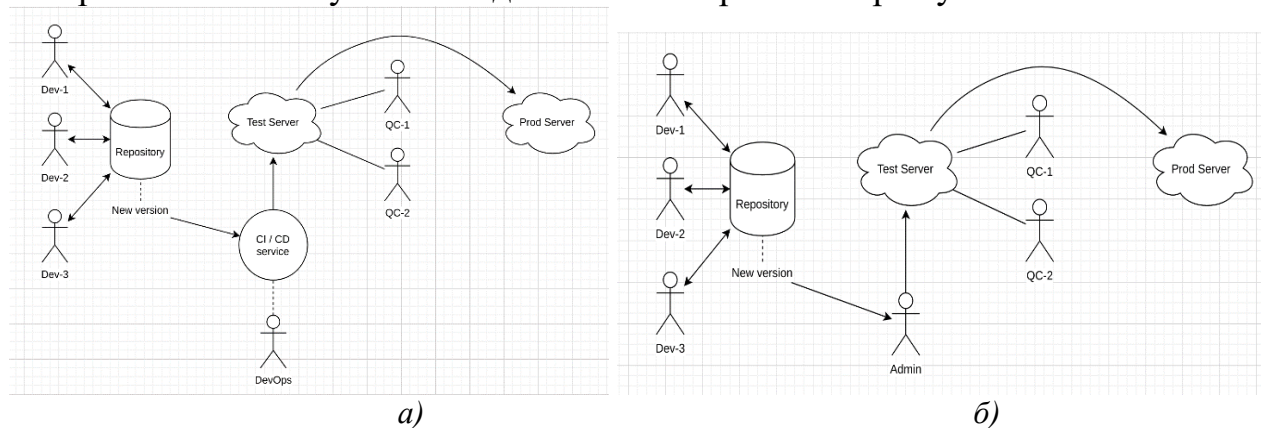

Рис. 1. Процес створення ПЗ

Автоматизація процесів створення, тестування та випуску програмного забезпечення відбувається за допомогою адаптації різного роду готових Pipeline, що у свою чергу дозволяють описати повторюваний сценарій перевірки та доставки готового продукту до користувачів. При цьому адаптація не займає багато часу, а частини таких сценаріїв можна повторно використати в інших проектах.

При вирішенні вищенаведеної проблеми автором було досліджено основні процеси побудови готових рішень для їх подальшого використання у різного роду проектах та реалізовано систему безперервної інтеграції та доставки коду, яка базується на використанні таких інструментів як: Jenkins, Github Actions, Google Cloud Platform, Amazon Web Services, Docker. Jenkins було використано в якості готової CI / CD системи, яку можна налаштувати майже під будь-які потреби та легко зв'язати з існуючою інфраструктурою. Його адаптація велась під backend аплікацію, написаною на мові Java з використанням Spring framework, а також для доставки коду frontend аплікації, що використовувала Angular. Github Actions як сервіс, який надається Github, було залучено у вигляді класичної системи безперервної інтеграції для frontend частини, тобто для проведення збірки програми та збереження артефактів. Для зберігання аплікацій на віддалених серверах, було обрано Google Cloud Platform. Цю платформу можна використати для подальшого масштабування, як і Docker, що дозволяє легко ізолювати аплікації в окремих контейнерах. В якості зберігання БД налаштований надійний та найбільш популярний готовий сервіс від Amazon Web Services – RDS.

Висновки: використання запропонованих методів дозволяє вирішити сукупність рутинних процесів та запобігти витратам часу на їх повторення. Такі рішення будуть корисними замовникам, оскільки вони отримують дешевший і якісніший продукт, а також і виконавцям, оскільки дозволяють покращити якісь послуг, які вони надають.

1. DevOps – development and operations. URL: https://www.webopedia.com/TERM/D/devops_development_operations.html.
2. Рівні зрілості IT-інфраструктури підприємства. URL: <https://devzone.org.ua/post/rivni-zrilosti-it-infrastrukturi-pidpriemstva>.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ПРОГРАМУВАННЯ ІГОР З ВИКОРИСТАННЯМ БІБЛІОТЕКИ PYGAME

Курдюмов П.В.,
I курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Власій О.О.,
кандидат технічних наук, доцент.

У сьогоденних умовах, коли технічний прогрес розвивається семимильними кроками та ІТ вривається у всі можливі сфери життя, важко ігнорувати той факт, що при стрімкому розвитку цифрових технологій зростає і попит на висококваліфікованих фахівців в даній сфері. Тому зараз дуже важливо заохочувати учнів та студентів у вивченні інформаційних технологій та програмуванні, необхідного у різноманітних сферах людської діяльності. У цьому може допомогти раннє програмування, яке стає реальністю і потребою сучасної цифрової епохи. Цифрова грамотність, знання основ програмування і навички роботи з ІКТ вважаються одними з ключових компетентностей, які необхідні для успішного працевлаштування та конкурентоспроможності на ринку праці сучасній особистості, яка живе у цифровому світі. Тому раннє програмування все більше привертає увагу освітньої спільноти [4].

За рейтингом PYPL [5] станом на квітень 2020 року, Python займає перше місце у світі за популярністю серед мов програмування. Завдяки гнучкості, широкій функціональності та водночас відносній простоті використання, Python впевнено тримається серед найпопулярніших мов програмування та постійно пропонує розширення можливостей, що мають переваги над іншими мовами [1]. Частково завдяки цьому, вивчення Python започатковано у багатьох закладах середньої освіти, не кажучи вже про позашкільну та неформальну освіту, при якій багато учнів часто здобувають знання поза межами шкільної програми [3].

Вивчення програмування у школі починається із візуального програмування на Scratch та ігрового підходу. Тому навички програмування ігор школярі отримують вже у початковій школі. Таким чином, нашу увагу привернуло питання можливості створення ігор на Python.

Pygame – набір крос-платформних модулів для Python, призначених для створення відеоігор, який включає в себе бібліотеки комп'ютерної графіки і звуку. Pygame написаний Шінером Піттом і випущений під відкритим кодом як вільне програмне забезпечення GNU Lesser General Public License.

Аналіз інформаційних джерел та платформ дистанційної освіти (Coursera, Prometheus, edX, UdeMy) показав, що існує дуже мало різних навчальних матеріалів, які б могли допомогти вивчити програмування ігор за допомогою Pygame. Зазвичай існуючий матеріал – це англійські книги та кілька коротких відеокурсів, які побудовані на основі існуючих книг.

Тому метою даного дослідження є аналіз можливостей вивчення програмування ігор на мові Python з використанням бібліотеки Pygame. Центральним завданням дослідження є проектування та розробка навчального курсу для новачків по створенню ігор за допомогою бібліотеки Pygame.

Геймдизайн можна розглядати не лише як процес створення комп'ютерних ігор шляхом програмування, але й як процес навчання через створення ігор. У цьому випадку діти та підлітки, яким так притаманна схильність до захоплення комп'ютерними іграми, зазирають «по той бік процесу», мають змогу стати розробниками ігор, самостійно створити функціональну гру, що розвиває в них практичні навички та підвищує самооцінку. Безсумнівно, це мотивуючий до пізнання метод навчання.

З метою дослідження зацікавленості програмуванням ігор із використанням Pygame, було розроблено ознайомче заняття у форматі «година коду» під назвою «Моя перша гра на Python». Заняття розраховане на ознайомлення з основною термінологією розробника ігор та з такими можливостями Pygame як створення анімації та керування зображенням. Апробація даного заняття у групі студентів Івано-Франківського коледжу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (спеціальність «Початкова освіта з інформатикою») показала зацікавленість такими можливостями, однак було виявлено, що навіть для ознайомлення учасникам необхідно володіти базовими поняттями програмування, що було надалі враховано при проектуванні курсу.

На даний момент розроблено проект курсу, програма якого передбачає вивчення чотирьох модулів. У першому модулі розглядається базові поняття, такі як: створення робочої області, створення простих фігур та їх розміщення у вікні. У другому – вивчення керованого руху за допомогою миші та клавіатури, звукового супроводу, можливостей додавання спрайтів та їх анімації. Третій модуль знайомить з використанням класів, фізикою, колізією. Четвертий – передбачає розробку власної повноцінної гри з подальшою її презентацією. У перспективі планується розробка методичного забезпечення для курсу.

1. Що таке Python? URL: <https://bit.ly/3c0pB5>.
2. Make games with Python. URL: <https://bit.ly/2YdtSyN>.
3. Козолуп Є. В. Програмування в школі. *Мова Python* : навчальний посібник. 8 клас. Суми, 2017. 82 с. URL: <https://bit.ly/3bPNkW5>.
4. URL: <https://bit.ly/2zK9efq/>
5. URL: <https://bit.ly/3f2VFrD/>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ

Мах О.Б.,
І курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Хрущ Л.З.,
кандидат економічних наук, доцент.

Сучасна система освіти повинна забезпечити вільний доступ до знань кожному громадянину незалежно від його соціального статусу, стану здоров'я, наявності фізичних чи інтелектуальних порушень. Це, у свою чергу, має на меті сприяти розвитку пізнавальних потреб та інтересів учнів, їх емоційному, творчому розвитку, розвитку цінностей, здібностей самостійно осмислювати навколишню дійсність.

Проблемі залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання в закладах загальної середньої освіти, їх реабілітації та соціалізації у суспільстві присвячені праці українських науковців, зокрема А. Колупаєвої [1], В. Бондаря, Л. Гречко, І. Іванової, М. Матвєєвої, К. Островської, О. Савченко, О. Столяренко, А. Шевчук, Д. Шульженко та інших [2].

Щодо нормативних документів у сфері освіти, з якими пов'язана тема роботи, варто, насамперед, згадати Закон України «Про освіту» [3], у якому зазначено, що сучасна освіта повинна бути спрямована на всесторонній розвиток особистості, розвиток її здібностей та талантів, формування в особистості цінностей та компетентностей, що сприятимуть її успішній реалізації в суспільній діяльності. Законом України «Про загальну середню освіту» [4] передбачено створення умов для становлення учня як особистості. Згідно з «Національною стратегією розвитку освіти України на період до 2021 р.» [5] основним та пріоритетним напрямком її розвитку є впровадження інноваційних інформаційно-комунікативних технологій, що сприятимуть покращенню навчального процесу, відкритості освіти, її ефективності, підготовці молоді до життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Мета дослідження – визначити особливості організації навчання інформатики серед старших школярів в умовах інклюзивної освіти, розробити практичні роботи та завдання для них, обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність застосування розроблених завдань.

Практика роботи з інклюзивними учнями профільної школи показує, що вивчення інформатики ними буде більш результативний, якщо у навчально-виховному процесі вчитель застосовуватиме модель багатосторонньої комунікації, при якій вчитель виконує роль організатора, а кожен учень, у свою чергу, має можливість вислухати, поділитись власними думками та міркуваннями з іншими учасниками навчального процесу. Це дає можливість усвідомити їм, що відповідальними за кінцевий результат навчання є саме вони.

Подання навчального матеріалу на уроках інформатики варто здійснювати невеликими частинами, використовуючи слуховий, візуальний та маніпуляційний підходи одночасно, заохочувати учнів, сповільнювати темп у разі

потреби, аналізувати спільно з учнем поетапно виконання роботи, завдання мають в учнів виключати відчуття стійких невдач.

У рамках дослідно-експериментальної роботи було розроблено практичні роботи та завдання для вивчення інформатики в умовах проведення занять у інклюзивних групах. Завдання поділено на чотири блоки: «Здоров'я і безпека», «Громадянська відповідальність», «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Підприємливість та фінансова грамотність». Розроблені практичні роботи з покроковими малюнками-вказівками допомогли піднести завдання до учнів, мінімально використовуючи їхнє зорове та слухове напруження і сприяли зацікавленості до отримання кінцевого результату. Практичні роботи та завдання апробовано серед учнів з особливими освітніми потребами ліцею № 13 Івано-Франківської міської ради, в результаті чого вони краще засвоїли навчальний матеріал, більше зацікавилися темою, і це посприяло їхньому всесторонньому розвитку, про що свідчили результати тестування та соціологічних опитувань. Адже використання цих практичних робіт на уроках вповні реалізувало наступні завдання вивчення програми інформатики для інклюзивних дітей: 1. адаптація сприйняття учня до нового виду подання і передачі інформації; 2. розвиток уміння мислити алгоритмічно, що допоможе представити складну дію у вигляді послідовної організації простих дій, вміння діяти за кроками; 3. розвиток пізнавального інтересу до використання інформаційно-комунікаційних технологій та способах їх практичного застосування; 4. розвиток взаємодопомоги та уміння спілкуватися.

Окремі матеріали даного дослідження представлено на секційних засіданнях в рамках II Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті» [6].

Отже, в результаті дослідження було проаналізовано головні особливості методики навчання інформатики в інклюзивних групах старшого шкільного віку, стан розробки проблеми в педагогічній теорії і практиці на сучасному етапі розвитку освіти. Обґрунтовано і перевірено на практиці основні педагогічні умови ефективного впровадження розроблених практичних робіт та завдання для вивчення інформатики в освітній процес профільної школи в умовах інклюзивної освіти.

Розроблені навчальні матеріали повинні надати підтримку вчителям профільної школи та майбутнім педагогам щодо особливостей організації навчання інформатики в інклюзивних групах профільної школи, розробки та використання практичних робіт та завдань для дітей з особливими освітніми потребами.

1. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2014. № 2. С. 7–18.
2. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / уклад. Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. К., 2016. 68 с.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Про загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>.

5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
6. II Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті». 2020. URL: <https://cutt.ly/3yfs9yt>.

ПРО ОДНУ НЕРІВНІСТЬ ДЛЯ СЕРЕДНІХ XXII ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТУРНІРУ ЮНИХ МАТЕМАТИКІВ

Олійник М.В.,
I курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Федак І.В.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

У математиці часто доводиться мати справу з різноманітними середніми величинами. Наприклад, для додатних чисел $x_1, x_2, \dots, x_n$ найчастіше розглядають наступні величини:

$$A_n = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n} \text{ – середнє арифметичне,}$$

$$K_n = \sqrt{\frac{x_1^2 + x_2^2 + \dots + x_n^2}{n}} \text{ – середнє квадратичне,}$$

$$H_n = \frac{n}{\frac{1}{x_1} + \frac{1}{x_2} + \dots + \frac{1}{x_n}} \text{ – середнє гармонічне,}$$

$$G_n = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n} \text{ – середнє геометричне.}$$

Між собою вони пов'язані співвідношеннями: $K_n \geq A_n \geq G_n \geq H_n$.

Перші три з них є окремими випадками так званих середніх степеневих

$C_k = \left(\frac{x_1^k + x_2^k + \dots + x_n^k}{n} \right)^{\frac{1}{k}}$, де $k \neq 0$ – довільне дійсне число, $x_1, x_2, \dots, x_n$ – довільні додатні числа. Зокрема, $C_1 = A_n$, $C_2 = K_n$, $C_{-1} = H_n$. Для зручності також покладають $C_0 = G_n$.

При цьому для $k_1 < k_2$ правильною є нерівність $C_{k_1} \leq C_{k_2}$, рівність в якій досягається лише за умови $x_1 = x_2 = \dots = x_n$ [2, с. 158–159].

Записані тут нерівності вважаються класичними нерівностями для середніх. Але, крім них, є ще й багато інших цікавих нерівностей для середніх величин. Як приклад, розглянемо задачу XXII Всеукраїнського турніру юних математиків імені професора М.Й. Ядренка [1, задача 3].

Задача. Нехай m – натуральне число. Знайти всі такі натуральні k , що для довільних додатних a та b справедлива нерівність:

$$\frac{a^{m+1} + b^{m+1}}{a^m + b^m} \geq \sqrt[k]{\frac{a^k + b^k}{2}}. (*)$$

Розв'язання. Для додатних чисел a та b задана нерівність рівносильна нерівності $2(a^{m+1} + b^{m+1})^k \geq (a^k + b^k)(a^m + b^m)^k$.

Враховуючи формулу $x^k - y^k = (x - y) \sum_{p=0}^{k-1} x^{k-1-p} y^p$, різницю між її лівою та правою частинами можна подати як

$$\begin{aligned} & \left[(a^{m+1} + b^{m+1})^k - b^k (a^m + b^m)^k \right] + \left[(a^{m+1} + b^{m+1})^k - a^k (a^m + b^m)^k \right] = \\ & = \sum_{p=0}^{k-1} (a^{m+1} + b^{m+1})^{k-1-p} (a^m + b^m)^p a^p b^p (a - b) (a^{m-p} - b^{m-p}). \end{aligned}$$

Для $k = 2m + 1$ ця різниця матиме вигляд:

$$\sum_{p=0}^{2m} (a^{m+1} + b^{m+1})^{2m-p} (a^m + b^m)^p a^p b^p (a - b) (a^{m-p} - b^{m-p}).$$

Її середній доданок, який відповідає $p = m$, дорівнює 0. А згрупувавши решту доданків у пари симетрично відносно нього, отримаємо, що у кожній такій парі сума доданків є невід'ємною.

Отже, для $k = 2m + 1$ задана нерівність є правильною для всіх пар додатних чисел a та b .

А оскільки за властивістю середніх $\sqrt[k]{\frac{a^k + b^k}{2}} \leq \sqrt[2m+1]{\frac{a^{2m+1} + b^{2m+1}}{2}}$ для $k \leq 2m + 1$, то вона є правильною для всіх $k \leq 2m + 1$.

Для $k > 2m + 1$, враховуючи однорідність обох частин нерівності відносно a та b , розглянемо функцію $f(x) = 2(x^{m+1} + 1)^k - (x^k + 1)(x^m + 1)^k$, де $x = \frac{a}{b} > 0$.

Нескладно переконатися, що $f'(1) = 0$ та $f''(1) = k2^{k-1}(2m+1-k) < 0$, якщо $k > 2m + 1$.

Отже, для $k > 2m + 1$ функція $f(x)$ у точці $x = 1$ набуває локального максимуму. Оскільки ж $f(1) = 0$, то у деякому околі цієї точки вона набуватиме від'ємних значень. Це рівносильне тому, що для $k > 2m + 1$ нерівність (*) справджується не для всіх додатних чисел a та b .

Остаточно отримуємо такий висновок: умови задачі задовольняють усі натуральні $k \leq 2m + 1$ і тільки вони.

1. Додаток до листа ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 20.05.2019 № 22.1/10 – 1582. *XXII Всеукраїнський турнір юних математиків імені професора М.Й. Ядренка. Завдання для відбіркових етапів турніру.* URL: <http://tym.in.ua/2019/05/30/tym-2019-problems>.
2. Федак І. В. Готуємося до олімпіади з математики. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2006. 420 с.

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕПЛОПЕРЕДАЧІ У ШАРУВАТИХ СИСТЕМАХ З ТОЧКОВИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ТЕПЛА

Петричко А.С.,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Мазуренко В.В.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Нові технології будівництва передбачають використання неоднорідних шаруватих конструкцій з різними фізичними характеристиками шарів. Теплопередача у таких конструкціях відрізняється від теплопередачі у суцільному тілі. Це зумовлено особливостями теплообміну між шарами, що залежать від способу формування теплового контакту [1].

Розглянемо шарувату (плоску, порожнисту циліндричну чи сферичну) стінку, яка складається з n шарів товщиною $l_k = r_k - r_{k-1}$ ($k = \overline{1, n}$). Кожен шар виготовлений з ізотропного матеріалу, що характеризується коефіцієнтом теплопровідності λ_k , питомою теплоємністю c_k і густиною ρ_k . Для стінки відомий початковий розподіл температурного поля $\varphi(r)$ у точці r ($r_0 \leq r \leq r_n$), і температурні режими на зовнішніх поверхнях крайніх шарів. Математично проблема розрахунку нестационарного температурного поля і густини теплового потоку всередині стінки зводиться [2] до розв'язування мішаної крайової задачі для рівняння теплопровідності у декартовій ($s = 0$), циліндричній ($s = 1$) чи сферичній ($s = 2$) системі координат

$$c_v(r) \frac{\partial T(r, t)}{\partial t} = \frac{1}{r^s} \frac{\partial}{\partial r} \left(r^s \lambda(r) \frac{\partial T(r, t)}{\partial r} \right), \quad r \in [r_0, r_n], \quad t \geq 0, \quad s \in \{0, 1, 2\}, \quad (1)$$

з початковою умовою

$$T(r, 0) = \varphi(r) \quad (2)$$

і крайовими умовами третього роду, що описують теплообмін з навколишнім середовищем за законом Ньютона–Ріхмана.

$$\begin{aligned} \lambda(r_0) \frac{\partial T(r, t)}{\partial r} \Big|_{r=r_0} &= \alpha_0 (T(r_0, t) - \psi_0(t)), \\ -\lambda(r_n) \frac{\partial T(r, t)}{\partial r} \Big|_{r=r_n} &= \alpha_n (T(r_n, t) - \psi_n(t)). \end{aligned} \quad (3)$$

Тут $T(r, t)$ – температура в точці r у момент часу t , $c_v(r) = \sum_{k=0}^{n-1} c_k \rho_k \Theta_k(r)$ і $\lambda(r) = \sum_{k=0}^{n-1} \lambda_k \Theta_k(r)$ – питома об'ємна теплоємність і коефіцієнт теплопровідності стінки (де $\Theta_k(r)$ – характеристична функція півінтервалу $[r_k, r_{k+1})$; для останнього включно з правим кінцем), α_0 і α_n – коефіцієнти тепловіддачі на поверхнях $r = r_0$ і $r = r_n$, а $\psi_0(t)$ і $\psi_n(t)$ – температура середовища за межами приповерхневих теплових шарів у момент часу t .

Дослідження крайової задачі (1) – (3) проводиться з допомогою принципу редукції і методу Фур'є відокремлення змінних ($T(r, t) = u(r, t) + R(r)e^{-\omega t}$)

та зводиться до побудови функції $u(r, t)$ як розв'язку деякої квазістаціонарної (в якій час t розглядається як параметр) крайової задачі та відшукування власних значень ω_k і побудови власних функцій $R_k(r)$ деякої крайової задачі для квазідиференціального рівняння 2-го порядку. Спільним для вирішення цих проблем є вміння будувати розв'язок (в загальному випадку неоднорідної) крайової задачі

$$(r^s \lambda(r) R'(r))' = f(r), \quad r \in [r_0, r_n], \quad s \in \{0, 1, 2\}, \quad (4)$$

$$\alpha R(r_0) - R^{[1]}(r_0) = \alpha R_0, \quad \beta R(r_n) + R^{[1]}(r_n) = \beta R_n, \quad (5)$$

де α, β, R_0, R_n – невід'ємні дійсні числа, а $R^{[1]}(r) = r^s \lambda(r) R'(r)$ – квазіпохідна шуканої функції $R(r)$ [3]. Крайова задача (4), (5) є важливою як на етапі побудови розв'язку вихідної крайової задачі (1) – (3), так і сама по собі, бо її можна тлумачити як математичну модель розподілу одновимірного *стаціонарного* температурного поля у шаруватій стінці відповідної ($s = 0, 1, 2$) форми у напрямку перпендикулярному до ізотермічних поверхонь. При цьому функція $R(r)$ тлумачиться як температура у точці r , а $-\frac{R^{[1]}(r)}{r^s}$ – як тепловий потік через поверхню у цій точці (знак мінус вказує, що тепло рухається у бік зменшення температури). За умов неідеального теплового контакту між шарами [1], окрім рівномірно розподілених джерел тепла з потужностями μ_k всередині шарів, допускається також наявність точкових джерел тепла з інтенсивностями ν_k на межі шарів, внаслідок чого права частина рівняння (4) має вигляд $f(r) = \sum_{k=0}^{n-1} \mu_k \Theta_k(r) + \sum_{k=1}^{n-1} \nu_k \delta_k(r)$, де $\delta_k(r)$ – функція Дірака з носієм $r = r_k$.

Розв'язки крайової задачі (4), (5) для випадків $s = 0, 1, 2$ побудовані у замкнутій формі, тобто виражені через коефіцієнти відповідного квазідиференціального рівняння і вихідні дані про температурний режим на поверхні стінки. При цьому ефективно використовується ідея введення квазіпохідних [3], яка дозволяє врахувати наявність як розподілених, так і зосереджених джерел тепла. Розподіли температурного поля і густини теплового потоку побудовані графічно шляхом комп'ютерного моделювання процесу теплопередачі у програмному середовищі C++ (див. рис. 1).

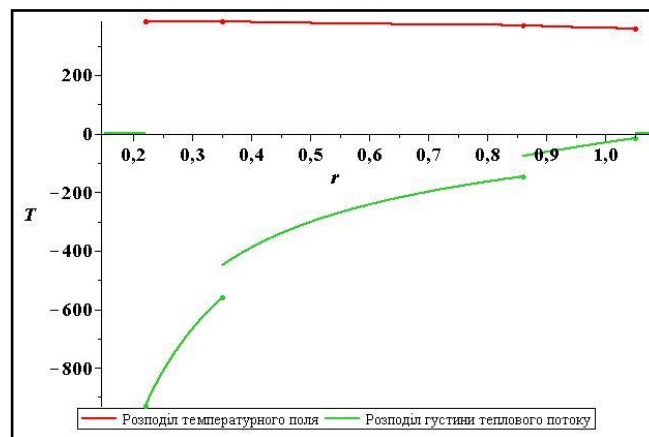

Рис. 1.

1. Меснянкін С. Ю., Викулов А. Г., Викулов Д. Г. Современный взгляд на проблемы теплового контактирования твердых тел. *Успехи физических наук*. 2009. Т. 179. № 9. С. 945–970.
2. Tatsii R. M., Pazen O. Y. General Boundary-Value Problems for the Heat Conduction Equation with Piecewise-Continuous Coefficients. *J. Eng. Phys. Thermophy*, 2016. V. 89. № 2. P. 357–368.
3. Тацій Р. М., Стасюк М. Ф., Мазуренко В. В., Власій О. О. Узагальнені квазі-диференціальні рівняння. Дрогобич : Коло, 2011.

МІЖСПОЛУЧНОСТІ НАПІВГРУП ТА ДОПЕЛЬНАПІВГРУПИ

Рендзяк Д.В.,
І курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Гаврилків В.М.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Однією з найважливіших галузей алгебри, що має як теоретичні, так і практичні застосування, є теорія напівгруп. Її основними об'єктами вивчення є бінарні операції над елементами множин, про які йде мова у даній публікації. Зокрема, наша мета полягає у відшуканні таких пар асоціативних бінарних операцій, визначених на одній множині, що для довільних елементів, пов'язаних цими операціями, результат не залежить від розстановки дужок.

Спершу нагадаємо деякі означення.

Відображення $*$: $S \times S \rightarrow S$, де $S \times S$ – множина впорядкованих пар елементів з S , називається *бінарною операцією*, що задана на S .

Бінарна операція називається *асоціативною*, якщо для довільних елементів x, y, z множини S виконується рівність:

$$(x * y) * z = x * (y * z)$$

Напівгрупою називається пара $(S, *)$, де S – непорожня множина, на якій визначена асоціативна бінарна операція $*$.

Нехай маємо деяку непорожню множину S . Розглянемо напівгрупи $(S, \dashv)$ та $(S, \vdash)$. Напівгрупа $(S, \vdash)$ називається *міжсполучністю* напівгрупи $(S, \dashv)$, якщо виконуються рівності:

$$\begin{aligned}(x \dashv y) \vdash z &= x \dashv (y \vdash z), \\ (x \vdash y) \dashv z &= x \vdash (y \dashv z)\end{aligned}$$

для довільних елементів x, y, z множини S .

У 1971 році Зупнік [6] ввів термін «міжсполучність». Однак, він вимагав виконання тільки однієї з двох вищенаведених рівностей. Сучасне поняття міжсполучності напівгрупи введено Дроузі [3] у 1986 році. Якщо операції є міжсполучними, то результат довільного виразу, який містить тільки ці дві операції, не залежить від розстановки дужок, а тому для цих операцій немає потреби вводити пріоритет їх виконання.

У 1983 році Гулд і Річардсон [5] ввели поняття сильної міжсполучності напівгрупи $(S, \dashv)$: якщо для елементів x, y, z множини S виконується рівність

$x \dashv (y \vdash z) = x \vdash (y \dashv z)$, то міжсполучність $(S, \vdash)$ називається *сильною*.

Наприклад, еквівалентність і альтернативне «або» є міжсполучними операціями на булевій множині $\{T, F\}$.

Якщо $(S, \dashv)$ – напівгрупа, то $(S, \dashv_a)$, де $x \dashv_a y = x \dashv a \dashv y$, a – елемент множини S , є напівгрупою, яка називається *варіантою* напівгрупи $(S, \dashv)$.

Твердження. Якщо $(S, \dashv)$ – моноїд, то кожна міжсполучність $(S, \dashv)$ напівгрупи $(S, \dashv)$ є її варіантою.

Алгебраїчна структура $(D, \dashv, \vdash)$, яка складається з непорожньої множини, з визначеними на ній двома асоціативними бінарними операціями $\dashv$ та $\vdash$, які задовольняють аксіоми:

$$\begin{aligned} (x \dashv y) \vdash z &= x \dashv (y \vdash z), \\ (x \vdash y) \dashv z &= x \vdash (y \dashv z) \end{aligned}$$

для довільних елементів x, y, z множини D , називається *допельнапівгрупою*.

Допельнапівгрупа $(D, \dashv, \vdash)$ називається *сильною*, якщо вона задовольняє аксіому $x \dashv (y \vdash z) = x \vdash (y \dashv z)$ для довільних елементів x, y, z множини D .

Якщо напівгрупа $(D, \dashv)$ є міжсполучністю напівгрупи $(D, \vdash)$, то $(D, \dashv, \vdash)$ та $(D, \vdash, \dashv)$ – допельнапівгрупи.

Багато класів допельнапівгруп вивчали А. Жучок та Ю.Жучок. Зокрема, класи вільних n -нільпотентних та вільних прямокутних допельнапівгруп.

Приклади (сильних) допельнапівгруп:

1) $(\mathbb{R}, \cdot_2, \cdot_3)$, де $x \cdot_2 y = 2 \cdot x \cdot y$ та $x \cdot_3 y = 3 \cdot x \cdot y$.

2) Трійки $(B, \oplus, \leftrightarrow)$ та $(B, \leftrightarrow, \oplus)$, де $\leftrightarrow$ – операція еквівалентності, а $\oplus$ – операція виключного «або» на булевій множині $B = \{T, F\}$.

Довільна міжсполучність $(G, \vdash)$ групи $(G, \dashv)$ є її варіантою, тобто $\exists a \in G \ x \vdash y = x \dashv a \dashv y = x \dashv_a y$.

Твердження. Довільна міжсполучність групи є групою.

Бієктивне відображення $\psi: D_1 \rightarrow D_2$ називається ізоморфізмом допельнапівгруп $(D_1, \dashv_1, \vdash_1)$ та $(D_2, \dashv_2, \vdash_2)$, якщо виконуються рівності

$$\psi(a \dashv_1 b) = \psi(a) \dashv_2 \psi(b) \text{ та } \psi(a \vdash_1 b) = \psi(a) \vdash_2 \psi(b)$$

для всіх $a, b \in D_1$.

Теорема. З точністю до ізоморфізму існує сім двоелементних допельнапівгруп, серед яких п'ять комутативних. Всі двоелементні допельнапівгрупи є сильними.

1. Гаврилків В. Елементи теорії груп та теорії кілець. Івано-Франківськ : Голіней, 2016. 148 с.
2. Boyd S. J., Gould M., Nelson A. W. Interassociativity of semigroups. *Proceedings of the Tennessee Topology Conference, Nashville, TN, USA, 1996*. Singapore : World Scientific, 1997. P. 33–51.
3. Drouzy M. La structuration des ensembles de semigroupes d'ordre 2, 3 et 4 par la relation d'interassociativité : manuscript. 1986.
4. Gavrylkiv V., Rendziak D. Interassociativity and three-element doppelsemi-groups. *Algebra Discrete Math.* 2019. № 28 (2). P. 224–247.

5. Gould M., Richardson R.E. Translational hulls of polynomially related semi-groups. *Czechoslovak Math. J.* 1983. № 3. P. 395–400.
6. Zupnik D. On interassociativity and related questions. *Aequationes Math.* 1971. № 6. P. 141–148.

РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ВИВЧЕННЯ АЛГОРИТМІВ»

Родчин Т., Андріїв О., Кулик Ю.,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Наукові керівники – Ровінський В.А.,
кандидат технічних наук, доцент;
Ляш Ю.Ю.,
кандидат технічних наук, доцент.

Розвиток сучасних мов програмування та технологій призводить до того, що вдається виносити складніші підходи на рівні абстракцій, і витратити менше часу на їх вивчення та опрацювання. Проте, кожна з складових таких систем містить у своїй основі базові алгоритми та структури даних. Для більш глибокого розуміння нових підходів у програмуванні необхідно мати певну базу алгоритмічних знань.

Метою роботи є внесення у вивчення алгоритмів та структур даних комплексного ігрового підходу, який би задіяв не лише теоретичні матеріали чи написання коду. Більшість наявних ігор на дану тему прив'язані до основ програмування, що добре на початку, проте не завжди допомагає розуміти складніші матеріали. Окрім того, часто в подібних засобах прив'язуються до багатослівних мов програмування, що ускладнює розуміння в цілому, і відволікає від основної теми – алгоритму.

Для розробки використовуються засоби ігрового рушія Unity, мови програмування C# та базу даних MySQL. Для практичних пояснень у курсі було вирішено застосовувати мову Python через її простий синтаксис. На рис.1 наведено структуру рівня у курсі. Один рівень відповідає вивченню однієї теми.

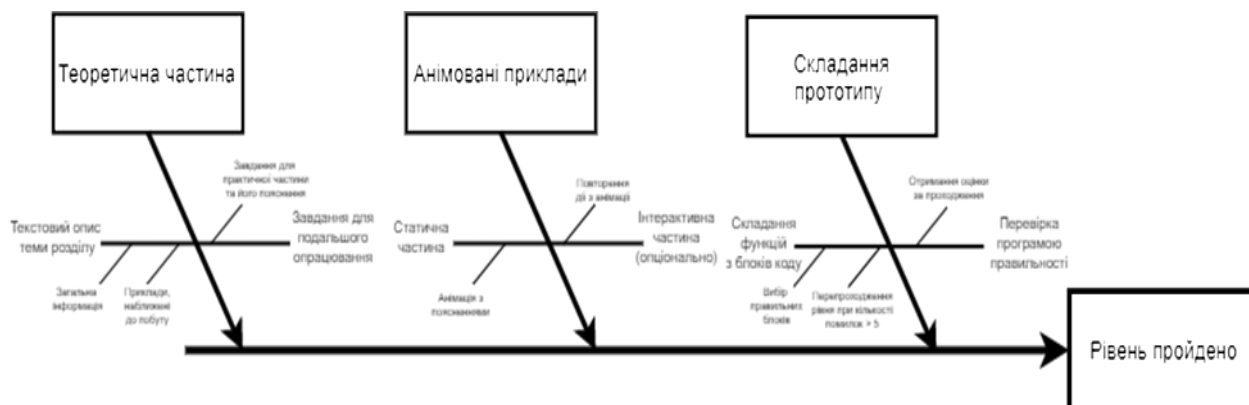

Рис. 1. Структура рівня курсу

Перед розробкою вирішувались такі проблеми: можливість використання гри кількома користувачами з одного пристрою, а також потрібно було мінімізувати пам'ять, зайняту грою, і при цьому так влаштувати її архітектуру, щоб додавання нових рівнів розробником займало мінімальну кількість часу. Для вирішення першої проблеми використовується база MySQL, а для оптимізації гри застосовуються такі підходи до програмування, як патерни Flyweight та Singleton. Зокрема, застосування Singleton проявляє себе у таких об'єктах як класи-менеджери та контролери загальних компонентів гри, а Flyweight у використанні розподілених об'єктів у декількох контекстах, так званих scriptable objects. Також для повторюваних об'єктів використовувався один з популярних засобів Unity – Prefabs.

Таким чином розроблено інтерактивну систему, яку можна продовжувати наповнювати рівнями та компонентами через гнучку архітектуру, і за допомогою якої реалізується комплексний підхід до вивчення алгоритмів і структур даних.

1. Learning C# by Developing Games with Unity 2019: Code in C# and build 3D games with Unity, Harrison Ferrone, 4-th Edition, Packt Publishing (March 30, 2019).
2. Design Patterns in C#: A Hands-on Guide with Real-World Examples, Vaskaran Sarcar, Apress; 1-st ed. edition (June 21, 2018).
3. Grokking Algorithms: An illustrated guide for programmers and other curious people, Aditya Bhargava, Manning Publications; 1-st edition (May, 2016).

МОДЕЛЮВАННЯ ЗАДАЧ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Сідорчук Є.І.,
II курс ОР магістр, факультет комп'ютерних наук
Харківського національного університету радіоелектроніки.
Науковий керівник – Безкоровайний В.В.,
доктор технічних наук, професор.

Ефективність технологічних процесів (ТП) багато в чому визначається рішеннями, які приймаються на етапах їх проектування або реінжинірингу. Формування рішень, що задовольняють технологічним і вартісним обмеженням, передбачає створення інформаційної технології розв'язання множини взаємопов'язаних задач структурної, топологічної та параметричної оптимізації ТП [1].

На нижньому рівні декомпозиції проблеми системної оптимізації ТП як розподіленого об'єкта виділяється множина задач [2]: вибір принципів побудови ТП; вибір структури ТП; оптимізація розміщення обладнання; вибір алгоритмів функціонування; визначення параметрів обладнання; оцінка ефективності та вибір найкращого варіанту побудови ТП.

З використанням агрегативно-декомпозиційного підходу, методології системного аналізу і системного проектування складних систем обрана мережева

модель задачі системної оптимізації ТП. На її основі створюється логічна схема системної оптимізації, що дозволяє визначити раціональну послідовність розв'язання комплексу задач проблеми системної оптимізації.

Для схеми системної оптимізації ТП S_{TP} визначено п'ятірку множин:

$$S_{TP} = \langle Tasks, InDat, Res, DesDec, ProcDec \rangle, \quad (1)$$

де $Tasks = \langle Task_i \rangle$, $i = \overline{1,6}$ – впорядкована множина задач (1); $InDat$ – множина вхідних даних задач; Res – множин обмежень задач; $DesDec$ – множин оптимізаційних рішень; $ProcDec$ – вирішальна процедура, що ставить кожній парі вхідних даних і обмежень $\langle InDat_i, Res_i \rangle$ непорожню підмножину оптимізаційних рішень $\{ DesDec_i \}$, $i = \overline{1,6}$.

Моделі задач системної оптимізації, що враховують їхні взаємозв'язки, подаються у вигляді:

$$ModTask_i = \{ InDat_{iE}, InDat_{iI}, Res_i \} \rightarrow DesDec_i, \quad i = \overline{1,6}, \quad (2)$$

де $InDat_{iE}$ – множина зовнішніх по відношенню до комплексу задач (1) вхідних даних; $InDat_{iI}$ – множина внутрішніх по відношенню до комплексу задач (1) вхідних даних; Res_i – множина обмежень i -ої задачі; $DesDec_i$ – розв'язок i -ої задачі.

Задача структурно-параметричної оптимізації лінійного ТП з однотипним обладнанням кожної фази розглядається у такій постановці. Задано: кількість фаз (операцій) ТП n ; кількість типів обладнання, що може бути задіяне на кожній з фаз m_i , $i = \overline{1,n}$; продуктивність обладнання p_{ij} , $i = \overline{1,n}$, $j = \overline{1,m_i}$; приведена вартість обладнання c_{ij} , $i = \overline{1,n}$, $j = \overline{1,m_i}$; необхідна продуктивність ТП p^* .

Необхідно знайти варіант побудови ТП $v(k, x) \in V$, що визначається його структурою (кількістю обладнання на кожній з фаз k_i , $i = \overline{1,n}$) і параметрами (типом обладнання на кожній з фаз), який з мінімальними приведеними витратами забезпечує необхідну продуктивність:

$$C(v) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^{m_i} k_i c_{ij} x_{ij} \rightarrow \min_{x,k},$$

$$\sum_{i=1}^n x_{ij} = 1 \quad \forall j = \overline{1,m_i}, \quad \sum_{j=1}^{m_i} x_{ij} = 1 \quad \forall i = \overline{1,n}, \quad \sum_{i=1}^n p_{ij} x_{ij} \geq p^* \quad \forall i = \overline{1,n}, \quad (3)$$

де $x = [x_{ij}]$, $i = \overline{1,n}$, $j = \overline{1,m_i}$ – матриця, що визначає тип обладнання кожної з фаз (x_{ij} – булева змінна: $x_{ij} = 1$, якщо на i -тій фазі використовується обладнання j -го типу; $x_{ij} = 0$ – в інших випадках); $k = [k_i]$, $i = \overline{1,n}$ – вектор, що визначає кількість обладнання на кожній з фаз ТП.

З метою спрощення процедури розв'язання задачі (3) її запропоновано реалізовувати на основі підходу повторного використання одиничних ТП. Він заснований на адаптації готових технологічних рішень шляхом запозичення їх з існуючих одиничних ТП за схемою:

Деталь → Деталь-аналог → ТП на деталь-аналог → ТП на деталь.

Пошук аналогів відбувається з урахуванням принципу «технологічної подібності» оброблюваних деталей, технологічних процесів та їх елементів.

Для пошуку аналогів запропоновано використовувати методи кластерного аналізу, що дозволяють здійснювати автоматичне розбиття деталей і процесів на групи (кластери) за принципом схожості ТП [3].

У залежності від типу та структури об'єкта-аналога змінюється структура технологічного процесу, кількість і послідовність етапів, операцій, переходів, типів обладнання. Засіб проектування включає множину методів оптимізації ТП, що розрізняються за точністю та часовою складністю. У ньому передбачений інтерактивний режим, що дозволяє враховувати знання та досвід проектувальників.

1. Илюшина С. В. Методы оптимизации технологических процессов. *Вестник Казанского технологического университета*. 2014. Т. 17. № 8. С. 323–327.
2. Безкоровайний В. В., Шевченко О. Ю. Модель системної оптимізації технологічних об'єктів. *Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання* : матеріали статей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 14–19 травня 2018 року. Івано-Франківськ : Голіней О. М., 2018. С. 320–330.
3. Суслов С. А. Кластерный анализ: сущность, преимущества и недостатки. *Вестник НГИЭИ*. 2010. № 1. С. 19–21.

ПРАВА ЛЮДИНИ В ОСВІТНЬОМУ ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ

Стефанишин М.І.,
І курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Дудка О.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

У наші дні про права людини говорять майже всі. У школах, ми чуємо їх від учнів, які не задоволені вчителями. Або ж ми чуємо від вчителів, які незадоволені діями учнів. В умовах сучасної школи, коли центром освітньої діяльності є дитина, а головним завданням кожного вчителя – формування всебічно розвиненої гармонійної особистості, все більш актуальним стає застосування сучасних технологій навчання, що враховують індивідуальність кожного учня не порушуючи їхні права з використанням різноманітних недискримінаційних підходів. Це дуже актуально для навчання дітей «амішів», які живуть без благ цивілізації. Оскільки, діти «аміші» навчаються в звичайних школах і за звичайною програмою. Відповідно критерій оцінювання є такий самий, як і для інших дітей. У цьому є найбільша і найглобальніша проблема. Особливо важка ситуація на уроках інформатики. Оскільки, «аміші» не сприймають сучасні технології і не бачать потреби у їх використанні і вивченні. Згідно їхнього віросповідання їм забороняється користуватися світлом. Відповідно діти не можуть

повноцінно навчатися. Знайомство з комп'ютерною технікою проходить надзвичайно важко, як для дітей так і для вчителя.

Однією із форм навчання є інтерактивні технології, що сприяють збагаченню і розвитку творчого потенціалу як вчителя так і учня, розкриттю здібностей дитини, бажання і вміння вчитися, творити, відчувати радість пізнання. Законом України «Про освіту», Державною національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, Концепцією загальної середньої освіти ми маємо здійснити кардинальний перехід від традиційного інформаційно-пояснювального навчання, орієнтованого на передачу готових знань, до особистісно-розвивального, спрямованого не тільки на засвоєння знань, а й на розвиток творчої особистості учнів (інтерактивне навчання) [1].

Інтерактивні технології – це жива нитка, що пов'язує учителя з кожним учнем та учнів між собою. Відбувається безперервна співпраця в схемах «учитель – учень» і «учень – учень», при цьому і педагог і дитина є рівноправними суб'єктами навчального процесу [2]. Теоретико-методологічні засади інтерактивного навчання в Україні почали з новою силою цікавити науковців з початку 90-х років XX століття. У цьому напрямі працювали Л. Артемова, С. Гончаренко, А. Зязюн, Т. Назарова, О. Пехота, О. Пометун, С. Сисоєва та інші [3; 4].

Метою дослідження є використання різноманітних недискримінаційних методів навчання інформатики дітей «амішів», не порушуючи їхні права, але одночасно виконуючи навчальну програму. А також експериментально перевірити модель впровадження інтерактивних освітніх технологій в навчальний процес дітей «амішів» для підвищення якості навчання.

Основними методами дослідження є впровадження різноманітних недискримінаційних підходів в навчання дітей «амішів». Недискримінаційний підхід передбачає формування позитивного ставлення до розмаїття, активні дії для подолання стереотипів, припущень та упереджень, де і коли б вони не проявлялися, прийняття усіх людей і повагу до них незалежно ні від чого. Одним із таких підходів є впровадження інтерактивних методів навчання на уроках інформатики. Основними формами інтерактивної роботи є навчальна взаємодія учнів в парах і мікрогрупах. Інтерактивні методи надзвичайно різноманітні, застосовувались «Знайомство», «Світлофор», «Мозковий штурм», «Коло ідей», «Дешифровщик», «Доповни речення», «Займи позицію», «Шкала думок», «Мікрофон», «Прес», «Дискусія», «Ток-шоу», «Карусель», «Магічні дрібнички», «Пошук інформації», «Навчаючи – вчуся», «Ажурна пилка», «Акваріум», «Броунівський рух», «Снігова куля», «Зайвий термін», «Мозаїка», «Крісло автора», «Рольова гра». Таким чином учні зацікавлюються інформатикою, створюється ситуація успіху, де кожен учень відчуває себе невимушено і безпечно на уроці. Всі інтерактивні методи, які застосовувались, позитивно вплинули на знання учнів, які вони вміло застосовують на практиці.

В ході дослідження було проведено заняття для дітей «амішів» на тему «Мої права та обов'язки в освітньому цифровому просторі» де було проведено тестування і виявлено, що більшість дітей ознайомлені з правами та обов'язками в освітньому цифровому просторі (див. рис. 1).

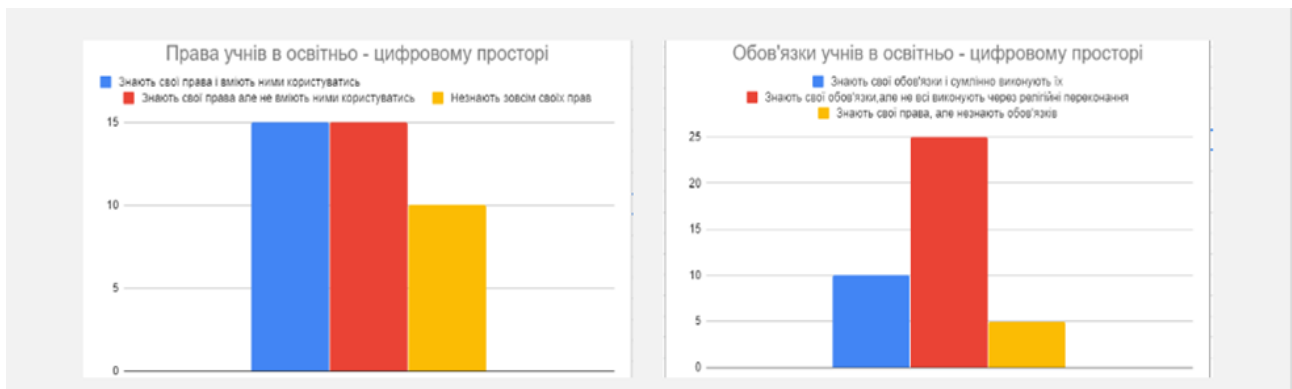

Рис.1. Результати тестування

Інтерактивні методи допомогли надзвичайно зацікавити дітей «амішів» і позитивно вплинули на адаптацію і навчання на уроках інформатики.

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Мостіпака Т. П. Інтерактивні технології у викладанні природничих дисциплін. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном* : збірник наукових праць / за заг. С. С. Вітвицької, Н. М. Мирончук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 143–148. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/13841/1/18.pdf>.
3. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / за ред. О. І. Пометун. Київ, 2004. 192 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/357881>.
4. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 142 с. URL: https://nvk-liceu.at.ua/_ld/0/2_VTn.pdf.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПРОСТОРОВИХ ЧИСЕЛ ДЛЯ МУЛЬТИМНОЖИН ПОРОДЖЕНИХ СУПЕРСИМЕТРИЧНИМИ ПОЛІНОМАМИ НА БАНАХОВИХ ПРОСТОРАХ

Чоп'юк Ю.Ю.,
 І курс ОР магістр,
 факультет математики та інформатики.
 Науковий керівник – Загороднюк А.В.,
 доктор фізико-математичних наук, професор.

Позначимо через $\mathbb{K}$ одну з множин: $\mathbb{C}$ – множина комплексних чисел, $\mathbb{Z}$ – множина цілих чисел, $\mathbb{N}$ – множина натуральних чисел. Позначимо через $\mathbb{Z}_+$ множину всіх цілих невід'ємних чисел.

Нехай $\Lambda_{\mathbb{K}}$ – множина скінченних послідовностей $(x_1, x_2, \dots, x_n, 0, 0, \dots)$, де $x_j \in \mathbb{K}, j = 1, \dots, n$. Визначимо декартовий добуток:

$$\Lambda_{\mathbb{K}} \times \Lambda_{\mathbb{K}} = \{(y|x) = (\dots, 0, y_m, \dots, y_1 | x_1, \dots, x_n, 0, \dots) : x, y \in \Lambda_{\mathbb{K}}\}$$

Позначимо через $supp(y|x)$ пару елементів $(suppx; suppy)$, де $suppx = \{i \in \mathbb{N} : x_i \neq 0\}$ та $suppy = \{i \in \mathbb{N} : y_i \neq 0\}$.

Визначимо наступне відображення:

$$T_k(y|x) = \sum_{i=1}^{\infty} x_i^k - \sum_{i=1}^{\infty} y_i^k, k \in \mathbb{Z}_+$$

Для випадку $k=0$ покладемо $0^0 = 0$.

Іншими словами

$$T_0(y|x) = |\text{supp}x| - |\text{supp}y|,$$

де $|A|$ – це потужність множини A .

Визначимо на $\Lambda_{\mathbb{K}} \times \Lambda_{\mathbb{K}}$ відношення еквівалентності наступним чином: $(y|x) \sim (y'|x')$, якщо і тільки, якщо $T_k(y|x) = T_k(y'|x'), k \in \mathbb{Z}_+$. Позначимо $\mathcal{M}_0 = (\Lambda_{\mathbb{C}} \times \Lambda_{\mathbb{C}})/\sim, \mathbb{Z} = (\Lambda_{\mathbb{N}} \times \Lambda_{\mathbb{N}})/\sim$ і через $\mathcal{N}$ її підмножину $(0|x)$.

Означення 1.1. Елементи вигляду $[(y|x)] \in (\Lambda_{\mathbb{K}} \times \Lambda_{\mathbb{K}})/\sim$, визначені як декартовий добуток скінченних мультимножин, називаються мультичислами.

Відповідно, елементи множини $\mathcal{M}_0$ назвемо комплексними мультичислами, множини $\mathbb{Z}$ – цілими мультичислами та множини $\mathcal{N}$ – натуральними мультичислами.

Нехай $z = (y|x), z' = (y'|x') \in \Lambda_{\mathbb{C}} \times \Lambda_{\mathbb{C}}$ і $[z], [z'] \in \mathcal{M}_0$.

Тоді визначимо операцію додавання на мультичислах, яку назвемо операцією «змішування» на класах, наступним чином:

$$[z] + [z'] = [z \bullet z'] := (\dots, y'_n, y_n, \dots, y'_1, y_1 | x_1, x'_1, \dots, x_n, x'_n, \dots)$$

Крім того, для кожного $[z] \in \mathcal{M}_0$ існує єдиний $[z]^- \in \mathcal{M}_0$ визначений як $[(y|x)]^- = [(x|y)]$. Тобто дія віднімання на мультичислах теж є визначеною.

Для деяких $x, x' \in \Lambda_{\mathbb{C}}$ визначимо $x \diamond x' := \{x_i x'_j : i, j \in \mathbb{N}\}$. А операцію множення задамо наступним чином:

$$[z][z'] = [z \diamond z'] := [((y \diamond x') \bullet (x \diamond y') | (y \diamond y') \bullet (x \diamond x'))]$$

Таким чином на $\mathcal{M}_0$ є визначеними наступні бінарні операції: додавання, віднімання та множення.

Теорема 1.1. $(\mathcal{M}_0, +)$ – абелева група з одиницею $[0] = [(0|0)]$ та оберненим елементом $[z]^-$.

Теорема 1.2. $(\mathcal{M}_0, \cdot)$ комутативний моноїд з одиницею $[1] = [(0|1,0)]$, не є групою.

Теорема 1.3. $(\mathcal{M}_0, +, \cdot)$ – комутативне, асоціативне кільце з нулем $[0] = [(0|0)]$ та одиницею $[1] = [(0|1,0)]$.

Твердження 1.1. $(\mathcal{M}_0, +, \cdot)$ – містить дільники нуля.

Приклад 1.1. $[(-1|1)][(0|1, -1)] = [0]$.

Оскільки кільце $(\mathcal{M}_0, +, \cdot)$ має дільники нуля, тоді воно не є цілісним, а тому немає сенсу говорити про розклад на прості мультичисла, тобто такі, що мають дільниками тільки одиницю $[1] = [(0|1,0)]$ та себе самого.

Твердження 1.2. $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ – підкільце кільця $(\mathcal{M}_0, +, \cdot)$, що не містить дільників нуля.

Твердження 1.3. Відображення $\tau_k: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}$

$$\tau_k([z]) = T_k(z), k \in \mathbb{Z}_+,$$

є кільцевими гомоморфізмами.

Позначимо $n = (n_1, n_2, \dots) \in \Lambda_{\mathbb{N}}$ та $v = [(m|n)] \in \mathbb{Z}$. Нехай $j \in \mathbb{Z}$.

Визначимо $jv = j[(m|n)] = \underbrace{v + \dots + v}_j$. Тоді $j\mathbb{I} = \left[\left(0 \middle| \underbrace{1, \dots, 1}_j \right) \right]$, де $\mathbb{I} = [(0|1)]$

є одиниця кільця $\mathbb{Z}$.

Твердження 1.4. Відображення $j \mapsto j\mathbb{I}: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}$ є ін'єктивним гомоморфізмом.

Отже, бачимо, що множина цілих мультичисел $\mathbb{Z}$ містить ізоморфну копію множини цілих чисел $\mathbb{Z}$, а тому ми можемо розглянути $\mathbb{Z}$ як узагальнення множини цілих чисел $\mathbb{Z}$.

Нехай $\mathbb{Z}[\Lambda_{\mathbb{Z}}]$ – це кільце всіх поліномів над $\mathbb{Z}$ і $\Lambda_{\mathbb{Z}}$ – множина всіх скінченних цілочисельних послідовностей.

Теорема 1.4. Існує кільцевий ізоморфізм $v: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}[\Lambda_{\mathbb{Z}}]$.

Наслідок 1.1. $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ – цілісне кільце, і кожен елемент має єдине представлення у вигляді добутку незвідних елементів.

Приклад 1.2. Розкласти ціле мультичисло $[(16|1)]$ на добуток незвідних елементів.

Згідно наслідку таке представлення єдине. Тоді маємо: $v[(16|1)](t) = 1 - t_1^4$. Розкладемо отриманий многочлен на множники

$$1 - t_1^4 = (1 - t_1)(1 + t_1)(1 + t_1^2).$$

Звідки отримуємо, що

$$[(16|1)] = [(2|1)][(0|1,2)][(0|1,4)].$$

1. Jawad F., Zagorodnyuk A. Supersymmetric Polynomials on the Space of Absolutely Convergent Series. *J. Symmetry*. 2019. P. 1–18.
2. Jawad F. Note on separately symmetric polynomials on the Cartesian product of '1. *Mat. Stud.* 2018. № 50. P. 204–210.
3. Sergeev A. N. On rings of supersymmetric polynomials. *J. Algebra*. 2019. № 517. P. 336–364.
4. Stembridge J. R. A Characterization of Supersymmetric Polynomials. *J. Algebra* 1985. № 95. P. 439–444.
5. Борович З. И., Шафаревич И. Р. Теория чисел. Москва : Наука, 1985. С. 190–202.

**ВПЛИВ ДЕФЕКТІВ НА ТРАНСПОРТ ЕЛЕКТРОНІВ ТА ФОНОНІВ У
ТВЕРДИХ РОЗЧИНАХ PbCdTe**

Німко Р.Ф.,
І курс ОР магістр, фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Горічок І.В.,
кандидат хімічних наук,
старший науковий співробітник.

Гетерофазні тверді розчини PbCdTe – перспективні матеріали для термоелектричних перетворювачів, що працюють в діапазоні температур 500–800 К. Їх основною перевагою над іншими матеріалами групи A⁴B⁶, що використовуються для створення перетворювачів теплової енергії в електричну, є низька теплопровідність. Метою даної роботи є аналіз механізмів розсіювання електронів та фононів для якісної та кількісної інтерпретації відомих експериментальних даних.

Так, зокрема, теоретичний розрахунок коефіцієнта теплопровідності проведено ґрунтуючись на залежності [1]:

$$k = 3 \int_0^{\omega_D} c_V(\omega) v_s(\omega)^2 \tau(\omega) d\omega \quad (1)$$

Тут C_V – питома теплоємність, v_s – швидкість звуку, ω_D – частота Дебая.

У випадку високих температур ($T > T_D$, T_D – температура Дебая), а також нехтуючи різницею між фазовою і груповими швидкостями:

$$c_V(\omega) = \frac{3k\omega^2}{2\pi^2 v_s^3} \quad (2)$$

Час релаксації визначається механізмом розсіювання фононів. Найбільш вагомим механізмом є фонон-фононне розсіювання, для якого:

$$\tau_U(\omega) = \frac{(6\pi^2)^{1/3}}{2} \frac{\overline{M} v_s^3}{k V^{1/3} \gamma \omega^2 T} \quad (3)$$

де, M – приведена маса атомів матриці, V – атомний об'єм, γ – параметр Грюнайзена. Час релаксації при розсіюванні фононів на нановключеннях (430):

$$\tau_D(\omega) = \frac{k^3}{\omega^4 h^3} \cdot \frac{4T_D^3}{3N_i R^2} \quad (4)$$

Тут N_i – концентрація включень додаткової фази, R – їх радіус. При розсіюванні фононів на точкових дефектах (422):

$$\tau_{PD}(\omega) = \frac{4\pi v_s^3}{V \omega^4} \left(\sum_i f_i \left(1 - \frac{m_i}{m}\right)^2 + \sum_i f_i \left(1 - \frac{r_i}{r}\right)^2 \right)^{-1} \quad (5)$$

Тут f_i – атомна частка атомів домішки, m_i / m – відношення атомних мас домішкового та матричного атомів, r_i / r – відношення атомних радіусів домішкового та матричного атомів.

Для вразування розсіювання на включеннях, радіус нановключень приймали рівним 50 нм. Їх концентрацію визначали виходячи з того, що відстань між нановключеннями, оцінена з СЕМ зображень, становить ≈ 200 нм. Тобто об'єм, у якому знаходиться одне включення становить $\approx (500 \cdot 10^{-9})^3 \text{ м}^3$. Тоді концентрація нановключень становить $\approx 10^{13} \text{ см}^{-3}$. Найкраще узгодження розрахованої таким чином залежності $k(T)$ з експериментальними даними досягається при концентрації $N_I = 5 \cdot 10^{13} \text{ см}^{-3}$. Варто зазначити, що залежність часу релаксації від даного параметра є досить суттєвою і для детальних розрахунків слід досить коректно визначати концентрацію нановключень.

На основі проведених розрахунків (рис. 1), можна зробити висновок, що для твердих розчинів PbCdTe при інтерпретації температурних залежностей коефіцієнта теплопровідності необхідно враховувати розсіювання фононів на фононах, границях зерен та нановключеннях, тоді як розсіювання на точкових дефектах не є настільки впливовим механізмом.

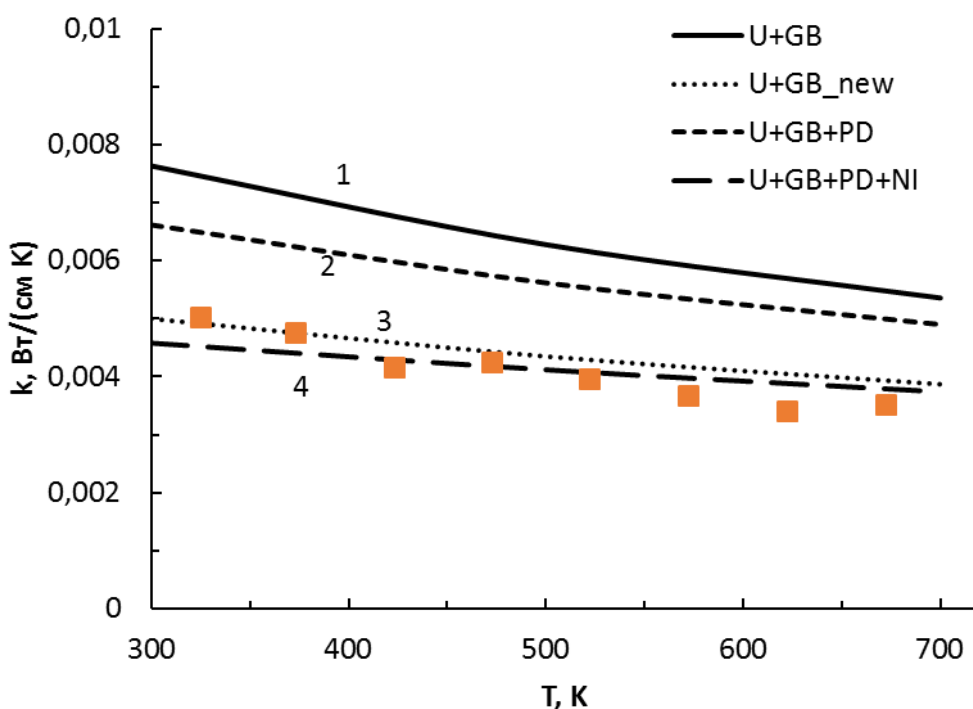

Рис. 1. Залежність коефіцієнта теплопровідності від температури: точки – експериментальні дані для зразка $\text{Pb}_{0.9}\text{Cd}_{0.1}\text{Te:Pb}$ (3 at%), криві – розрахунок для різних механізмів: 1 – розсіювання фононів на фононах та границях зерен ($P_B = 0.2 \cdot 10^{-4}$), 2 – розсіювання фононів на фононах, границях зерен ($P_B = 0.2 \cdot 10^{-4}$) та розсіювання на точкових дефектах в кількості 5 ат%; 3 – розсіювання фононів на фононах та границях зерен ($P_B = 0.1 \cdot 10^{-4}$); 4 – розсіювання фононів на фононах, границях зерен ($P_B = 0.2 \cdot 10^{-4}$), точкових дефектах в кількості 5 ат% та нановключеннях радіусом 50 нм і концентрацією $N_I = 5 \cdot 10^{13} \text{ см}^{-3}$.

1. Choudhary K. K., Prasad D., Jayakumar K., Varshney D. Effect of embedding nanoparticles on thermal conductivity of crystalline semiconductors: phonon scattering mechanism. *Internat. J. of Nanoscience*. 2009. V. 8. № 6. P. 551–556.

ДЕФЕКТНА ПІДСИСТЕМА ТВЕРДИХ РОЗЧИНІВ PbCdTe

Паньків Я.О.,

І курс ОР магістр, фізико-технічний факультет.,

Науковий керівник – Горічок І.В.,

кандидат хімічних наук,

старший науковий співробітник.

Телурид свинцю – напівпровідниковий матеріал, який використовується для створення на його основі термоелементів, що працюють в області температур 200–500 °С. Значного покращення його термоелектричної добротності можна досягнути створенням твердих розчинів, зокрема і багатофазних. Для таких матеріалів характерними є високі концентрації дефектів, що сприяє значному зменшенню теплопровідності. При цьому одним з основних питань є встановлення домінуючих механізмів дефектоутворення, зокрема домінуючих типів власних точкових дефектів, оскільки саме вони визначають широкий комплекс електрофізичних властивостей напівпровідників.

Проте, у відомих на сьогодні роботах кількісних розрахунків концентрацій точкових дефектів не проводили. Лише у роботі [1] проводився квазіхімічний аналіз дефектної підсистеми кристалів $\text{PbTe}:\text{Cd}$. У запропонованій автором моделі окрім власних точкових дефектів плюмбум телуриду (вакансій плюмбуму та плюмбуму у міжвузлі) враховано можливість розташування домішкових атомів у катіонних вузлах (нейтральний дефект заміщення) та у міжвузлових позиціях з проявом донорних властивостей (заряд дефекту $1+$). На основі такої моделі та використання методу квазіхімічних реакцій Крегера вдалось пояснити експериментально встановлені розчинності кадмію, в той час як температурні залежності холлівських концентрацій носіїв майже на порядок відрізняються від експериментальних, що авторами пояснюється преципітацією домішкових атомів. Оскільки у бездомішковому PbTe такої преципітації, яку можна було б пояснити ефектами пов'язаними з гартуванням, не спостерігається, то проведення додаткового аналізу дефектної підсистеми для відпалених у парі компонентів зразків є актуальною задачею.

Метою даної роботи є аналіз можливих механізмів дефектоутворення у кристалах PbCdTe та розробка моделі дефектної підсистеми, що дозволила б кількісно і якісно правильно пояснити відомі експериментальні дані, що стосуються властивостей кристалів в умовах відпалу у парі компонентів. Наявність такої інформації дає можливість визначати оптимальні склади зразків та технологічні фактори їх отримання, які забезпечують отримання матеріалу з наперед заданими концентраціями вільних носіїв заряду.

Для розрахунків використано метод мінімізації термодинамічного потенціалу Гіббса як функції концентрації дефектів з врахуванням перезарядки точкових дефектів при гартуванні. При цьому враховано можливість утворення у кристалі двократно йонізованих вакансій телуру, однократно та двократно йонізованих вакансій плюмбуму, нейтральних дефектів заміщення Cd_{Pb} та міжвузлових атомів кадмію, які, на відміну від розглянутої у [1] моделі, можуть бути або однократно йонізованими, або нейтральними. Вибір можливих домішкових

точкових дефектів обумовлений аналізом літературних даних, зокрема [1], а власних – попередніми розрахунками дефектної підсистеми бездомішкового PbTe [2]. Розрахунки проводили з використанням математичного пакету MAPLE. Їх результати представлено на рисунку. Видно, що отримані залежності концентрацій вільних електронів від активності кадмію досить добре описують експериментальні дані. При цьому, агломерації домішкових атомів, як це припускається у [1], не відбувається. Аналогічно, як і у [1], кількість атомів кадмію у вузлах п्लомбуму значно перевищує концентрацію йонізованих міжвузливих атомів. При цьому, перші з них практично повністю визначають концентрацію розчинених атомів кадмію. З рис. 1 а) видно, що за умов відпалу концентрація електронів, яка є сумою концентрацій власних носіїв та електронів йонізованих з рівня між вузлового атома кадмію, значно перевищує експериментальні значення. Узгодження теоретичної кривої $n(T)$ з експериментальними даними досягається лише з врахуванням перезарядки точкових дефектів при гартуванні. При цьому, зменшується і концентрація власних носіїв, і відносна концентрація йонізованих міжвузлових атомів кадмію.

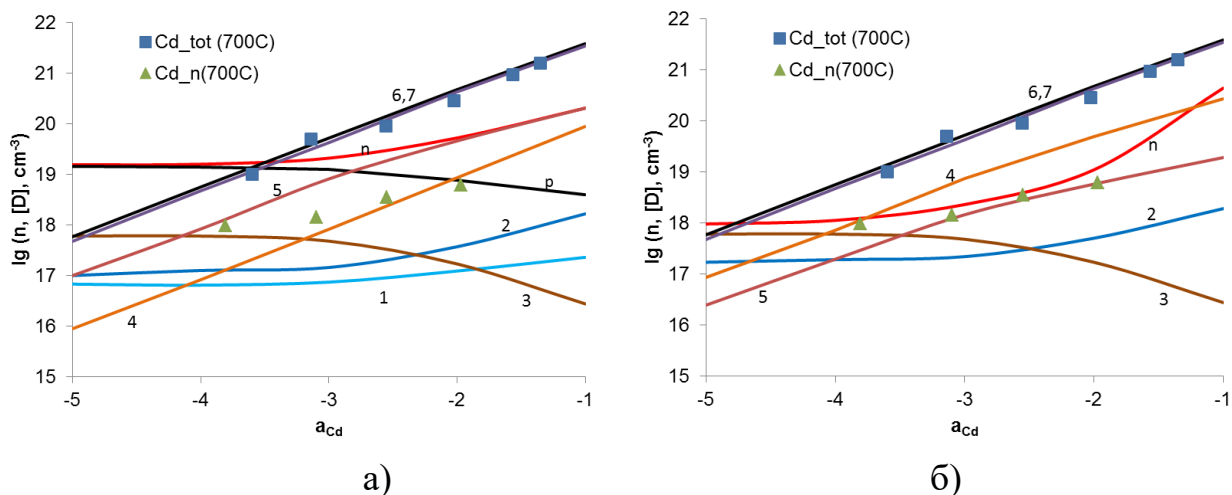

Рис 1. Залежність концентрацій електронів n , дірок p та точкових дефектів (1 – V_{Pb}^{-1} ; 2 – V_{Pb}^{-2} ; 3 – V_{Te}^{+2} , 4 – Cd_i^0 ; 5 – Cd_i^{1+} ; 6 – Cd_{Pb}^0 , 7 – Cd_{tot}) у PbTe:Cd від активності кадмію ($a_{Cd} = P_{Cd}/P_{Cd,0}$, P_{Cd} – тиск пари кадмію над твердим розчином, $P_{Cd,0}$ – тиск пари кадмію над чистим кадмієм) за умов високотемпературної рівноваги дефектів (відпал за температури 700 С – а) та після гартування до 77 К (б – від 700 С). Експеримент – [1].

1. Vydyanath H. R. Defect structure of Cddoped PbTe. *Journal of Applied Physics*. 1976. 47. 4993. doi: 10.1063/1.322508.
2. Фреїк Д. М., Горічок І. В., Шевчук М. В., Туровська Л. В. Власні точкові дефекти у п्लомбум телуридї на межі області гомогенності. *ФХТТ*. 2011. Т. 12. № 2. С. 378–388.

РОЗРОБКА РЕГУЛЯТОРА ТЕМПЕРАТУРИ ПАЯЛЬНОЇ СТАНЦІЇ НА ОСНОВІ МІКРОКОНТРОЛЕРА STM32F103

Петрунів А.І.,
І курс ОР магістр, фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Мандзюк В.І.,
доктор фізико-математичних наук, доцент.

На сьогоднішній день широкого поширення набули механізовані та автоматизовані методи паяння. Не зважаючи на це, ручний паяльний інструмент є незамінним у досвідченому виробництві, при ремонті, налаштуванні і регулюванні пристроїв [1; 2]. Останнім часом поряд зі звичайними паяльниками без терморегулятора широкого поширення набули паяльники з терморегуляторами і так звані паяльні станції зарубіжного виробництва, а також спеціальні напівавтомати і автомати для контактного паяння. Надто сильне чи, навпаки, неповне прогрівання корпусу компонента чи друкованої плати, недотримання часу паяння і охолодження готового паяного з'єднання можуть призвести до таких характерних дефектів, як розповзання кулькових виводів, холодне паяння, відсутність змочування контактних площадок, поява тріщин і розривів у паяному з'єднанні та ін. Все це зумовлює пошук та реалізацію таких режимів роботи паяльної станції, за яких якість паяння компонентів забезпечується в рамках контрольованого процесу попереднього нагрівання, паяння і охолодження при точній обробці заданого термопрофілю.

У даній роботі розроблено регулятор температури паяльної станції на основі мікроконтролера STM32F103, набору для паяння та індикатора температури (рис. 1).

Рис. 1. Основні елементи паяльної станції: а – плата налаштування на мікроконтролері; б – ручка-тримач для жала Hakko T12 з кабелем і роз'ємом MINI MIC 5 PIN, гніздом, вібродатчиком і жалом; в – 128×64 1,3 дюймовий OLED-дисплей модуль.

Основною задачею мікроконтролера є отримання показів з терморезистора, вбудованого в жало паяльника та на основі отриманих даних керування потужністю нагрівального елемента згідно встановленої програми.

Запропонований у роботі пристрій характеризується наступними функціональними можливостями:

– пристрій призначений для керування температурою паяльного жала Hakko T12;

- максимальна потужність жала Накко T12 72 Вт, напруга живлення 12–24 В, максимальна температура 450 °С;
- час нагрівання до 300 °С – близько 10 с;
- існує функція перевірки приєднання жала;
- використання температури навколишнього середовища для коригування температури жала;
- можливість зміни температури із заданим кроком (1 °С) за допомогою енкодера;
- підтримка індивідуального калібрування жала за кількома опорними точками температури;
- використання ШІМ-сигналу для керування поданою потужністю до паяльного жала;
- наявність процедури автоматичного відключення живлення у разі бездіяльності з можливістю налаштування часу спрацювання;
- наявність режиму очікування (низька потужність), реалізованого за допомогою додаткового апаратного перемикача нахилу (вібродатчика) з можливістю налаштування часу спрацювання;
- ресурс мікроконтролера дозволяє реалізувати графічний інтерфейс із OLED дисплеєм, що збільшує зручність користування та відображення параметрів в реальному часі.

Програмування мікроконтролера здійснюється в середовищі STM32CubeMX, а розробка електричної схеми та друкованої плати в середовищі EesyEDA (рис. 2).

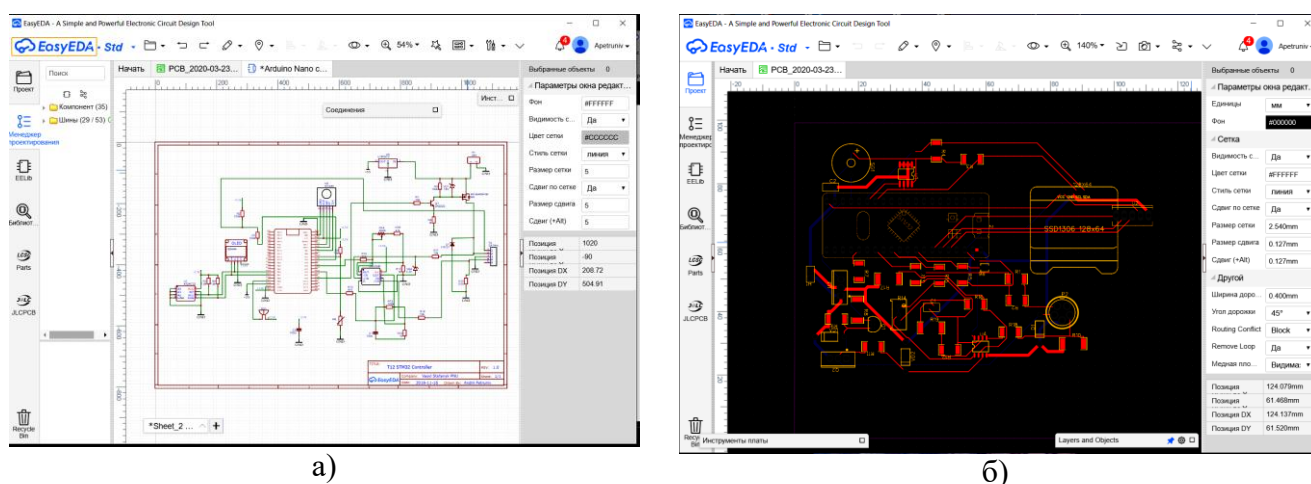

Рис. 2. Електричної схеми (а) і друкована плата (б) розробленого пристрою.

Таким чином, запропонований пристрій не поступається відомим аналогам і може успішно застосовуватися при паянні радіоелектронної апаратури науковими співробітниками та у навчальному процесі.

1. Сигаев А., Горбачев Ю. Новое поколение паяльных станций. *Компоненты и технологии*. 2001. № 3.
2. Колесов Д. Больше чем просто паяльник. *Компоненты и технологии*. 2002. № 7.

СИСТЕМА БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПЕРСОНИ ЗА ВІДБИТКОМ ПАЛЬЦЯ

Рудик Р.Д.,
IV курс ОР бакалавр, фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Грига В.М.,
кандидат технічних наук, доцент.

На сьогоднішній день біометрія та основані на її принципах і методах системи стали ефективним засобом забезпечення захищеності всіх видів власності, захисту від шахрайства, кіберзлочинності, фальсифікації та криміналу. Використання методів біометричної ідентифікації та їх впровадження в різні галузі науки і техніки є актуальним завданням, адже забезпечить створення зручних і надійних інструментів як для державного сектора, індустриальних, промислових і комерційних структур, так і для окремих громадян.

Сучасні методи ідентифікації особи не спроможні забезпечити необхідний рівень надійності. Одним і з можливих рішень цієї проблеми є застосування біометричних технологій для ідентифікації особи. Останніми роками процес ідентифікації за відбитками пальців набуває все ширшого застосування, як технологія біометричної ідентифікації, яка досить широко буде розповсюджена в майбутньому [1].

Технічним завданням в даній роботі є проектування спеціалізованого пристрою ідентифікації персони за біометричними даними, а саме відбитками папілярних візерунків на пальцях рук.

Для проектування такого пристрою ідентифікації здійснено вибір оптичного сканера відбитків пальців FPM10A, мікропроцесорного комплекту Arduino Uno та середовища програмування Arduino IDE. На рис. 1 показано реалізацію готового пристрою ідентифікації на базі модуля FPM10A та мікропроцесорного макету Arduino UNO [2].

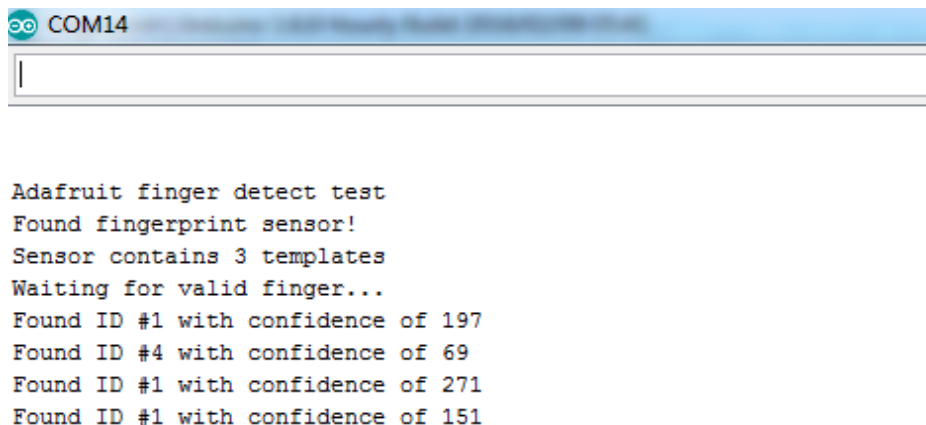

Рис. 1. Схема пристрою ідентифікації за відбитками пальців

Для під'єднання оптичного сенсору розпізнавання відбитків пальця FPM10A використовуються 4 лінії (GND – земля, VCC – живлення 5В, Tx – лінія передачі даних через UART та Rx – лінія прийому даних через UART, дані ліній прийому і передачі під'єднуються до цифрових виводів модуля Arduino UNO).

Розроблено програмне забезпечення для функціонування пристрою ідентифікації з використанням середовища Arduino IDE. Коли пристрій ввімкнено то спочатку проводиться перевірка цілісності системи. Якщо є якийсь збій відправляється повідомлення на віддалений сервер і вмикається сигналізація про збій системи. Якщо все гаразд, починається опитування сенсора сканування, наступним кроком проводиться процес сканування папілярного відбитку пальця, далі відбувається оцифровування отриманого зображення за допомогою алгоритмів ідентифікації. Далі відбувається порівняння отриманого цифрового коду зображення відбитку пальця із кожним зі зразків зображень відбитків пальців, які є збережені у базі даних, далі запускається процес перевірки генерації збігів, якщо відбиток пальця співпав із наявним відбитком пальця у базі даних то відбувається успішна процедура ідентифікації і користувачу надається доступ до ресурсів системи у протилежному випадку система видасть на екран код помилки, про незбіжність відбитку пальця і в доступі буде відмовлено.

На рис. 2 показано результат програми при якому при піднесенні відбитку пальця до сенсора та його сканування видається повідомлення про номер ідентифікатора, який співпадає з відбитком, який є у базі даних, а також виводиться довіра (confidence) і чим вона вища, тим більша імовірність співпаданя піднесеного відбитку пальця із наявними в базі даних.


```
COM14  
Adafruit finger detect test  
Found fingerprint sensor!  
Sensor contains 3 templates  
Waiting for valid finger...  
Found ID #1 with confidence of 197  
Found ID #4 with confidence of 69  
Found ID #1 with confidence of 271  
Found ID #1 with confidence of 151
```

Рис. 2. Порівняння піднесених відбитків пальців із наявними у базі даних за їх номерами ID

Запропонований пристрій біометричної ідентифікації за відбитком пальця може мати розширений функціонал і використовуватись для реалізації різних технічних рішень, включаючи електронні дверні замки, системи запалювання двигунів внутрішнього згорання, тощо.

1. Царьов Р. Ю., Лемеха Т. М. Біометричні технології : навчальний посібник. Одеса : ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2016. 140 с.
2. Arduino Uno. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Arduino_Uno.

ЦИФРОВИЙ ЛАБОРАТОРНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ФІЗИКИ

Сорич У.В.,
І курс ОР магістр, фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Войтків Г.В.,
кандидат педагогічних наук.

Реальний фізичний експеримент має велике значення для формування ключових та предметних компетентностей в учня, як результату вивчення фізики в школі. Останнім часом виробництво почало випускати цифрові вимірювальні комплекси і лабораторії, які дозволяють проводити навчальні дослідження. Тому набуває актуальності потреба у впровадженні у розробці відповідного методичного забезпечення для проведення цифрового експерименту при вивченні фізики. Метою нашої роботи є дослідження можливостей цифрового лабораторного фізичного експерименту для шкільного курсу фізики.

Аналіз науково-методичної літератури показує, що у методиці навчання фізики існує велика кількість публікацій присвячених віртуальному експерименту, який використовують у навчальному процесі за умов неможливості проведення реального експерименту і у випадках, якщо він допомагає зрозуміти ті сторони досліду чи явища, які не відтворюються в класних умовах чи їх відтворення може завдати шкоди здоров'ю. Цифровий фізичний експеримент не є віртуальним експериментуванням, це є реальне експериментування на реальних приладах – цифрових лабораторіях та цифрових вимірювальних комплексах.

Актуальність їх використання у начальному процесі полягає в тому, що ми повинні не тільки виконувати лабораторні роботи для формування предметної компетентності з фізики, але й для формування досвіду користування та навичок зчитування інформації із екранів цифрових приладів, з якими випускники фізико-технічних спеціальностей матимуть справу на різних виробництвах й установах. Цифрові прилади, на відміну від аналогових, дають можливість більш точно виконати лабораторну роботу, автоматизувати розрахунки та у зручному візуальному вигляді представити отримані результати для подальшої роботи.

За С. Максютюю, В. Заболотним, А. Лавровою, під цифровими лабораторіями чи цифровими вимірювальними комплексами слід розуміти нове покоління шкільних природничо-наукових лабораторій, призначених для організації навчальних досліджень і дослідницьких практик. «Принцип дії цифрових вимірювальних приладів заснований на перетворенні вимірювального неперервного сигналу в електричний код, який відображається у цифровій формі» [3]. Складовими цифрового приладу є: вхідний пристрій (забезпечує великий вхідний опір, регулювання діапазону вимірювання), аналогово-цифровий перетворювач (перетворює аналоговий розмір у дискретний сигнал у вигляді електричного коду пропорційний вимірювальній величині) і цифровий відліковий пристрій (виводить дані на екран) [1; 3].

Варто сказати, що цифрові вимірювальні комп'ютерні комплекси включені до складу Типового переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів.

Відомими цифровими лабораторіями, які пропонує виробництво і, які все більше появляються у закладах освіти є: «Einstein», «LabDisc», FourierEdu – NOVA Link, «NOVA 5000», «COBRA 4». Такі комплекси є достатньо вартісними. Для набуття досвіду роботи з цифровою технікою на уроках фізики в ролі цифрової лабораторії можна використовувати і сучасні мобільні пристрої, планшети та смартфони, які, як і цифрові лабораторії, містять певні датчики, що дозволяють визначати параметри навколишнього середовища [1; 2]. Сенсори сучасних мобільних пристроїв можна розділити на три категорії: датчики руху, датчики положення і датчики навколишніх умов. Як приклад у курс фізики 9-го класу включена лабораторна робота «Дослідження звукових коливань різноманітних джерел звуку за допомогою сучасних цифрових засобів», де смартфон із встановленим додатком Physics Toolbox Sensor Suite виконує роль фізичного приладу для виконання самої лабораторної роботи [5]. Крім датчиків на мобільних пристроях можна здійснювати вимірювання для окремих лабораторних робіт на віддалених цифрових пристроях, що дає можливість робити лабораторія Go-lab [4].

Нами спроектовано цифрові лабораторні роботи для курсу фізики 9 класу на основі додатку Physics Toolbox Sensor Suite з використанням сенсорів Barometer та Gyrometer з тем «Тиск. Вимірювання тиску» та «Вимірювання відносної вологості повітря». Зазначимо, що використання смартфонів у ролі цифрової лабораторії виступає ефективним способом активізації дослідницької діяльності учнів, дає можливість індивідуалізувати дослідницьку діяльність учнів, зробити ряд лабораторних робіт із шкільного курсу фізики в будь-якому місці, а не тільки в шкільній лабораторії, сформувані Steam-навички, які є затребуваними сьогодні та інформаційно-цифрову та дослідницьку компетентність. Виконання цифрових лабораторних робіт вимагає також чітких інструкцій, методичної підтримки зі сторони вчителя та вмінь читати учнями графіки залежностей між отриманими фізичними величинами.

Таким чином, цифрова епоха вимагає формувати компетентного користувача цифровими приладами, які трапляються у всіх сферах життя. Саме фізика, в силу своєї специфіки, дає можливість учням набувати досвіду користування цифровими приладами, досвіду зчитування та аналізу цифрових даних із електронних екранів пристроїв та автоматизувати розрахунки.

1. Петриця А., Величко С. До проблеми вдосконалення навчального експерименту з фізики засобами новітніх інформаційних технологій. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка. 2008. Вип. 77. Ч. 1. С. 339–343.
2. Ванько В. М. Вимірювальні перетворювачі (сенсори) : підручник. Львів, 2015. 580 с.
3. Цифрові вимірювальні прилади. URL: <https://studfile.net/preview/5123882/page:3>.
4. Віртуальні лабораторії. URL: <https://www.golabz.eu/labs>.
5. Бар'яхтар В. Г., Довгий С. О., Божинова Ф. Я. Фізика 9 клас. Харків, 2017. 269 с. URL: <https://4book.org/uchebniki-ukraina/9-klass/pidruchnik-fizika-9-klas-baryahtar-2017>.

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА
УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Берладинюк Х.В.,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Мідак Л.Я.,

кандидат хімічних наук, доцент.

Використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у викладанні природничих дисциплін дозволяє інтенсифікувати освітній процес, прискорити передачу знань і досвіду, а також підвищити якість навчання й освіти [1]. Вивчення природничих понять у початковій школі вимагає якісного демонстраційного матеріалу [1]. Ефективне засвоєння учнями природничих понять у початковій школі, а пізніше фізики, хімії, біології, географії та астрономії залежить не тільки від обсягу теоретичного матеріалу, але й від способів його подачі, які потребують ретельної теоретичної підготовки для вчителя. У початковій школі проблемою стає ще і нестача фахових природничих знань у вчителя початкових класів. Оскільки природничі науки (фізика, хімія, астрономія, біологія тощо) не є фаховими для нього, то якісне пояснення навчального матеріалу природничого спрямування вимагає додаткової підготовки. Частково вирішити ці проблеми можна використанням ІКТ в навчальному процесі. Сучасним трендом ІКТ в освіті є доповнена реальність (augmented reality, AR) в поєднанні з мобільним навчанням.

Ключові поняття з астрономії (планети Сонячної системи; причини зміни дня і ночі на Землі; Сонце і його роль у житті всього живого) початківці вивчають у темі «Таємниці космосу» у першому класі (тиждень 14) Нової української школи на уроках «Я досліджую світ». Для вивчення даної теми у початковій школі автори [2] рекомендують використовувати такі види роботи з учнями: створення асоціативного куща «Космос», уявна мандрівка космосом, створення композиції «Таємниці космосу» тощо. Разом з тим виявлено, що доцільнішим та ефективнішим під час вивчення даної теми буде поєднання вказаних видів робіт з демонстраціями у доповненій реальності [1; 3].

Для створення навчально-методичних демонстраційних матеріалів попередньо було вивчено загальний рівень знань учнів першого класу про небесні тіла та космос, у цілому. Анкетування проводилося в 1–В класі Стінківської загальноосвітньої школи I–III ступенів (с. Стінка, Буцацький район, Тернопільська область). У класі навчається 22 учні: 12 хлопців та 10 дівчат. Анкетування показало, що тема «Космос» знайома 100% учнів класу, при цьому цікавляться нею 64% учнів. 68% учнів класу знають назви усіх планет Сонячної системи, дізнатися цікаві факти про космос хотіли б 100% учнів класу.

У результаті роботи розроблено картки доповненої реальності із зображеннями планет Сонячної системи та інших небесних тіл, а також створено «Космічну абетку». У розробленій абетці кожна літера алфавіту відповідає

певному небесному тілу чи іншому астрономічному поняттю та супроводжується його зображенням. Для візуалізації навчального матеріалу розроблено безкоштовний мобільний додаток LiCo.SolarSystem.

Перший режим роботи додатку – режим доповненої реальності. Доповнена реальність дає можливість максимально візуалізувати астрономічні об'єкти, тобто перевести 2D зображення у 3D, а також «оживити» їх [4]. Використання такого засобу ІКТ під час вивчення нового матеріалу дає можливість розвинути та покращити просторову уяву учнів, «побачити» невидиме та глибше зрозуміти почутий навчальний матеріал, що сприятиме кращому його засвоєнню та формуванню певних практичних навичок [4].

Для використання технології AR мітки доповненої реальності створено [4] на основі платформи «Vuforia»; 3D-об'єкти змодельовані [4] в програмі 3D Max, об'єкти доповненої реальності реалізовано за допомогою багатоплатформового інструменту для розробки дво- та тривимірних мобільних додатків «Unity 3D».

Другий режим роботи мобільного додатку – «Космічна абетка», яка допоможе вивчити літери та дізнатися цікаві факти про основні об'єкти Сонячної системи та інші небесні тіла. Для зацікавлення учнів та встановлення якісного контакту з ними у запропонованому мобільному додатку пояснення відбувається від особи віртуального першокласника. Таким чином, розроблений додаток працює у двох режимах: вивчення астрономічних об'єктів за технологією доповненої реальності та вивчення абетки.

Вивчення абетки у запропонованому мобільному додатку допоможе закріпити здобуті знання та, разом з тим, одержати цікаву інформацію про небесні тіла, які є недосяжними та невидимими для дітей; здійснити уявну подорож у космос, підготувати проект на тему «Таємниці космосу».

1. Augmented Reality Technology within Studying Natural Subjects in Primary School / L. Midak, I. Kravets, O. Kuzyshyn, Ju. Pahomov, V. Lutsyshyn. *Proceedings of the 2nd International Workshop on Augmented Reality in Education* (22 March 2019). Kryvyi Rih, Ukraine, 2019. P. 25–261.
2. Навчально-методичні матеріали до Модельної навчальної програми для першого класу / за ред. О. Банах, О. Волощенко, Г. Воробець, Л. Гуменюк, О. Козак. 2017. 64 с.
3. Midak L., Kuzyshyn O., Baziuk L. Specifics of visualization of study material with augmented reality while studying natural sciences. *Open educational e-Environment of Modern University, Special edition*. 2019. P. 192–201.
4. Кравець І. В., Мідак Л. Я., Кузишин О. В. Технологія Augmented Reality як засіб для покращення ефективності вивчення хімічних дисциплін. *Тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи»*. 9–10 листопада 2017 р. Тернопіль, 2017. С. 151–154.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ОБЛАСТІ

Богайчук О.В.,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Гілецький Й.Р.,

кандидат педагогічних наук, доцент.

Підвищення якості життя на сучасному етапі визначається як найважливіший критерій суспільного прогресу. Дослідження якості життя, які проводилися досі здебільшого належали представникам економічної науки та соціології. Суспільна географія зосереджувала свою увагу лише на вивченні окремих аспектів якості життя. Зі зростанням актуальності розробки стратегії збалансованого соціально-економічного розвитку країни в цілому та її регіонів, зокрема, дослідження суспільно-географічного різноманіття якості життя набувають актуальності.

Вивченням якості життя населення та пошуком шляхів для її підвищення займаються багато закордонних та вітчизняних науковців. Особливе місце займають праці С. Айвазяна, Дж. Гелбрейта, В. Горбатова, О. Грішнова, А. Кемпбелла, М. Кизима та ін. Серед вітчизняних вчених вивченню якості життя населення присвячено наукові напрацювання В. Артеменка, І. Гукалової, С. Корецької, Е. Лібанової, Р. Теслюка. Більшість з них працюють над впровадженням суспільно-географічного підходу до оцінки якості життя населення.

Метою статті є аналіз і порівняння існуючих міжнародних підходів до оцінки якості життя населення, визначення доцільності та ефективності застосування даних підходів при суспільно-географічних дослідженнях якості життя населення обласного СГК.

Відсутність єдиного чіткого визначення терміну, змісту і структури категорії якості життя населення супроводжується великою кількістю методологічних підходів до її обчислення. Кожна наука прагне по-своєму структурувати поняття і відібрати для його оцінки найбільш переконливі, з точки зору конкретної науки чи країни співвідношення показників та виробити свій підхід до оцінки якості життя населення [1].

Найпоширенішими підходами для оцінки якості життя населення вважаються: Загальнометодологічна концепція стандартів і якості життя, Методологія Economist Intelligence Unit, Методологія International Living, Методологія ЄС, Методологія Організації економічного співробітництва і розвитку.

Однією з найбільш досконалих методологій оцінювання якості життя на сьогодні вважається система соціальних індикаторів Організації економічного розвитку та співробітництва (ОЕСР) [5]. Дана організація визначила одинадцять аспектів, які пропонується вважати найважливішими складовими добробуту з позиції фізичних умов і якості життя:

- 1) доходи населення;
- 2) робочі місця (рівень зайнятості, заробітна плата, безпека, рівень довготривалого безробіття);

- 3) баланс праці та відпочинку (кількість зайнятих із позанормованим робочим часом, час, витрачений на дозвілля);
- 4) здоров'я (тривалість життя, самооцінка стану здоров'я);
- 5) освіта (охоплення освітою, роки навчання, навички студентів);
- 6) житлові умови (кількість кімнат на людину, плата за житлові послуги, житлові зручності);
- 7) громада (соціальні мережі);
- 8) участь у суспільному житті (консультації, голосування);
- 9) навколишнє середовище;
- 10) безпека (кількість убивств, кількість злочинів);
- 11) задоволеність життям.

Недоліком даної методології є практично відсутність оцінки впливу природно-географічних чинників на якість життя. До природно-географічних чинників можна віднести: кліматичні умови, частота форс-мажорних природних ситуацій, наявність природно-сировинних ресурсів.

Для вимірювання якості життя часто використовують методологію Economist Intelligence Unit [4]. Дана методологія дозволяє розрахувати індекс якості життя за регресійною моделлю, яка на 80% заснована на результатах соціологічних опитувань. Для розрахунку індексу якості життя EIU проводять електронні інтерв'ю під час яких опитують більше трьох тисяч респондентів. Методика Economist Intelligence Unit оцінює якість життя за дев'ятьма параметрами:

- 1) Добробут за матеріальною ознакою;
- 2) Здоров'я;
- 3) Сімейне життя;
- 4) Громадське життя;
- 5) Політична стабільність і безпека;
- 6) Географія та клімат;
- 7) Гарантії зайнятості;
- 8) Політична свобода;
- 9) Гендерна рівність.

Критерій клімату та географії в методології EIU оцінюється за диференціацією країн за ознакою теплого чи холодного клімату.

Аналізуючи найпоширеніші підходи до оцінки якості життя, можна зробити висновок, що соціально-економічні аспекти оцінки у більшості методологій представлено значно ширше, ніж природно-географічні умови життєдіяльності населення. Тому при оцінці якості життя населення з позицій географії увага повинна бути звернена не тільки на територіальну диференціацію розмаїття економічних та соціальних показників умов і стану життя населення. У суспільно-географічних дослідженнях доцільно враховувати й такі чинники, як географічне положення, рівень освоєності території, рівень і глибину урбанізаційних процесів, рівень транспортної доступності тощо [1, с. 36]. Оцінювання якості життя з погляду суспільної географії потрібно здійснювати з урахуванням сукупної дії геопросторово організованих чинників із побудовою такої компонентної структури цієї категорії, яка враховуватиме найрепрезентативніші характеристики з усієї системи геосфер «суспільство-природа» [2, с. 5].

Отже, у процесі суспільно-географічного вивчення якості життя населення адміністративної області необхідно збалансовано підійти до відбору як соціально-економічних так і природно-географічних чинників, які потребують оцінки при визначенні умов життя населення в регіоні.

1. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація. Київ : Друкарня МВС України, 2009. 347 с.
2. Теслюк Р. Т. Суспільно-географічні аспекти якості життя населення регіону (на матеріалах Львівської області) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2008. 20 с.
3. Офіційний сайт видання International Living. URL: <http://internationalliving.com/2010/12/quality-of-life-2011>.
4. Офіційний сайт Economist Intelligence Unit. URL: www.eiu.com.
5. Офіційний сайт ОЕСР. URL: <http://www.oecd.org>.

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ХІМІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ 10–11 КЛАСІВ

Бойко Н.М.,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Кузишин О.В.,
кандидат фізико-математичних наук.

Одним із пріоритетних завдань сучасної школи є створення необхідних та повноцінних умов для особистісного розвитку кожного учня, формування активних форм навчання. Навчання та виховання складають єдиний педагогічний процес, що забезпечує формування та всебічний розвиток особистості учня.

Розвиток хімічної науки на сьогодні пішов так далеко вперед і має стільки практичних застосувань, що спеціально організована діяльність учня в наш час повинна бути спрямована на те, щоб випускники, які закінчують заклади загальної середньої освіти, володіли основами хімії і мали необхідні навички щодо їх застосування у своїй майбутній практичній діяльності. Сучасна освітня парадигма передбачає, що готовність до майбутньої діяльності повинна стати індивідуальною потребою особистості. Завдання учителя – допомога учням: надати освітні послуги в набутті знань, сформувати вміння застосовувати отримані знання на практиці, підготувати їх до життя. Для цього необхідні формування та розвиток творчих здібностей учнів, які в більшій мірі розвивають можливості школярів застосовувати отримані теоретичні знання в нових нестандартних ситуаціях.

Педагогічні завдання успішно вирішуються лише при органічному поєднанні навчально-виховної роботи у ході уроку з цілеспрямованим впливом на учня в позаурочний час, тому позакласні заняття справедливо розглядаються як важлива складова частина роботи школи [3].

Позакласна робота виконує триєдину функцію навчання, виховання та розвитку. Позакласна робота – невід’ємна частина навчально-виховного проце-

су в сучасних закладах загальної середньої освіти. Це засіб розширення, поглиблення та вдосконалення знань учнів, формування навичок експериментальної роботи.

Позакласна робота поряд з уроком – важлива ланка навчального процесу з хімії в школі. Вона дає змогу розширити та поглибити хімічні знання, розвинути творчу активність й самостійність учнів, їхні нахили, здібності та схильності, кругозір, трудове, моральне, естетичне, екологічне виховання, формувати стійкий інтерес до предмета, сприяє подоланню хемофобії.

У роботі здійснено інформаційний пошук та аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з позакласної роботи. Проаналізовано форми і види позакласної роботи. У ході інформаційного пошуку й аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури систематизовано матеріали про методичні особливості, дидактичні вимоги до проведення позакласної роботи з хімії, організації роботи хімічного гуртка, тематичних вечорів, тижня хімії та ін.

Зміст навчальної програми з хімії (10 клас, рівень стандарту) охоплює розділи, присвячені вивченню хімії органічних сполук. Класи органічних сполук вивчаються в темах «Вуглеводні», «Оксигеновмісні органічні сполуки», «Нітрогеновмісні органічні сполуки». Окремі теми присвячені багатоманітності та взаємозв'язку органічних речовин. Належну увагу приділено будові молекул органічних сполук, розкриттю взаємного впливу атомів, причинно-наслідковим зв'язкам між будовою, властивостями, застосуванням органічних речовин.

Візуалізація навчальних матеріалів під час проведення уроків взагалі та позакласних заходів, зокрема, дає можливість підвищити рівень комунікації з учнями, посилити їх активність та сприяє кращому засвоєнню теоретичного матеріалу. У процесі вивчення органічної хімії важливим є розуміння структурної формули речовин. Навчальною програмою передбачена демонстрація моделей молекул органічних речовин (у тому числі й 3D-проекування). Доцільним є використання технології доповненої реальності (augmented reality, AR) [5], яка дає можливість максимально візуалізувати об'єкт, тобто перевести 2D зображення у 3D, а також «оживити» його.

У результаті роботи розроблено конспект позакласного заходу «Елементи біохімії в доповненій реальності: хімія запаху». Для пояснення хімічної природи осмофорів запропоновано використання генерованих 3D-зображень із спеціально розроблених 2D маркерів-рисуноків їхніх молекул. Розглянуто вплив будови органічних сполук на запах: довжина карбонового ланцюга, характер і кількість функціональних груп, особливості просторової будови молекул, положення і природа замісників в бензеновому кільці; можливість моделювання різних фруктових запахів (варіювання спиртової та кислотної складової естеру).

1. Грицай Н. Б. Методика позакласної роботи з біології. *Дистанційний посібник*. Рівне : Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2010. 164 с.
2. Загальна методика навчання біології : навч. посібник для студ. вузів / І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О.Д. Гончар [та ін.] ; за заг. ред.: І. В. Мороз. Київ : Либідь, 2006. 590 с. : рис., табл.

3. URL: https://himcab.ucoz.ua/publ/organizacija_i_provedennja_individualnoji_pozaklasnoji_roboti_z_khimiji/1-1-0-3.
4. Мідак Л. Я., Кузишин О. В., Базюк Л. В. Використання технології Augmented Reality у процесі навчання майбутніх вчителів хімії у вищій школі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжн. участю, м. Тернопіль, 8–9 листоп. 2018 р. Тернопіль, 2017. С. 219–221.
5. Кравець І. В., Мідак Л. Я., Кузишин О. В. Технологія Augmented Reality як засіб для покращення ефективності вивчення хімічних дисциплін. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжн. участю, м. Тернопіль, 9–10 листоп. 2017 р. Тернопіль, 2017. С. 151–154.

ПІЗНАВАЛЬНІ ЗАДАЧІ, ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ПРИРОДОЗНАВСТВО

Бочкор А.П.,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Луцась А.В.,

кандидат хімічних наук, доцент.

Навчання дітей, особливо підлітків, має бути організоване таким чином, щоб їм було цікаво на уроках, оскільки саме зацікавленість мотивує до одержання нових знань. Підвищити продуктивність роботи та зацікавленість учнів можна за рахунок розв'язування пізнавальних задач. Особливо цікавими та корисними для підлітків можуть бути пізнавальні задачі з курсу природознавства, оскільки складати їх можна з використанням матеріалу з різних галузей знань: фізики, хімії, біології, екології та медицини.

Під задачею розуміють вправу, яка виконується, розв'язується за допомогою обчислень, умовиводів та ін. [1]. Навчально-пізнавальна задача є цікавою, оскільки формалізується з пізнавальної проблеми, яка формулюється на основі реальної проблемної ситуації [2], та є одним із основних засобів формування активної навчально-пізнавальної діяльності у процесі навчання. Процес розв'язування задачі стимулює використання набутих знань, примушує використовувати такі методи наукового пізнання, як аналіз, синтез, моделювання, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення, систематизація тощо [3]. Таким чином, розв'язування задач є одним з найважливіших видів навчальної діяльності у процесі навчання.

Аналіз шкільної практики свідчить про те, що пізнавальні задачі майже не зустрічаються в підручниках та посібниках для навчання, а ті, що є – мають статус «додаткових», отож не завжди використовуються в навчальному процесі. Крім того, варто зауважити, що навчити учнів розв'язувати задачі – це складне дидактичне завдання, вирішення якого лежить у площині ефективного управління навчальною діяльністю [3].

Розв'язати задачу – означає знайти рішення проблеми, яка закладена в її змісті, розробити теоретичну модель задачної ситуації, яка задовольняє вимогу задачі в системі заданих умов [2]. Процес розв'язування задачі вимагає свідомого застосування набутих теоретичних знань, глибокого розуміння суті, законів, понять, зв'язків між фізичними величинами тощо. Здатність самостійно знайти спосіб розв'язку задачі є одним із основних критеріїв глибокого і свідомого засвоєння знань.

Отже, щоб розв'язати задачу, необхідно творчо підходити до вирішення проблеми, здійснювати всебічний аналіз її змісту, використовувати набуті теоретичні знання. Теоретичні знання необхідні учням для того, щоб вони могли свідомо розв'язувати різноманітні задачі, а не шукати аналогії з раніше розв'язаними. Безперечно, аналогії потрібні, але якщо учень у процесі розв'язування задач обмежуватиметься лише відшукуванням аналогій, то можливі помилки, а здебільшого розв'язок взагалі не буде знайдений.

Не зважаючи на те, що розв'язування задачі – це, у певній мірі, процес творчий, існують загальні підходи, які корисно знати, приступаючи до розв'язування конкретної задачі. Їх можна сформулювати у вигляді планів дій, алгоритмів, евристичних приписів тощо [3; 1]. І хоча, вони не гарантують успіху в розв'язуванні конкретної задачі, але їх зміст відображає специфічні особливості задач, об'єднаних спільною тематикою, способом розв'язку тощо.

Слід зазначити, що існує певний клас задач, хід розв'язування яких важко регламентувати будь-яким алгоритмом. Як правило, зміст таких задач не містить орієнтирів, які вказували б на ті закони, формули, підходи, що потрібно застосовувати в процесі їх розв'язку. Розв'язування таких задач вимагає використання інтуїтивного мислення [1]. У роботах [2; 4] автори пропонують перелік рекомендацій для учнів, щодо розв'язування пізнавальних задач з інтегрованим змістом, а також дають поради вчителям, щодо оцінювання роботи учнів над зазначеними задачами.

При складанні задач ми дотримувались правил розробки пізнавальних задач з інтегрованим змістом зазначених в роботі [4]. Оскільки на даний час освітня реформа ще не завершена, і ще немає класів, в яких викладають інтегрований курс Природознавство, складені нами пізнавальні задачі з інтегрованим змістом були запропоновані до розв'язування учням Богданської ЗОШ I–III ступенів Рахівського району Закарпатської області в межах роботи гуртка «Природа рідного краю».

Результати проведеного педагогічного експерименту підтвердили припущення про те, що застосування пізнавальних задач інтегрованого змісту підтримує інтерес до навчання і до природничих наук зокрема, сприяє формуванню цілісної природничо-наукової картини світу, екологічному вихованню, позитивно впливає на результативність навчання. Зростає не тільки результативність виконання завдань, але й пізнавальний інтерес, спостерігається підвищення рівня самостійності учнів у вирішенні проблем побутового характеру.

1. Розв'язування навчальних задач з фізики: питання теорії і практики / С. У. Гончаренко, Є. В. Коршак, А. І. Павленко, О. В. Сергєєв, В. І. Башто-

- вий, Н. М. Коршак; за заг. ред. Є. В. Коршака. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 185 с.
2. Галатюк Ю. М. Методологія управління творчою пізнавальною діяльністю учнів у навчанні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 47. С. 33–37.
  3. Эсаулов А. Ф. Психология решения задач. Москва : Высш. шк., 1972. 216 с.
  4. Лямин А. Н. Интегральные познавательные задания при обучении химии в современной школе. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2013. № 10 (октябрь). С. 96–100.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВИХ БАРВНИКІВ

Гринюк О.І.,

1 курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Матківський М.П.,

кандидат технічних наук, доцент.

Традиція використання харчових барвників у виробництві продуктів харчування налічує не одне століття. Спочатку для фарбування їжі і надання їй особливих органолептичних властивостей застосовували натуральні неочищені барвники спецій та прянощів, що проявляли властивості як модифікаторів кольору, так і модифікаторів смаку. До таких інгредієнтів відносять перець, паприку, шафран та інші натуральні джерела фарбувальних речовин.

Але натуральні барвники є дорогими, а останнім часом в силу зростання обсягів споживання, всупереч поширеній думці є не завжди якісними та безпечними. Наприклад, поширений натуральний жовтогарячий барвник аннато (E 160b), який отримують з насіння дерева *Bixa orellana* і використовується для підфарбовування сирів, масла та маргаринів, має виражену алергічну дію [1]. Крім того, натуральні барвники можуть містити сторонні шкідливі речовини залежно від умов вирощування та обробки сировини. Так, барвник «буряковий червоний» бетанін (E 162), який отримують з соку буряка, може містити високі концентрації нітратів, якщо для вирощування буряків застосовувалися великі кількості нітратних добрив.

Розвиток органічної хімії, і особливо хімії анілінових барвників, призвів до вдалих спроб використання синтетичних харчових барвників у виробництві харчових продуктів.

Сьогодні в харчовій промисловості все частіше застосовуються речовини хімічного походження, які покращують смак, запах продуктів харчування, підвищують термін зберігання, купівельну привабливість товару тощо. У цілому, в Україні дозволено використовувати близько двох десятків синтетичних барвників. Основні їхні технологічні переваги полягають в тому, що, на відміну від натуральних, синтетичні харчові барвники не є біологічно активними і не містять смакових речовин; вони менш чутливі до умов технологічної переробки

та зберігання, термостійкі, дають стабільне насичене забарвлення, добре розчиняються у воді. Інтенсивність забарвлення залежить від дозування розчину. Усі ці фактори, а також низька вартість синтетичних барвників порівняно з натуральними, роблять їх використання вигідним для виробника, особливо коли йдеться про продукцію масового використання.

Одночасно синтетичні харчові барвники повинні відповідати всім вимогам безпеки, що пред'являються Міжнародною організацією з продовольчих продуктів і сільського господарства при ООН та ВООЗ (Всесвітньою організацією охорони здоров'я).

У цілому, до харчових барвників висувають наступні вимоги [2]:

- нешкідливість в застосовуваних дозах, в тому числі відсутність канцерогенності, мутагенності, яскраво вираженої біологічної активності;
- міцність фарбування (стійкість до дії світла, окисників і відновників, змін кислотного середовища, підвищення температур);
- високий ступінь фарбування при низьких концентраціях барвника;
- здатність розчинятися у воді або жирах, а також рівномірно розподілятися в масі харчових продуктів.

Синтетичні барвники повинні бути термостійкими, щоб забарвлений ними продукт можна піддавати всім необхідним технологічним операціям, в тому числі пастеризації, стерилізації, охолодженню і заморожуванню.

Найбільш поширені синтетичні харчові барвники представляють собою водорозчинні органічні сполуки, що не зустрічаються в природі і не ідентифіковані до теперішнього часу в натуральних харчових продуктах.

Світовою практикою встановлено цілий ряд харчових продуктів, використання в яких будь-яких харчових добавок, в тому числі і барвників заборонено, а також список харчових продуктів, в яких дозволено застосування певних харчових барвників у встановлених межах [3].

Оскільки літературні джерела не вказують методів синтезу харчових барвників, а лише кінцеву формулу, ми задалися ціллю отримати харчовий барвник E 110 Жовтий «Сонячний захід» (sunset yellow FSF), хімічна назва якого: 6-гідрокси-5-(4'-сульфонатофенілазо)-2-нафталенсульфонат динатрію, брутто формулою $C_{16}H_{10}Na_2O_7S_2N_2$.

Виходячи з формули такий азобарвник за хімічною будовою є продуктом реакції азосполучення між відповідною сіллю діазонію сульфанілової кислоти та сульфопохідною β -нафтолу. Оскільки вихідним продуктом у нас був 2-нафтол, його слід було просульфувати з метою отримання свіжої кислоти Шеффера.

Одержання вказаного барвника полягало у проведенні реакції діазотування сульфанілової кислоти до відповідної солі діазонію. Остання брала участь в реакції азосполучення з 2-нафтол-6-сульфоною кислотою (кислотою Шеффера) з утворенням відповідного азобарвника, який під дією лугу трансформувався у динатрієву сіль (кінцевий продукт).

Опісля, проведено порівняльну характеристику синтезованого та закупленого (фірма «Ingredio») харчових барвників. Представлені експериментальні дані вказують, що оптична густина синтезованого та закупленого барвника практично не відрізняються за значеннями, а це вказує на ідентичність даних

барвників, тобто синтези кислоти Шеффера (напівпродукту) та харчового барвника Жовтий «Сонячний захід» проведено вдало.

1. Ластухін Ю. О. Харчові добавки. Е-коди. Будова. Одержання. Властивості. Львів : Центр Європи, 2009. 836 с.
2. Про затвердження санітарних правил і норм по застосуванню харчових добавок : Наказ МОЗ № 222 від 23 липня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0715>.
3. Смоляр В. І. Харчова експертиза. Київ : Здоров'я, 2005. 448 с.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ

Девда Н.Б.,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Атаманюк Я.Д.,

кандидат географічних наук, доцент.

Досить тривалий час після розпаду СРСР Україна була країною з високим рівнем розвитку людського капіталу. Упродовж останніх двох десятиліть наша держава внаслідок погіршення кількісних та якісних характеристик відтворення населення, особливо у сільській місцевості, опинилась серед країн із середнім рівнем людського розвитку, а станом на 2019 рік Україна посідає 88 місце за Індексом людського розвитку поряд з Фіджі, Монголією та Йорданією [5].

В Україні проблемам рівня та якості життя населення присвячені праці таких учених, як О.М. Бородіна, Е.М. Лібанова, І.В. Прокопа, В.К. Терещенко та інших. Оскільки наша держава взяла курс на євроінтеграцію, то відповідно рівень та якість життя мають наближатись до європейських стандартів, а відповідно і адаптувати до міжнародних вимог нормативно-правову базу, за якою визначають якість населення.

Рівень життя населення у вітчизняних дослідженнях визначають як ступінь задоволення матеріальних, духовних та соціальних потреб людей. В більшості досліджень увага акцентується на матеріальне становище та використовуються такі показники:

- 1) обсяг сукупних і грошових доходів;
- 2) середньомісячний розмір заробітної плати та пенсій;
- 3) обсяг споживання основних продуктів харчування;
- 4) забезпеченість житлом, комунальними послугами, транспортом і зв'язком, закладами охорони здоров'я, освіти і культури тощо.

Середньомісячний загальний дохід в Україні станом на 2019 рік 3769 грн на одне сільське домогосподарство. У структурі доходів найбільшу частку мають пенсії, оплата праці й доходи від особистого селянського господарства. Бідною вважається країна, в якій населення витрачає на харчування понад третину свого бюджету. У слаборозвинутих країнах цей показник становить 70% і більше. Для прикладу у Франції показник сягає 18–20%, в Італії – 19%. За

статистичними даними, в Україні цей показник сягає 62%. Це негативна тенденція, яка спостерігається за останні 8 років. Але розмір середньомісячного доходу не дає відповіді на питання чи достатньо коштів людині для забезпечення нормальних умов життєдіяльності, крім того, необхідний для цього рівень доходів коливається залежно від країни [1].

При оцінці рівня життя доцільніше зосередитись на ступені задоволення потреб, без яких людина не почувається комфортно. Психолог А. Маслоу зазначав, що потреби людини є надзвичайно впертими і свавільними. Потреби українців вимогливі й спонукають індивіда свідомо чи несвідомо шукати можливості їх задоволення. Особливо увагу потрібно звертати на фізіологічні потреби [2].

В Україні майже 78% грошових витрат сільського населення спрямовується на задоволення життєво важливих потреб, а саме: продукти харчування, одяг і взуття, житло, вода, електроенергія тощо. На охорону здоров'я транспорт, зв'язок, освіту – селяни витрачають 16%. І лише 6% витрачається на відпочинок, культуру, ресторани тощо. Тут потрібно врахувати ще і той фактор, що частину продуктів харчування селяни виробляють самі.

Щодо соціальних послуг, то їхня недоступність для більшості сільського населення в Україні пов'язана з відсутністю установ і певних організацій або низьким рівнем грошових доходів і неможливістю їх збільшення. За статистикою станом на 2019 рік у 52% сіл немає шкіл, у 34% – закладів охорони здоров'я [4].

Безробіття в Україні зростає з кожним роком у зв'язку з важким економічним становищем у державі в результаті світової економічної кризи. У зв'язку з тим, що в Україні в сільській місцевості не створені легальні умови для повноцінного задоволення потреб, набуло поширення таке явище, як бідність зайнятого населення. Селяни значною мірою залежні від державних виплат (пенсій, соціальних допомог) та власної важкої праці в особистих селянських господарствах [3].

Поряд із поняттям «рівень життя населення» необхідно переглянути підходи до розуміння «якість життя населення», яке вітчизняні дослідники зводять до якісних характеристик, духовних, матеріальних, соціальних, культурних і демографічних компонентів життя.

Провівши дослідження, ми дійшли висновку, що формуючи стратегію забезпечення гідного рівня життя сільського населення в Україні, слід охопити не лише всі сфери життєдіяльності людини, а й безпосередньо приділити увагу поліпшенню якості продуктів харчування та розвитку соціальної інфраструктури.

1. Витрати та ресурси домогосподарств України у 2018–2019 роках. *Державна служба статистики України*. Київ, 2018. 368 с.
2. Маслоу А. Мотивація і особистість. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 352 с.
3. Лібанова Е. М. Населення України. *Соціально-демографічні проблеми українського села*. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. 468 с.
4. Теорія, політика та практика сільського розвитку / за ред. О. М. Бородіної, І. В. Прокопи. Київ, 2010. 376 с.
5. Україна у цифрах. *Державна служба статистики України*. Київ, 2012. 250 с.

ОСОБЛИВОСТІ НАСІННЕВОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ *POLYGONATUM MULTIFLORUM* L. (ALL.)

Козарук Р.В.,

III курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Різничук Н.І.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Досліджено насінневу продуктивність, врожайність, масу насіння *Polygonatum multiflorum* L. на території Передкарпаття. *Polygonatum multiflorum* L. – багаторічник заввишки 30–80 см. Цвіте у травні–червні. Росте в лісах, по чагарниках у Карпатах, на Поліссі, в Лісостепу, зрідка – в Степу, в Гірському Криму. Декоративна, лікарська, харчова рослина. Оскільки *P. multiflorum* є лікарською рослиною, вивчення фактичної насінневої продуктивності та врожайності даного виду є актуальним завданням.

Метою роботи було вивчення фактичної насінневої продуктивності *P. multiflorum*, оскільки у Передкарпатті дане питання досі не вивчалось.

Матеріали та методи. Дослідження проводились в період з травня 2018 р. до жовтня 2019 р. на території Івано-Франківської області. Вивчалися популяції купини багатоквіткової на Прилуквинській височині (Передкарпаття) у середній течії басейну р. Лукви (притоки р. Дністер) на лісових угіддях Калуського держлісгоспу (популяція IV) і Галицького національного природного парку (популяції I, II, III) [4; 5; 6]. За Т.А. Работновим [3], насіннева продуктивність – це кількість насіння, яка утворюється на одній особині або одному генеративному пагоні. Визначали масу 1000 насінин. Для визначення показників фактичної насінневої продуктивності та інших біометричних параметрів рендомним методом відбирали 50 генеративних особин у кожній популяції. Отримані цифрові дані опрацювали за варіаційно-статистичними методами Г.Н. Зайцева [2]. Визначали залежність між наступними ознаками: 1) висота надземної частини рослини; 2) довжина підземної частини; 3) кількість листків на одній особині; 4) кількість квіток; 5) кількість плодів; 6) діаметр плодів; 7) кількість насінин у розрахунку на одну особину. Зв'язок між ознаками визначали шляхом обчислення коефіцієнтів кореляції r . Для інтегральної оцінки ступеня цілісності морфологічної структури використовували індекс морфологічної інтеграції (I) особин, як відношення числа статистично ймовірних зв'язків у кореляційній матриці до загального числа ознак [3]. Відмінності показників фактичної насінневої продуктивності оцінювали за допомогою критерія Стюдента (t). Прийняті такі рівні варіювання ознак: $V \leq 15\%$ – низький, $16\% \leq V \leq 25\%$ – середній, $V \geq 26\%$ – високий. Результати та їх обговорення. Найбільш мінливими ознаками у всіх популяціях є кількість плодів, кількість насінин у плоді та кількість насінин на одній особині. Низьковоаріабельною є маса насінин на 1м^2 . У розрахунку на плід кількість насінин коливається від 1 до 11 у всіх досліджуваних популяціях *P. multiflorum*. Максимальною є врожайність *P. multiflorum* у популяції II. Вона у 3,3 рази перевищує врожайність популяції I, у 2,4 рази – популяції III і в 6,9 разів – популяції IV. У популяціях *P. multiflorum* фактична насіннева продуктивність коливається від

17,04 до 42,2 насінин на одну особину. Таким чином, найбільш продуктивною є популяція II, а найменша фактична насіннева продуктивність простежується у популяції IV. Порівнявши показники насінневого розмноження за критерієм Стюдента, спостерігаємо ізольованість популяції IV. Вона має мінімальний показник фактичної насінневої продуктивності, за яким достовірно відрізняється від інших популяцій (рівень ймовірності $\alpha = 0,01$). Насіння купини належить до великого, оскільки маса 1000 насінин становить 27,3 г для всіх досліджуваних популяцій. У розрахунку на 1 м² маса насіння коливається від 7,81 г (популяція IV) до 54,93 г (популяція II). Можна проаналізувати залежність фактичної насінневої продуктивності від біометричних параметрів у досліджуваних популяціях *P. multiflorum*. Таблиця. Особливості насінневого розмноження *Polygonatum multiflorum* L. на Прилукивській височині. У популяції IV є найменше достовірних кореляційних зв'язків між параметрами. Але фактична насіннева продуктивність у всіх досліджуваних популяціях залежить від кількості квіток, кількості плодів та діаметру плодів. У популяції II кількість насінин залежить ще й від висоти надземної частини, довжини кореневища та кількості листків, оскільки квіти розміщені у пазухах листків. Індекс морфологічної інтеграції максимальним є у популяції II (III = 90,5%), а мінімальним у популяції IV (IV = 42,1%).

Висновки. Фактична насіннева продуктивність у досліджуваних популяціях *P. multiflorum* коливається від $17,04 \pm 1,85$ (популяція IV) до $42,2 \pm 3,79$ (популяція II). Маса 1000 насінин у всіх досліджуваних популяціях *P. multiflorum* становить $27,3 \text{ г} \pm 0,02$. У досліджуваних популяціях фактична насіннева продуктивність залежить від кількості квіток, кількості плодів та діаметру плодів, а у популяції II ще й від висоти надземної частини, довжини кореневища та кількості листків.

1. Вайнагий И. В. Семенная продуктивность и всхожесть семян некоторых высокогорных растений Карпат. *Бот. журн.* 1974. Т. 59. № 10.
2. Зайцев Г. Н. Методика биометрических расчетов. Математическая статистика в экспериментальной ботанике. Москва, 1973.
3. Работнов Т. А. Жизненный цикл многолетних травянистых растений в луговых ценозах. *Тр. БИН им. Комарова АН СССР. Сер. 3 : Геоботаника.* 1950.
4. Різничук Н. І. Популяційно-екологічні особливості видів роду *Polygonatum* Mill. у Передкарпатті : автореф. дис. ... канд. біол. наук : 03.00.16 / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2018. 20 с.
5. Різничук Н. І. Рід *Polygonatum* у Галицькому національному природному парку. *Матеріали наукової конференції «Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку»*. Львів : Сполом, 2009. С. 76–77.
6. Riznychuk N. I. Special features of the dimensional structure and life strategy of coenopopulations of *Polygonatum multiflorum* L. (All.) in the biotops of Precarpathians (Western Ukraine). *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH.* Vienna, 2017. № 3–4. P. 3–6.

ТАКСАЦІЙНА БУДОВА КОРИННИХ ЯЛИНОВИХ ДЕРЕВОСТАНІВ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

Костишин І.В.,

III курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Вітер Р.М.,

кандидат сільськогосподарських наук, доцент.

Ялинові ліси Українських Карпат виконують ряд багатограних екологічних функцій, мають важливе господарсько-сировинне значення для національної економіки. Вони були об'єктом багатовікової експлуатації і під антропогенним впливом зазнали істотних змін у поширенні та структурі. Завдяки великому попиту, простоті культивування та швидкості росту в молодому віці ялина стала об'єктом масового розведення. За останні 200 років площа лісів із домінуванням ялини збільшилась на 76%, а чистих ялиників більш ніж у 2,5 рази [1–3]. Актуальним лісівничим завданням є аналіз сучасної структури і таксаційної будови ялинових деревостанів, як теоретичної основи раціонального ведення лісового господарства.

Таксаційну будову типового корінного ялинового деревостану проаналізовано за матеріалами досліджень на тимчасовій пробній, закладеній у Вишківському лісництві ДП «Вигодське лісове господарство».

На пробній площі виділено три елементи лісу (ялина, ялиця, бук) і встановлено їх таксаційні показники (табл. 1).

Таблиця 1

Таксаційна характеристика деревостану на тимчасовій пробній площі

Таксаційний опис за елементами лісу							
Порода	А, років	Н, м	D, см	G, м ² га ⁻¹	P, 0,01	M, м ³ га ⁻¹	Клас бонітету
Ялина	61	26,0	27,1	24,4	0,46	302	I ^a
Ялиця	-	23,2	23,7	9,4	0,19	114	-
Бук	-	24,5	22,8	3,4	0,09	39	-
Таксаційний опис за ярусами							
Ярус	Склад		Н, м	G, м ² га ⁻¹	P, 0,01	M, м ³ га ⁻¹	
I	7Ялє2Яцб1Бкл		25,3	37,2	0,74	455	

При таксаційному описі за ярусами виділено один ярус, склад якого – 7Ялє2Яцб1Бкл, середня висота – 25,3 м, абсолютна повнота – 37,2 м²га⁻¹, відносна повнота – 0,74, запас – 455 м³га⁻¹, клас бонітету – I^a. Деревостан мішаний за складом, простий за будовою, природного походження. Переважаюча порода – ялина європейська. Тип лісу – волога буково-ялицева сушмеречина.

Обчислено редуційні числа дерев ялини за діаметрами і висотами. Встановлено, що редуційне число дерева з найменшим діаметром дорівнює 0,428, а з найбільшим діаметром – 1,49. Редуційне число найнижчого за висотою дерева становить 0,506, а найвищого дерева – 1,12. Ранг середнього за діаметром дерева становить 55%, за висотою – 56%.

Здійснено обчислення статистичних показників для великих вибірок діаметрів і висот основного елемента лісу (табл. 2).

Статистичні показники вибірки діаметрів і висот дерев ялини

Статистичні показники	Значення	
	для ряду діаметрів	для ряду висот
1. Середнє значення – $\bar{X}$	26,79 ± 0,43	25,64 ± 0,22
2. Показники варіації:		
мінімальне значення – $X_{\min}$	10,4	13,5
максимальне значення – $X_{\max}$	41,8	29,1
розмах варіації – R	31,4	15,6
дисперсія – σ^2	54,91 ± 2,26	14,66 ± 0,60
основне (стандартне) відхилення – σ	7,41 ± 0,30	3,83 ± 0,16
коефіцієнт варіації – V, %	27,66 ± 1,22	14,94 ± 0,63
3. Показники форми кривої розподілу:		
асиметрія – A	0,027 ± 0,142	1,159 ± 0,142
ексцес – E	0,943 ± 0,285	0,222 ± 0,285
4. Точність дослідження – p, %	1,61 ± 0,07	0,87 ± 0,004
5. Структурні показники варіаційного ряду:		
мода – M_0	28,1	25,9
медіана – M_e	27,0	25,4

Отже, за показниками варіації вибірка діаметрів статистично менш однорідна, оскільки для неї характерні більші значення розмаху варіації, дисперсії, стандартного відхилення і коефіцієнта варіації. За коефіцієнтами варіації мінливість діаметрів значна, а висот – середня.

Показники форми кривих розподілу дерев свідчать про наступне: для ряду діаметрів асиметрія незначна, ексцес помірний, крива має лівосторонню асиметрію і туповершинна; для ряду висот асиметрія сильно виражена, ексцес незначний, крива має лівосторонню асиметрію і гостровершинна.

1. Генсірук С. А., Нижник М. С., Копій Л. І. Ліси Західного регіону України. Львів : Атлас, 1998. 408 с. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Lis/article/view/9957>.
2. Гриник Г. Г. Лісівничо-таксаційні особливості та динаміка складу гірських ялиників Українських Карпат. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. наук.-техн. праць. Львів : РВВ НЛТУ України, 2011. Вип. 21. 15. С. 41–57. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_15/41_Hry.pdf.
3. Гриник Г. Г. Лісівничо-таксаційна характеристика ялинових деревостанів Українських Карпат з урахуванням особливостей рельєфу. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. наук.-техн. праць. Львів : РВВ НЛТУ України, 2011. Вип. 21. 12. С. 12–24. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_12/12_Hry.pdf.

ПОКАЗНИКИ РІВНЯ ЕНДОГЕННОГО ТЕСТОСТЕРОНУ СТАТЕВОЗРІЛИХ ЩУРІВ-САМЦІВ ПРИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ МОДЕЛІ СТЕРОЇДНОЇ ІНТОКСИКАЦІЇ

Кравець М.С.,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Долинко Н.П.,

кандидат біологічних наук, старший викладач.

Виконана робота є фрагментом науково-дослідної теми в межах робочого часу кафедри анатомії і фізіології людини та тварин: «Актуальні аспекти андрології та корекції сперматогенезу» (№ держреєстрації 0119U103671) та присвячена вивченню впливу ендогенної інтоксикації спричиненої дією препаратів стероїдної групи на показники рівня біодоступного тестостерону та необхідність розробки профілактичних заходів адекватної корекції інфертильності.

Метою цього дослідження було вивчити характер впливу ендогенної інтоксикації спричиненої дією препаратів стероїдної групи на зміну рівня показнику біодоступного тестостерону щурів-самців в експерименті.

Методи дослідження: гістологічний (для визначення характерних змін структурних компонентів яєчка) [3]; виготовлення цитологічних мазків (для кількісних і якісних змін еякуляту); імуноферментний аналіз; формула для розрахунку біодоступного тестостерону; оцінка фрагментації ДНК (для оцінки біомаркеру чоловічої неплідності) [4]; статистичний (обробка й аналіз отриманих результатів).

Наукова новизна полягає у виявленні змін показників біодоступного тестостерону та порушень цитоархітекτονіки сперматогенного епітелію, зміни співвідношення звивистих сім'яних трубочок із нормальним перебігом сперматогенезу та зменшенням об'єму ядер інтерстиційних ендокриноцитів, зниженням концентрації сперматозоїдів у еякуляті та збільшенням їх атипових форм.

Нами встановлено, що введення синтетичного, так званого, екзогенного тестостерону призводить до гальмування синтезу ЛГ та ФСГ аденогіпофізом, що призводить до зменшення об'єму ядер інтерстиційних ендокриноцитів, результатом чого стає зниження концентрації біодоступного тестостерону, а порушення структур клітин Сертолі підвищує проникність гематестікулярного бар'єру [1]. Негативний вплив препарату стероїдної групи на регуляцію ендогенного тестостерону призводить до зниження синтезу секс-зв'язуючого глобуліну, що синтезується печінкою, результатом чого стає зниження кількості біодоступного тестостерону – 6,5 нг/дл проти норми 8,6 нг/дл.

За нашими спостереженнями ведення препарату стероїдної групи піддослідним тваринам протягом 14 діб показало, що середній діаметр звивистих сім'яних трубочок самців-щурів, які отримували препарат зменшується і складає $221,17 \pm 2,44$ мкм, об'єм ядер інтерстиційних ендокриноцитів складає $81,63 + 2,32$ мкм³. Введення препарату стероїдної групи показує негативну динаміку з боку спермограми піддослідних тварин. Так, концентрація сперматозоїдів знижується до 48, млн/мл. З боку кінезисграми – на 17,52% збільшується кількість нерухомих сперматозоїдів, та на 20,31% зменшується кількість спер-

матозоїдів з прогресивним рухом. В умовах експерименту нами виявлено, що кількість сперматозоїдів з фрагментованою ДНК зростає і становить 59,77% проти норми 25%. При цьому зміни стосуються, насамперед, головки та основної частини джгутика.

Таким чином, отримані нами результати показують, що стероїдна інтоксикація призводить до негативних наслідків збоку чоловічої фертильності, а порушення гормонального фону може стати необоротним процесом під час відміни гормональної терапії, також результати щодо морфології сперматозоїдів, аналізу фрагментації ДНК та їхньої кінезисграми в тварин підтверджують негативний вплив препаратів стероїдної групи на сперматогенез, що може негативно вплинути на репродуктивну здатність і спричинити неплідність.

1. Базалицька С. В. Особливості стану гематотестикулярного бар'єра при різних формах чоловічої неплідності. *Здоров'є мужчины*. 2012. № 4. С. 142–145.
2. Долинко Н. П., Леник Н. М. Вплив етанолової інтоксикації на показники еякуляту та фрагментація ДНК. *Інновації в медицині* : 85-та науково-практична конференція студентів і молодих вчених із міжнародною участю, 24–25 березня, 2016 р. : тези доп. Івано-Франківськ, 2016. С. 228.
3. Способ для определения фрагментации ДНК в сперматозоидах животных. Патент RU2373288C2 (Grant) / Госальвес Беренгер Хайме, Фернандес Гарсия Хосе Луис, Гоянес Вильяэскуса Висенте. Универсидад Аутонома Де Мадрид. Заявка: 2006130740/13, 26.01.2005; опубл. 20.11.2009.
4. Яцків О., Тарновська А. Причини і форми чоловічого непліддя та методи діагностики еякуляту як основного показника чоловічого здоров'я. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*. 2012. № 60. С. 4–20.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЇ

Кріль В.В.,

IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Закутинська І.І.,

кандидат географічних наук, доцент.

Постановка проблеми. На сучасному етапі Україна знаходиться у досить складній як економічній, так і політичній ситуації. Однією з причин є неефективність адміністративно-територіального устрою. Шлях вирішення цієї проблеми – процес децентралізації – зміни, метою яких є покращення якості життя людей, прискорене зростання економіки в громадах через формування ефективної місцевої влади.

Питанням децентралізації державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні займалися відомі вчені, такі як М.О. Барановський, М.С. Дністрянський, О.В. Заставецька, Т.Б. Заставецький, Р.М. Мінченко та ін.

Аналізуючи процес децентралізації на прикладі Івано-Франківської області, ми ставимо за мету з'ясувати вплив цього процесу на соціально-еконо-

мічний розвиток території, виявити актуальні перспективи розвитку децентралізації.

Метою статті є аналіз децентралізації та її впливу на соціально-економічний розвиток Івано-Франківської області.

Результати теоретичного дослідження.

У 2014–2015 рр. уряд України ініціював початок адміністративної реформи з метою децентралізації управління розвитком регіонів. Форсоване втілення цієї ініціативи знайшло відображення у пропозиціях щодо подрібнення існуючого АТУ на менші за розміром об'єднані територіальні громади. Сьогодні українська децентралізація – яскравий приклад успішності її першого етапу. Саме рішення про початок цієї реформи (2014 р.) було неочікуваним в умовах війни, але стало асиметричним ходом проти подальшого розхитування внутрішньої ситуації в Україні.

Ключовою метою реформи є покращення умов життя населення не залежно від регіону чи місця проживання та прискорене зростання рівня економіки в об'єднаних територіальних громадах (далі ОТГ).

Реформою передбачено створення трьохрівневої системи адміністративно-територіального устрою (регіон – район – громада). Завдяки цій реформі кожен рівень місцевого самоврядування отримує свої, виключні повноваження, необхідні ресурси для їх виконання та встановлений порядок відповідальності перед виборцями та державою.

Щодо Івано-Франківської області, то станом на 2020 р. створено 42 об'єднані територіальні громади. В планах залишити 4 райони – Галицький, Калуський, Надвірнянський, Коломийський [5] (зараз їх 14).

Можна стверджувати, що саме децентралізація є політичною ідеєю, котра визначає, що субнаціональні органи влади отримують деяку політичну автономію разом із новими функціями та ресурсами [3, с. 170].

Варто зазначити, що успіх та рівень соціально-економічного розвитку громади лежить в прямій залежності від розробки власних стратегічних документів. Такими документами є «Стратегія розвитку громади» та «Схема просторового планування території». Ці два документи є взаємопов'язаними і надзвичайно важливими. Але головним є те, що вони мають бути дієвими і на які можна орієнтуватися.

Таких прикладів чимало, адже Івано-Франківська область є однією з найкращих в реформуванні державного управління. На Прикарпатті активно створюються ОТГ.

Децентралізація управління для сучасної України є одним із визначальних напрямків реформування її соціально-економічного та суспільно-політичного життя [1, с. 17].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, децентралізація дає значні перспективи для зростання економічного та соціального становищ. Яскравим прикладом є Івано-Франківська область, де активно та досить успішно відбувається цей процес. Територія має значні перспективи розвитку. Для цього необхідне ефективне використання вже існуючого природно-ресурсного потенціалу, покращення екологічної ситуації в регіоні, максимальне вико-

ристання вигідного транспортно-географічного положення. Процес децентралізації лише сприятиме покращенню соціально-економічних аспектів. Ділення на громади дає можливість самому вибрати свій шлях в рамках цілої України, і безумовно через деякий час це принесе великий результат.

1. Барановський М. О. Демографічний потенціал центрів територіальних громад регіонів Українського Полісся як важливий чинник ефективності адміністративно-територіальної реформи. *Регіон-2016 : стратегія оптимального розвитку* : матеріали міжн. наук-практ. конф., Харків, 10–11 листопада 2016 р. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. С. 17–20.
2. Децентралізація влади: Івано-Франківська область. URL: <https://decentralization.gov.ua/gromadas> (дата звернення: 08.04.2020).
3. Кіщевський С. Оновлення Конституції як завершення революції / Центр перспективних досліджень. 2015. № 1. С. 169–170.
4. Мінченко Р. М. Проблеми децентралізації державної влади і їх взаємодія з місцевим самоврядуванням в Україні. *Держава і право*. № 39. С. 452.
5. На Прикарпатті планують залишити тільки чотири райони: Івано-Франківського, – не буде. URL: <http://firtka.if.ua/blog/view/na-prikarpatti-planuiut-zalishiti-tilki-chotiri-raioni-ivano-frankivskogo-ne-bude-foto?fbclid=IwAR0DAxbh84bhgCXVAb0zI7Se3NajUD0zByXb9GGom2ffCIes-c8gvnw3aH0> (дата звернення: 08.04.2020).

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СИНТЕЗУ ТА ВЛАСТИВОСТЕЙ ПІНОПЛАСТІВ

Неміш А.Р.,
член гуртка кафедри хімії,
учень 9-Б класу Івано-Франківської ЗОСШ 11.
Науковий керівник – Курта С.А.,
доктор технічних наук, професор.

Теплоізоляційні пінопласти на основі різноманітних полімерних сумішей отримали широке застосування у різних галузях промисловості для теплоізоляції та з метою економії енергоресурсів. Однак, сировина для виробництва більшості з них є достатньо дорогою. У зв'язку з цим, актуальним є виробництво пінопласти на основі дешевих та доступних полімерів, якими є карбамідоформальдегідні смоли (КФС). Карбамідоформальдегідні пінопласти типу (КФП) займають особливе місце серед газонаповнених пластмас при отриманні теплової ізоляції. Відсутність здатності у КФП до розвитку стабільного процесу горіння, та до самостійного горіння після видалення джерела полум'я і до утворення розплаву при горінні свідчить про знижену пожежну небезпеку карбамідного пінопласту в порівнянні з поширеними пінополістиролом і пінополіуретаном. Їх головними перевагами є хороші теплофізичні характеристики, відносна дешевизна, не дефіцитність сировинних компонентів, але низька технологічність та висока горючість цих пінопластів. Карбамідоформальдегідні

пінопласти поступаються пінополістиролу і пінополіуретаном за об'ємами промислового використання для теплоізоляції, через такі їм властиві недоліки. А саме, через виділення з КФП токсичного формальдегіду, при їх виготовленні та експлуатації, а також великому зменшенню лінійних розмірів після затвердження пінопласту, а також через високе водо- і вологопоглинання, які приводять до погіршення теплоізоляційних властивостей карбамідо-формальдегідного пінопласту.

Для виробництва пінопластів використовують переважно карбамідо-формальдегідну смолу із зменшеним вмістом вільного формальдегіду, але при затвердженні КФП виділяється величезна кількість газоподібного формальдегіду, концентрація якого значно перевищує значення ГДК = 0,5 мг/м³ в робочій зоні теплоізоляції. Тому у цій роботі була реалізована спроба зменшення емісії вільного формальдегіду з КФП через введення хімічних акцепторів формальдегіду в карбамідо-формальдегідну смолу та композиційну полімерну суміш для вспінання. Додатково були зменшено водо- і вологопоглинання спінених КФП.

Результатом проведеної роботи було зменшення в 2–3 раз емісії і концентрації вільного формальдегіду із карбамідо-формальдегідного пінопласту через введення спеціальних хімічних акцепторів та зменшення його об'ємної усадки, та водо- і вологопоглинання КФП. Запропоновано нові хімічні акцептори формальдегіду, які можуть швидко і ефективно взаємодіяти з вільним та зв'язаним формальдегідом в карбамідо-формальдегідних спінених матеріалах при виготовленні і експлуатації. Розроблено нову методику визначення емісії формальдегіду із карбамідо-формальдегідних спінених матеріалів, яка ґрунтується на використанні газоаналізатора формальдегіду МІС-98170, як основної складової частини розробленої установки. За рахунок використання спеціальних нових хімічних підвспінювачів зменшено лінійну та об'ємну усадки з 10–20% до 3–5%. Були також запропоновано плівкоутворюючі речовини, як захисні покриття для карбамідо-формальдегідних пінопластів, що дозволить значно зменшити їх водо- і вологопоглинання і відповідно покращити їх теплоізоляційні властивості. Запропоновану методику визначення емісії формальдегіду з карбамідо-формальдегідних смол та спінених матеріалів можна використовувати при виробництві карбамідо-формальдегідних смол та теплоізоляційних пінопластів і у промисловості дерев'яно-стружкових плит для виробництва меблів.

1. Виршпа З., Бжезинський Я. Аминопласти. Москва : Химия, 1973. 344 с.
2. Курта С. А., Федорченко С. В., Хабер М. В. Модифікація карбамідоформальдегідних смол на стадії поліконденсації. *Вопросы химии и химические технологии*. 2002. № 3. С. 73–76.
3. Ляшок Т. В., Федорченко С. В., Курта С. А. Аналіз та пошук акцепторів формальдегіду для отримання низькотоксичного карбамідоформальдегідного пінопласту. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*. Переяслав-Хмельницький, 2017, № 21. С. 668–672.
4. Хацевич О. М., Федорченко С. В., Ляшок Т. В., Курта С. А., Нетикша В. В. Синтез та властивості карбамідо-формальдегідного пінопласту. *Тези XX Міжнарод. конфер.*, м. Київ, 15–17 травня 2019 року / Київський універ. імені

ЦИТОГІСТОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЕНДОМЕТРІЮ МАТКИ ПРИ ПОЛІПІ

Неп'юк М.П.,

III курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Івасюк І.Й.,

кандидат медичних наук, доцент.

Актуальність теми. Дана тема є актуальною, оскільки у великої кількості жінок репродуктивного віку виявляється дана патологія.

Поліп ендометрія матки супроводжується аномальними матковими кровотечами, що призводить до анемії, а також є однією з причин безпліддя.

Основною причиною є порушення гормонального фону, а саме провідна роль в етіопатогенезі належить надлишковій естрогенній стимуляції, яка поєднується з недостатнім виробленням прогестерону.

Мета дослідження: дослідити кількість випадків з діагнозом поліп ендометрія матки у жінок, які звертаються в жіночу консультацію.

Завдання дослідження:

- вивчити зміни матки при даній патології;
- охарактеризувати цитогістологічні зміни ендометрію при поліпі;
- опрацювати статистичні дані.

Об'єкт дослідження: матка статевозрілої жінки.

Предмет дослідження: патологічний ендометрій.

Матеріали дослідження: дані медичних карток жінок, які зверталися на огляд в жіночу консультацію.

Протягом 2018 року з метою профілактичного огляду в жіночі консультації м. Івано-Франківськ звернулось близько 37 000 жінок, з них дана патологія була діагностована у 173 осіб. У подальшій діагностиці з видалених поліпів було виготовлено гістологічні препарати з метою постановки заключного діагнозу.

Методами дослідження є:

- анамнестичний;
- статистичний;
- гістологічний;
- цитологічний.

Невід'ємними методами для діагностики є ультразвукове дослідження органів малого тазу та гістероскопія.

Результати дослідження:

Беручи до уваги статистичні дані, можна сказати, що найбільша кількість, а саме 65% випадає на жінок віком 35–50 років; 21% на вікову категорію 25–35 років; 11% випадків – серед жінок у віці 50–70 років та 5% випадає на вік 18–25 років.

Поліп ендометрія – це доброякісне утворення ендометрію, пов’язане з проліферацією клітин базального шару слизової оболонки матки. Складається із залозистої тканини, стромі і кровоносних судин. Поліп ендометрія матки має ніжку, за рахунок якої добре кровопостачається.

Розрізняють наступні види поліпів:

- залозистий поліп ендометрію;
- залозисто-фіброзний поліп ендометрію.

На гістологічних препаратах залозистого поліпа ендометрія ми бачимо чітко залози поліпа проліферативного типу, різних розмірів і форми, розташовані нерівномірно одна від одної. Строма поліпа клітинна, компактна, без ознак набряку та склерозу.

На гістологічних препаратах залозисто-фіброзного поліпа ендометрію можна побачити строму поліпа, яка представлена сполучною тканиною зі збільшеною кількістю сполучнотканинних волокон. У ній спостерігається множинна кількість залоз різного розміру, переважно округлої чи овальної форми, частина з них містить у просвіті секрет. Залози розташовані нерівномірно – на різній віддалі одна від одної. Поряд із цим у стромі візуалізуються повнокровні судини. Поліп вкритий ендометріальним одношаровим епітелієм. Ніжка поліпа – сполучна тканина з множинною кількістю судин, що є достовірною ознакою поліпа.

Висновок. Поліп ендометрія матки є досить складною патологією і потребує негайного хірургічного втручання, оскільки є особливо небезпечний для життя жінки, так як в подальшому може призвести до рясних маткових кровотеч, розвитку онкологічного процесу, а також до летального наслідку. Важливу роль відіграє вчасна діагностика даної патології.

1. Бенюк В. О., Винярьський Я. М., Гончаренко В. М. Особливості рецепторних систем у хворих репродуктивного віку з гіперпластичними процесами ендометрію. *Збірник наукових праць Асоціації акушерів-гінекологів України*. 2012. С. 25–27.
2. Герман Д. Г. Оптимізація комплексів лікування поліпів ендометрія : дис. ... канд. мед. наук. Київ, 2017. 237 с.
3. Гнатко О. П., Скурятіна Н. Г. Особливості імунно-гормонального та мікробіологічного статусу у жінок з різними морфологічними формами поліпів ендометрія. *Таврический медико-биологический вестник*. 2012. Т. 15. № 2. Ч. 2 (58). С. 60–63.
4. Гнатко О. П., Скурятіна Н. Г. Поліпи ендометрія і непліддя в жінок пізнього репродуктивного віку. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології*. 2015. № 2. С. 84–87.
5. Корнієнко С. М. Патологія ендометрія та репродуктивний профіль жінок в пізньому репродуктивному та перименопаузальному віці. *Scientific Journal «Science Rise: Medical Science»*. 2017. № 6. С. 37–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcsrm_2017_6_10.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УРБОЛАНДШАФТІВ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

Паска А.В.,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Атаманюк Я.Д.,
кандидат географічних наук, доцент.

Актуальні проблеми розвитку урболандшафтів міста Івано-Франківськ та приміської зони досліджували науковці Я. Атаманюк, М. Бевз, Й. Гілецький, І. Закутинська, Н. Качковська, З. Лукомська, У. Мельник, Р. Сливка, В. Шпільчак та ін. Інформаційною основою дослідження стали Генеральні плани розвитку міста 1981, 2001, 2019 років, «Стратегія розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 року», матеріали Департаменту містобудування та архітектури м. Івано-Франківськ, Івано-Франківської філії УДНДПМ «Діпромісто», картографічні джерела та ін.

Формування і розвиток урболандшафтів Івано-Франківська тісно пов'язані з його політичною, соціально-економічною та культурною історією. За планувальною структурою місто можна віднести до унікальних міст України, планувальній структурі якого притаманні риси французької містобудівельної школи та ідеальних міст італійського ренесансу [2, с. 30]. Станиславівська фортеця форми видовженого восьмикутника, тому домінуючий урболандшафт у XVII–XVIII ст. можна, на наш погляд, класифікувати як белігеративний, тобто такий, що відноситься до військово-технічних комплексів і зобов'язаний своїм виникненням військовій діяльності.

На початку XIX ст. після того як фортифікаційна система міста була поступово зруйнована за наказом австрійського уряду переважаючим урболандшафтом міста стає селітебний, який поступово доповнюється сакральним, промисловим і тафальним. У XIX ст. започатковано формування транспортних урболандшафтів, оскільки до 1815 р. прокладено шосейну дорогу Стрий–Станіслав–Коломия, а з 1866 р. почався регулярний рух поїздів через Станіславський залізничний вузол.

У роки Першої світової війни Станіслав зазнав значних руйнувань, тому післявоєнна активна відбудова міського господарства вплинула на формування промислових урболандшафтів.

Впродовж другої половини XX ст. поступово сформувалося архітектурне обличчя Івано-Франківська, у якому поєдналися селітебні, рекреаційні і транспортні урболандшафти. Почалось масове будівництво доступного житла, відкрито міське озеро, споруджено центральний стадіон, аеропорт, реконструйовано парк ім. Т. Шевченка, зведено готель «Україна», корпуси вищих навчальних закладів, центр науково-технічної інформації, будинки художників, головпоштамту, музично-драматичного театру тощо. На північно-західній околиці міста створено дендрологічний парк, який був віднесений до пам'яток садово-паркового мистецтва і став складовою рекреаційних урболандшафтів міста.

У період незалежності України спостерігаються тенденції до позбавлення радянських пережитків. Науковці І, Закутинська, Р. Сливка вважають сучасний

Івано-Франківськ типовим постсоціалістичним містом, регіональним центром, який характеризується транзитним характером розвитку [1; 18]. Яскравим виявом процесів модернізації архітектурного середовища в Івано-Франківську впродовж перших двох десятиліть ХХІ ст. було здійснення наступних заходів: реконструкція майданів Андрея Шептицького та Вічевого, вулиці Незалежності, площі Ринок, відновлено барокову дзвіницю біля Музею мистецтв Прикарпаття, реалізовано проект реконструкції єдиного збереженого бастиону Станіславівської фортеці, завершено реконструкцію площі Міцкевича та ін.

На формування селітебних ландшафтів суттєвий вплив здійснює інтенсивне житлове будівництво, а на розвиток транспортних урболандшафтів міста значний вплив матиме будівництво нового моста через р. Бистрицю Солотвинську та транспортної розв'язки у мікрорайоні Пасічна.

Відродження релігійного життя вплинуло на розвиток сакральних урболандшафтів, за роки незалежності у місті споруджено 37 нових храмів. Відбулися зміни і в тафальних урболандшафтах. У 2002 році проведено реконструкцію Меморіального скверу в центрі міста, де відновлено могили січових стрільців. З 2014 р. у сквері на Алеї Героїв проводяться поховання полеглих учасників Революції Гідності та російсько-української війни.

Слід зазначити, що на сьогодні існує ряд невирішених проблем розвитку урболандшафтів Івано-Франківська. Актуальною проблемою, наприклад, є розширення рекреаційних урболандшафтів, оскільки впродовж тривалого часу їх площа суттєво не зростала. Лише впродовж останніх років міська влада формує нові раціональні підходи до озеленення міських ландшафтів і благоустрою мікрорайонів міста. Повільно розвивалася соціальна сфера, тривалий час не зводилися нові заклади освіти, культури, охорони здоров'я.

На наш погляд, необхідно реалізувати комплекс заходів: врегулювати забудову історичного центру міста; звести до мінімуму комерційний фактор під час забудови мікрорайонів; розширити і осучаснити площу рекреаційних урболандшафтів та зелених зон; збільшити кількість якісних туристичних продуктів; покращити соціальну інфраструктуру, збільшивши кількість дошкільних і закладів середньої освіти; зробити середмістя повністю закритим для транспорту з метою розширення загальної пішохідної зони.

Подальше вивчення урболандшафтів Івано-Франківська матиме практичне значення для розуміння проблем розвитку міста, його економічної, соціальної, планувальної, ресурсної, інфраструктурної бази.

1. Закутинська І., Сливка Р. Субурбанізація в просторовому вимірі: Івано-Франківськ і його околиці : монографія. Київ : Логос, 2016. 216 с.
2. Лукомська З. Втілення принципів європейського містобудування ХVI–ХVII ст. при закладенні міста Івано-Франківська. *Науковий вісник Львівського державного лісотехнічного університету*. 2004. Вип. 14.4. С. 27–34.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ БУКОВИХ ПРАЛІСІВ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

Розвадовський А.В.,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Шпарик Ю.С.,

доктор сільськогосподарських наук,

старший науковий співробітник.

Наукові дослідження пралісів в Українських Карпатах тривають вже більше 100 років: Zlatník (1930), Смаглюк (1974), Korpel (1995), Шпарик (2010) та ін. Цінність пралісових екосистем для лісового господарства і для охорони природи визнано на міжнародному рівні і для їх охорони в 2007 році створено об'єкт всесвітньої спадщини UNESCO «Букові праліси Карпат», основна частина якого базувалася на території Українських Карпат. У 2011 році його розширено на старовікові ліси Німеччини, а в 2017 – на старовікові ліси ще десяти Європейських країн та на додаткові площі пралісів в Україні. На національному рівні для охорони пралісів у 2017 році прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат». На виконання цього закону зараз проводиться ідентифікація пралісів, квазіпралісів та природних лісів на території всієї України і станом на початок 2020 року ці роботи в Українських Карпатах близькі до завершення [1–4]. Тому, актуальним є аналіз отриманих в процесі інвентаризації даних щодо структури пралісів, а оскільки бук є найбільш поширеною головною породою в регіоні, то аналізувалися саме букові праліси.

Метою досліджень було визначити основні лісівничі показники ідентифікованих букових пралісів Українських Карпат. Об'єктами досліджень були дані пробних площ, за якими приймалося рішення з ідентифікації букових пралісів.

Роботи з ідентифікації пралісів проводилися в три етапи: підготовчий – підбір потенційних кластерів; польовий – ідентифікація на місцевості; завершальний – погодження з лісокористувачами [5]. Станом на 2020 рік в Україні всіма проектами за межами об'єкту UNESCO виявлено майже 100 тисяч гектарів пралісів, квазіпралісів і природних лісів, у тому числі майже 50 тис. га пралісів. Найбільше таких лісів у Закарпатській – 63 тис. га, Івано-Франківській – 21 та Чернівецькій областях – 7 тис. га. В інших областях виявлені окремі кластери таких лісів: Волинська – 1,4 тис. га; Львівська – 0,7; Житомирська – 0,6; Рівненська – 0,6; Чернігівська – 0,3; Сумська – 0,2; Київська – 0,1 тис. га [6].

За погодженими з лісокористувачами даними, площа пралісів в Українських Карпатах за межами об'єкту UNESCO склала біля 14 тис. га, а найбільш поширеними головними породами в них є бук лісовий (*Fagus sylvatica* L.) – майже 8 тис. га, сосна гірська (*Pinus mugo* Turra) – 3,4 та ялина європейська (*Picea abies* (L.) H. Karst.) – 2,5 тис. га. Інші породи представлені окремими лісовими ділянками. Найбільші площі пралісів зосереджені у Державних підприємствах «Осмолодське ЛГ» (2,4 тис. га), «Свалявське ЛГ» (2,2 тис. га),

«Мокрянське ЛМГ» (1,6 тис. га) і «Вигодське ЛГ» (1,3 тис. га). Букові праліси представлені в 14 Державних підприємствах лісового господарства регіону і, на жаль, сюди не входять дані з підприємств Чернівецької області, бо вони ще не погоджені з користувачами.

З лісівничих позицій найбільш важливим показником поширення букових пралісів в Українських Карпатах є перелік 21 типу лісу, де вони представлені (рис. 1). Найбільше за площею букових пралісів ідентифіковано в умовах вологої чистої субучини – її частка складає майже 39 відсотків, трохи менше у вологій чистій бучині – 26%, вологій смереково-ялицевій субучині – 19 і вологій смереково-ялицевій бучині – 9%. Площі інших типів лісу є незначними.

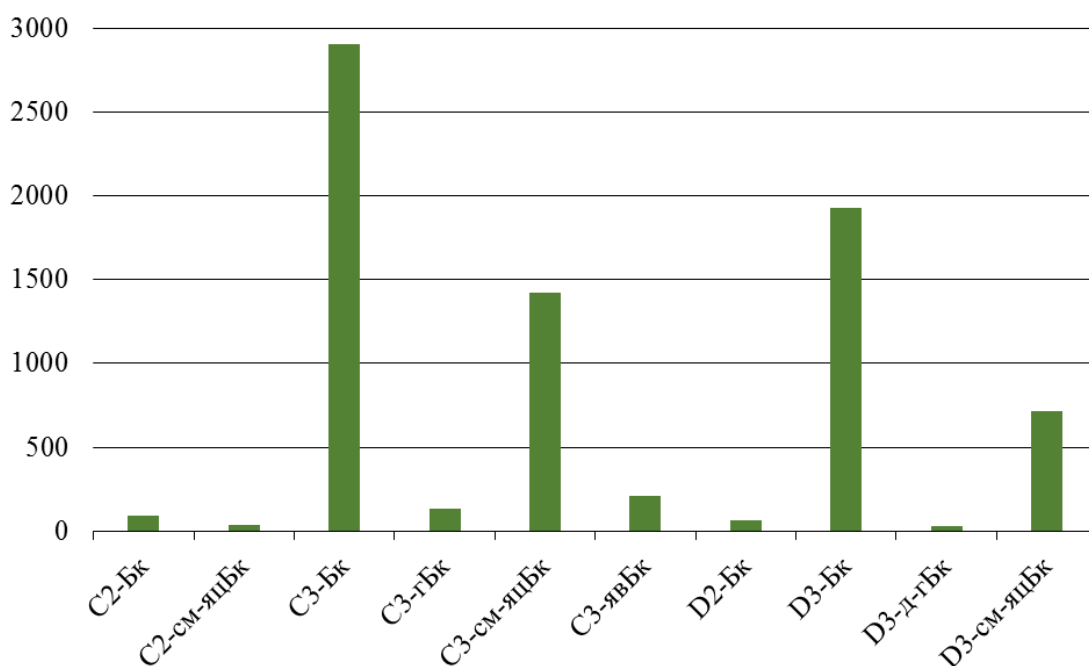

Рис. 1. Розподіл площі (га) букових пралісів за типами лісу

Інші показники букових пралісів також коливаються в значних межах: вік – від 110 до 260 з середнім значенням – 194 роки; частка бука в породному складі – від 4 до 10 з середнім значенням – 9 одиниць; продуктивність – від I^a до IV з середнім значенням – I,7 клас бонітету; запас мертвої лежачої деревини – від 2 до 80 з середнім значенням – 27 м³/га; кількість підросту – від 1 до 100 з середнім значенням – 14 тис. шт/га.

1. Zlatník A., Korsuň F., Kočetov F., Kseneman M. Prozkum přirozených lesů na Podkarpatské Rusi. *Sborník výzkumných ústavů zemědělských ČSR*, sv. 152. Brno, 1930. 244 p.
2. Смаглюк К. К. Аборигенні листяні лісоутворювачі. Ужгород, 1974. 120 с.
3. Korpel S. Die Urwälder der Westkarpaten. Stuttgart ; Jena ; New York : G. Fischer, 1995. 310 S.
4. Шпарик Ю. С., Коммармот Б., Беркела Ю. Ю. Структура букового пралісу Українських Карпат. Снятин : Прутпринт, 2010. 143 с.

5. Шпарик Ю. С., Чернявський М. В. Критерії та методика ідентифікації пралісів і старовікових лісів (квазі-пралісів). 2 вид., доп., Львів : Ліга-Прес, 2017. С. 36.
6. Shparyk Y. S., Kagalo A. A., Volosyanchuk R. T., Savchyn V. M., Berkela Y. Y., Losyuk V. P., Plyha A. V. Implementation of research results on virgin forests in management practice of Ukraine. *In: Proc. Temperate and Boreal Primeval Forests in the Face of Global Change*, Birmensdorf, 2019. 116 p.

ВЛАСТИВОСТІ ЛАТЕКСІВ ЕМУЛЬСІЙНОГО ПОЛІВІНІЛХЛОРИДУ

Федоришин Н.,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Курта С.А.,

доктор технічних наук, професор.

У роботі розглянутий підхід до математичного моделювання процесів емульсійної полімеризації ВХ різних авторів і модель, запропонована Теплідісом, Хамалеком і Мак Григором. Розроблено програмне забезпечення для цієї моделі. Проведений цифровий експеримент, який підтверджує адекватність відбивання при модельному розрахунку коливального характеру процесу, концентрації латексу, захищеності латексних частинок емульгатором, який показує необхідність доробки моделі з врахуванням колісценції латексних частинок для точного визначення розміру реального одержаного латексу і його полі дисперсності.

Показані шляхи модифікації процесу безперервної емульсійної полімеризації шляхом дозування затравки для одержання латексів з широким діапазоном властивостей, включаючи бімодальне розподілення частинок по розміру. Визначені оптимальні параметри процесу для проведення безперервної полімеризації ВХ при концентрації Е-30 – 1,5% з одержанням при цьому стабільного латексу. Показана можливість безперервної зміни властивостей емульсійного ПВХ. Розроблено програмне забезпечення для запропонованої Пеплісом і Хамелеком динамічної моделі безперервної емульсійної полімеризації ВХ в присутності і у відсутності затравки.

Шляхом проведення численного експерименту знайдені оптимальні параметри процесів безперервної емульсійної полімеризації ВХ. На дослідному заводі НДІ полімерів проведена експериментальна перевірка результатів цифрового експерименту по математичній моделі. Показана можливість проведення безперервної емульсійної полімеризації ВХ із зменшенням до 1,5% кількості емульгатора Е-30 при повній відсутності коливань процесу. Показано, що використані прийоми дозування затравки дозволяють одержати латекси з широким діапазоном властивостей, включаючи бімодальне розподілення частинок по розміру.

На обладнанні цеху ПВХС синтезовані затравочні латекси, використані для дозування в безперервних процесах одержання емульсійного ПВХ. Одержані дослідно-промислові зразки емульсійного ПВХ, наближаючись по властивостях до мікро суспензійних марок ПВХ і імпортних – типу: Hostalit і Scovinil.

1. Rangnes P., Palmgrem O., *Polym I. Sci, Partc. Polym Symposia*. 1971. № 33. P. 181–192.
2. Авт. св. № 1631983. Спосіб одержання пастоутворюючого ПВХ / авт. С. А., Курта, М. В. Хабер, В. С. Курганський, М. М. Волос, П. Т. Скакун, заявл. 09.01.1989 р., опубл. 01.11.1990 р., Патент України № 2781 від 15.04.1994 р., кл. С 08 Р 2/44.
3. Курта С. А., Чуйко А. А., Хабер Н. В. Влияние аэросила на полимеризацию винил-хлорида и свойства полученного полимера. *Укр. хим. журн.* 1983. Т. 49. № 8. С. 874–877.
4. Курта С. А., Курганський В. С., Курта М. С., Воронич О. Л., Неспляк Н. І. Властивості полімерних композицій на основі емульсійного полівінілхлориду. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія : Хімія*. Івано-Франківськ : Плай, 2010. Вип. № VI. С. 46–50.
5. The synthesis and properties of filled polyvinyl chloride / Kurta S. A., Chuiko A. A., Khaber N. V., Novokshonova L. A. *Journal Book title: Polymer Science U.S.S.R.* 1985.

ПРОДУКТИВНІСТЬ КУКУРУДЗИ ЦУКРОВОЇ ЗА ВИРОЩУВАННЯ НА ДЕРНОВО-ПІДЗОЛИСТИХ ПОВЕРХНЕВО-ОГЛЕСНИХ ҐРУНТАХ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЗА РІЗНОГО РІВНЯ УДОБРЕННЯ

Щерба А.В.,

IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Григорів Я.Я.,

кандидат сільськогосподарських наук, викладач.

Кукурудза – древня хлібна рослина Землі. Перші відомості про вирощування кукурудзи в Україні датуються 17 ст. За врожайністю зерна вона перевищує всі зернові культури. Зерно використовується на продовольчі цілі (20%), технічні (15–20%), і на фуражні цілі (60–65%). Кілограм зерна містить 1,34 кормової одиниці, та 78 грам перетравного протеїну. У багатьох країнах світу кукурудза займає велике місце серед сільськогосподарських культур. Різні частини цієї рослини використовують як у сільському господарстві, так і в промисловості (медичній, харчовій, переробній). Для харчування використовують зубоподібні, крохмалисті підвиди кукурудзи. В Україні загальний збір зерна кукурудзи коливається в межах 2,5–3,5 кг до 9–12 кг. Необхідності в зерні збільшились з 520 тис. т у 1990 раз і продовжують зростати [1].

На сьогодні потенційні можливості кукурудзи використовуються тільки на 30–50%, а тому найближчими роками її урожайність планують збільшувати за рахунок стабілізації посівних площ та використання гібридів різних груп стиглості [2]. Важливим резервом підвищення врожайності зерна кукурудзи є також впровадження сучасних технологій, які можуть забезпечити використання найновіших досягнень селекції і насінництва, хімізації та механізації

виробничих процесів на основі точного біологічного контролю за станом і розвитком рослин [3].

Актуальною проблемою в аграрному секторі України є впровадження у виробництво гібридів кукурудзи з високою потенційною врожайністю та екологічною пластичністю, ніби то стійкістю до стресових чинників. Генетичний потенціал гібридів і природні ресурси у сприятливих кліматичних зонах здатні сформувавши урожайність кукурудзи до 10 т/га і більше, але це не завжди реалізується [4].

Полеві дослідження проводили на базі дендрологічного парку «Дружба імені Зіновія Павлика» ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Івано-Франківської області на дерново-підзолистому поверхнево-оглеєному ґрунті впродовж 2018–2019 рр. Полеві та лабораторні дослідження проводили відповідно до загальноновизнаних методик дослідної справи в агрономії [5].

Посів проводили згідно зі схемою досліду. Для посіву використовували гібрид Мореленд F1. Повторність досліду чотириразова. Дослідна ділянка загальною площею 50 м², облікова – 10 м². Розміщення повторень здійснювали суцільним методом, розташування варіантів – методом рендомізованих розщеплених блоків [6].

Визначено, що вегетаційний період кукурудзи цукрової становив 76–86 дні, де застосовували азотні добрива у дозах N₆₀P₆₀K₉₀ та N₁₂₅P₆₀K₉₀ + гумат калію відповідно. Найтриваліший вегетаційний період культури – 86 діб відмічено за внесення мінеральних добрив дозою N₁₂₅P₆₀K₉₀ + гумат калію. Найкоротший вегетаційний період – на контролі без застосування мінеральних добрив – 76 дні.

Встановлено, що найвища урожайність зерна кукурудзи цукрової була за внесення мінеральних добрив дозою N₁₂₅P₆₀K₉₀ + гумат калію, яка була на рівні 5,43 т/га, що на 1,21 т/га більше порівняно з контролем. Найнижча врожайність відмічена на контролі без добрив, яка в середньому становила 4,19 т/га.

1. Гаврилюк В. М. Кукурудза в вашому господарстві. Київ : Світ, 2001. 234 с.
2. Волков Н. М. Кукуруза – царица полей. *Кукуруза и сорго*. 2005. № 2. С. 5–6.
3. Циков В. С. Кукуруза: технология, гибриды, семена. Днепропетровск : Зоря, 2003. 296 с.
4. Шлапак В. І. Підживлення кукурудзи ранньостиглих гібридів. *Біохімія рослин*. 2005. С. 30–33.
5. Литвинов С. С. Методика полевого опыта в овощеводстве. Москва : ГНУ Всероссийский научно-исследовательский институт овощеводства, 2011. 650 с.
2. Методика дослідної справи в овочівництві і баштанництві / за ред. Г. Л. Бондаренко, К. І. Яковенко. Харків : Основа, 2001. 366 с.

Зміст

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ

Герасимів Х.-В.Т. ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ЛІКАРІВ ДИТЯЧОГО ЛІКУВАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	3
Готич В.О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ У СТУДЕНТСЬКІ РОКИ.....	5
Дарсанія А.П. ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК З ЧИСЛА СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	7
Кальянов А.Б. ПОСТМОДЕРНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ ЯК ВИХІД ІЗ «ФІЛОСОФСЬКОЇ КРИЗИ»	9
Кондрат В.М. СКАУТИНГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ SOFT SKILLS КОМПЕТЕНЦІЙ ОСОБИСТОСТІ.....	11
Кричун Я.Я. ЕМОЦІЙНИЙ СТРЕС У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ.....	13
Міщук Д.С. ВПЛИВ СОФІСТИКИ НА ГНОСЕОЛОГІЮ ТА КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ.....	15
Стаценко І.І. ДИСКУСІЯ РАНЬОГО ЛЮДВІГА ВІТГЕНШТЕЙНА З БЕРТРАНОМ РАССЕЛОМ ПРО «ОЧЕВИДНІСТЬ» РЕЧЕЙ І РОЗУМІННЯ МОВИ.....	17
Харук М.-К.Р. ПРОСТЕ ЖИТТЯ ЯК СПОСІБ УТВЕРДЖЕННЯ ЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ.....	18

ІСТОРІЯ, ПОЛІТОЛОГІЯ, МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Васьків Т.Р. ІСПАНСЬКЕ ЗАВОЮВАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ.....	21
Веркалець М.М. ВЗАЄМОВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ІНДІАНСЬКОЇ КУЛЬТУР В ПЕРІОД КОЛОНІЗАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ.....	22
Головчинський Н.І. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ПЕРЕБІГ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....	25
Духніч М.Д. КОНЦЕПТ «ПРАЦЯ» В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	27
Колотило А.Д. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ ЄС І УКРАЇНИ.....	28
Кондрат А.В. «ВІЙНА ПАМ'ЯТЕЙ» У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ.....	30
Косяк О.В. УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ІСТОРІЇ УПА.....	32
Лесів У.Я. КИТАЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	34
Лобур М.Д. УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЦТВО ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.: СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ.....	36
Остащук Р.В. ОСВІТНІ ТА ПРОФЕСІЙНО-ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА НА ПОКУТТІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.	38
Пилипець У.В. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	40
Сенів Р.А. НАУКОВА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОМЕЛЯНА ОГОНОВСЬКОГО (1833–1894 рр.)	41
Франків Ю.Д. ПІВНІЧНИЙ ПОТІК-2: ПЕРЕВАГИ ДЛЯ НІМЕЧЧИНИ ТА ОСНОВНІ РИЗИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	43

ФІЛОЛОГІЯ

Базюк К.В. ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ.....	46
Бойчук М.В. СУЧАСНИЙ ПІДРУЧНИК АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ ВИМІР.....	48
Василишин М.Ю. АЛЮЗІЇ В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТАХ NATIONAL GEOGRAPHIC.....	50
Драніцина Н.О. ПРАВОПИСНІ ІННОВАЦІЇ В НОВІЙ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ.....	52
Дякун Д.Р. ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ (на матеріалі польської та української мов)	55
Калитяк В.В. ЕЛЕМЕНТИ НАТУРАЛІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА.....	57
Корнута В.М. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КИТАЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ІДІОМ.....	59
Кушнір Д.Я. «ЄВРОСИРІТСТВО» ЯК ГЛОБАЛІЗАЦІЙНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ (на матеріалі творів Барбари Космовської та Ніни Фіалко).....	61
Лубик Н.В. ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ, ЙОГО ПОХОДЖЕННЯ І ЗНАЧЕННЯ.....	64
Махник О.О. ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ПРОЗИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА.....	66
Морис Н.І. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ НІМЕЦЬКОГО ІДІОМАТИЧНОГО ТЕЗАУРУСУ.....	68
Мудрик Н.А. ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА ОБРАЗУ ЧАКЛУНКИ У РОМАНІ КАРОЛЬ МАРТІНЕЗ «LE COEUR COUSU»	70
Никорович І.І. ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ ПРОТИ ВІДОМИХ ОСІБ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ УКРАЇНИ.....	72
Оленюк Л.Й. МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТЕЛЕВЕДУЧОГО ЯК КОНСТРУЮВАННЯ ПРОБЛЕМНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (на прикладі передачі «Тема дня» на телеканалі «UA: Карпати» м. Івано-Франківськ)	75
Осташ Є.С. ПОЕЗІЯ ДМИТРА ПАВЛИЧКА У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ. ПЕРЕКЛАД ПОЕЗІЇ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧА.....	77
Петрів О. І. ПРОПОВІДЕЙ БЛАЖЕННІШОГО СВЯТОСЛАВА ШЕВЧУКА: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	79
Петрищук І.В. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОРИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ (на матеріалі роману Short History of Tractors in Ukrainian)	81
Пігуляк І.Р. ФІРМОНІМИ МІСТА КОЛОМІЯ.....	84
Полько О.В. ОБРАЗ АБСУРДНОЇ ЛЮДИНИ В ДРАМАТУРГІЇ С. МРОЖЕКА ТА В. ГАВЕЛА: ПОРІВНЯЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	86
Рибенчук Е.В. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЙ ПЕТРА МІДЯНКИ.....	88
Русак Я.П. ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ МУЛЬТФІЛЬМІВ.....	90
Савчин М.-М.В. НЕОМІФ У ТВОРЧОСТІ А. САПКОВСЬКОГО (на матеріалі циклу «Wiedźmin»)	92
Симчич Я.З. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ</i> В ОПОВІДАННЯХ А. КОНАН ДОЙЛА.....	94
Струтинська Р.Л. ЄДНІСТЬ ЕЛЕМЕНТІВ ІМПРЕСІОНІЗМУ, СИМВОЛІЗМУ, ЕКСПРЕСІОНІЗМУ ТА ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ В НОВЕЛІ «ДОРОГА Й ЛАСТІВКА» МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО.....	96
Томенчук О.С. АРГОННА ЛЕКСИКА В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ЛЮКО ДАШВАР (на матеріалі роману «Село не люди»)	98

Трофанюк В.Р. КАРПАТИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПОЕЗІЙ ВАСИЛЯ ГЕРАСИМ'ЮКА.....	100
Туцька Т.І. КОНЦЕПЦІЯ ЛЮБОВІ У ДРАМІ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ «ПЕРЕД ЮВЕЛІРНОЮ КРАМНИЦЕЮ»	102
Філіпович М.В. АНАЛІТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ФАЗОВОСТІ: СЕМАНТИКА РОЗГОРТАННЯ ДІЇ.....	104
Фуштей А.В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОМОКОМПЛЕКСУ КОЛИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	106

ЕКОНОМІКА

Арделан В.І. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЗАПАСІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЇХ РУХУ.....	110
Воробчак І.О. РОЗРОБКА МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ПОЗИЦІОНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	112
Деделюк В.Р. РОЛЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА... ..	114
Звіришин М.І. ДІДЖИТАЛ-МАРКЕТИНГ ТЕРИТОРІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ... ..	116
Крамар В.Р. МОДЕЛІ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ.....	118
Кривко Р.І. МОДЕЛІ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СИСТЕМ.....	120
Романів Н.С. ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ.....	122
Романюк Х. Р. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ.....	124
Сталена М.В. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	126
Юганюк Б.Ю. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	128

ПРАВОНАВСТВО

Герасим Ю.Ф. ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС.....	132
Гаркот Д.Ю. ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ..	134
Глібчук Ю.І. ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	136
Медвідь В.Я. ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧОГО ЯК СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	138
П'ятка І.В. НОВЕЛИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ».....	140
Сіщук І.В. ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ В КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	143
Струтинська Л.В. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ПРИНЦИП АГРАРНОГО ПРАВА.....	145
Танюк І.І. ДЕРЖАВНИЙ ЛАД КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	147
Фодчук І.В. ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ.....	150

ПЕДАГОГІКА

Андрусин М.Р. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	152
Берчак І.В. ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАЛЕОЛОГІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ РОСЛИН.....	154
Блонська В.В. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО.....	156

Гуйван І.В. ФОРМУВАННЯ УМІННЯ ВЧИТИСЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МАТЕМАТИКА»	158
Делетюк О.Я. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІАЛОГІЧНОГО ТИПУ СПІЛКУВАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	161
Івасів П. І. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ДО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ.....	163
Івасюк М.В. РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ РОБОТИ З ТЕКСТОМ.....	165
Каюк І.І. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	167
Луцан Н.Я. КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗМІСТУ ЗАНЯТЬ З ЛОГОРИТМІКИ В ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ.....	169
Микитин О.А. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА МІЖНАРОДНОЮ ПРОГРАМОЮ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ ОСВІТИ «АФЛАТОТ»	170
Морозюк І.Р. РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО.....	174
Морочило О.І. НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	176
Міщук Д.Я. ПОНЯТТЯ «ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ» В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ.....	178
Піддубрівна А.Р. ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ.....	180
Попович М.П. СИТУАТИВНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ.....	182
Стрельченко І.О. ЕФЕКТИВНІ МОДЕЛІ РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИЖКОЮ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	184
Стрілецька Л.Б. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ У СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	186
Франц В.О. ОБДАРОВАНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	188
Цьомко Н.В. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З УЧНЯМИ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ (РАС): ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	190
Яновська Г.Б. ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....	193
Яремусь І.В. СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	194

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Базюк О.Р. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ ТА ЛАНДШАФТНОЇ ЗОНИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	197
Бойко Д.М. СВІТ АРОМАТНИХ ІЛЮЗІЙ САЛЬВАДОРА ДАЛІ.....	199
Бурко А.Р. АВТОРСЬКА ГРАФІКА АНДРІЯ СКІТЬОВА.....	201
Гриньків Д.Ф. СУЧАСНЕ ПИСАНКАРСТВО КОЛОМИЙЩИНИ. ТВОРЧИСТЬ ОЛЕГА КІРАЩУКА.....	203
Гунчак А.І. ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ У ХОРЕОГРАФІЧНІЙ ПОСТАНОВЦІ.....	205
Данилюк У.М. КОЛІР В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДІВ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ м. ЧЕРНІВЦІ ПОЧАТКУ ХХІ ст.	207
Дитко І.А. ВИКОНАВСЬКА, ПЕДАГОГІЧНА ТА КОМПОЗИТОРСЬКА ТВОРЧИСТЬ СЕРГІЯ ОРЛА.....	209

Дякун А.Д. СПОСОБИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФОРМ ОДЯГУ.....	211
Кльонова А.С. КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ І ТЕХНІЧНІ ВАРІАЦІЇ ЛЮНЕВІЛЬСЬКОЇ ВИШИВКИ.....	213
Ковальчук Ю.Т. МАЙСТЕР-КЛАС ЯК СПОСІБ ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	215
Корольок М.М. ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМ І ТЕХНОЛОГІЙ У ДЕРЕВ'ЯНІЙ АРХІТЕКТУРІ ГРОМАДСЬКИХ І ЖИТЛОВИХ СПОРУД ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ.....	217
Кушнір Г.С. ПАСІОНАРНІСТЬ ТАЛАНТУ ІВАНА ФЦАЛОВИЧА.....	219
Лецин О.В. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІАНИСТА І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.....	221
Мочернюк Д.М. ТРАДИЦІЙНЕ ТАНЦЮВАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЕТНОГРАФІЧНИХ ГРУП ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ.....	223
Мурафа В.Д. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА У ВИЩІЙ ШКОЛІ З НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА ФАХ (БАЯН, АКОРДЕОН).....	225
Охват Л.В. СОЦІАЛЬНИЙ РОЛИК ЯК ОСОБЛИВИЙ ЖАНР КОМУНІКАТИВНОГО ДИЗАЙНУ.....	227
Панас О.В. ТВОРЧІ ЕКСПЕРИМЕНТИ ЄЖИ ГРОТОВСЬКОГО.....	229
Ровенко М.О. ФЕНОМЕН БЕЛЬКАНТО У СУЧАСНІЙ ВОКАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ....	230
Шкварок Д.В. ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МУЗИКАНТА.....	232
Якимів І.В. ТРАНСФОРМАЦІЯ І НОВАТОРСТВО КЛАСИЧНОГО ЖАНРУ В ПОСТАНОВЦІ НЕООПЕРИ-ЖАХУ «HAMLET» (на сцені Івано-Франківського національного академічного обласного музично-драматичного театру імені І. Франка)....	234

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Білошапка Н.О. СИТУАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ САМБІСТІВ.....	238
Боднарчук Я.М. ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ ХВОРИХ ІЗ БОЛЬОВИМИ СИНДРОМАМИ ХРЕБТА.....	240
Ковальчук Я.М. ВПЛИВ УРОКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	243
Михасюк В.Л. ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	244
Патрійчук А.В. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНАЖЕРНИХ ПРИСТРОЇВ У ОЗДОРОВЧІЙ ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ.....	246
Пітель Б.В. ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК ТАЙСЬКОГО БОКСУ (МУАЙ-ТАЙ)	249
Соболь Д.Б. СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я.....	251

ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЯ

Кіт Я.Р. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ.....	254
Луканюк І.В. ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ.....	256

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Курищук М.І. ВПЛИВ НАНОМАТЕРІАЛІВ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ...	259
--	-----

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

Вакуленко В.К. ФОРМУВАННЯ ПІДМНОЖИН ЕФЕКТИВНИХ ВАРІАНТІВ У ЗАДАЧАХ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПРОЕКТУВАННЯ.....	261
---	-----

Глодан О.З. МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ В КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ.....	263
Губаренко М.С. ДЕКОПОЗИЦІЯ ЗАДАЧІ РЕІНЖИНІРИНГУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ.....	265
Іванків Р.Б. АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ DEVOPS МЕТОДОЛОГІЇ...	267
Курдюмов П.В. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ПРОГРАМУВАННЯ ІГОР З ВИКОРИСТАННЯМ БІБЛІОТЕКИ PYGAME.....	269
Мах О.Б. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ.....	271
Олійник М.В. ПРО ОДНУ НЕРІВНІСТЬ ДЛЯ СЕРЕДНІХ XXII ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТУРНІРУ ЮНИХ МАТЕМАТИКІВ.....	273
Петричко А.С. МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕПЛОПЕРЕДАЧІ У ШАРУВАТИХ СИСТЕМАХ З ТОЧКОВИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ТЕПЛА.....	275
Рендзяк Д.В. МІЖСПОЛУЧНОСТІ НАПІВГРУП ТА ДОПЕЛЬНАПІВГРУПИ.....	277
Родчин Т., Андрійв О., Кулик Ю. РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ВИВЧЕННЯ АЛГОРИТМІВ»	279
Сідорчук Є.І. МОДЕЛЮВАННЯ ЗАДАЧ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....	280
Стефанишин М.І. ПРАВА ЛЮДИНИ В ОСВІТНЬОМУ ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ..	282
Чоп'юк Ю.Ю. УЗАГАЛЬНЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПРОСТОРОВИХ ЧИСЕЛ ДЛЯ МУЛЬТИМНОЖИН ПОРОДЖЕНИХ СУПЕРСИМЕТРИЧНИМИ ПОЛІНОМАМИ НА БАНАХОВИХ ПРОСТОРАХ.....	284

ФІЗИКА

Німко Р.Ф. ВПЛИВ ДЕФЕКТІВ НА ТРАНСПОРТ ЕЛЕКТРОНІВ ТА ФОНОНІВ У ТВЕРДИХ РОЗЧИНАХ PbCdTe.....	287
Паньків Я.О. ДЕФЕКТНА ПІДСИСТЕМА ТВЕРДИХ РОЗЧИНІВ PbCdTe.....	289
Петрунів А.І. РОЗРОБКА РЕГУЛЯТОРА ТЕМПЕРАТУРИ ПАЯЛЬНОЇ СТАНЦІЇ НА ОСНОВІ МІКРОКОНТРОЛЕРА STM32F103.....	291
Рудик Р.Д. СИСТЕМА БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПЕРСОНИ ЗА ВІДБИТКОМ ПАЛЬЦЯ.....	293
Сорич У.В. ЦИФРОВИЙ ЛАБОРАТОРНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ФІЗИКИ.....	295

ХІМІЯ, БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ, АГРОХІМІЯ, ЛІСОЗНАВСТВО

Берладинюк Х.В. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	297
Богайчук О.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ОБЛАСТІ.....	299
Бойко Н.М. ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ХІМІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ 10–11 КЛАСІВ.....	301
Бочкор А.П. ПІЗНАВАЛЬНІ ЗАДАЧІ, ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ПРИРОДОЗНАВСТВО.....	303
Гринюк О.І. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВИХ БАРВНИКІВ....	305
Девда Н.Б. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ.....	307
Козарук Р.В. ОСОБЛИВОСТІ НАСІННЕВОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ <i>POLYGONATUM MULTIFLORUM</i> L. (ALL.)	309
Костишин І.В. ТАКСАЦІЙНА БУДОВА КОРІННИХ ЯЛИНОВИХ ДЕРЕВОСТАНІВ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ.....	311

Кравець М.С. ПОКАЗНИКИ РІВНЯ ЕНДОГЕННОГО ТЕСТОСТЕРОНУ СТАТЕ-ВОЗРІЛИХ ЩУРІВ-САМЦІВ ПРИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ МОДЕЛІ СТЕРОЇДНОЇ ІНТОКСИКАЦІЇ.....	313
Кріль В.В. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЇ.....	314
Неміш А.Р. УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СИНТЕЗУ ТА ВЛАСТИВОСТЕЙ ПІНОПЛАСТІВ.....	316
Неп'юк М.П. ЦИТОГІСТОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЕНДОМЕТРІЮ МАТКИ ПРИ ПОЛІПІ.....	318
Паска А.В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УРБОЛАНДШАФТІВ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬК.....	320
Розвадовський А.В. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ БУКОВИХ ПРАЛІСІВ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ.....	322
Федоришин Н. ВЛАСТИВОСТІ ЛАТЕКСІВ ЕМУЛЬСІЙНОГО ПОЛІВІНІЛХЛОРИДУ.....	324
Щерба А.В. ПРОДУКТИВНІСТЬ КУКУРУДЗИ ЦУКРОВОЇ ЗА ВИРОЩУВАННЯ НА ДЕРНОВО-ПІДЗОЛИСТИХ ПОВЕРХНЕВО-ОГЛЕСНИХ ҐРУНТАХ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЗА РІЗНОГО РІВНЯ УДОБРЕННЯ.....	325

Наукове видання

Еврика – ХХІ

Збірник студентських наукових праць

Головний редактор *В. М. Головчак*
Літературне редагування і коректура *Л. М. Слободян*
Комп'ютерна правка, верстка *В. Д. Яремко*

Підп. до друку 5.06.2020. Формат 60x84/16.
Папір офсет. Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 38,4.

Видавець
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1
Тел. 71-56-22. E-mail: vdvcit@pu.if.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006